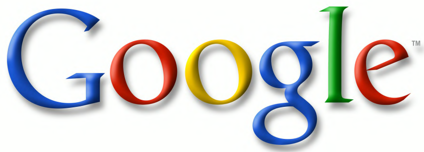

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

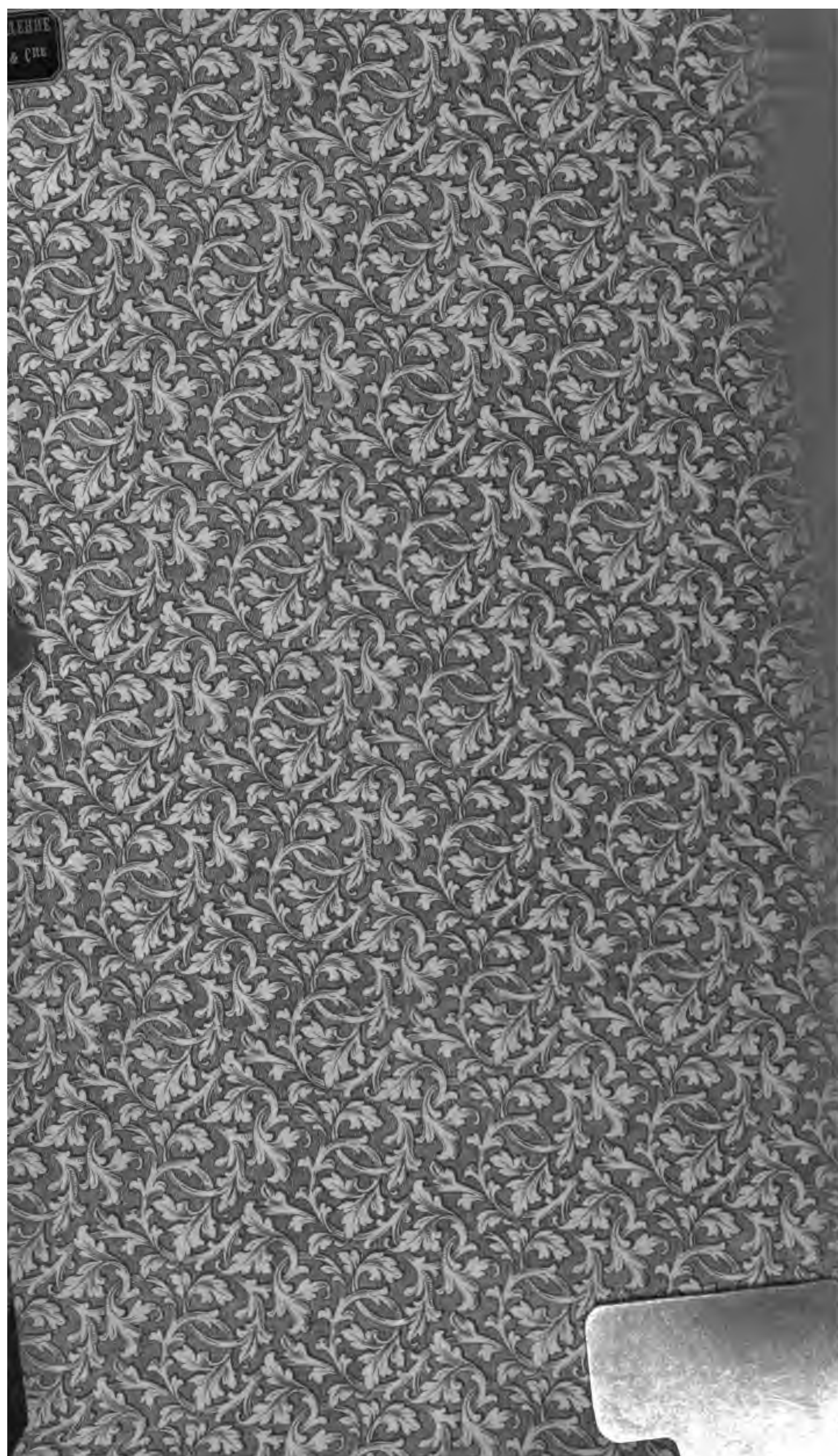
We also ask that you:

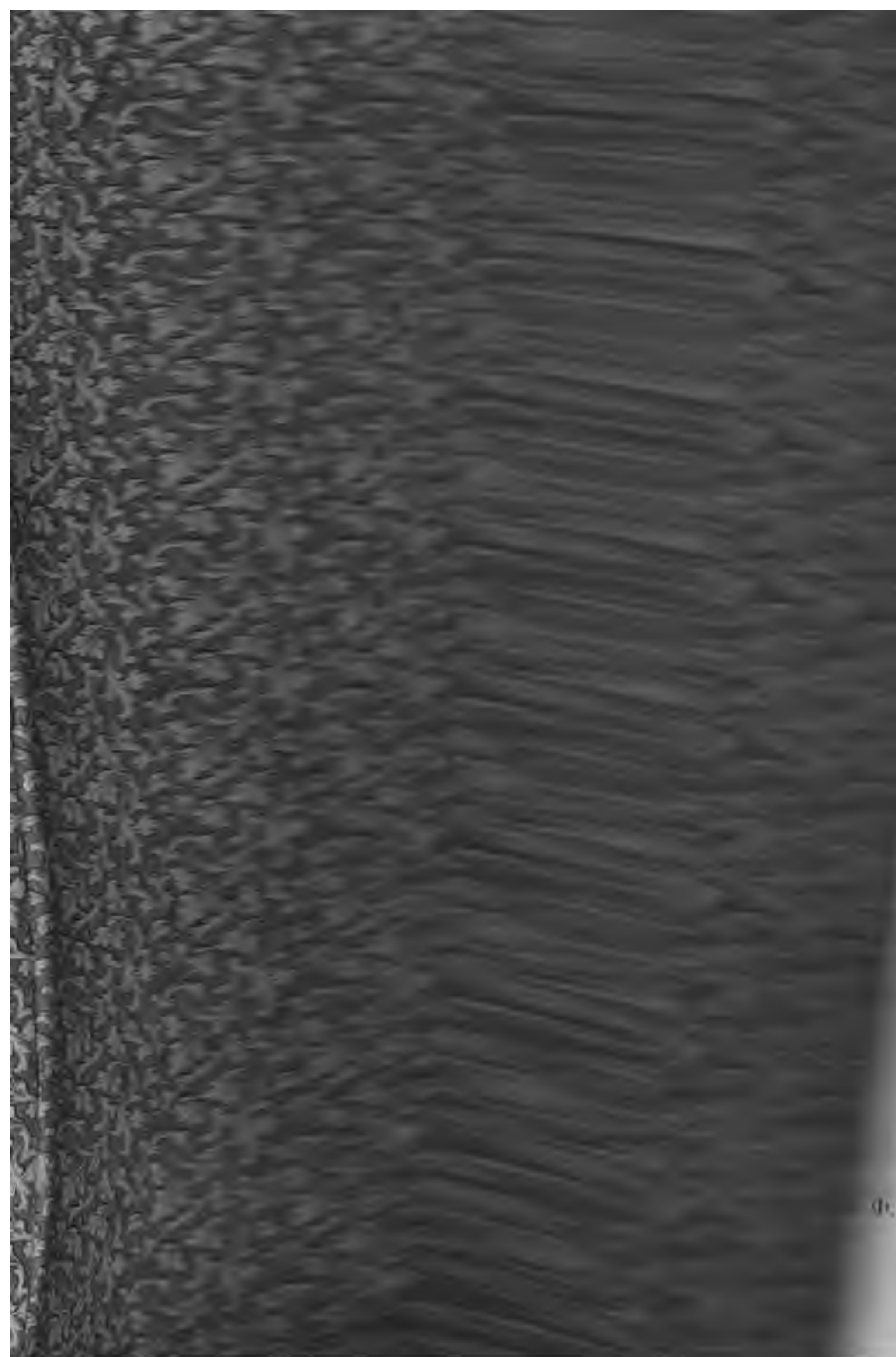
+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

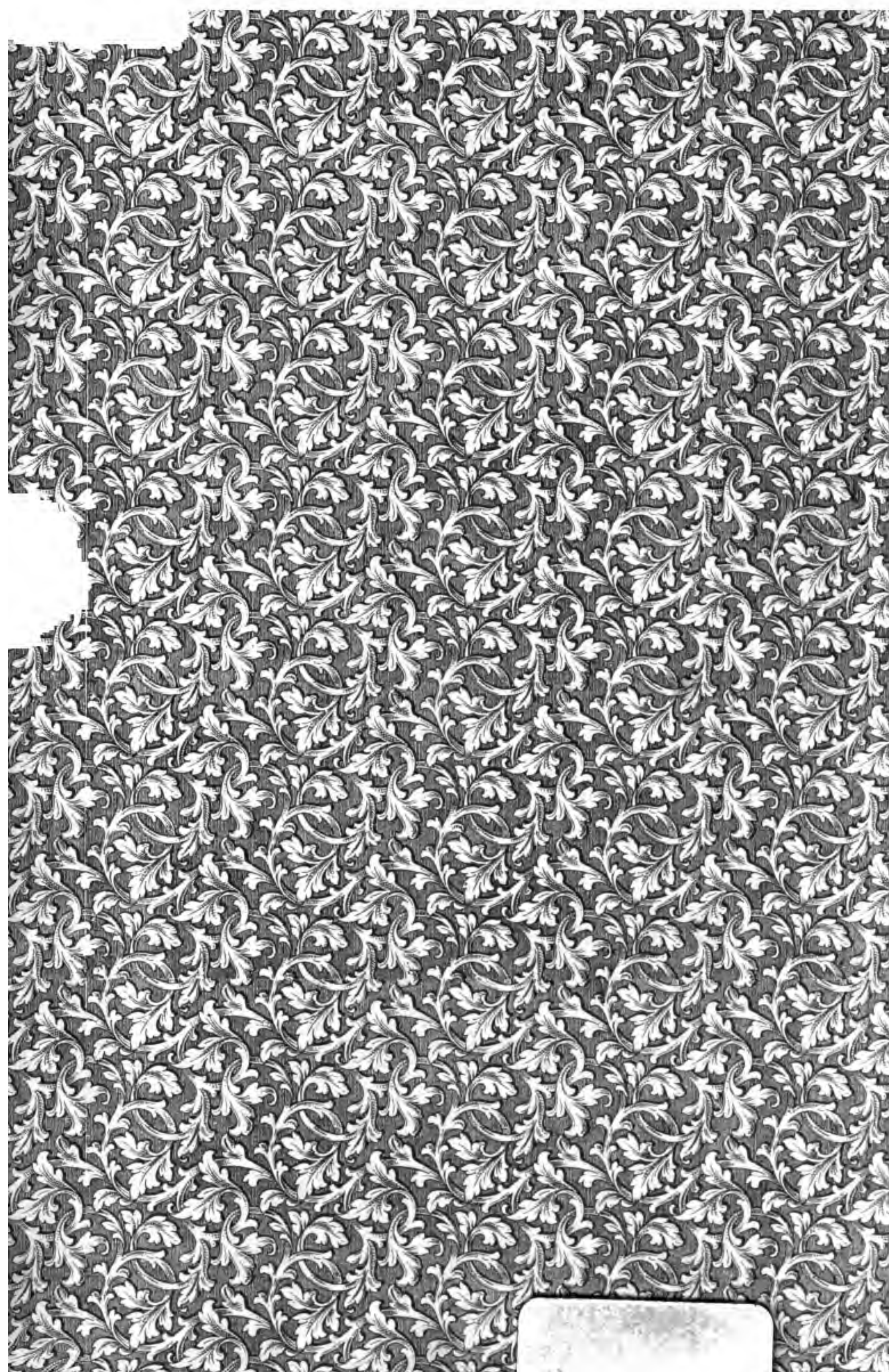
About Google Book Search

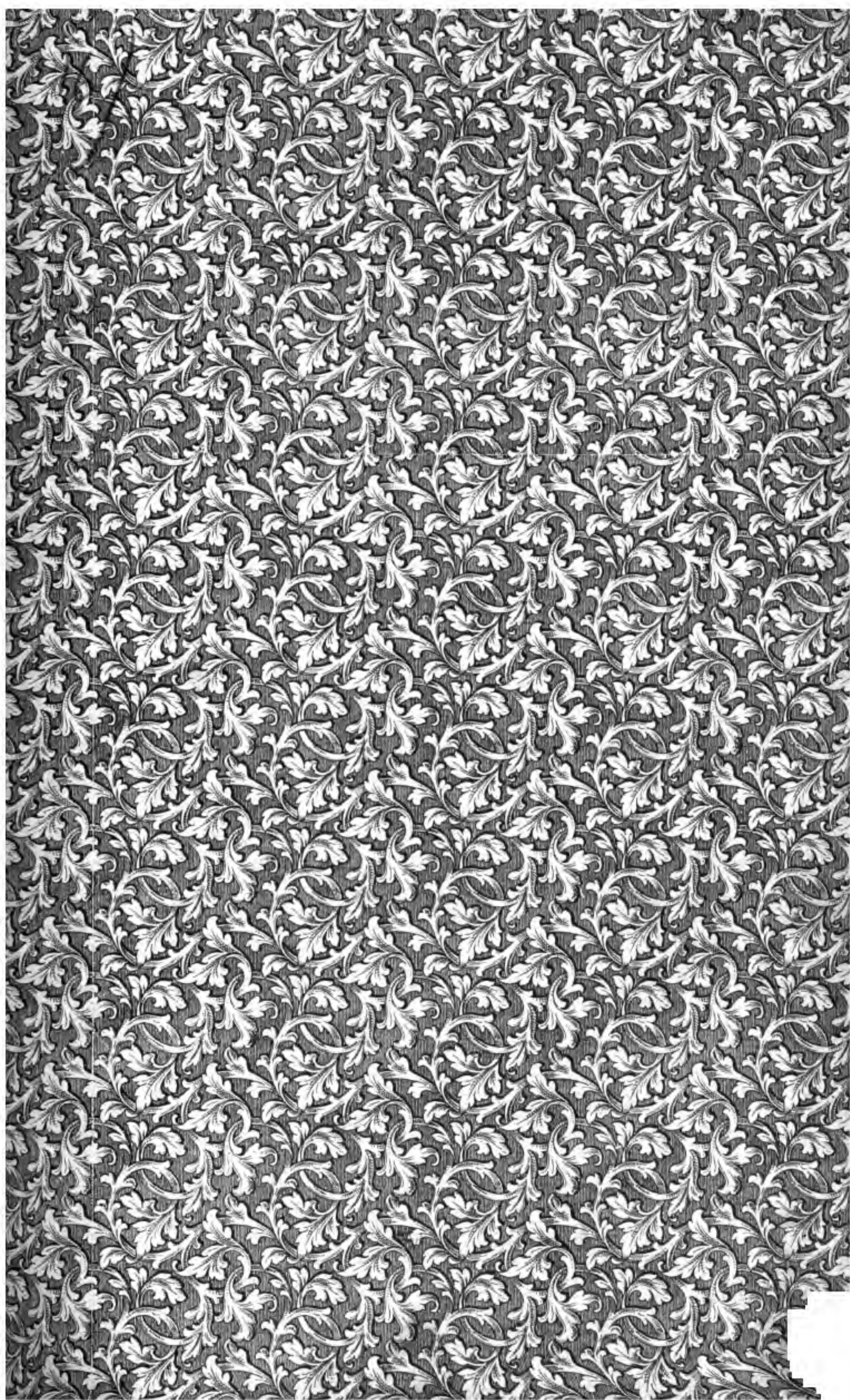
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

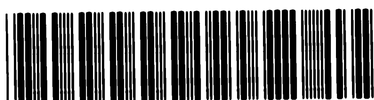
278965
d.6

600002873Q

278965 d. 6

1174, 1175, 1176, 1177, 1178 16

КРАТКА БИОГРАФИЯ

НА

СВ. ИОАНЪ КУКУЗЕЛЬ

или

СКРОМЕНЪ ПРИНОСЪ

на

Изучванието Историята на българския народенъ
напѣвъ.

ОТЪ

П. В. С.

СОФИЯ

Печ. „Братья Миладинови" на Н. Ф. Чиневъ

1893.

Правото за прѣпечатвание си запазва автора.

ПОСВѢЩАВА СЕ

на

НЕГОВО БЛАЖЕНСТВО

БЪЛГАРСКИЙ ЕКЗАРХЪ

Г-на Господина

ИОСИФА I.

СВ. ИОАНЪ КУКУЗЕЛЪ.

Читающата българска публика, особенно онѫзи часть отъ нея, която е запозната по-отблизо съ гръцкия языкъ, безсъмнѣнно знае, че богатата гръцка литература дължи своето обширно развитие не само на родомъ Гърци, нъ и на много, отъ други народности происходящи, гениялни мѫже, като Анахарсисъ Скитянина Лукияна Сириеца, Иосипъ Евреина и др. много. Отъ всичкитѣ народи обаче, които сѫ дали храна на гръцката писменность, Българския Народъ е, който най вече и въ стари врѣмена е жъртвувалъ, пъкъ и днесь още слѣдва да жъртвува въ полза на Еллинизма много свои синове, на които происхождението Гърцитѣ, спорѣдъ новата имъ метода за погърчвание, въспроизвеждатъ отъ Българогласнитѣ чада на Еллада, и се гордѣятъ съ тѣхнитѣ умствении научни трудове. Безъ да се впущамъ тукъ въ споменуванието многобройнитѣ имена на онѣзи наши сънародници, които сѫ разработили подарения тѣмъ отъ природата талантъ въ полза на Еллинизма, съ настоящата бесѣда азъ ще сѫ задоволя да запознаѭ читателитѣ само съ единъ нашъ знаменитъ прадѣдъ Македонски Българинъ: именно Великий Майсторъ на Мусикийското искуство, Иоана Кукузеля отъ гр. Драчъ на първа Иустиниана, който, подиръ Иоана Мансура изъ гр. Дамаскъ, е първия прѣобразователь на восточното православно Църковно пѣние и който е оставилъ на гръцки языкъ обширни списания по Музиката и изящни Църковни пѣснотворения, които поради високия стилъ на мусикийского имъ искуство и поради трудното имъ изучвание, сѫ получили названието: „μάστιξ τῶν μουσικῶν“ — бичъ на пѣвцитѣ.

За Иоана Кукузеля, този великъ, родомъ Българинъ, Майсторъ на Мусикийското искуство, не ми ся е случило до сега да прочетѫ нѣщо въ нѣкое Българско периодическо списание, когато отъ възраждането на нашата книжнина и до сега сумма мастило и кни-

га се е испотрошило по описванието живота и умственнитѣ произведения на чюжди гениалности. Само приспопамятнитѣ учители по Църковното пѣние и пѣвци Ангелъ Ивановъ отъ гр. Севлиево и Иванъ Генадиевъ отъ гр. Охридъ мимоходомъ и много въ кратцѣ споменуватъ имего на Кукузеля въ прѣдисловията на своитѣ мусикийски трудове, напечатани въ Цариградъ: на първия прѣзъ 1857 год. подъ название „Ковчегъ Цвѣтосъбрания,“ съдържающъ всичкитѣ църковни священни пѣсни, които се пѣятъ въ църква прѣзъ цѣлата година, а на послѣдния прѣзъ 1869 подъ наименувание „Пасхалия,“ сборникъ отъ священни пѣсни, пѣени въ църква прѣзъ свѣтлата Сѣдмица на Великденскитѣ Праздници. Ангелъ Ивановъ въ прѣдисловието на своя ковчегъ, като прѣдприема да възхвали методата на 3-мината Цариградски пѣвци —Хрисанта, Григория и Хурмузия, които задружно въ началото на настоящия вѣкъ прѣорганизувахѫ коренно и упростотворихѫ въсточното църковно пѣние, казва, че въ врѣмето на св. Иоанъ Кукузель то (църков. пѣние), поради оскѫдность на методични рѫководства, ся изучвало прѣзъ цѣли 20-30 години, а Иванъ Генадиевъ, като оправдава помѣстванието въ края на своята „Пасхалия“ заедно съ други, прѣзъ Великденскитѣ праздници непѣени, Църковни пѣсни и на едно доста оригинално „Достойно есть,“ въсхитително и благоговѣйно споменува името на Иоана Кукузеля между слѣдующитѣ си думми „. . . . . . Другъ единъ нашъ приятель . . . . . ни понуди да наредимъ и Достойно есть по истийтъ гласъ, по който ся чуе тукъ тамъ мѣстнийтъ напѣвъ на горнѭ Македониѭ, любезното наше Отечество, въ достопочитаемѫтѫ и издревлѣславимата Митрополия на която се сѫ отзивали многажди медоточнитѣ вѣщания на Ангелогласнаго сътечественника нашего, пѣснотворца Иоана Кукузеля отъ Драчь на първа Иустиниана (виждъ Теоритикото на Т. Фокяпца. издад. 1864 стр. 160). Помѣнѫтото Достойно есть, понеже се не пѣе до отданието на Пасхѫ, се вмѣсти въ рѣдътъ на послѣписанитѣ.“

И тъй тѣзи сѫ двамата единственни Българи, които загатнуватъ по нѣщичко за Иоана Кукузеля, нъ и единия и другия не ни извѣстяватъ отъ каква народность е той билъ. Вижда се че,

за този славенъ пѣснотворецъ и пѣвецъ тѣ сж черпили свѣдѣнията си отъ книгата „Ἁμαρτωλῶν σωτηρία“, отъ която една часть подъ название „Чудеса Прѣсвятия Богородици“ има прѣведена на Български отъ Николая Карастояновича и напечатана отъ сжщия въ Самоковъ прѣзъ 1851 г. въ собствената му печатница, и въ която, при описванието на едно чудо на св. Богородица по свърхестественното изцѣрявание болната нога на Иоана Кукузеля, се споменува за него безъ да се указва народностьта му. Отъ тѣзи много по-серiозни свѣдѣния за Кукузеля и неговитѣ мусикийски произвѣдения прѣизубилуватъ въ всички, и стари и нови, гръцки бѣседи по музиката, нъ никадѣ не се срѣща косвенно поне свѣдѣние за неговата народность, освѣнъ втората часть на сложната дума, „Κουκουζέλης“, която показва, че е билъ или Българинъ съ полугръцки, или Гъркъ съ полубългарски прѣкоръ. Едно мое обаче по въсточното църковно пѣние занимание, задружно съ едного Г-на, чието име не ми е позволено тука да спомѣнж, което (занимание) ма принуди, да се отнесж до Цариградскитѣ Гръцкики ижарници за покупвание на каквито и да били, Гръцки ржководства по църковната музика, случайно и ненадѣйно ми донесе въ ржцѣтѣ единъ отъ голѣма важность, спорѣдъ моето скромно мнѣние, дукументъ, който ясно свидѣтелствува, че Иоанъ Кукузель е билъ Българинъ отъ гр. Драчь на първа Иустиниана въ Македония и че той, като Българинъ, при прѣобразуванието на въсточното Църковно пѣние не е забравилъ да промѣси въ него и Българския народенъ напѣвъ.

Този документь току прѣди двѣ години е напечатанъ въ Цариградъ въ края (стр. стр. 125, 126, 127 и 128) на едно по църковното пѣние ржководство подь название „Κρηπίς“, съчинено и издадено прѣзъ около 1840 год. отъ Стефана Ламбадария, пѣвеца изъ лѣвата страна на Цариградската Патриаршеска църква, а прѣзъ 1890 год. вторий пжть издадено отъ Д. Иоану протопсалта, първия пѣвецъ, изъ дѣсната страна на сжщата църква. Той е най вече важенъ за туй че второто му издание е станало прѣзъ едно врѣме, когато Гърцитѣ най вече сж старалтъ да затриятъ все, що дише на Българско, а тукъ неусѣтно сж оправдали народната ни поговорка „Шило въ врѣтище се не крие“ и сами си доказвать че подиръ Иоана Мансура, Арабинъ изъ гр. Дамаскъ, първия прѣорганизаторъ на въсточното църковно пѣ-

га се е испотрошило по описванието живота и умственнитѣ произведения на чюжди гениалности. Само приспопамятнитѣ учители по Църковното пѣние и пѣвци Ангелъ Ивановъ отъ гр. Севлиево и Иванъ Генадиевъ отъ гр. Охридъ мимоходомъ и много въ кратцѣ спомѣнуватъ имего на Кукузеля въ прѣдисловията на своитѣ мусикийски трудове, напечатани въ Цариградъ: на първия прѣзъ 1857 год. подъ название „Ковчегъ Цвѣтосъбрания,“ съдържающъ всичкитѣ църковни священни пѣсни, които се пѣятъ въ църква прѣзъ цѣлата година, а на послѣдния прѣзъ 1869 подъ наименувание „Пасхалия,“ сборникъ отъ священни пѣсни, пѣени въ църква прѣзъ свѣтлата Сѣдмица на Великденскитѣ Праздници. Ангелъ Ивановъ въ прѣдисловието на своя ковчегъ, като прѣдприема да възхвали методата на 3-мината Цариградски пѣвци —Хрисанта, Григория и Хурмузия, които задружно въ началото на настоящия вѣкъ прѣорганизувахж коренно и упростотворихж въсточното църковно пѣние, казва, че въ врѣмето на св. Иоанъ Кукузелъ то (църков. пѣние), поради осждность на методични ржководства, ся изучвало прѣзъ цѣли 20-30 години, а Иванъ Генадиевъ, като оправдава помѣстванието въ края на своята „Пасхалия“ заедно съ други, прѣзъ Великденскитѣ праздници непѣени, Църковни пѣсни и на едно доста оригинално „Достойно есть,“ въсхитително и благоговѣйно спомѣнува имего на Иоана Кукузеля между слѣдующитѣ си думи „...... Другъ единъ нашъ приятелъ ..... ни понуди да наредимъ и Достойно есть по истийтъ гласъ, по който ся чуе тукъ тамъ мѣстнийтъ напѣвъ на горнiж Македонiж, любезното наше Отечество, въ достопочитаемжтж и издревлѣславимата Митрополия на която се сж отзивали многажди медоточнитѣ вѣщания на Ангелогласнаго съотечественника нашего, пѣснотворца Иоана Кукузеля отъ Драчъ на първа Иустиниана (виждъ Теоритикото на Т. Фокянца. издад. 1864 стр. 160). Помѣнжтото Достойно есть, понеже се не пѣе до отданието на Пасхж, се вмѣсти въ рѣдътъ на послѣписанитѣ“

И тъй тѣзи сж двамата единственни Българи, които загатнуватъ по нѣщичко за Иоана Кукузеля, нъ и единия и другия не ни извѣстяватъ отъ каква народность е той билъ. Вижда се че,

за този славенъ пѣснотворецъ и пѣвецъ тѣ сѫ черпили свѣдѣнията си отъ книгата „'Αμαρτωλῶν σωτηρία“, отъ която една часть подъ название „Чудеса Прѣсвятия Богородици“ има прѣведена на Български отъ Николая Карастояновича и напечатана отъ сѫщия въ Самоковъ прѣзъ 1851 г. въ собственната му печатница, и въ която, при описванието на едно чудо на св. Богородица по свърхестественното изцѣрявание болната нога на Иоана Кукузеля, се споменува за него безъ да се указва народността му. Отъ тѣзи много по-сериозни свѣдѣния за Кукузеля и неговитѣ мусикийски произвѣдения прѣизубилуватъ въ всички, и стари и нови, гърцки бѣседи по музиката, нъ никадѣ не се срѣща косвенно поне свѣдѣние за неговата народность, освѣнъ втората часть на сложната дума, „Κουκουζέλης“, която показва, че е билъ или Българинъ съ полугърцки, или Гъркъ съ полубългарски прѣкоръ. Едно мое обаче по въсточното църковно пѣние занимание, задружно съ едного Г-на, чието име не ми е позволено тука да споменѫ, което (занимание) ма принуди, да се отнесѫ до Цариградскитѣ Гърцкики книжарници за покупвание на каквито и да били, Гърцки рѫководства по църковната музика, случайно и ненадѣйно ми донесе въ рѫцѣтѣ единъ отъ голѣма важность, спорѣдъ моето скромно мнѣние, дукументъ, който ясно свидѣтелствува, че Иоанъ Кукузель е билъ Българинъ отъ гр. Драчь на първа Иустиниана въ Македония и че той, като Българинъ, при прѣобразуванието на въсточното Църковно пѣние не е забравилъ да промѣси въ него и Българския народенъ напѣвъ.

Този документъ току прѣди двѣ години е напечатанъ въ Цариградъ въ края (стр. стр. 125, 126, 127 и 128) на едно по църковното пѣние рѫководство подъ название „Κρηπίς“, съчинено и издадено прѣзъ около 1840 год. отъ Стефана Ламбадария, пѣвеца изъ лѣвата страна на Цариградската Патриаршеска църква, а прѣзъ 1890 год. вторий пѫтъ издадено отъ Д. Иоану протопсалта, първия пѣвецъ, изъ дѣсната страна на сѫщата църква. Той е най вече важенъ за туй че второто му издание е станало прѣзъ едно врѣме, когато Гърцитѣ най вече сѫ стараятъ да затриятъ все, що дише на Българско, а тукъ неусѣтно сѫ оправдали народната ни поговорка „Шило въ врѣтище се не крие“ и сами си доказватъ че подиръ Иоана Мансура, Арабинъ изъ гр. Дамаскъ, първия прѣорганизаторъ на въсточното църковно пѣ-

га се е испотрошило по описванието живота и умственнитѣ произведения на чюжди гениалности. Само приснопамятнитѣ учители по Цьрковното пѣние и пѣвци Ангелъ Ивановъ отъ гр. Севлиево и Иванъ Генадиевъ отъ гр. Охридъ мимоходомъ и много въ кратцѣ споменуватъ името на Кукузеля въ прѣдисловията на своитѣ мусикийски трудове, напечатани въ Цариградъ: на първия прѣзъ 1857 год. подъ название „Ковчегъ Цвѣтосъбрания," съдържающъ всичкитѣ църковни священни пѣсни, които се пѣятъ въ църква прѣзъ цѣлата година, а на послѣдния прѣзъ 1869 подъ наименувание „Пасхалия," сборникъ отъ священни пѣсни, пѣени въ църква прѣзъ свѣтлата Сѣдмица на Великденскитѣ Праздници. Ангелъ Ивановъ въ прѣдисловието на своя ковчегъ, като прѣдприема да възхвали методата на 3-мината Цариградски пѣвци —Хрисанта, Григория и Хурмузия, които задружно въ началото на настоящия вѣкъ прѣорганизувахж коренно и упростотворихж възточното църковно пѣние, казва, че въ врѣмето на св. Иоанъ Кукузель то (църков. пѣние), поради оскждность на методични ржководства, ся изучвало прѣзъ цѣли 20-30 години, а Иванъ Генадиевъ, като оправдава помѣстванието въ края на своята „Пасхалия" заедно съ други, прѣзъ Великденскитѣ праздници непѣени, Цьрковни пѣсни и на едно доста оригинално „Достойно есть," възхитително и благоговѣйно споменува името на Иоана Кукузеля между слѣдующитѣ си думи „. . . . . . Другъ единъ нашъ приятель . . . . . ни понуди да наредимъ и Достойно есть по истийтъ гласъ, по който ся чуе тукъ тамъ мѣстнийтъ напѣвъ на горнѭ Македониѭ, любезното наше Отечество. въ достопочитаемжтж и издревлѣславимата Митрополия на която се сж отзивали многажди медоточнитѣ вѣщания на Ангелогласнаго сътечественника нашего, пѣснотворца Иоана Кукузеля отъ Драчь на първа Иустиниана (виждъ Теоритикото на Т. Фокапца. издад. 1864 стр. 160). Помѣнжтото Достойно есть, понеже се не пѣе до отданието на Пасхж, се вмѣсти въ рѣдътъ на послѣписанитѣ"

И тъй тѣзи сж двамата единственни Българи, които загатнуватъ по нѣщичко за Иоана Кукузеля, нъ и единия и другия не ни извѣстяватъ отъ каква народность е той билъ. Вижда се че,

за този славенъ пѣснотворецъ и пѣвецъ тѣ сж черпили свѣдѣнията си отъ книгата „'Αμαρτωλῶν σωτηρία“, отъ която една часть подъ название „Чудеса Прѣсвятия Богородици“ има прѣведена на Български отъ Николая Карастояновича и напечатана отъ сжщия въ Самоковъ прѣзъ 1851 г. въ собствената му печатница, и въ която, при описванието на едно чудо на св. Богородица по свърхестественното изцѣрявание болната нога на Иоана Кукузеля, се споменува за него безъ да се указва народността му. Отъ тѣзи много по-сериозни свѣдѣния за Кукузеля и неговитѣ мусикийски произвѣдения прѣизубилуватъ въ всички, и стари и нови, гърцки бѣседи по музиката, нъ никадѣ не се срѣща косвенно поне свѣдѣние за неговата народность, освѣнъ втората часть на сложната дума „Κουκουζέλης“, която показва, че е билъ или Българинъ съ полугърцки, или Гъркъ съ полубългарски прѣкоръ. Едно мие обаче по въсточното църковно пѣние занимание, задружно съ едного Г-на, чието име не ми е позволено тука да споменж, което (занимание) ма принуди, да се отнесж до Цариградскитѣ Гърцкики ижарници за покупвание на каквито и да били, Гърцки ржководства по църковната музика, случайно и ненадѣйно ми донесе въ ржцѣтѣ единъ отъ голѣма важность, спорѣдъ моето скромно мнѣние, дукументъ, който ясно свидѣтелствува, че Иоанъ Кукузелъ е билъ Българинъ отъ гр. Драчь на първа Иустиниана въ Македония и че той, като Българинъ, при прѣобразуванието на въсточното Църковно пѣние не е забравилъ да промѣси въ него и Българския народенъ напѣвъ.

Този документъ току прѣди двѣ години е напечатанъ въ Цариградъ въ края (стр. стр. 125, 126, 127 и 128) на едно по църковното пѣние ржководство подъ название „Κρηπίς“, съчинено и издадено прѣзъ около 1840 год. отъ Стефана Ламбадария, пѣвеца изъ лѣвата страна на Цариградската Патриаршеска църква, а прѣзъ 1890 год. вторий пжтъ издадено отъ Д. Иоану протопсалта, първия пѣвецъ, изъ дѣсната страна на сжщата църква. Той е най вече важенъ за туй че второто му издание е станало прѣзъ едно врѣме, когато Гърцитѣ най вече сж стараятъ да затриятъ все, що дише на Българско, а тукъ неусѣтно сж оправдали народната ни поговорка „Шило въ врѣтище се не крие“ и сами си доказватъ че подиръ Иоана Мансура, Арабинъ изъ гр. Дамаскъ, първия прѣорганизаторъ на въсточното църковно пѣ-

ние е билъ Българинъ и че въ него (пѣнието) вѣе и Българския народенъ напѣвъ, както и Арабския чрѣзъ помѣнжтия Иоанъ Мансуръ, който се счита за първъ основатель на туй пѣние.

За удовлетворение любитството на читателитѣ счетохъ за нуждно да прѣведж тука и въ оригиналъ на гърцки, и въ прѣводъ на Български този документъ, т. е. житието на Иоана Кукузеля. Читателя ще види че въ него прѣизубилуватъ синтактически погрѣшки и солицизми, които, разумява се, сж плодъ на нѣкой малограмотенъ прѣписвачь въ старо врѣме, нъ тѣ за насъ сж маловажни, толкозъ повече, че и почитаемия Патриаршески пѣвецъ го е помѣстилъ въ една сериозна книга съ всичкитѣ му грамматически недостатъци.

Διήγησις εἰς τὸν βίον τοῦ Μεγάλου Μαΐστορος τῆς Μουσικῆς τέχνης Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλη.

„Δεῦτε πάντες οἱ λαοὶ τῶν Ἱερέων καὶ Ἀρχόντων ἀκούσατε, δεῦτε καὶ διηγήσομαι ὑμῖν τὰ περὶ Ἰωάννου τοῦ ἐπικεκληκότος Κουκουζέλη τὴν πολιτείαν· καὶ τὸν βίον αὐτοῦ ἤνεγκεν μὲν ἡ Μεγαλούπολις Δυρραχίου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς, ἦν δὲ ἐκ Πατρὸς ὀρφανὸς, μόνην Μητέρα ἔχων, ἥτις δέδωκεν αὐτὸν τὰ Ἱερὰ ἐκπαιδεύεσθαι γράμματα· ἦν δὲ καλόφωνος καὶ ἐκάλουν αὐτὸν ἕνεκεν τούτου καλόφωνον καὶ ἀγγελόφωνον, καὶ ὡς ἔθος ἦν τοῖς βασιλεῦσιν ἐκλέγεσθαι παῖδας εὐλάλους καὶ εὐφυεῖς καὶ καλοφώνους, ἔλαβον καὶ τοῦτον καὶ δεδώκασιν εἰς σχολεῖον βασιλικὸν μανθάνειν καὶ ἐκπαιδεύεσθαι ὡς καλόφωνον τὴν Μουσικὴν τέχ-

ЕТО ГО:

Разказъ за житието на Великия Майсторъ на Мусикийското искуство, Иоана Кукузеля.

„Дойдете всички священници и Господари да чуете; дойдете да ви раскажж за житието на Иоана нaзваний Кукузель. Той се е родилъ въ великий градъ Драчь на първа Иустиниана, билъ сиракъ отъ баща и си ималъ само една майка, която го дала да се учи священна книга, а билъ сладкогласенъ и за туй го назвали Ангелогласенъ, и, както било обичай мѣжду царьетѣ да избиратъ момчета краснорѣчиви, остроумни и сладкогласни, зели го и него и го прѣдали въ царско училище да се учи, като доброгласенъ, Мусикийското искуство; понеже едни отъ мом-

νην· ἄλλους μὲν γὰρ εἰς Φιλοσοφίαν, ἑτέρους δὲ Καλλιγραφίαν, οὗτος τυχὼν ἐκ φύσεως ὀξύνους καὶ εὐφυὴς ταχέως προέκοπτεν εἰς τὰ ἔμπροσθεν, ὥστε πάντες θαυμάζειν τὴν ἀγχίνοιαν αὐτοῦ· οἱ δὲ παῖδες ὡς ἔθος ἐστὶ τοῖς τοιούτοις ἐρωτώμενοι ἔλεγον αὐτῷ, Ἰωάννη τί ἔφαγες σήμερον; ὁ δὲ ἀποκρινόμενος ἔλεγεν, κουκία καὶ ζέλια, ἀκμὴν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶτταν οὐκ ἐπιστάμενος ὅθεν καὶ οἱ παῖδες Κουζέλην αὐτὸν ἐπωνόμαζον· διὸ ὡς εὐφυὴς συντόμως καὶ τὴν γλῶτταν καὶ τὴν Μουσικὴν μεμαθηκὼς παρὰ πάντων ἐθαυμάζετο· ἐν γὰρ ὀλίγῳ καιρῷ πάντας ὑπερβὰς ὑπερήλασε τῶν Μουσικῶν· διὸ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ πολὺ τοῦτον ἠγάπα καὶ ἔχαιρε καὶ γυναικὶ συζεῦξαι ἠνάγκαζεν, ὁ δὲ ἔφη πρὸς τὸν βασιλέα· ἀντιβολῶ καὶ δέομαι τῆς βασιλείας σου, ὅπως μοὶ δώσῃς θέλημα ἀπελθεῖν καὶ θεάσασθαι τὴν Μητέρα μου· ἔπειτα δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα καὶ τοῦ βασισέως γενέσθαι· εὐθὺς οὖν ὁ βασιλεὺς ἐξαπέστειλεν αὐτὸν ἐντίμως καὶ ὡς εἰκὸς, ἀπελθὼν ἐκεῖσε, καὶ ἐγγὺς τοῦ οἴκου γενόμενος, ἀκούει ὀλολυγμὸν καὶ ὀδυρμὸν τῆς Μητρὸς αὐτοῦ μοιρολογούσης καὶ λεγούσης· ΜΟΑ ΔΕ ΜΙΛΟ ΙΩΑΝΝΗ ΓΔΕΜΗΣΕΝ· ὁ δὲ εἰσελθὼν ἀθρόως λέγει τῇ Μητρὶ αὐτοῦ, ὧδε Μῆτερ· ἡ δὲ θαυμάσασα εἶπε, Ποῦ ὦ Τέκνον; καὶ ἐναγκα-

четата прѣдаваха въ училището да се учатъ Философия, други краснописание, а той, защото бѣше природно остроуменъ и способенъ, скоро напрѣднж, тъй щото всички му се чудехж на остроумието. А когато дѣцата, както е обичай между тѣхъ, го питали „какво яде днесь Иоане? бобъ и зеле (κουκία καὶ ζέλια)“ имъ отговарялъ. защото съвсѣмъ не знаялъ Елинския язикъ; та заради туй дѣцата Кукузель го назвавали; нъ той, като остроуменъ, скоро изучилъ и язика и мусикията, та всички му се удивлявали; защото въ малко врѣме всички съученици по мусикията прѣскочи и надмина. Заради туй и Царя го обичаше много и му се радваше и го принуждаваше да се ожени; а той казалъ на Царя: Прося и моля твое царство да ми позволишь да си идж да видя майка си, па послѣ да бжде волята на Бога и на Царя; и веднага Царя го испроводилъ честно и прилично. А когато си отишелъ и наближилъ дома си, слуша жалостния гласъ и риданието на майка си, която нарѣждала и казвала: „Мое дѣте, милъ Иване, гдѣ ли ми си?“ (μόα δὲ μίλο Ἰωάννη γδέμησον), а

λισάμενος, καὶ περιπλακόντες ἀλλήλοις, μόλις κατέπαυσε τὸν ὀδυρμὸν αὐτῆς καὶ τὸν θρῆνον καὶ ἐγένετο χαρμολύπη ἐπὶ πολὺ καὶ συναγαλλώμενος ἐπὶ ἡμέρας ἱκανάς, ἐποίησε τῆς Μητρὸς ἀνάπαυσιν, ὡς αὐτὴ ᾐτήσατο· καὶ εὐφρανθέντες, ὡς θέμις, ἀπ' ἀλλ λων ἐχωρίσθησαν, ἡ μὲν Μήτηρ ἐν τῷ οἴκῳ καταλειφθεῖσα, ὁ δὲ Κουκουζέλης ὑποστρέψας πρὸς τὸν βασιλέα, εἰς τὴν βασιλεύουσαν τῶν πόλεων, ὃν ἰδὼν ὁ βασιλεὺς μεγάλως ἐχάρη καὶ ποιήσας πανδαισίαν δαψελῆ ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου αὐτοῦ ἐντίμως ἐδεξιώσατο· μετὰ ταῦτα ὁ Κουκουζέλης ἐν ἡσύχῳ τόπῳ καθήσας καὶ λαβὼν τῆς Μητρὸς αὐτοῦ τὸ μοιρολόγιον, ΜΟΑ ΔΕ ΜΙΛΟ ΙΩΑΝΝΗ ΓΔΕΜΗΣΕΝ ΟΧΩ, δῆλον ἡ ἑρμηνεία· τὸ παιδί μου γλυκύτατε Ἰωάννη ποῦ εἶ; καὶ τὴν φωνὴν αὐτῆς συναρμόσας, τὸν Πολυέλεον ἐντέχνως ἐποίησε καὶ ἐπωνόμασεν αὐτὸν τῆς ΒΟΥΛΓΑΡΑΣ, ὃς ἦν ἔντιμος τοῖς πᾶσι· διὸ ἀπὸ τοῖς παρὰ πᾶσιν ἀγάπης καὶ τιμῆς μὴ δυνάμενος ἡσυχάζειν, ἐβούλετο ἀναχωρῆσαι καὶ ἀφανὴς γενέσθαι, ὅπερ καὶ γέγονε τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας, ὡς ἐπεθύμει καὶ ηὔχετο πεποιηκέναι ἀπελθόντος γάρ ποτε εἰς τὸν βασιλέα χρείας κατεπειγούσης τοῦ Ἡγουμένου τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὄρους, καὶ καλῶς διορθωσάμενος πάντα ὑπέστρεψεν ὄπισθεν καὶ ἦρξε τῆς

той като влѣзълъ внезапно, казва на майка си „Овдѣ съмъ майко!“ (ὧδε μῆτερ) . . . нъ тя се поудила и „гдѣ си, чадо, казала“, а той я прѣгърнжлъ, и едвамъ прѣкратилъ риданието и плача ѝ, и стана радость голѣма, и, като се веселилъ доста дни съ майка си, успокои я, както тя желаеше; и като се нарадуваха, както трѣбва, раздѣлиха се, и майкаму си остана дома, а Кукузель се върнжлъ при Царя въ царствующия градъ. А царя, като го видѣлъ, много се зарадвалъ, и направилъ богатъ пиръ въ честь на неговото завръщание и честно го прорѣщнжлъ; а послѣ Кукузель, като сѣднжлъ на тихо мѣсто и зелъ майчиното си ридание „Μόα δὲ μίλο Ἰωάννη γδέμησεν ὄχω“. (Мое дѣте милъ Иване, ахъ! гдѣ ли ми си?) и, като нагласилъ нейния напѣвъ, искусно пѣсносъчинилъ Полиелея и гоназвалъ „на Българката“ и всички го почитаха. Заради туй, като нѣмаше спокойствие отъ любовьта и почитанието, които му отдаваха всички, искаше да избѣга и да се скрие, което по Божие усмотрение и стана тъй, както желаеше и искаше да направи. Защото,

ὁδοῦ. ὁ δὲ Κουκουζέλης τοῦτο μαθὼν ἦρεν ὡς ἤθελεν, καὶ εὐθέως λαβὼν ἱμάτια οἰκτρὰ καὶ σβολώσας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ μὴ γνωσθῆναι, καὶ ῥάβδον ἐργατικὴν ἐπὶ χεῖρας λαβὼν ἠκολούθει κατόπισθεν μακρόθεν τῷ Ἡγουμένῳ χαίρων, ἕως ὅτου εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος παρεγένοντο καὶ εἰς τὴν Λαύραν εἰσῆλθωσαν καὶ ὁ μὲν Ἡγούμενος ἐντὸς εἰσῆλθεν, ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Κουκουζέλης, ἔξω τῆς πόρτας ὡς ἰδιώτης ἐκαθέζετο, καὶ παρὰ τοῦ θυρωροῦ ἠρωτᾶτο, τὸ τί ἂν θέλῃ ἐλήλυθεν, καὶ τίνα ἐπιστήμην ἐργάζεται, ὁ δὲ ἀπεκρίνατο νέμειν αἶγας ἐπίσταμαι, καὶ Μοναχὸς γενέσθαι ἐπιποθῶ· ταῦτα ἀκούσας ὁ θυρωρὸς τῷ Ἡγουμένῳ ἀνήγγειλεν. ὁ δὲ λίαν ἐχάρη μαθὼν ὅτι ποιμὴν αἰγῶν, ἐν τῇ Μονῇ παρεγένετο. ἐπειδὴ δὲ ἐν μεγάλῃ ὑστερήσει τοιούτου ἀνδρὸς τότε ἐτύγχανον, κελεύει εὐθὺς εἰσαχθῆναι τὸν Κουκουζέλην ἐντὸς τῆς Μονῆς καὶ δι' ὀλίγου καιροῦ κατηχήσας αὐτὸν καὶ κουρεύσας, νέμειν τοὺς τράγους ἀπέστειλεν· ὁ δὲ μετὰ χαρᾶς ἀπελθών, καλῶς τοὺς τράγους καὶ ἐπιμελῶς ἔνεμεν ἐν τῷ Ὄρει ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει ἐν μεγάλῃ ἀδημονίᾳ περὶ τοῦ Διδασκάλου ἐτύγχανε, τί ἄρα ἐγένετο· καὶ ἀποστείλας πανταχοῦ Δύσιν καὶ Ἀνατολὴν. εὑρεθῆναι τὸν Κουκουζέλην διανοούμενος καὶ οὐδαμόθεν εὑρίσκετο· ἐν μιᾷ οὖν τῶν

когато единъ пжтъ Игумена отъ Свято-Горската Лавра за една необходима нужда отиде при Царя и, като си урѣди всичко добрѣ, се върнж назадъ и тръгнж на пжть, Кукузель, като сѐ извѣстилъ за туй нѣщо, тутакси се облѣкълъ въ бѣдни дрѣхи и, като си учерни лицето съ сажди за да се не познава, и зема въ ржцѣ работническа тояга, слѣдеше изъ далече Игумена съ радость, до гдѣто стигнжхж въ Св. Гора въ Лаврата. И Игумена влѣзе вжтрѣ, а Иоанъ Кукузель, като прость человѣкъ, вънъ отъ вратата сѣднж. Вратаря го попита, защо е дошелъ и какъвъ занаятъ знае да работи, а той отговорилъ: зная кози да пасж и желанж Монахъ да стана. Като чу туй вратаря, извѣсти на Игумена; а той много се зарадва, че е дошелъ въ мънастиря козарь, и, понеже бѣхж съвсѣмъ лишени отъ такъвъ человѣкъ, веднага заповѣда, да въведжтъ Кукузеля въ Мънастира, и като го оглаши въ малко врѣме, подстрига го за Монахъ и го прати да пасе ярцитѣ; а той отиде съ радость и пасѣше ярцитѣ добрѣ и прилежателно. А пъкъ Царя въ царствующия градъ

ἡμερῶν ἐν τινι ἀκρωτηρίῳ νέμοντα τοὺς τράγους, ἔνθεν κἀκεῖθεν ἰδόντα, καὶ μηδένα ἄνθρωπον θεασάμενον, ἐπιθυμία ἔσχεν αὐτὸν τινὰ ᾠδὴν ᾆσαι τῷ Κυρίῳ ἐκ τῶν ψαλμῳδημάτων· διὸ καὶ ἤρξατο ψάλλειν· ἀσκητής δέ τις ἔν τινι σπηλαίῳ οἰκῶν πλησίον καὶ τὴν ὑμνῳδίαν ἀκηκοὼς ἐδόκει Ἀγγέλου ὑμνῳδίαν ἀκούειν, καὶ οὐκ ἀνθρώπου, ἐξελθὼν δὲ τοῦ σπηλαίου ὁρᾷ τὸν βοσκὸν ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ ψάλλοντα καὶ τοὺς τράγους νεμομένους μὲν οὐδαμῶς, τὸ μέλος δὲ ἀκροωμένους καὶ εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντας, ὥσπερ ἐκπληττομένους καὶ χαίροντας· ταῦτα ὁ ἀσκητὴς θεασάμενος, καὶ ἐννοήσας ὅτι αὐτὸς ὁ Κουκουζέλης ὁ διὰ βασιλέως πανταχοῦ ἐρευνώμενος καὶ ὑπὸ Θεοῦ φανερούμενος, ὁρμαῖος τῇ Λαύρᾳ ἐφίσταται καὶ τῷ Ἡγουμένῳ λάθρα ἅπερ εἶδεν ἀπήγγειλεν· ὁ δὲ πορευθεὶς τὸν βοσκὸν ἐκαλέσατο καὶ πρὸς αὐτὸν ἐρωτώμενος ἔφησεν, ἐμοὶ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν, ὅτι σὺ εἶ Ἰωάννης ὁ Κουκουζέλης. καὶ διατί τοσοῦτον καιρὸν τὰ κατὰ σὲ ἀπέκρυψας; διὸ εἰς Θεὸν σὲ ἀνατίθημι ἵνα μοὶ εἴπῃς τὴν ἀλήθειαν· καὶ ὡμολόγησε καὶ εἶπεν, ὅτι ἐγὼ εἰμὶ. αλλ' εὗρον κατὰ πάντα τὸν κόσμον μάταιον, καὶ εἰς οὐδὲν λογισάμενος ἀνεχώρησα, διὸ ἀντιβολῶ καὶ δέομαί σου, οὕτως μὲ ἄφες ὡς εὕρηκας, ὁ δὲ Ἡγούμενος αὖθις πρὸς αὐ-

се намираше въ голѣмо притѣсиение за учителя, какво ли е станало съ него, и распрати на всякѫдѣ и на Западъ и на Истокъ да търсятъ да намѣрѫтъ Кукузеля, нъ никѫдѣ се не намираше. Единъ день обаче, като пасѣше ярцитѣ на едно стръмно мѣсто край морето, разглѣда насамъ на тамъ и, като не видѣ никого, пожела да попѣе на Господа една пѣсенъ отъ псалмопенията си, и тъй почнѫлъ да пѣе. А единъ постникъ, който живѣеше тамъ близѣ въ една пещеря, и чулъ пѣнието, помислилъ че слуша ангелска пѣсенъ, а не человѣческа, и, като излѣзълъ отъ пещерята, глѣда че пастиря край морето пѣе, а ярцитѣ не пасѫтъ никакъ, а слушатъ пѣсньта и се вклепали на него, като да бѣхѫ въ нетѫпение и да му се радватъ. Като видѣ тѣзи нѣща постника и разбра, че този е отъ царя всѣкъдѣ търсения и отъ Бога указания Кукузель, тичешкомъ отиде въ Лаврата и на Игумена всичко, що видѣ, тайно извѣсти. А Игумена, като отиде при пастиря и го распита, каза му: „Богъ ми откри, че ти си Иоанъ Кукузель;“ и защо толко врѣме

τὸν ἔφησεν ἐμὲ μόνον ἄκουσον, κἀγὼ σὲ ποιήσω ἐκ πάντων ἐλεύθερον, ὃν περ λαβὼν εἰς τὸ Μοναστήριον δέδωκεν αὐτῷ κελλίον καθέζεσθαι, ἕως οὗ τὰ περὶ αὐτοῦ τεχνηέντως οἰκονομήσει, ὃ καὶ πεποίηκεν, ἀπελθὼν γὰρ εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ βασιλεῖ διαλέγεται, καὶ φησὶ δέομαί σου βασιλεῦ, χάρισαί μοι ἕνα ἄνθρωπον ψυχῆς σῆς σωτηρίας ἕνεκεν, καὶ εἴτι ἐλύπησε τὴν σὴν βασιλείαν συμπάθησον, (Тукъ се пропуснжти думитѣ: а царя попиталъ за името на този человѣкъ); καὶ ὁ Ἡγούμενος πρὸς αὐτὸν, εἰ μὴ δώσῃς ἐγγράφως τὸ συμπαθὲς οὐ λέξω σοι τότε ὁ βασιλεὺς γράμμα αὐτῷ δεδωκὼς, τὸν Κουκουζέλην ἐφανέρωσε, καὶ διηγησάμενος πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γενόμενα, καὶ θαυμάσας ὁ βασιλεὺς μεγάλως ἐχάρη, καὶ τὸν Θεὸν ἐδόξασε κατὰ νοῦν στρεφόμεος, τὸ τί ἂν ποιήσειν, ἐνθυμούμενος, ὅτι περὶ τοῦ Ἡγουμένου γράμμα ἦν δεδωκὼς, εὐθὺς δὲ τριήρεις ἁρματώσας ἅμα τῷ Ἡγουμένῳ τῇ Λαύρᾳ ἐπιφοιτᾷ, καὶ τὸν Κουκουζέλην ἀσπάζεται, ἔνθα καὶ εὐωχηθέντες δαφιλῶς, καὶ εὐφρανθέντες σὺν πάσῃ τῇ ἀδελφότητι ἀπ' ἀλλήλων διεχωρίσθησαν, ὁ μὲν Βασιλεὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπελθὼν, ὁ δὲ Κουκουζέλης ἐν τῇ Λαύρᾳ καταληφθεὶς ἀνενόχλητος ἐκ πάντων καὶ ἀνεπηρέαστος, ἀκαταπαύστως

си крижъ за себе си; прикълнавамъ тя въ името Божие, да ми кажешь истината; а той му исповѣда истината и му каза: Азъ съмь и избѣгахъ, понеже намѣрихъ, че цѣлия свѣтъ е суета и нищо не струва; заради туй моля ти се покорно, остави ме, както ме намѣри;" а Игумена веднага му каза: „Мене слушай ти и азъ ще тя освобода отъ всичко." Послѣ го заведе въ Мънастиря и му даде стан да сѣди догдѣто благоустрои всичко за него, което и направилъ; защото отиде въ Цариградъ, и се разговори съ царя, и му каза: „Моля ти се, царю, подари ми единъ чоѣкъ за твое душевно спасение, и, ако нѣщо е наскърбилъ твое царство, прости му; а Царя попита за името на тойзи человѣкъ, нъ Игумена му каза: „Ако не ми дадешъ писменно обѣщание, че ще му простишъ, не щж кажж;" и, като му далъ писменно обѣщание, явилъ Кукузеля и расказалъ всичко, що станжло съ него, а царя се почуди, и много се зарадва и Бога прослави, нъ съ ума си размишляваше какво да направи, тъй като бѣше далъ писменно обѣщание на Игумена. И

ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑμνῶν καὶ δοξολογῶν τὸν Θεόν, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ πλησίον της Λαύρας ᾠκοδόμησε κελλίον, καὶ Ἐκκλησίαν τῶν Ἀρχαγγέλων, τοῦ ἔχειν εἰς ἡσυχίαν καὶ παραμυθίαν μακράν, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ Μοναστηρίῳ διέλειπε, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ψάλλων καὶ προσευχόμενος, ἐν μιᾷ οὖν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς τῷ τοῦ Ἀκαθίστου ἁγίῳ Σαββάτῳ, ὡς ἔθος αὐτῷ τὰ τῆς Θεοτόκου ἐμελώδησεν ἐπιμελῶς, μετὰ δὲ τὴν της ἀγρυπνίας συμπλήρωσιν ἀπονυστάξαντι, ἐφάνη αὐτῷ ἡ Θεοτόκος λέγουσα χαίροις, δεδωκυία ἀνά χεῖρας αὐτῷ ἓν χρυσοῦν νόμισμα καὶ αἰτοῦσα ψάλλε μοι, καὶ οὐ μὴ σὲ ἐγκατλείπω· ἔξυπνος δὲ γενόμενος εὗρεν τὸ χρυσοῦν νόμισμα ἐντὸς τῆς δεξιᾶς παλάμης τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἔκτοτε μετὰ χαρᾶς ἀφάτου, καὶ δακρύων πολλῶν ηὐχαρίστει καὶ ἔψαλε τῇ Θεομήτορι τὸ δὲ χρυσοῦν νόμισμα ἐκεῖνο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπέθετο, ὅπερ σημεῖα οὐκ ὀλίγα ἐποίει καὶ θαύματα, ἔκτοτε οὐ διέλειπε ἐκ τοῦ χοροῦ τῆς δεξιᾶς στάσεως τῆς Ἐκκλησίας, διὸ καὶ εἷς πούς αὐτοῦ σέσηπε· καὶ ἡ χεὶρ ἐῤῥύει, ἕως οὗ καὶ τὸ μάρβον*) σπάσαντος ἐφ' ᾧ ὁ πούς ἵστατο, ὡς ἂν τὸ ἕλκος αὐτοῦ ῥέᾳ χαμαί, ἀλλ' ἡ Θεοτόκος αὐτὸν ἰάσατο, εἰποῦσα αὐτῷ, ἔσω τοῦ λοιποῦ ὑγιής, ὅθεν καὶ διαμείνας ἕως τέλους αὐτοῦ εὐχαριστῶν τῇ Θεομήτορι ἐν ὕμνοις καὶδοξολογ'αις

веднага въоржжи корабн и заедно съ Игумена въ Лаврата отхожда и Кукузеля поздравлява; и слѣдъ като се нагостихж тамъ богато и се веселихж заедно съ всичкото братство, раздѣлихж се единъ отъ другъ, и царя се върнж въ Цариградъ, а Кукузель остана въ Лавра отъ никого недосажданъ и не оскърбляванъ, гдѣто непрѣстанно пѣяше и славяше Бога. А послѣ близо при Лавра построиси а келлия и цьрква „Св. Архангелъ", за да живѣе и се моли спокойно, отдалеченъ отъ другитѣ, нъ и въ мънастиря непрѣстанно деня и нощя пѣяше и се моляше. И тъй единъ день отъ Великитѣ пости, въ св. Сжббота па Акатиста, както имаше обичай, испѣ прилѣжателно пѣсьньта на св. Богородица, а слѣдъ свършъка на бдението, като задрѣма, яви му се св. Богородица и, като му каза: „Радвай се", дала му въ ржцѣтѣ една златна монета и му рѣкла: „Пѣй ми, та Азъ нѣма да та оставя", и, като се събудилъ намѣрилъ златната монета въ дланьта на дѣсната си ржка. Отъ тогава съ нeисказана радость и сълзи много благодаряше и пѣеше на Божията Майка, а оная

ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ προσῖδε καὶ τὸν ἑαυτοῦ θάνατον ὁ ἄνθρωπος οὗτος τοῦ Θεοῦ, καὶ συντάξας τὰ περὶ αὐτοῦ, καλῶς καὶ θεαρέστως καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀρχαγγέλου, ἣν αὐτὸς ᾠκοδόμησε παραγγείλας θάψαι αὐτὸν, μετέστη προΐασιν· οὗτος ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία τοῦ Μεγάλου Μαΐστορος καὶ μελουργοῦ Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλη, τοῦ δευτέρου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὃν ἡ Θεοτόκος κατὰ τὸν πόδα ἰάσατο καὶ τὸ νόμισμα αὐτῷ ἐχαρίσατο ὅτι πᾶς ὕμνος καὶ δοξολογία εἰς Θεὸν γενόμενος εὐπρόσδεκτος αὐτῷ, καὶ ὑγεία ψυχῆς καὶ σώματος τοῖς ὁλοψύχως αὐτὸν ὑμνολογοῦσι καὶ δοξολογοῦσι καὶ οὐ μόνον διὰ στόματος, ἀλλὰ καὶ ἐν σάλπιγγι ᾀσμάτων, καὶ κυμβάλοις εὐήχοις ἀλλαλαγμοῦ, καὶ ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνοις, κατὰ τὸν θεῖον Δαβίδ, καὶ τὰ μὲν εὐπρόσδεκτα τῷ Θεῷ καὶ χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν ὅτι πολλὴν, τὰ δὲ θεμελικῶς, καὶ οὐ πνευματικῶς γινόμενα βδελυκτά εἰσι τῷ Θεῷ καὶ ἀπρόσδεκτα, ὅτι ἐν γελοίῳ καὶ ἀκαθαρσίῳ γίνονται, ἅπερ ὁ διάβολος ἀκούων τέρπεται, καὶ οἱ Ἅγιοι σὺν τοῖς Ἀγγέλοις λυποῦνται μυσάττονται καὶ ἀποστρέφονται· ἀλλ' ἡμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ ὡς παρελάβαμεν παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, οὕτω καὶ κρατήσωμεν, καὶ ποιήσωμεν, ἵνα ταῖς αὐτῶν εὐπροσδέκτοις δεήσεσιν τύχωμεν σὺν αὐτοῖς τῶν ἐπηγγελμένων

златна монета оставилъ въ църквата, която не малко чудеса правяше. Отъ тогава никогашъ не отсѫтствуваше отъ хо̀ра на дѣсната страна на църквата, тъй щото едната му нога изгнила и рѫката му оттекла, до гдѣто се пукнала раната отъ котешката трѣва, съ която бѣше повързана ногата, тъй щото раната му тѣчеше надолу, нъ св. Богородица го изцѣрила, като му казала: „бѫди отъ сега здравъ“, та затова до края на живота си постоянно благодаряше св. Богородица съ пѣсни и славословия; при това прѣдвиде и смрьта си този Божий человѣкъ и като си урѣди добрѣ и богоугодно работитѣ и заржча да го погрѣбѫтъ въ църквата „св. Архавангелъ“, която той самъ бѣше построилъ, помина се. Този е живота и повѣдението на Великия Майсторъ и пѣснотворецъ, Иоанъ Кукузель, вторий Иоанъ Дамаскинъ, на когото св. Богородица ногата изцѣри и златна монета му подари; понеже всѣка пѣсень и славословие къмъ Бога благоприяна е Нему, и здравие, душевно и телесно, подарява на пѣснословящитѣ и славословящитѣ го всеедушно не само съ уста, нъ

ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

Забѣлѣжка: Думата „μάῤῥον" отъ Гърцкитѣ лексикографи: Антиящъ Гази тълкува на простогърцкия языкъ съ Италианаското й название „majorana", която происхожда отъ латинското "origanymmajorana", а Скарлатъ Д. Византийский я сравнява съ турската дума **„кеди-оту"**, което се съгласява съ тълкуванието, което й дава Русския лексикографъ, Иванъ Синайский, който въ Гърско—Руския си словарь я прѣвожда съ руснитѣ думи **„кошачья трава"**. Азъ се съгласихъ съ послѣдното и старо-гърската дума „μάῤῥον" прѣведохъ съ българскитѣ думи **"котешка-трѣва"**, която расла по планинитѣ и имала влияние върху котето, а пъкъ Иоанъ Кукузель я употрѣбилъ и за цѣръ на своята рана.

спорѣдъ Божествения Давидъ, и **трубоюпѣсней, въ кимвалѣхъ доброгласнихъ восклицания, и въ струнахъ и органѣхъ**; и благоприятнитѣ Богу радость и веселие голѣмо даватъ, а онѣзи, които ставатъ за тѣлесно, а не духовно, наслаждение, гнжсни сж прѣдъ Бога и неприятни, защото се пѣятъ въ достойни за прѣзрение и безнравственни мѣста, които като слуша диявола се весели, а святиитѣ съ ангелитѣ скърбятъ, гнжсятъ се и се отвръщаватъ. Нъ ний Православнитѣ Християни, както сме приели отъ нашитѣ св. Отци, тъй и ще подържаме и ще вършимъ, тъй щото чрѣзъ тѣхнитѣ моления заедно съ тѣхъ да получимъ обѣщанитѣ блага въ Христѣ Иисусѣ Господѣ нашему, емуже слава и сила нинѣ и присно и въ вѣки вѣковъ аминъ".

Горѣизложеното житие на Иоана Кукузеля, независимо отъ синтактическитѣ неправилности, които, както и по-горѣ споменахъ, прѣизобилуватъ въ него, и отъ онѣзи пасажи, които за простодушнитѣ и религиозно въспитани хора сж напълно вѣрни, а за образованитѣ аллигорически, отъ етнологическа точка зрѣние за насъ Българетѣ е много важно, като вземемъ прѣдъ видъ припѣсната на Ку-

кузеловата Майка отъ която ся е спазилъ само, единчъкъ стихъ на Български Язикъ съ Гърски букви „Μὸα δε μΐλο Ἰωάννη γδέμησεν“ и онуй, което казва биографа, че „Кукузелъ, като зелъ Майчината си прапѣсня, и като нагласилъ Полиелея, спорѣдъ неиния напѣвъ, назвалъ го (Полиелей) „на Българката“; защото отъ тѣхъ се извѣстяваме, че подиръ Иоана Дамаскина, названий Мансуръ, първия прѣобразуватель на въсточното Църковно пѣние, именно Иоанъ Кукузелъ, великий майсторъ на Мусикийското пѣние, е чистъ Българинъ, и че той чрѣзъ „Полелея на Българката,“ далъ ни е право да ся гордѣемъ, че и ний Българетѣ имаме дѣлъ въ Църковната Мусикия, и ни напомнюва да пазимъ тжзи скжпоцѣнна старина и да ся грижимъ за нейното усъвършенствувание. Слѣдователно ний сме длъжни да благодаримъ на Биографа на Иоана Кукузеля за тѣзи драгоцѣнни свѣдѣния, и още повече щѣхме да му бждемъ признателни, ако да ни извѣстяваше кога ся е родилъ Иоанъ Кукузелъ и при кой Византийский Императоръ е билъ заведенъ въ Цариградъ и прѣдаденъ въ Училище да учи Мусикийското Искуство. Въ Св. Гора, особенно въ Лавра, гдѣто Иоанъ Кукузелъ живѣлъ дълго врѣме и умрѣлъ възможно е да ся спазватъ, по точни свѣдѣния за него, и бѣхъ поискалъ такива отъ Негово Високо прѣподобие, Иеромонаха Отца Калистрата отъ Зографския Български Мънастиръ, нъ получихъ отговоръ че и до сега още не е сполучилъ да удовлетвори желанието ми. Нъ ний, като, имаме вѣрни исторически свѣдѣния, че Иоанъ Мансура изъ гр.Дамаскъ, който ся счита за първий основатель на осмогласното въстопно Църковно Пѣние, е живѣлъ прѣзъ първата половина на VIII вѣкъ въ врѣмето на Льва Исавряняна и е умрѣлъ прѣзъ 756 година сл. Христа можемъ горѣ долу да заключимъ вѣрно, че Кукузелъ, първий прѣобразуватель на Мансуровата Система, е живѣлъ прѣзъ XII-й или XIII-й вѣкъ, т. е прѣзъ първото робство на Българ. Народъ подъ Византийското иго. И дѣйствително, за да ся е почувствувала нужда отъ прѣобразувание на основаното отъ Прочутия Богословъ, поетъ и пѣвецъ Иоанъ Мансура, въсточно Църковно пѣние, трѣбва да сж се изминжли 4-500 години. Ако прѣдположимъ, че Иоанъ Кукузелъ е живѣлъ 200 години по рано, тогава ся падада с живѣлъ прѣзъ врѣмето отъ 850 до 950 година, т. е. прѣзъ онази епоха, когато Българската Книж-

нина е цъвтѣла, и въ такъвъ случай приемницитѣ на Св. Кирила и Методия нѣмаще да допустнатъ своя ангелогласенъ съотечественникъ, да иде въ Цариградъ при Гърцкия Императоръ, нъ щѣхж да го привлѣкжтъ при себе си и да го направатъ свой сподвижникъ, нъкъ и, ако би отищьлъ въ Цяриградъ за по високо образувание, „Полиелея на Българката" ни увѣрява, че у него сж владѣли Български чувства, и че той непрѣменно щѣше да иде при Българскитѣ набожни Царе да ги весели съ своя Ангелски гласъ и да ся подвизава за укчението въ Християнството на своитѣ единородни братия. Сжщето заключение излиза, и ако прѣдположимъ че Иоанъ Кукузель е живѣлъ подиръ XIII-й вѣкъ, т. е. подиръ освобождението на България изъ подъ Византийското иго. Слѣдователно смѣло можемъ да заключимъ, че Ив. Кукузель е живѣлъ прѣзъ първото робуване на Българския Народъ подъ Византийското иго. А „Полиелея на Българката" ни наумява, че той е билъ Българинъ патриотъ, че неговата душа е тлѣла и е желала да пѣе на Български, а не на Гърцки, Императоръ, и именно отвратителното зрѣлище на Гърцкото тиранство надъ заробения Българинъ, а не неговото отвращение отъ Божий бѣлъ Свѣтъ, сж го накарали да напустне Императорскитѣ великолѣпия, нъ за неговата Българска душа чюжди, Палати и да иде въ Св. Гора да пасе ярцитѣ по пустинята, и тамъ, отдалеченъ отъ Свѣтътъ, да плаче и да ся моли Богу за освобождението на Народа му отъ чюждия яремъ. Неговата Българска душа не е търпѣла да наслаждава съ ангелогласното си пѣние онѣзи, които сж се ругаели съ неговия злощастенъ народъ, та зарадп туй прѣдпочелъ да весели съ пѣнието си ярцитѣ въ пустината, като не му било възможно, когато пѣе въ Църква, да го слушатъ неговитѣ еднокръвни братия и да се наслаждаватъ.

Въ етнологическото отношение Иоанъ Кукузель чрѣзъ своя Полиелей на Българката ни е подарилъ и едно непобѣдимо оржжие противъ Гърскитѣ и Сърбскитѣ домогвания за истинското произхождение на Македонското население. Иоанъ Кукузель прѣзъ XII или XIII столетие е пѣсносътворилъ „Полиелей" нъ на Гърктнята или на Сърбкинята, нъ на Българката си майка. Слѣдо

вателно „Полиелея на Българката" е прѣкрасна плесница и на Гърцитѣ великеиденсти и на Сърбскитѣ шавинисти.

Въ Гърцкитѣ ржководства по изучванието въсточното Църковно пѣние, при расприделението на материала за изучвание, прѣпоржчва се на ученика. слѣдъ като свърши всичкия нуждеэъ материалъ по изучванието Църковното пѣние, за да бжде съвършенъ пѣвецъ, да изучи и онѣзи отъ Кукузеловитѣ пѣснотворения, които поради високия имъ мусикийски стилъ и поради трудното имъ изучвание, сж получили названието «μάστιξ τῶν μουσικῶν» „бичъ на пѣвцитѣ." Гдѣ ли сж намира тази драгоцѣнна старина? колко е желателно да се приберхтъ, ако е възможно, всичкитѣ съчинения по въсточното Църковно пѣние и пѣснотворения на Иоана Кукузеля и да ся поставятъ въ Народната Библиотека! Пѣснотворенията на Кукузеля, както по горѣ ся спомѣна, помѣжду всичкия въсточно — Църковенъ пѣвчески свѣтъ сж наэвавятъ «μάστιξ τῶν μουσικῶν» . . . . . „бичъ на пѣвцитѣ", защото при изучванието имъ ся изисква и гласъ сладъкъ и гладъкъ, и остроумие не малко. Не ли е добрѣ, не ли е народна гордость да ся окачи този „бичъ" на стѣната на Народната Библиотека? —

Гърцитѣ, основавани на басни отъ прѣдисторическа доба, и на лѣво и на дѣсно твърдѣжтъ, и се гордѣятъ, че билъ гъркъ славния свирецъ изъ Тракия Орфей, който съ своя музикаленъ инструментъ раздвижавалъ и самитѣ бездушни прѣдмети. Ами ний Българатѣ нѣмаме ли право, основавани, не на придисторически алигорически басни, нъ на исторически факти, да се гордѣемъ че билъ Българинъ прочутия пѣвецъ изъ Македония Иоанъ Кукузель, който съ своя ангелски гласъ, съ рѣдкия този природенъ даръ, заставлявалъ самитѣ безсловесни животни да го слушатъ съ удивление и да му се радватъ? Съ удоволствие се подчюйва, че щело да се състави пѣвческо дружество, на което цѣльта щѣло да бжде разпространението на музиката между Българското население и развитието на Българския народенъ напѣвъ. Спорѣдъ моето скромно мнѣние, за патронъ на туй дружество трѣбва да се прѣвозгла си Иоанъ Кукузель и да се назове „Първо Българско Пѣвческо Дружество, св. Иоанъ Кукузель" както ученолюбивото дружество за помагание на Български църкви и училища вънъ отъ Княжеството, прие покровителството и името на Българ. Прос·

цъвтѣла, и въ такъвъ случай приемницитѣ на Св. Кирила
одия нѣмаше да допустнатъ своя ангелогласенъ съотечествен-
да иде въ Цариградъ при Гърцкия Императоръ, нъ щѣхж
привлѣкжтъ при себе си и да го направатъ свой сподвиж-
никъ и, ако би отишълъ въ Цариградъ за по високо образу-
е, „Полиелея на Българката" ни увѣрява, че у него сж вла-
. Български чувства, и че той непрѣменно щѣше да иде при
гарскитѣ набожни Царе да ги весели съ своя Ангелски гласъ
а ся подвизава за укрѣпението въ Християнството на своитѣ
народни братия. Сжщето заключение излиза, и ако прѣдполо-
мъ че Иоанъ Кукузелъ е живѣлъ подиръ XIII-й вѣкъ, т. е.
диръ освобождението на България изъ подъ Византийското иго.
ѣдователно смѣло можемъ да заключимъ, че Ив. Кукузель е
живѣлъ прѣзъ първото робувание на Българския Народт подъ Ви-
нтийското иго. А „Полиелея на Българката" ни наумява, че той
билъ Българинъ патриотъ, че неговата душа е тлѣла и е же-
лала да пѣе на Български, а не на Гърцки, Императоръ, и имен-
но отвратителното зрѣлище на Гърцкото тиранство надъ заробе-
ния Българинъ, а не неговото огврьщение отъ Божий бѣлъ
Свѣтъ, сж го накарали да напустнс Императорскитѣ великолѣпия,
нъ за неговата Българска душа чюжди, Палати и да иде въ Св.
Гора да пасе ярцитѣ по пустинята, и тамъ, отдалеченъ отъ Свѣ-
тътъ, да плаче и да ся моли Богу за освобождението на Наро-
да му отъ чюждия яремъ. Неговата Българска душа не е търпѣ-
ла да наслаждава съ ангелогласното си пѣние онѣзи, които сж се
ругаели съ неговия злощастенъ народъ, та зиради туй прѣдпочелъ
да весели съ пѣнието си ярцитѣ въ пустината, като не му било
възможно, когато пѣе въ Цьрква, да го слушать неговитѣ едноkрьв-
ни братия и да се наслаждаватъ.

Въ етнологическото отношение Иоанъ Кукузель чрѣ
Полиелей на Българката ни е подарилъ и едно непо
жие противъ Гърцкитѣ и Сърбскитѣ домогвания
всхождение на Македонското население. И
XII или XIII столетие е пѣсносъствор
кинята или на Сърбкинята, нъ на

БЪЛГАРСКА БИБЛИОТЕКА.

Брой I.

ИСТОРИЧЕСКИ ПАМЕТНИЦИ

по

ВРѢМЕТО НА ЗАВѢРАТА.

ИЗДАВА

БЪЛГАРСКОТО КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО

ВЪ СРѢДЕЦЪ.

СРѢДЕЦЪ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1884.

(2)

нина е цъвтѣла, и въ такъвъ случай приемницитѣ на Св. Кирила и Методия нѣмаше да допустнатъ своя ангелогласенъ сънотечественникъ, да иде въ Цариградъ при Гърцкия Императоръ, нъ щѣхж да го привлѣкжтъ при себе си и да го направатъ свой сънодвижникъ, пъкъ и, ако би отишълъ въ Цариградъ за по високо образувание, „Полиелея на Българката" ни увѣрява, че у него сж владѣли Български чувства, и че той непрѣменно щѣше да иде при Българскитѣ набожни Царе да ги весели съ своя Ангелски гласъ и да ся подвизава за укчението въ Християнството на своитѣ единородни братия. Сжщето заключение излиза, и ако прѣдположимъ че Иоанъ Кукузель е живѣлъ подиръ XIII-й вѣкъ, т. е. подиръ освобождението на България изъ подъ Византийското иго. Слѣдователно смѣло можемъ да заключимъ, че Ив. Кукузель е живѣлъ прѣзъ първото робувание на Българския Народт подъ Византийското иго. А „Полиелея на Българката" ни наумява, че той е билъ Българинъ патриотъ, че неговата душа е тлѣла и е желала да пѣе на Български, а не на Гърцки, Императоръ, и именно отвратителното зрѣлище на Гърцкото тиранство надъ заробения Българинъ, а не неговото отвръщение отъ Божий бѣлъ Свѣтъ, сж го накарали да напустне Императорскитѣ великолѣпни, нъ за неговата Българска душа чюжди, Палати и да иде въ Св. Гора да пасе ярцитѣ по пустинята, и тамъ, отдалеченъ отъ Свѣтътъ, да плаче и да ся моли Богу за освобождението на Народа му отъ чюждия яремъ. Неговата Българска душа не е търпѣла да наслаждава съ ангелогласното си пѣние онѣзи, които сж се ругаели съ неговия злощастенъ народъ, та заради туй прѣдпочелъ да весели съ пѣнието си ярцитѣ въ пустинята, като не му било възможно, когато пѣе въ Църква, да го слушатъ неговитѣ еднокръвни братия и да се наслаждаватъ.

Въ етнологическото отношение Иоанъ Кукузель чрѣзъ своя Полиелей на Българката ни е подарилъ и едно непобѣдимо уржжие противъ Гърскитѣ и Сърбскитѣ домогвания за истинското происхождение на Македонското население. Иоанъ Кукузель прѣзъ XII или XIII столетие е пѣсносътворилъ „Полиелей" нъ на Гърцкията или на Сърбкинята, нъ на Българката си майка. Слѣдо

вателно „Полиелеа на Българката“ е прѣкрасна плесница и на Гърцитѣ великеидеисти и на Сърбскитѣ шавинисти.

Въ Гърцкитѣ ржководства по изучването въсточното Църковно пѣние, при распрѣдѣлението на материала за изучвание, прѣпоржчва се на ученика, слѣдъ като свърши всичкия нужденъ материалъ по изучванието Църковното пѣние, за да бжде съвършенъ пѣвецъ, да изучи и онѣзи отъ Кукузеловитѣ пѣснотворения, които поради високия имъ мусикийски стиль и поради трудното имъ изучвание, сж получили названието «μάστιξ τῶν μουσικῶν» „бичъ на пѣвцитѣ.“ Гдѣ ли сж намира тази драгоцѣнна старина? колко е желателно да се приберхтъ, ако е възможно, всичкитѣ съчинения по въсточното Църковно пѣние и пѣснотворения на Иоана Кукузеля и да ся поставятъ въ Народната Библиотека! Пѣснотворенията на Кукузеля, както по горѣ ся спомѣна, помѣжду всичкия въсточно — Църковенъ пѣвчески свѣтъ сж назвавятъ «μάστιξ τῶν μουσικῶν» . . . . . „бичъ на пѣвцитѣ“, защото при изучванието имъ ся изисква и гласъ сладъкъ и гладъкъ, и остроумие не малко. Не ли е добрѣ, не ли е народна гордость да ся окачи този „бичъ“ на стѣната на Народната Библиотека? —

Гърцитѣ, основавани на басни отъ прѣдисторическа доба, и на лѣво и на дѣсно твърдѧтъ, и се гордѣятъ, че билъ гъркъ славния свирецъ изъ Тракия Орфей, който съ своя музикаленъ инструментъ раздвижавалъ и самитѣ бездушни прѣдмети. Ами ний Българитѣ нѣмаме ли право, основавани, не на придисторически алигорически басни, въ на исторически факти, да се гордѣемъ че билъ Българинъ прочутия пѣвецъ изъ Македония Иоанъ Кукузель, който съ своя ангелски гласъ, съ рѣдкия този природенъ даръ, заставлявалъ самитѣ безсловесни животни да го слушатъ съ удивление и да му се радватъ? Съ удоволствие се подчюйва, че щело да се състави пѣвческо дружество, на което цѣльта щѣло да бжде распространението на музиката между Българското население и развитието на Българския народенъ напѣвъ. Спорѣдъ моето скромно мнѣние, за патронъ на туй дружество трѣбва да се прѣвозгла си Иоанъ Кукузель и да се назове „Първо Българско Пѣвческо Дружество, св. Иоанъ Кукузель“ както ученолюбивото дружество за помагание на Български църкви и училища вънъ отъ Княжеството, прие покровителството и името на Българ. Прос-

вина е цъвтѣла, и въ такъвъ случай приемницитѣ на Св. Кирила и Метódия нѣмаше да допустнатъ своя ангелогласенъ съотечественникъ, да иде въ Цариградъ при Гърцкия Императоръ, нъ щѣхж да го привлѣкжтъ при себе си и да го направатъ свой сподвижникъ, нъкъ и, ако би отишълъ въ Цариградъ за по високо образувание, „Полиелея на Българката“ ни увѣрява, че у него сж владѣли Български чувства, и че той непрѣменно щѣше да иде при Българскитѣ набожни Царе да ги весели съ своя Ангелски гласъ и да ся подвизава за укрепнението въ Християнството на своитѣ единородни братия. Сжщето заключение излиза, и ако прѣдположимъ че Иоанъ Кукузель е живѣлъ подиръ XIII-й вѣкъ, т. е. подиръ освобождението на България изъ подъ Византийското иго. Слѣдователно смѣло можемъ да заключимъ, че Ив. Кукузель е живѣлъ прѣзъ първото робуване на Българския Народт подъ Византийското иго. А „Полиелея на Българката“ ни наумява, че той е билъ Българинъ патриотъ, че неговата душа е тлѣла и е желала да пѣе на Български, а не на Гърцки, Императоръ, и именно отвратителното зрѣлище на Гърцкото тиранство надъ заробения Българинъ, а не неговото отвръщение отъ Божий бѣлъ Свѣтъ, сж го накарали да напустне Императорскитѣ великолѣпни, нъ за неговата Българска душа чюжди, Палати и да иде въ Св. Гора да пасе ярцитѣ по пустинята, и тамъ, отдалеченъ отъ Свѣтътъ, да плаче и да ся моли Богу за освобождението на Народа му отъ чюждия яремъ. Неговата Българска душа не е търпѣла да наслаждава съ ангелогласното си пѣние онѣзи, които сж се ругаели съ неговия злощастенъ народъ, та заради туй прѣдпочелъ да весели съ пѣнието си ярцитѣ въ пустината, като не му било възможно, когато пѣе въ Църква, да го слушать неговитѣ еднокръвни братия и да се наслаждаватъ.

Въ етнологическото отношение Иоанъ Кукузель чрѣзъ своя Полиелей на Българката ни е подарилъ и едно непобѣдимо уржжие противъ Грьскитѣ и Сърбскитѣ домогвания за истинското происхождение на Македонското население. Иоанъ Кукузель прѣзъ XII или XIII столетие е пѣснорътворилъ „Полиелей“ нъ на Гърцкията или на Сърбкинята, нъ на Българката си майка. Слѣдо

вателно „Полиелеа на Българката“ е прѣкрасна плесница и на Гърскитѣ великеидеисти и на Сърбскитѣ шавинисти.

Въ Гърцкитѣ ръководства по изучванието въсточното Църковно пѣние, при распрѣдѣлението на материала за изучвание, прѣпоржчва се на ученика, слѣдъ като свърши всичкия нуждеенъ материялъ по изучванието Църковното пѣние, за да бжде съвършенъ пѣвецъ, да изучи и онѣзи отъ Кукузеловитѣ пѣснотворения, които поради високия имъ мусикийски стиль и поради трудното имъ изучвание, сж получили названието «μάστιξ τῶν μουσικῶν» „бичъ на пѣвцитѣ.“ Гдѣ ли сж намира тази драгоцѣнна старина? колко е желателно да се прибержтъ, ако е възможно, всичкитѣ съчинения по въсточното Църковно пѣние и пѣснотворения на Иоана Кукузеля и да ся поставятъ въ Народната Библиотека! Пѣснотворенията на Кукузеля, както по горѣ ся спомѣна, помѣжду всичкия въсточно — Църковенъ пѣвчески свѣтъ сж назвавятъ «μάστιξ τῶν μουσικῶν» . . . . . „бичъ на пѣвцитѣ“, защото при изучванието имъ ся изисква и гласъ сладъкъ и гладъкъ, и остроумие не малко. Не ли е добрѣ, не ли е народна гордость да ся окачи този „бичъ“ на стѣната на Народната Библиотека? —

Гърцитѣ, основавани на басни отъ прѣдисторическа доба, и на лѣво и на дѣсно твърдятъ, и се гордѣятъ, че билъ гъркъ славния свирецъ изъ Тракия Орфей, който съ своя музикаленъ инструментъ раздвижавалъ и самитѣ бездушни прѣдмети. Ами ний Българитѣ нѣмаме ли право, основавани, не на придисторически алигорически басни, нъ на исторически факти, да се гордѣемъ че билъ Българинъ прочутия пѣвецъ изъ Македония Иоанъ Кукузель, който съ своя ангелски гласъ, съ рѣдкия този природенъ даръ, заставлявалъ самитѣ безсловесни животни да го слушатъ съ удивление и да му се радватъ? Съ удоволствие се подчюйва, че щело да се състави пѣвческо дружество, на което цѣльта щѣло да бжде разпространението на музиката между Българското население и развитието на Българския народенъ напѣвъ. Спорѣдъ моето скромно мнѣние, за патронъ на туй дружество трѣбва да се прѣвозгла си Иоанъ Кукузель и да се назове „Първо Българско Пѣвческо Дружество, св. Иоанъ Кукузель“ както ученолюбивото дружество за помагание на Български църкви и училища вънъ отъ Княжеството, прие покровителството и името на Българ. Прос·

вятители, св. Кирилъ и Методий. Туй ще бѫде единственното нравствено възнаграждение отъ Българского потомство къмъ славния Македонски пѣвецъ, приснопамятния авторъ на „Полиелея на Българската", който прѣзрѣлъ Гърцкитѣ императорски палати и побѣгнѫлъ въ пустинята да плаче и да се моли Богу, скоро да проводи Асѣневци, за да изчистятъ България отъ гърцкия станъ. Иоанъ Кукузель чрѣзъ своя „Полиелей на Българската" ни напомнюва, че прѣработеното и обогатено отъ него източно църковно пѣние е свързано съ Българския народенъ напѣвъ; и дѣйствително, който е започнатъ съ туй пѣние и съ народнитѣ ни пѣсни открива поразително сходство между източното црьковно пѣние и Българ. народенъ напѣвъ. Иоанъ Кукузель прочее ни задължва да се грижимъ за развитието не само на народния Българ напѣвъ, нъ и на сходното съ него източно-църковно пѣние, ако искаме църквитѣ ни да не дойдатъ до такво отвратително положение, въ каквото, казватъ, се намиратъ църквитѣ въ градоветѣ и селата на онѣзи православни Славянски страни, гдѣто не е възможно образуването и поддържането на пъленъ нотний пѣвчески хоръ, и гдѣто единъ само или двама пѣвци пѣятъ въ църква по новата система.

Като свършвамъ настоящата си кратка бесѣда, храня пълна надѣжда, че скромното й съдържание ще убѣди компетентнитѣ крѫгове по народното ни образувание да се загрижатъ сериозно да не оставятъ при настоящитѣ благоприятни обстоятелства да пропадне народното ни църковно пѣние, което нашитѣ прадѣди сѫ запазили прѣзъ най мрачнитѣ врѣмена на невѣжеството.

БЪЛГАРСКА БИБЛИОТЕКА.

Брой I.

ИСТОРИЧЕСКИ ПАМЕТНИЦИ

по

ВРѢМЕТО НА ЗАВѢРАТА.

ИЗДАВА

БЪЛГАРСКОТО КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО

ВЪ СРѢДЕЦЪ.

СРѢДЕЦЪ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1884.

(2)

СЪДЪРЖАНИЕ.

СЪДЪРЖАНИЕ.

СЪДЪРЖАНИЕ.

СЪДЪРЖАНИЕ.

I.

Мѣсяцъ Іулій ѕі день слово и житіе и мученіе Святаго мученика Іоанна новаго Терновскаго, пострадавшаго отъ тамошняго мучителя, во время царствованіе у Цариграду Махмута царя агарянскаго.[1])

Въ лѣта отъ Христа ҂аѿкв̃ (1822).

Предисловіе къ мученику. Отъ премудрости Соломонови:

„Похваляему праведнику, возвеселятся людіе“.

Благослови отче, прочести.

---

1) Тия исторически паметници сѫ извлѣчени отъ единъ рѫкописъ подъ заглавие „Книжица содержащая въ себѣ служба новому святому великомученику Іоанну трапезонскому, и повѣствованіе о плененіи святѣй гори Аѳонстѣй, и о нѣкии христіани неправедно избіеннихъ у Болгарію отъ Агаряни.“ Рѫкописътъ се намира въ Българската Народна Библиотека. Книжката, както се види въ недовършеното ѝ прѣдисловие, е написана „трудомъ и всякимъ прилѣжнимъ тщаніемъ и по возможности во всѣмъ исправленная“ отъ „почтеннихъ во Іеромонаеѣхъ Никифора и Іероѳея, святогорски постриженицы.“ Тя е подарена на Народната Библиотека на първий мартъ тек. 1884 год. отъ учеволюбивий г. П. Кесимовъ, който, по поводъ на обнародванието на тия извлѣчения, мѣжду друго, пише на Дружеството и това:

„Научихъ се, че „Бълг. Книж. Дружество“ е рѣшило да се напечата рѫкописътъ, който заедно съ други книги бѣхъ подарилъ на Народната Библиотека въ Срѣдецъ. Това извѣстие крайно ме обрадва, и азъ захвалямъ на Дружеството, че се е погрижало да даде възможность на читаѭщата публика да прочете тоя рѫкописъ. Намирамъ за умѣстно да споменѫ тукъ, до колкото ми е извѣстно, за историята на тоя рѫкописъ — кога, какъ и гдѣ е намѣренъ той: Още въ 1850 година, ученикъ въ търновското училище, като търсехъ стари български книги, неописанна бѣ радостьта ми, когато намѣрихъ тоя рѫкописъ, здравъ и непокѫтнѫтъ у единъ мой познайникъ търновчанинъ, който ми го даде драговолно, за да го прѣпишѫ. Слѣдъ това, за да не пропадне тая драгоцѣнность, искаше ми се, да ѭ не връщамъ на притежателя ѝ. Това мое желание се испълни, понеже и познайникътъ ми не поиска послѣ рѫкописътъ, види се, или защото бѣ го забравилъ, или защото бѣ помислилъ, че книгата е испаднѫла въ добри рѫцѣ. Тоя търновски гражданинъ, ако е още живъ, нека получи нравственната награда, като се извѣсти сега, че да-

Гдѣ еси Василіе великій, словомъ же и дѣломъ великій; гдѣ еси, иже не токмо восточнія, но и всякія православныя церквы столпъ и основаніе; гдѣ оный небеснoглаголивій твой языкъ, да восхвалишъ сего новаго мученика, иже со своею кровію причте твой трудъ, и писаніе все еже писалъ еси съ многаго пота твоего о мученикомъ; гдѣ еси, скажу, да предложишъ оный

дената му прѣзъ 1850 година книга на единъ ученикъ е била добрѣ спазена и вижда днесъ българский свѣтъ. Името на тоя търновецъ, както съмъ го записалъ още тогава, е Никола Дончовъ. Когато ми даде той така доброволно ръкописа, азъ не попитахъ кога и отъ кого го е получилъ, и кждѣ и у кого се е спазилъ въ течение на 30 години врѣме, защото тогава ни на умъ ми не дохождаше, че нѣкога ще трѣбва и това да се знае.

Когато намѣрихъ речений ръкописъ, най-първо го прочетохъ на баща си, който добрѣ помнеше страшната епоха на завѣрата и случая на мъчението за вѣра на страдалеца Иоанна въ Търново. Баща ми разказа нѣкои подробности въ добавъкъ на изложенитѣ въ мъчениковото житие. Подобни разкази слушахъ и отъ други стари людье, които нарочно распитвахъ за това. Въ 1869 година азъ напечатахъ само „Житието на светаго великомъченика Иоанна Търновскаго“ въ подлистника на редактирваний тогава отъ мене в. „Отечество“ (виж. бр 10—13), като поменъхъ за нѣкои отъ рѣченитѣ подробности и на свършванье прибавихъ тая бѣлѣжка: Стари людье въ Търново, които сж били очевидци на мъченическата смърть на светий Иоаннъ, разказватъ за това приключение много подробности, незаписани отъ двата иноци, а именно: че мъченикътъ билъ обесенъ на мѣстото, гдѣто бѣше телеграфната станция отъ вънъ града; че Турцитѣ държали мъчениковото тѣло три дни на бесилката; че всѣка вечерь се явявала свѣтлина надъ главата на мъченика; че на третий день нѣкои християни тайно, прѣзъ нощь, го снѣли и погрѣбли; че тогава било дълго бездъждие, но три дни подиръ погрѣбението валялъ ѣдъръ дъждъ, на който силнитѣ порои ископали отъ гроба тѣлото мъчениково, завлѣкли го по стръмния долъ отъ нарѣченитѣ Горни Порти и го исхвърлили долу край рѣката; че тѣлото му било чисто и неповредено; че въ onие страшни по завѣрата врѣмена за християнетѣ Българетѣ не сж могли нито да помислятъ, за да почетятъ мъченика съ погрѣбението му въ нѣкой черковенъ дворъ и съ въздигание какъвъ да е паметникъ надъ гроба му. Събрали се скришомъ, каже прѣданието, нѣколцина по-рѣшителни, вдигнъли тѣлото отъ край рѣката и го закопали въ градинитѣ срѣщу горната, безъ да узнаятъ това Турцитѣ. Днесъ ни гробътъ мъчениковъ се знае, гдѣ се намѣрва, нито споменъ е останълъ за мъченика у народа.“

Слѣдъ горньото извлѣчение отъ писмото на г. Н. Кисимова, считаме за потрѣбно да явимъ на читательтѣ, че тукъ е изоставено напечатванието на „службата святаго Иоанна,“ която се помѣстя въ рѣчений ръкописъ и е наредена отъ двамата светогорски пострижници, както трѣбва — съ всичтѣ стихири, тропари, прокимени, канони, богородични, сѣдални и проч.

Бѣл. отъ Редак.

пресладкій твой языкъ на сего мученика, иже есть незлобивая добродѣтель и недокончаемая радость, и готовая помощь христіаномъ;

Се пріиде и показася и въ нашея послѣдная времена человѣкъ украшенъ со вѣнецъ мученическій, достоенъ да скажишъ ты уста моему Христу, Василіе, яко доволно память таковаго мученика о ползованіе, задоволно е воспоминаніе таковаго мученика о управленіе и свѣтъ, на насъ сѣдящія въ сѣни смертныя. Понеже ты еси рекшій: „добродѣтелнимъ человѣкамъ образъ есть свѣтъ спасающихся, иже и управляетъ къ путь животу“: Кій другій есть достиглъ обрѣтшіи таковое подобіе на мученикомъ, яко да су единъ свѣтъ, и міръ, и благоуханіе небесное, наставляющіи невидимо на добродѣтелной жизни окаянни грѣшницы; Кій другій, скажу, возмоглъ би да речетъ кромѣ отъ твоего серафимскаго языка, иже и сіе богопросвященно глаголалъ есть: (якоже огнь въ мгновеніе око блистающеся посылается яко да просвѣтитъ, и воня да благоухаетъ, сыце и благая дѣла потребно послѣдствовати о ползу). Аще ли тако есть, а ты, вселеннѣй учителю, пріиди къ намъ днесь да восхвалишъ и сего мученика Іоанна. И понеже реклъ еси за оній богословскій глубокій кладенецъ, бысть соединенъ съ тобою, иже и самъ пишетъ, яко да оба два стоясте единодушни, некъ са не отдели ниже днесь въ сіе призваніе, но воспріими и сего, понеже насъ сподобилъ есть мученика отъ оныхъ, за коихъ богословскихъ оный языкъ рече: яко да между другіе дѣла кои управляетъ насъ на благочестіе, первый, иже управляетъ насъ, суть мученицы. Сіи суть словесни агнцы жертвенни, истиннѣ проповѣдницы, лжы ругатели, разореніе прелести, потопленіе грѣху, очищеніе свѣту. Таковъ явися и святый мученикъ Іоаннъ, понеже вся сія обогащаетъ днесь.

Прочее, что хощу глаголати и о кого; токмо о еретиковъ иже глаголетъ противу восточнѣй благочестіи сице: яко да нашая православная церква мученика неусподобися, егда отвратится отъ другія вѣры паки къ нашѣй православнѣй. Но сей днешній неисписанній мученикъ Христовъ, иже есть съ многочисленнихъ мучениковъ причтенъ, загради уста таковаго многоглавнаго звѣря, якоже пророчествовалъ есть и великій Василіе. Того ради да вонметъ всякій, кой есть пріятель истиннѣй. Се до здѣ сказхомъ мало предисловіе, нинѣ же хощу вашему любовію и за отечество мучениково изявити, но молимъ послушайти усѣрдно.

Сей блаженній Іоаннъ бѣ родомъ Болгаринъ, отъ отца и мати сущи благочестиви християни, изъ градъ зовомый Османпазаръ, иже есть у Болгарію. И звашеся отецъ его именемъ Димо, а мати его Маріа, иже бысть иногда отецъ его великъ и почтенъ купецъ, понеже куплю дѣйствоваше по всюду, а найпаче же и выше изъ Немецкую землю и Италианскую много куплю водеше. Но въ хиліаду и восмаго стотина и дванадесятаго лѣта отъ Христа изгуби свое имѣніе, ради немецки пари, иже зовутся по тамошняя земля (форинти или банкоцедули). Понеже тогдашній Кесарь Немецкій обмалилъ бѣ свои форинти, того ради не токмо що онъ изгуби свое имѣніе, но еще много купцы изгубиша тогда. Но по оно изгубленіе мало поживши, скончавъ отиде ко Господу, также и мати его. А той вишеномянутій блаженній Іоаннъ, егда видѣ яко оста безъ родители и безъ имѣніе, остави свое отечество и пріиде у царскій градъ Трапезонтъ (Терново, иже бяше иногда болгарская столица), яко да тражи свое живопрепитаніе, и ту обрѣте едного христіанина, иже бяше плинтарь, [1]) и помолися ему, яко да воспрі-

[1]) Керамидарь. Тая и други ней подобни пояснителни бѣлѣжки се намѣрватъ въ крайщата на листоветѣ на оригинала. Бѣл. Редакц.

иметъ его въ свой домъ. Онъ же видѣвъ его младъ возрастомъ, восприя его въ домъ свой и имѣяше его яко за сына и плинти дѣлати учаше его. Но по` мало времени незная како бысть ему приключеніе, да прелстиша его некакви злотворни человѣци о разбойничествѣ, и поиде съ нимъ, и почеша арати нощемъ внутре Тернова града лавки[1]) купецки. Но турцы ухватиша ихъ и поведоша ихъ повесити безъ судъ, якоже естъ нихній обичай агарянскій. И егда повѣсиша его дружство, пріиде редъ и до сего вишепомянутаго Іоанна, но онъ въ невозрасти еще бысть и прилучися немощенъ и съ памятію слабъ, и страха ради смерти убоявся зѣло и уcлабѣвъ, паде на землю. Турцы же видѣвше его малодушна, яша его за руку и воздвигоша, и совѣтоваху его да пріидетъ въ нихній законъ, аще хощетъ избавитися отъ смерти. Онъ же послушавъ ихъ — охъ горко! недай Боже! — абіе отречеся окаянній отъ Христа спасителя. И тако опростиша его и возлюби его тогда тамошний властитель и мучитель иже зваше ся Али, и постави того у двора своего первый служитель, и ожени его за жену своему благодѣтелю, иже и бяше ему и учитель о плинтаріи[2]). Понеже той благодѣтель и учитель его прежде отъ неколко дни убіенъ бяше отъ некакви злотворни и пакостни человѣцы, того ради жена его бяше остала вдова, и она више захтеваши того блаженнаго Іоанна, сего ради потурчися и взя его за мужа. Но Богъ милостивый иже не хощетъ смерти грѣшникомъ, но яко еже обратитися и живы бити имъ: иже и Петра, трикратно отвергшагося отъ него, паки воспріялъ естъ въ покаяніе. И покаяніе что сотвори Петръ; явно есть нашей восточнѣй и православнѣй церквы, яко да съ проповѣданіе евангеліи и со смер-

---

[1]) Дукяни терговцки.

[2]) Майсторъ на керамидарія.

тію своею прослави Бога, того ради и Богъ прослави его на небо предъ ангелы свои и на землю предъ человѣцы, и не токмо що прослави его, но еще прежде даже не избиется вся, нарече и сотвори его и первоверховенъ надъ апостоломъ. Такожде и сего днешняго блаженнаго Іоанна Богъ прослави его напослѣдокъ предъ ангелы свои на небеси и предъ человѣцы на земли за покаяніе и за страданіе его, иже претерпѣ даже до смерти. Понеже минувшу восемъ мѣсяци отъ свое отступленіе отъ Христа, пріидоша въ чувство оба два со женою, познавши свой грѣхъ, почеша плакати и ридати. Найпаче плачеше вишепомянутїй блаженнїй Іоаннъ предъ свои христіянски сосѣды у кое мѣсто аще срѣтнеши ихъ, и глаголаше имъ не тайно, но явѣ: о братіе и сосѣди мои любезни! азъ прелстихся за сію кратку жизнь и отступихъ отъ свою вѣру многоцѣнну, но нынѣ каюся и не имамъ кого да поучитъ мя и да управитъ мя на путь спасенія. Скажу вамъ, братіе, яко азъ, аще и отрекохся у нужди отъ мою вѣру, но до нинѣ еще нѣсмь ступилъ у агарянскїй мечеть,[1] ни проклятому моамеѳу есмь са кланялъ, кромѣ Богу моему Іисусу Христу. Того ради молю васъ не убойтеся отъ менѣ ни мало, но братскїи поучите мя, что да сотворю, яко да избавлюся отъ агарянская прелесть. Толико и еще много глаголаше блаженнїй предъ сосѣди свои, но они ничто же отвѣщаваху, токмо сказоваху ему: „мы ничтоже не знаиме, брате, и бѣгаху отъ него, бояхуся бо бѣди. Понеже во оно врѣмя бяше велико смущеніе между агарянами и грѣкомъ, якоже хощемъ изявити по семъ и за то, того ради во оно врѣмя агаряни убиваху много христіаны безъ бѣди и безъ вины, а колми паче и со вины! того ради сосѣди бѣгаху отъ него, ему же выше распалвашеся средце о христѣ и плачеше горко

[1] Џамія.

и самъ на себѣ глаголаше: о Іоанне! о Іоанне! каковъ часъ есть тебѣ пристигль, да отступиль еси отъ твою вѣру чисту и непорочну, добрейше ти било да си умерль на вешило, нежели нынѣ що еси живъ, но еси изгубиль свѣтило. и не токмо свѣтило иже лишилея еси онаго вѣчнаго свѣта, но и сего свѣта маловременнаго лишилея еси соседство; сего ради нынѣ плачи и ридайся. Толико и еще много глаголеше блаженіи на себѣ отъ велика жалость. Къ женѣ же своей еще глаголаше: о жено! видишъ ли яко зло сотворихомъ мы; понеже отступихомъ отъ бога, и нынѣ ничто не подобаетъ намъ творити друго, кромѣ другъ друга да опростимся и да тражимъ свое спасеніе. Се азъ днесъ иду тражити някоего человѣка искуснаго въ божественное писаніе, яко да би мя поучилъ и наставилъ на путь спасенія, и ты аще хощеши, послѣдствуй ми. Она же рече къ нему: ты иди и егда обрящешь человѣка таковаго, кой хощетъ тя управити на путь спасеніи, тогда хощу тя и азъ послѣдствовати въ кій либо путь бы шелъ. Тогда воставъ блаженій, пойде у тамошню митрополію[1]) ко преподобнѣйшаго Дуонисия, Протосунгела терновскаго Митрополита Иларіона, ради совѣтъ да совѣтуется отъ него. Биетъ же тогда праздникъ святимъ первоверховнимъ апостоломъ Петру и Павлу, и много народъ бяше въ Митрополію, ради храмъ митрополійской церкви. И тако иде въ келію протосунгелову и посязе цѣловати руку его, но протосунгелъ не даде ему, но рече турскій языкомъ: седи, Мехметъ! По блаженному дожалися и рече къ протосунгелю: честнѣйшій отче! мое име нѣеть Мехметъ, но Іоаннъ, и азъ есмь пришелъ да исповѣдамся вами и некаковій душеполезенъ совѣтъ да восприиму отъ васъ, и како би моглъ азъ паки соединитися

---

[1]) Егда царствуваша болгарскіи царіе въ сей градъ транезонтъ, тогда сія митрополія бяше патріяршія болгарская.

со истинное стадо Христово. Протосѵнгелъ же отвѣща ему: азъ, сыне, боюся и ничто же смѣю поучити тя, яко же самъ отступилъ еси, тако и самъ себѣ управи, токмо богъ да тебѣ будетъ въ помощь. Блаженній же Іоаннъ егда слиша и отъ протосѵнгела таковій отвѣтъ, изиде изъ келия его вонъ и заплакася горко.

Но въ то врѣмя прилучися тамъ нѣкій Іеоромонахъ, иже быстъ въ службу митрополийску за нѣкое время. Онъ видѣвше того выше помянутаго смущенна умомъ зѣло, пожали его и призва его тайно въ свою келію, яже ему дана бисть отъ преподобнѣйшаго отца протосѵнгела Дионисіа за неколико врѣмя, вонъ отъ митрополіа, у двори церковскія пресвятыя богородици, и вопроси его глаголюще: почто, брате, тако смущенъ еси умомъ и коея ради выни пришелъ еси ко отца нашего протосѵнгела; Блаженний же Іоаннъ наче сказовати ему свое отступление отъ Христа вся подробно, тако, якоже и прежде изъ начало рехомъ, и исповѣдавши вся яже сотворилъ есть, рече и сіе: Азъ, честный духовниче, отъ нележе отступилъ есмь отъ вѣру христіанскую, въ агарянскій мечетъ еще несмь ступилъ, ни читания и моления ихъ воспріялъ есмь: но всегда сутра и вечерь читаю канонъ молебѣнъ ко пресвятѣй богородици и акаѳистъ и по неколико метаніе сотворяемъ и все христіанско правило исполняю въ дому моему; но паки нехощетъ мое сердце утѣшатися ни со сіе, понеже за отреченіе совѣсть мя обличаетъ, и всегда помишляю яко да пролію кровь мою о Христа спасителя, но невѣмъ могу ли спастися. Но Іеромонахъ той отвѣща ему и рече: Брате Іоанне! Богъ види твое покаяніе, и хощетъ тя управити паки въ непорочний путь христіанскій, но токмо имѣй терпѣніе, постися и молися Богу, якоже и до нынѣ молился еси. Но о кровѣ твоемъ, якоже ти хощеши проліяти во имепѣмъ господнимъ, нѣсть мое дѣло, яко да поучу

тя на то, ни твоя крѣпость, но на Божіе смотреніе оставляетъ сицевая дѣла: понеже духъ бодръ а плоть немощна, по реченному въ евангелію. Брате Іоанне! прежде искусися съ постомъ, съ метаниемъ, съ молитвою и съ великій трудъ испроси себѣ помощь отъ Бога, и тогда приступи къ мученіе. Аще ли же неможеши сіе творити, болѣ есть яко да прибѣгнишъ со женою твоею въ другия предѣли, гдѣ васъ не познаваютъ и тамо да миропомажетеся отъ някоего священника, и да пріимети канонъ по писанію нашымъ святымъ отцемъ, и тако тамо да покаетися за врѣмя дондеже Богъ что устроитъ о васъ. Ближенній же Іоаннъ отвѣща духовнику и рече: добро поучаешъ мя, честный отче, яко да прибѣгну въ другия предѣли, но невозможно есть мнѣ прибѣгнути со женою, понеже имѣетъ дѣца отъ перваго своего мужа, якоже и ты знаешъ. Но азъ хощу ню оставити и прибѣгнути самъ подъ покровъ пресвятыя владычицы нашея богородици, аще хощетъ и жена нека прибѣгни и она подъ тойжде покровъ, аще ли ни, азъ самъ то хощу сотворити, и Богъ що хощетъ да дастъ ми, хвалу воздамъ ему, и да будетъ имя его благословенно отъ нынѣ и до вѣка. И изрекши блаженній Іоаннъ сіи словеса предъ духовника и обращся погледавши на икону матери божію, [1]) заплакася и рече по стихотворцу: И кое иное прибѣжище, якоже ты, богородице, упованіе наше; Духовникъ же слишавши отъ блаженнаго сия божественния словеса изреченнія отъ него, и видѣвше и познавше да есть исполненъ божественною ревностію, съ словомъ више укрѣпи его тогда и послѣдно рече къ нему: иди, брате Іоанне, и молися Богу и богоматери, яко да будутъ ти управители на путь спасеній.

---

[1]) Сію икону имяше сей духовникъ изъ аѳонстѣй горѣ отъ своего манастыря, Каракалъ зовомій, дадена ему купно со мощи, яже есть глава святому великомученику Меркурію.

И тако блаженній воставъ и поколонився, цѣлува икону матери божію, такожде и руку духовнику цѣлува и рекши „моли ся Богу, честный отче, о мнѣ грѣшному“, отиде во своя си. Но по неколикихъ дны прилучися тому духовнику нужда за новаци,[1]) понеже билъ долженъ неколико купцима и помислилъ о блаженнаго Іоанна, яко аще би ималъ онъ новци, да изищи отъ него взаимъ. Сего ради паки призвалъ его во свою келію и рече ему: брате Іоанне, имаши ли да найдешъ ми ся до четиры стотинъ лева[2]) взаимъ до неколико дны, дондеже придобию отъ преосвященнѣйшаго матрополита; азъ имамъ едну котию сребренну, яже есть четиры литри сребра, но стидимся отъ народа да ю продамъ, сегоради дамъ ти ю тебѣ вмѣсто залога. Но блаженній отвѣща духовнику: азъ, честный духовниче, би послужилъ тебѣ и безъ сію котію сребренную, но неимамъ новци. Но аще хощете азъ имѣю еднога, тайнаго сосѣда моего и почтеннаго, хощу взяти вамъ отъ него четыри стотенъ лева взаимъ, и котію вашу сребренную тому залогъ хощу оставити до неколико дны. Духовникъ же тогда даде ему котію сребренную и рече: покрій ю да не видится.[3]) И тако поче блаженній ити ко своего сосѣда тайнаго, и минувши вкрай една лавка[4]) златарска, и незнаю что ему бысть и что есть мислилъ въ своей памяти; пошелъ ко златаря и явилъ ту котію сребренную со крестомъ изображенну и вопросилъ его о цѣнѣ. Но егда почелъ вопрошати прішилe много народъ христіани и агаряни изъ двора великаго бега безбожнаго къ того златаря, и смотрили на ту котію, но сіе мни ми ся да е било смотреніе божіе, яко отъ сіе дѣло да будетъ и почетокъ мученіей

1) У Болгарію: новаци: наиивается пари.
2) Лева есть російска речь, а по болгарски сказуется грошове.
3) Понеже бяше на нея крестъ изображенъ, еще же и некій святый.
4) Лавка есть російска речь, а болгарскимъ языкомъ сказуется дукянъ.

блаженному, якоже и бысть. Тогда почели вопрошати его агаряни о котію и рекоша ему турецкимъ языкомъ: отъ куду имѣешъ ту котію; онъ же отвѣщавъ имъ и рече: моя есть. Глаголаша ему оны паки: Мехметъ! не подобаетъ тебѣ имѣти такову котію со крестомъ изображенна, понеже ты еси нынѣ туракъ. А блаженній Іоаннъ отвѣщавши имъ съ гласомъ велікмъ и рече: нѣсмь выше туракъ, но христіанинъ и Христово имя исповѣдуемъ, вашего же моамеѳа проклиняемъ. Но агаряны слышавши таковіи словеса отъ блаженнаго, отидоша и оклеветаша его къ властителя безбожнаго Али бега, повѣдаша ему и о сребренную котію. А властитель съ яростію великою посла войны по блаженнаго Іоанна и заповѣда има да приведутъ его къ нему. Тако и оны во онъ часъ поидоша и найдоша его паки на оно мѣсто кодъ тога златаря, и отвѣдоша и представиша его къ безбожнаго мучителя. И вопроси его мучитель глаголюще: отъ куду имѣешъ котію такову сребренну, Мехметъ; блаженній же Іоаннъ отвѣща: человѣкъ нѣкій иже имѣетъ нужду за новци даде ми ю. Но мучитель паки вопроси его, каковъ есть той человѣкъ, турченъ ли или христіанинъ; а мученикъ отвѣща: христіанинъ есть. Мучитель же паки къ нему: да не будеть калугеръ; а мученикъ отвѣща: калугеръ есть и срамится да онъ ея самъ продаетъ, сего ради даде я мнѣ да ю азъ продамъ. Мучитель же паки къ нему: все добро и право сказалъ еси мнѣ, но вопрошу тя еще о едну вещь, но право мнѣ да скажишь: есть ли истинно что есмь слышалъ азъ о тебѣ, да ты показуешъ себѣ за христіанина и Христово имя исповѣдуешъ, а нашего Моамеѳа проклиняешъ; мученикъ же отвѣща кроткимъ и тихимъ гласомъ, есть истину Игемоне, да исповѣдую моего Христа а вашего Моамеѳа проклиняю, се и вашу таѳію отъ главѣ моей юже ми есте вы дали: (и тако поверже ю предъ мучителя).

Мучитель же съ яростію великою рече къ нему, ты прежде бяше христіанинъ, и егда имѣлъ еси ты въ памятію твоею всегда да пребудеши во христіанство, кто тебѣ принуди да отступишъ отъ христа твоего; Мученикъ же отвѣща: немощи ради отступихъ отъ Христа моего сладкаго, но нынѣ каюся и днесь исповѣдую его предъ вами всѣмъ сердцемъ моимъ, и всѣю душею моею, и всѣмъ помышленіемъ моимъ, якоже и видите, отъ вашего же моамеѳа отрицаюся. Тогда мучитель возбѣсився рече къ нему съ яростію великою, за честь юже азъ тебѣ далъ есмь, сіе ли мнѣ воздаешъ, неблагодарне; И тогда призва неколико воины и рече имъ: приготовите фаланга и жезлы за того иже христа исповѣдаетъ, тако и оны отидоша и приготовиша якоже заповѣдано бысть имъ, и простреша мученика на землю, и биша его немилостивно четыри войны по ногама на многъ часъ, проминяюще себѣ: но мученикъ ни гласа испущаваше, токмо кротко глаголаше: Помяни мя господи во царствіи твоемъ. И егда престаша бити его, глагола ему мучитель на поруганіе: видѣлъ ли еси христа твоего; и гдѣ есть нынѣ да тебѣ поможетъ; Но мученикъ отвѣща ему глаголюще: Христосъ богъ мой на небо и на землю и на всякомъ мѣстѣ есть, и можетъ мнѣ помости, и егда глагола тако, о веліе чудо! вскочи на ногами якоже да николиже биенъ бисть, и хождаше предъ ними славля бога, и бысть на удивленіе всѣмъ сарациномъ. Мучитель же повеле затворити его въ темницу и оковати его со узами желѣзними, тако и сотвориша. И ту въ тая темница бяше тогда еще много народъ затворенъ за царску дацію,[1]) отъ коихъ свидѣтелствуетъ, яко да су видѣли у всякую нощь свѣтило велико надъ главу мученикову: и егда моляшеся ко господу богу отрѣшавашеся желѣзни оны узи отъ руцѣ и позѣ его дондеже скончаваше свое

[1]) Порцію или данокъ, или по простоболгарскій рещи вергія.

моленіе еже къ богу, а по скончаніе свое моленіе, паки везяхуся оны жѣлезни узи на руце и нозѣ его, и то преславно чудо многу нощи еса видѣли но не всы, но кои са достойни били.

И то вѣроятно есть, понеже мнозы свидѣтелствуетъ, и сказуетъ яко да седемь дны мученикъ нѣстъ вкусилъ ни хлѣбъ ни воду, отъ туда можемо са явно разумѣти яко да е ималъ на себѣ благодать божія, понеже не хощеши отъ руки нечестивихъ хлѣбъ восприяти, ни отъ руки женѣ своей: (понеже егда прихождаше она къ нему въ темницу, онъ ея вопрошаше тако глаголюще: хощеши ли, жено, и ты со мною умрети о христѣ или ни; она же страха ради агарянскаго ничтоже ему не отвѣщаваше на то, токмо что плачеше. Онъ же паки къ нея глаголаше: аще ли не хощеши и аще пребиваешъ паки въ моамеѳскую вѣру, отъ нынѣ непріимамъ више отъ руки твоея пищу). И тако съ божіею силою креплящеся во оніи седемь дны блаженній мученикъ.

По неколико же дны мучитель испита прилежно и за вишепомянутаго духовника гдѣ обитаетъ, и уразумѣвши извѣстно, пославъ единъ отъ войновъ своихъ и приведе его къ себѣ, и вопроси его о котію сребренную, глаголюще: твоя ли есть котія сребренная, юже имяше Мехметъ. Духовникъ же рече моя есть. Мучитель же паки къ нему: но коея ради потреби далъ еси ю ему; а духовникъ рече: нужда ми есть за новци, сего ради дадохъ ю ему да продасть ю за ценѣ колико можетъ. Мучитель же паки рече къ нему: имѣешъ ли свидѣтели, яко да есть твоя котія, духовникъ же рече: имѣю. Мучитель же паки рече: до нынѣ бисть твоя, отъ нынѣ же нѣсть више твоя, и тако взя котію сребренную, яже бяше четыри литри сребра, а духовника отпусти ити во своя си.

Потомъ призва изъ темницу мученика и постави его предъ собою и нача глаголати ему ласкателни словеса.

Мучитель же съ яр
прежде бяше хрис
памятію твоею вс
кто тебѣ принуди
Мученикъ же от
Христа моего сла
вѣдую его предъ
душею моею, и
видите, отъ ваш
читель возбѣсн
за честь юже
неблагодарне;
имъ: приготов
исповѣдаетъ,
же заповѣдан
землю, и бис
погама на
ни гласа не
мяше мя го
бити его,
ли еси хри
можетъ;
тосъ богъ
есть, и м
веліе чудо!

твой Моамееъ, иже ты въ него вѣруеши. Тогда разгнѣвався мучитель, повѣле воиномъ бити его немилостивно и плювати на лице его, и они тако сотвориша. И егда бияху и плюваху на лице его глаголяху ему: видишь ли окаянне и неблагодарне како еси нынѣ нагъ, биенъ и укоренъ за єднога Христа распята; но мученикъ глаголаше имъ: вашея укоризна и біения за радость имѣя ю азъ, сотворите и више еже хощете на менѣ.

Толико и еще съ многимъ видъ муками мучиша беззаконницы блаженнаго Іоанна, но неизвѣстно есть, понеже все нощемъ тайно мучаху его, укоризну бо и срамоту имъ бяше отъ прочій народъ, да єднога таковаго младича краснаго отъ двора игемонскаго изгубятъ, и надѣяхуся яко со многимъ мукамъ, да би паки повратили мученика на первое заблужденіе, и аще би повратили его, тогда бы рекли прочимъ народомъ сице: нимало нѣсть мученъ отъ насъ, но паки самъ отъ себѣ покаяся и пріиде къ нашея вѣры.

Но егда видѣша да твердій мученикъ Христовъ Іоаннъ пребиваетъ непоколебимъ отъ вѣра христіянска, тогда съ повѣленіемъ мучителево отведоша его предъ великое ихъ судилище, еже зовется турецкимъ языкомъ (кадійница) и тамо испиташа мученика, и трикратно вопросиша его тако глаголюще: еси ли агарянинъ или христіанинъ; мученикъ же трикратно отвѣщаваше: христіанинъ есмъ и о христѣ хощу умрети. Тогда оній турецкій судія [1]) изрече и написа смѣртный судъ за мученика, и повѣдоша его повѣсити вонъ отъ града у реченное мѣсто. Святый же идѣши радостно и весело не якоже на смѣрть, но яко да би на нѣкою радость ишелъ. И егда шествуеше низъ града, предъ войномъ само въ рызу препоясанъ, обращавашеся лѣвомъ и дѣсномъ, кланяяся христіаномъ

1) Кадія.

и рече: Мехметъ! азъ днесь вразумихся о тебѣ, понеже ты нужду имѣлъ еси за новци, ради то еси отступилъ отъ нашу вѣру, но молимъ тя сыне, не пріимай за зло что есмы тебѣ мы мучили, понеже нѣсмы знали, яко да би ты билъ въ велико оскудѣніе. Тогда показа ему и купъ злата и рече: пріими сіи четыридесять тысящи златницы, и еще проси у мнѣ что хощеши, и дамъ ти, и избери себѣ въ сей градъ Терновъ краснѣйшій домъ кой ты хощеши, се дамъ ти злата за цѣнѣ и купи его. Мученикъ же рече ему: злато и сребро твое и домъ да будетъ въ погибель съ тобою. Азъ, о Игемоне! едино просихъ отъ господа моего и то взищу, еже жити ми въ красоту господню, и посѣщати храмъ святый его. Мучитель же паки къ нему: ты обезумился еси окаянне, и незнаешъ что глаголешъ, но азъ ти скажу кротко, послушай моему совѣту и поклонися паки нашему Богу и Моамеѳу. Мученикъ же рече: азъ нѣсмь обезумилъ, о игемоне, и право и истину глаголю тебѣ, яко христа моего хощу и тому единому покланяюся и за него хощу умрети. Мучитель же паки къ нему: ты чудишся исполн... мнѣ съ гнѣвомъ и яростію съ твоимъ словѣсамъ, азъ не хощу прогнѣватися, понеже знамъ да сіи веса яже ты мнѣ глаголеши не суть твои, но може да другій тебѣ поучилъ есть на таковия словеса; таковое дѣло развращенно; сего ради скажи на стыденіе и со дерзновеніе, кой тебѣ поучилъ то дѣло развращенно; Мученикъ же отвѣща: ... дѣтище, о игемоне! да кто мя поуч... растѣ мужъ совершенъ, ... поучилъ: самъ богъ ... чилъ есть, и ... со свят... каг...

прося прощеніе, и прочиташе тропаръ богородиченъ и молешися тако: Пресвятая богородице спаси мя. Многими содержимъ напастми къ тебѣ прибѣгаю спасенія искіи, о мати слова и дѣво, отъ тяжкихъ и лютихъ мя спаси. И егда пріидоша до вешило, глагола мученикъ войномъ: причекайте мало дондеже воздамъ молитвы моя господевы: они же сотвориша ему хотѣнію. Тогда мученикъ воздѣвъ руцѣ свои къ небо помоли ся тайно христу богу желаемому, и сотворивши три поклони велики обращся къ войномъ рече: нынѣ сотворите еже естъ повеленно вамъ. Тако и оны повѣсиша его, и предаде блаженній великій мученикъ Христовъ Іоаннъ духъ свой въ руцѣ божіи, и бѣ суббота, въ шестаго часа дне въ мѣсяца Іуліа ѕı день. И тако соверши свой подвигъ и свое страданіе, иже за Христа желалъ есть, и прія вѣчное блаженство во царствіи небесномъ.

Но по смѣрти его въ нощію видѣли нѣціи христіаны боголюбиви надъ мучениково тѣло столпъ огненный до небѣсъ досязающій. А у вторую же нощь взяша тайно тѣло мучениково и не вѣмъ гдѣ положиша его.

Поученіе.

Сицевое бысть начало, а таковій блаженній конецъ святому великомученику Іоанну, достойно за чудо. Како нелицемерна судбина божія дарила есть толико богатая своя милость на таковаго упокимена, яко да покажется искушеникъ во все врѣмя живота своего и попущенъ во всякой страсти. Но на послѣдокъ егда пріиде въ покаяніе и въ путь мученическій, бисть смиренъ и безъ никаковое смущеніе. безъ всякое прекословіе и великоречие, принесе до конца желаемое. И кто: не нѣкой да есть ученъ у писаніе, не да есть искусенъ долняя и глупавая мудрость, но и нагъ

отъ внѣшняя мудрость и оскуденъ, тѣлу слуга, но душею свободенъ, не да есть благороденъ по внешное неблагородіе благородства, но воистину благороденъ, по божественное благородство, иже и соверши толико добродѣтель напослѣдокъ. Понеже колико слези е пролиялъ, и колико нощи есть стоялъ на моленіе предъ бога, и колико трудъ есть подялъ за имя Христово даже и до смерти, — кто может изрещи; и кто есть мислилъ за таковаго да ке постигнути на сицевій конецъ блаженъ; то нѣсть постигло въ памяти никоему. Но скажу вамъ, яко воистину конецъ ублажается, сего ради нелицемерній владика нашъ Іисусъ Христосъ богато подарилъ есть милости своя на сицеваго простаго и несмотрливаго упокимена, и онъ есть иже уклоняетъ на благо любящихъ его, понеже сей чудній Іоаннъ колико врѣмя пребиваше въ отступленіе, никогда не забиваше свое христіанско моленіе, но всегда совершаваше у свой домъ правило церковское и акаѳистъ богоматери всякій путь читаше. Аще и ходеше съ агарянима, но въ молитвенницу ихъ никогда нѣсть ишелъ, якоже и пре воспомянухомъ за то: въ агарянское одѣяніе ходеше, но отъ день на день паки на добродѣтель успѣваше, аще и бяше въ тесноту между агарянами, но паки правду и добродѣтель ищеши.

Но мы во всѣмъ неисправленни, понеже у мѣсто свободно есмы слуги страстію, и у мѣсто що са находеми украшенно съ добродѣтелное поученіе, наги есмы отъ добродѣтель. Блаженній мученикъ аще и палъ есть, но на послѣдокъ трудився паки за вѣру даже до кровѣ и воста, по реченному „падшій воста“. Но мы, кои есмы благородни и искусни въ ученіе, всегда валяемся въ грѣхъ и не хощемъ востати ни мало, не хощемъ потрудитися на плачь и на моленіе предъ Христу Богу. Онъ за заповѣдь божію и за щре-

прося прощеніе, и прочиташе тропаръ богородиченъ и молешися тако: Пресвятая богородице спаси мя. Многими содержимъ напастми къ тебѣ прибѣгаю спасенія искіи, о мати слова и дѣво, отъ тяжкихъ и лютихъ мя спаси. И егда пріидоша до вешило, глагола мученикъ войномъ: причекайте мало дондеже воздамъ молитвы моя господевы: они же сотвориша ему хотѣнію. Тогда мученикъ воздѣвъ руцѣ свои къ небо помоли ся тайно христу богу желаемому, и сотворивши три поклони велики обращся къ войномъ рече: нынѣ сотворите еже естъ повеленно вамъ. Тако и оны повѣсиша его, и предаде блаженній великій мученикъ Христовъ Іоаннъ духъ свой въ руцѣ божіи, и бѣ суббота, въ шестаго часа дне въ мѣсяца Іуліа ѕı день. И тако соверши свой подвигъ и свое страданіе, иже за Христа желалъ есть, и прія вѣчное блаженство во царствіи небесномъ.

Но по смѣрти его въ нощію видѣли нѣціи христіаны боголюбиви надъ мучениково тѣло столпъ огненный до небѣсъ досязающій. А у вторую же нощь взяша тайно тѣло мучениково и не вѣмъ гдѣ положиша его.

Поученіе.

Сицевое бысть начало, а таковій блаженний конецъ святому великомученику Іоанну, достойно за чудо. Како нелицемерна судбина божія дарила есть толико богатая своя милость на таковаго упокимена, яко да покажется искушеникъ во все врѣмя живота своего и попущенъ во всякой страсти. Но на послѣдокъ егда пріиде въ покаяніе и въ путь мученическій, бисть смиренъ и безъ никаковое смущеніе, безъ всякое прекословіе и великоречие, принесе до конца желаемое. И кто: не нѣкой да есть ученъ у писаніе, не да есть искусенъ долняя и глупавая мудрость, но и нагъ

отъ внѣшняя мудрость и оскуденъ, тѣлу слуга, но душею свободенъ, не да есть благороденъ по внешное неблагородіе благородства, но воистину благороденъ, по божественное благородство, иже и соверши толико добродѣтель напослѣдокъ. Понеже колико слези е пролиялъ, и колико нощи есть стоялъ на моленіе предъ бога, и колико трудъ есть подялъ за имя Христово даже и до смерти, — кто можетъ изрещи; и кто есть мислилъ за таковаго да ке постигнути на сицевій конецъ блаженъ; то нѣсть постигло въ памяти никоему. Но скажу вамъ, яко воистину конецъ ублажается, сего ради нелицемерній владика нашъ Іисусъ Христосъ богато подарилъ есть милости своя на сицеваго простаго и несмотрливаго упокимена, и онъ есть иже уклоняетъ на благо любящихъ его, понеже сей чудній Іоаннъ колико врѣмя пребиваше въ отступленіе, никогда не забиваше свое христіанско моленіе, но всегда совершаваше у свой домъ правило церковское и акаѳистъ богоматери всякій путь читаше. Аще и ходеше съ агарянима, но въ молитвенницу ихъ никогда нѣсть шелъ, якоже и пре воспомянухомъ за то: въ агарянское одѣяніе ходеше, но отъ день на день паки на добродѣтель успѣваше, аще и бяше въ тесноту между агарянами, но паки правду и добродѣтель ищеши.

Но мы во всѣмъ неисправленни, понеже у мѣсто свободно есмы слуги страстію, и у мѣсто що са находеми украшенно съ добродѣтелное поученіе, наги есмы отъ добродѣтель. Блаженній мученикъ аще и палъ есть, но на послѣдокъ трудився паки за вѣру даже до кровѣ и воста, по реченному „падшій воста“. Но мы, кои есмы благородни и искусни въ ученіе, всегда валяемся въ грѣхъ и не хощемъ востати ни мало, не хощемъ потрудится на плачь и на моленіе предъ Христу Богу. Онъ за заповѣдь божію и за цре-

и рече: Мехметъ! азъ днесь вразумихся о тебѣ, понеже ты нужду имѣлъ еси за новци, ради то еси отступилъ отъ нашу вѣру, но молимъ тя сыне, не пріимай за зло что есмы тебѣ мы мучили, понеже нѣсмы знали, яко да би ты билъ въ велико оскудѣніе. Тогда показа ему и купъ злата и рече: пріими сіи четыридесять тысящи златницы, и еще проси у мнѣ что хощеши, и дамъ ти, и избери себѣ въ сей градъ Терновъ краснѣйшій домъ кой ты хощеши, се дамъ ти злата за ценѣ и купи его. Мученикъ же рече ему: злато и сребро твое и домъ да будетъ въ погибель съ тобою. Азъ, о Игемоне! едино просихъ отъ господа моего и то взищу, еже жити ми въ красоту господню, и посѣщати храмъ святый его. Мучитель же паки къ нему: ты обезумился еси окаянне, и незнаешъ что глаголешъ, но азъ ти скажу кротко, послушай моему совѣту и поклонися паки нашему Богу и Моамеѳу. Мученикъ же рече: азъ нѣсмь обезумилъ, о игемоне, но право и истину глаголю тебѣ, яко христа моего хощу и тому единому покланяюся и за него хощу умрети. Мучитель же паки къ нему: ты нудишся исполнити мнѣ съ гнѣвомъ и яростію съ твоимъ словѣсамъ, но азъ не хощу прогнѣватися, понеже знамъ да сіи словеса яже ты мнѣ глаголеши не суть твои, но може быти да другій тебѣ поучилъ есть на таковія словеса и на таковое дѣло развращенно; сего ради скажи намъ безъ стыденіе и со дерзновеніе, кой тебѣ поучилъ есть на то дѣло развращенно; Мученикъ же отвѣща: азъ нѣсмь дѣтище, о игемоне! да кто мя поучитъ, но есмь въ возрастѣ мужъ совершенъ, скажу тебѣ да никоіи нѣсть мене поучилъ: самъ богъ мой Іисусъ Христосъ, онъ мя поучилъ есть, и онъ есть иже мя укрѣпляетъ и вразумляетъ со святымъ духомъ своимъ, и не токмо мене, но и всякаго человѣка, иже вѣруетъ въ него, и онъ есть судія живымъ и мертвымъ егоже царствію не будетъ конца,

а не твой Моамееъ, иже ты въ него вѣрусши. Тогда разгнѣвався мучитель, повѣле воиномъ бити его немилостивно и плювати на лице его, и они тако сотвориша. И егда біяху и плювахy на лице его глаголяху ему: видишь ли окаянне и неблагодарне како еси нынѣ нагъ, біенъ и укоренъ за едного Христа распята; но мученикъ глаголаше имъ: вашея укоризна и біенія за радость имѣя ю азъ, сотворите и више еже хоцете на менѣ.

Толико и еще съ многимъ видъ муками мучиша беззаконницы блаженнаго Іоанна, но неизвѣстно есть, понеже все ноцемъ тайно мучаху его, укоризну бо и срамоту имъ бяше отъ прочій народъ, да едного таковаго младича краснаго отъ двора игемонскаго изгубять, и надѣяхуся яко со многимъ мукамъ, да би паки повратили мученика на первое заблужденіе, и аще би повратили его, тогда бы рекли прочимъ народомъ сице: нимало нѣсть мученъ отъ насъ, но паки самъ отъ себѣ покаяся и пріиде къ нашея вѣры.

Но егда видѣша да твердій мученикъ Христовъ Іоаннъ пребиваетъ непоколебимъ отъ вѣра христіянска, тогда съ повѣленіемъ мучителево отведоша его предъ великое ихъ судилище, еже зовется турецкимъ языкомъ (кадійница) и тамо испиташа мученика, и трикратно вопросиша его тако глаголюще: еси ли агарянинъ или христіанинъ; мученикъ же трикратно отвѣщаваше: христіанинъ есмъ и о христѣ хоцу умрети. Тогда оній турецкій судія [1]) изрече и написа смѣртный судъ за мученика, и повѣдоша его повѣсити вонъ отъ града у реченное мѣсто. Святый же идѣши радостно и весело не якоже на смѣрть, но яко да би на нѣкою радость ишелъ. И егда шествуеше низъ града, предъ войномъ само въ рызу препоясанъ, обращавашеся лѣвомъ и дѣсномъ, клапяяся христіаномъ

1) Кадія.

прося прощеніе, и прочиташе тропаръ богородиченъ и молешися тако: Пресвятая богородице спаси мя. Многими содержимъ напастми къ тебѣ прибѣгаю спасенія искіи, о мати слова и дѣво. отъ тяжкихъ и лютихъ мя спаси. И егда пріидоша до вешило, глагола мученикъ войномъ: причекайте мало дондеже воздамъ молитвы моя господевы: они же сотвориша ему хотѣнію. Тогда мученикъ воздѣвъ руцѣ свои къ небо помоли ся тайно христу богу желаемому, и сотворивши три поклони велики обращся къ войномъ рече: нынѣ сотворите еже естъ повеленно вамъ. Тако и оны повѣсиша его, и предаде блаженній великій мученикъ Христовъ Іоаннъ духъ свой въ руцѣ божіи, и бѣ суббота, въ шестаго часа дне въ мѣсяца Іуліа ѕі день. И тако соверши свой подвигъ и свое страданіе, иже за Христа желалъ есть, и прія вѣчное блаженство во царствіи небесномъ.

Но по смѣрти его въ нощію видѣли нѣціи христіаны боголюбиви надъ мучениково тѣло столпъ огненный до небѣсъ досязающій. А у вторую же нощь взяша тайно тѣло мучениково и не вѣмъ гдѣ положиша его.

Поученіе.

Сицевое бысть начало, а таковій блаженний конецъ святому великомученику Іоанну, достойно за чудо. Како нелицемерна судбина божія дарила есть толико богатая своя милость на таковаго упокимена, яко да покажется искушеникъ во все врѣмя живота своего и попущенъ во всякой страсти. Но на послѣдокъ егда пріиде въ покаяніе и въ путь мученическій, бисть смиренъ и безъ никаковое смущеніе. безъ всякое прекословіе и великоречие, принесе до конца желаемое. И кто: не нѣкой да есть ученъ у писаніе, не да есть искусенъ долняя и глупавая мудрость, но и нагъ

отъ внѣшняя мудрость и оскуденъ, тѣлу слуга, но душею свободенъ, не да есть благороденъ по внешное неблагородіе благородства, но воистину благороденъ, по божественное благородство, иже и соверши толико добродѣтель напослѣдокъ. Понеже колико слези е пролиялъ, и колико нощи есть стоялъ на моленіе предъ бога, и колико трудъ есть подялъ за имя Христово даже и до смерти, — кто можетъ изрещи; и кто есть мислилъ за таковаго да ке постигнути на сицевій конецъ блаженъ; то нѣсть постигло въ памяти никоему. Но скажу вамъ, яко воистину конецъ ублажается, сего ради нелицемерній владика нашъ Іисусъ Христосъ богато подарилъ есть милости своя на сицеваго простаго и несмотрливаго уноксимена, и онъ есть иже уклоняетъ на благо любящихъ его, понеже сей чудній Іоаннъ колико врѣмя пребиваше въ отступленіе, никогда не забиваше свое христіанско моленіе, но всегда совершаваше у свой домъ правило церковское и акаѳистъ богоматери всякій путь читаше. Аще и ходеше съ агарянима, но въ молитвенницу ихъ никогда нѣсть ишелъ, якоже и пре воспомянухомъ за то: въ агарянское одѣяніе ходеше, но отъ день на день паки на добродѣтель успѣваше, аще и бяше въ тесноту между агарянами, но паки правду и добродѣтель ищеши.

Но мы во всѣмъ неисправленни, понеже у мѣсто свободно есмы слуги страстію, и у мѣсто що са находеми украшенно съ добродѣтелное поученіе, наги есмы отъ добродѣтель. Блаженній мученикъ аще и палъ есть, но на послѣдокъ трудився паки за вѣру даже до кровѣ и воста, по реченному „падшій воста“. Но мы, кои есмы благородни и искусни въ ученіе, всегда валяемся въ грѣхъ и не хоцемъ востати ни мало, не хощемъ потрудится на плачь и на моленіе предъ Христу Богу. Онъ за заповѣдь божію и за щре-

даніе святыхъ отецъ пролія кровь свою. Мы же не токмо предание святыхъ отецъ что сме презрели и попрали, но и отъ бога еще не боимся ни мало: аще и у церкви на молитву стоимъ, само со устнѣ наши похваляемъ его, а сердце и память наши далеко стоятъ отъ него. Сего ради совсѣмъ есмы неисправленни, сего ради совсѣмъ есмы мрачни, сего ради потемнена есть наша памятъ, сего ради и у постъ и у душевній подвигъ есмы немощни. Но молимъ братіе, дондеже имѣеми врѣмя, да обратимся и да познаиме свое согрѣшеніе. Аще и неимами подобіе ниже нравіе съ древнѣйшимъ мученикомъ и преподобнимъ, но макаръ со сего нынѣшняго мученика да ся соединимъ и того да употрѣбляеми за предстателя и молитвенника о спасеніе душъ нашихъ. Понеже и благоразумніи учителы наши глаголютъ сице: честь мученику есть послѣдованіе къ дѣломъ его. Сего ради да послѣдствуеми и мы дѣла сему мученику, сиречь да имаме вѣру, надѣжду, любовь, нелукавство, да будеми у моленіе сердечни и нелицемѣрни, въ постъ неропщиви.

И тако со слезами и болезненимъ сердцемъ да рцемъ къ нему: Іоанне, сладкое дѣло и имя Болгаріей, душевная радость болгаровъ, похвала мучениковъ, помяни и насъ недостойніи и некогда знаеміи твои и братіе, обрати и нынѣ твое смиренное и пречистое сердце за твои братіе и буди предстатель къ Богу за спасеніе и покаяніе наше: и принеси твои мученически подвиги и со оння умоли Господа, яко да послетъ и на насъ недостойнихъ рабовъ своихъ источникъ милости своея, отъ оння богатия, ихже даровалъ есть тебѣ яко мученика. И яко да съ божія милость и со твое моленіе да сподобимся всегда дѣлъ покаяніи и сего труда твоего. О, дано бы било всѣмъ намъ получити божия милости нынѣ же и во вѣки *вѣковъ*, аминь!

II.

Стихове піитически надъ тогожде святаго великомученика Іоанна.

Богатства Іоаннъ отъ агаряни стяжавши,
    добро онъ и мудро потомъ расточивши,
Попра моамеѳа и того закона,
    и бысть возлюбленъ отъ Бога вседержителя.
Отложивши все суетно земное,
    возлюби и житіе мученическое,
И умре за Христово име преславное,
    сего ради приялъ есть царство небесное.
Сего ради и азъ грѣшній припадаю ему,
    и за недостоинство мое сице его молю:
О Іоанне святый корчебниче,
    славный Христовъ мучениче,
Моли о мнѣ спаса Христа,
    да водворитъ мя въ райская мѣста.

III.

Повѣствованіе о плѣненіе святѣй Аѳонстѣй горы отъ агаряновъ, и о монастырѣхъ колико има, и о колико монаси биша пребивающіи въ нихъ, и о монастыри колико осташа пусти безъ монаси, и о колико еще находятся монаси. И о бѣгство монаховъ, и о избиеніе неколико отъ нихъ по мѣстамъ, во врѣмя царствованія у Цариградъ Махмута царя турскаго.

Понеже убо, братіе, воспомянухомъ вашему любовію въ мученическое житіе о смущеніе и о междуособная брань, иже имѣяху грецы съ агарянима, сего ради нынѣ пространно хощу вамъ изявити, но прежде хощу о монастырѣхъ колико ихъ има у святѣй Аѳонстѣй горы изявити, потомъ же и о смущеніе, ради воспоминаніе и подражаніе вашему любовію, но молимъ усѣрдно послушайте.

Во вся святая гора Аѳонская сутъ 20 монастыри царски, кои су зидани еще дондеже не бяху дошли агаряны у европа: отъ царіе гречески, и болгарски, и сербски. Има 13 скитова и деветъ стотенъ келіи кои кудъ у пустыни зидани. И царскимъ монастыремъ имена сія сутъ:

1-й есть зовомій Хилиндаръ, славенскій монастыръ, иже живеетъ въ него четыристотенъ монаси болгари.

2-й есть Зографъ, славенскій монастыръ, въ него живеетъ две стотенъ и пятдесятъ монаси боглари.

3. Кастамонитъ, греческій монастырь, ту живеетъ шестдесять монаси грѣцы.

4. Дохіярь, грѣческій монастырь, ту живеетъ сто пятдесять монаси грѣцы.

5. Ксиновъ, греческій монастырь, ту живеетъ сто монаси.

6. Русико, греческій монастырь, ту живеетъ восемдесять монаси грецы и болгари.

7. Ксиропотамъ, греческій монастырь, ту живеетъ две стотенъ монаси.

8. Симонпетра, греческій монастырь, ту живеетъ пятдесять монаси.

9. Григориу, греческій монастырь, ту живеетъ сто монаси.

10. Дионисиу, греческій монастырь, ту живеетъ сто монаси.

11. Святый Павелъ, греческій монастырь, ту живеетъ деветдесять монаси.

12. Велика лавра, греческій монастырь, ту живеетъ петь стотенъ и пятдесять монаси, грецы, болгари, власи.

13. Каракалъ, греческій монастырь, ту живеетъ шестдесять монаси грецы и болгари.

14. Филоѳей, греческій монастырь, ту живеетъ восемдесять монаси.

15. Ивиръ, греческій монастырь, ту живеетъ четри стотенъ монаси, грецы и болгары.

16. Кутлумушъ, греческій монастырь, ту живеетъ сто монаси.

17. Ставроникита, греческій монастырь, ту живеетъ пятдесять монаси.

18. Пандократоръ, греческій монастырь, ту живеетъ шестдесять монаси.

19. Ватопедъ, греческій монастырь, ту живеетъ четыри стотенъ монаси, грѣцы и болгары.

20. Сфигменъ, греческій монастырь, ту живеетъ шестдесять монаси, грецы и власи.

До здѣ имѣна царскимъ монастыремъ. Скитовимъ же имена сія сутъ:

1. Скитъ Свята Анна, ту живеятъ тры стотенъ монаси, грецы и болгары;

2. Скитъ Кавсоколиби, ту живеятъ сто и пятдесять монаси, грѣцы и болгары;

3. Скитъ Лако, славянскій, ту живеятъ шестдесять монаси само болгари;

4. Скитъ Предтечь, ту живеять сто монаси, грецы и власи;

5. Скитъ Валашескій, ту живеять пятдесять монаси само валаси;

6. Скитъ Святы Пантелеимонъ, ту живеятъ шестдесять монаси, грецы и болгары;

7. Скитъ Капсали, ту живеятъ тридесеть монаси, грецы и болгары.

8. Скитъ Святы пророкъ Ілія, ту живеятъ восемдесять монаси само росси;

9. Славенскній скитъ Свята Богородица, ту живеятъ пятдесять монаси само болгары;

10. Греческій скитъ Святи Димитаръ, ту живеятъ шестдесять монаси само грецы;

11. Россійскій скитъ Черни виръ, ту живеятъ пятдесять монаси само росси;

12. Славеносербскій скитъ Света Тройца, ту живеятъ двадесеть монаси, сербы и болгары;

13. Скитъ Благовѣщеніе, ту живеятъ шестдесять монаси грѣцы и болгаре.

До здѣ написахомъ царски монастыри и скитове.

У оны же девять стотини келіи живеятъ у всяка келія по тры или четры монаси. Число же всѣмъ монахомъ, кои су у царски монастыри, скитове и у келіи, сутъ седемь хиляди сто и пятдесять. И толико множество що бяху, живяху съ душевній любовь другъ съ друга: и цѣла святая Аѳонская гора бяше въ миръ и тишинѣ за много врѣмя.

Но во хиліядо восмаго стотина и двадесеть и перваго лѣта отъ Христа быстъ попущеніе божіе и изиде некаковій бегскій синъ именемъ Александръ Ипсилантовъ изъ Россія, родомъ грѣкъ, и пріиде у Молдовлахія и Каравлахія и воздвиже всы Валаси ребилия противу Махмута агарянскаго царя, потомъ съ писмена возмути и воздвиже Аморея и вся Елладія, и по моремъ всы острови, обцо да рцемъ и вся Грѣция.

Царь же агарянскій разумѣвши сіе дѣло, разсвирепився обѣси Патріарха царяградскаго въ мѣсяцъ Априліе еще съ много клиръ духовній. Грѣцы же слишавше о убійство патріархово, више разсвирѣпеющу ся вооружишася противу того царя, и завладеша съ галиами своими все море Аморейско и Елладско, пріидоша же и до святая гора Аѳонска со корабли по море и обиколиша Аѳонская гора, монаси же неповинни незнаша нищо за то дѣло. Но грѣцы кои бяху у корабли, послаша писмо до собора[1]) монашескаго и писоваша имъ сице: отцы святыи, молимъ васъ востаните и вы у помощь нами, понеже мы имами дозволеніе писменное отъ царя Російскаго Александра Павловича, яко да купими[2]) войску, и нинѣ есмы усвоили всы островы, и все море наше есть. Соборъ же монашескій писменомъ отвѣща имъ сице: Мы неможеми востати противо агаряномъ, понеже есмы немощни, ниже таковая войска имаме, коя би могла противитися и стояти на брань. Мы есмы монаси худи и недостойни, неможеми то дѣло сотворити. Грѣцы же егда пріяху писмо и прочетоша, паки отписаху имъ отвѣтъ сице глаголюще: мы не хощемо васъ за воини взяти, вы имѣети паки своего чина, но токмо народа возбуните, а мы хощеми да воюеми.

---

[1]) У Аѳонстѣй гори никой не заповеда монастырѣмъ, токмо монаси избираю себѣ отъ 20 монастырей 20 монаси и они судятъ и сѣдятъ на мѣсто нарицаемое Кареесъ, и то зове ся соборъ.

[2]) Да собираме.

И въ то врѣмя бяше дошелъ у Аѳонскую гору единъ князь именемъ Манолаки родомъ грѣкъ изъ Сереза града и таяшеся у единъ монастырь зовомій Сфигменъ до четири мѣсяца, тогда и онъ изявися и показа свое писание и глагола предъ монашескаго Собора: и азъ есмь посланъ отъ царя Россійскаго да буду вождъ народу святогорскому предѣлу. Монаси же слишавши отъ него таковіи словеса, быша у велико удивленіе и недоумѣвахуся что да сотворятъ, токмо толико рекоша ему: мы незнаиме нищо, за то ваша воля како есть, тако сотворите; мы же хощемо смотрити нашему монашескому чину. Князь же Манолаки слишавше таковіи отвѣтъ отъ собора монашескаго, отиде паки у вишепомянутій монастырь и таяшеся тамо. Турцы же у то врѣмя имѣяху единъ корабль[1]) со шестдесять войни на море Солунское, отъ паша солунскаго послани за стража. На нихъ нападоша грѣцы нечаянно, оны же видѣвша да не могутъ стати противу грѣковъ, оставлше корабль, изидоша на сухомъ и побѣгоша въ святой горы, и затворишася у монастырь зовомій Ксиропотамъ. Грѣцы же взяша корабль ихъ и что имъ потрѣбно бяше взяша изъ корабля, а потомъ зажегоша его по средъ моря, и отидоша отъ туду. Турцы же стояху тры дни у вишепомянутіи монастырь, потомъ монаси испустиша ихъ нощію и тайно проведоша ихъ до градъ Солунъ. Паша же Солунскій бысть неблагодаренъ за сія добродѣтель и посла писмо къ монахомъ у собору сице глаголюще: вы ести се соединили со греками, за то остависте моего корабля да зажежутъ, того ради да платите его.

Монаси же слишавшу таковій отвѣтъ отъ пашу, возмутишася зѣло и въ недоумѣніе пребиваху.

---

[1]) Корабль по грѣческій зовется ѳергада.

Но тогда паки въ оно врѣмя пріиде извѣстіе отъ острова Касандра[1]) яко да су са воздвигли всы касандрини противо турковъ со всы села ихъ, и побили вси турецки началницы. У село же зовомое Портаря побиша сердаря турецкаго со шестдесятъ войновъ его и приближили близъ Солуна града до мѣсто нарицаемое Палами. Другіи же жители, кои живяху по селами, что су близъ святую гору Аѳонскую, оны егда слишаша за Касандрини таково извѣстіе, восташа и пріидоша у Аѳонскую гору у монастырь зовомій Сфигменъ до онаго князя Манолакя, иже прежде рекохомъ о него, и рекоша ему: Господаро Манолаке, хощешъ ли бити намъ вождъ да востанемъ и мы противо турковъ; Князь же якоже бяше еще отъ прежде за то дѣло готовъ, съ радостію великою воста съ мѣсто свое и рече: хощу вамъ бити вождъ, токмо да будите всы согласни. Они же рекоша ему: мы за имя христово и за отечество наше всы хощемъ умрѣти, токмо да ся отъ враги избавиме. Тогда князь отведе ихъ у мѣсто, нарицаемое Провлака, и собрашася и написа ихъ, и обрѣтеся число ихъ тры хиліяды войни всы пешацы.[2]) Монаси же видѣвше то нечаянное дѣло, убояшася зѣло, и собравшися паки на соборъ, призваша и князя Манолакя да пріидетъ на соборъ, онъ же не восхотѣ ити,[3]) токмо со писаніемъ имъ отвѣща, глаголюще: Отцы святыи небойтеся, будите въ миръ и тишинѣ, азъ хощу самъ воевати противо агаряновъ. Тако тогда по оно Князско писаніе совершися и соборъ, и Манолаки вѣнчаша за княжество и препоясаша его со саблѣмъ, и взя своихъ

---

[1]) Сей островъ есть далеко отъ Аѳонская гора до 15 часа.

[2]) Понеже мѣсто е каменное, того ради вси пешаци, неможетъ конници ити.

[3]) Монаси убояхуся вини ради сія: понеже не имаху ни жита задоволно, ни барута, ни ничто друго преправлено за воювани. Да бяху имали отъ кого извѣстіе отъ година, би са преправили. Но неимаху извѣстіе отъ никоего, сего ради зваху княза на соборъ да ему скажу да не возмущаетъ народа, онъ же не восхотѣ.

тры хиліяди войни князь, и пойде съ нимъ до село зовомое Изворъ. Турецкій же началникъ, иже бяше у то село, разумѣвъ то страшное дѣло, яся бѣгу да пойди у Солуна града, и приспѣ до село зовомое Ляригово, и ту посрѣтоша его селяцы ляриговци со оружіемъ и убиша его, а слуги его всы мечемъ поразиша. Князь же Манолаки пойде отъ туду со своя войска, и пріиде до село зовомое Варвара[1]) и раздѣли свое воинство на двое, една часть посла на мѣсто зовомое Чаязъ, яко да ухвати путь на река Струма, яже течетъ изъ Болгарію.[2]) Онъ же самъ пойде съ прочая своя войска и нача пленити Солунская предѣла и достиже даже до града Сереза.[3]) Онъ окаянній не знаеше яко да Александръ Ипсилантъ бегъ у Молдовлахію побѣжденъ есть отъ Турковъ, но надѣяшеся яко да есть преминалъ Дунавъ и да есть превзялъ вся Болгарія и да би пришелъ до градъ Адріанополи,[4]) понеже тако лáжаху его прочіи грѣцы, кои бяху по море съ корабли, и тако извѣстіе приношаху ему сице глаголюще: Ми есмы иили съ наши корабли до градъ зовомій Енесъ гди тѣче изъ болгарію река зовомая Марица, и видѣхомъ да носи мертвы тѣлеса человѣчески. Но не бяше то истина. Сей князь Манолаки да би зналъ защо есть палъ Ипсилантъ у Молдовлахію, не би са отдалилъ отъ святѣй горы Аѳонстѣй и владалъ би себѣ съ некоимъ начиномъ, но незнаеше сиромахъ, понеже неможеше да добие гласа отъ никуда, ни отъ море, ни отъ сухо. И тако идѣше да приближится до градъ Серезъ со свое воинство, и егда пріиде до мѣсто еже нарицается Ерибуджакъ, ту е полѣ велико и широко, тамо

---

1) То село есть далеко отъ свята гора единъ день хода.

2) Сія река тече изъ планину зовомую Витоша и вливается у море.

3) До того града есть четыре дана хода отъ свята гора и то е все поле широко.

4) Сей градъ Адріанополи нынѣ зовется отъ турковъ Едирне.

има кули[1]) велики, созидани еще отъ древне врѣмя, ту бяша ся турци затворили въ нихъ, и сразишася съ нихъ люто и бишася до 3 часа, потомъ видѣвше турци да су грѣцы весы нешаци, тогда изидоша оны изъ они кули весы кои бяху конненици, и бяше число ихъ до две хиліади: и тако обседоша князя Манолакя и бишася люто, но видѣвше да не може стати вище противу нима, заповѣда своему войску бѣгати, и тако побѣгоша, но сосъ мало войска, понеже много войска погибе ту со камандáти.[2]) И тако возвратися со оно малое воинство и пріиде паки вспять у островъ Касандра. А другая негова войска яже бяше близъ Солуна, много врѣмя бишася съ турковъ, и егда видѣша турци да не могутъ ихъ побѣдити, тогда собраша вище войска, до шесть хиляди весы конненици, и тры хиляди имаху съ собою Еврее, и егда пріидоша близъ грѣковъ, пустиша прежде оны евреи, а турци по нимъ и сотвориша щурма[3]) и секошася четыри часа у село зовомое Галачищи, ту падоша четыри хиляди турци мертви, обаче побѣдиша, и тако побѣгоша грѣцы и отъ туда. Едни отидоша съ князя Манолакя у островъ Касандра, а другіи близъ Аѳонскую гору пріидоша до мѣсто нарицаемое Проклака, и сотвориша себѣ логоръ. Турци же начаша они грѣчески села пленити и съ огнемъ попалиша, и до землю ихъ сравниша и колико грѣци живи ухватиша едни мечемъ убиша, а другіи съ огнемъ згореша. И тако достигоша до мѣсто зовомое островъ Касандра и сѣкошася странно съ грѣками и тамо побѣдиша ихъ грѣцы, понеже имѣяху помощь и отъ моря, отъ они кои бяху дошли съ множество корабли весы грѣцы отъ другіи острови. И тако возвратишася турци вспять до шесть часа мѣсто. Тамо

[1]) Циргове, или турнове.

[2]) Поглаватари, или сотници.

[3]) Юрюшъ.

же близъ Солуна бяше единъ монастырь зовомій св. Анастасия, ту пребиваху до сто монаси. Турци же отидоша тамо и монастирь разориша, и съ землю сравниша, и монаси вси мечемъ поразиша, игумена ихъ на колъ набиша и на огнь жива испекоша. Отъ туду же паки возвратишася, пріидоша до мѣсто зовомое Каламарія, еже есть поле широко и ту ухватиша восемнадесеть монаси святогорски, кои сѣдяху тамо у послушаніе монастыровъ на икономію и всѣхъ обѣсиша ихъ. Отъ туду паки собравшихся 10 хиляди турковъ пріидоша паки на грѣковъ и біяхуся крѣпко съ нима отъ мѣсяца Іуліа перваго до мѣсеца Ноемвріа, но не можаху успѣти ничто. Аще не би била лесть турецка. не би били побѣждени грѣцы, но учини турецкій царь Махмудъ сицевое прелестіе: написа писаніе лжовно до касандрійски жителе сице глаголюще: подданници мои и любезни мои людіе, знамъ да не сте вы виновни за то дѣло зло, него оній разбойникъ, иже есть между васъ; сего ради изгоните вы его отъ васъ вонъ, яко да будите мирни и отъ мое царство свободни да будите за седемь лѣтъ безъ данокъ, и вашимъ женамъ хощу дати все злато и сребро да носятъ на себѣ, и еще многа велика честь хощете имѣти отъ мое царство: тако толико речи царь написавъ имъ посла. Другое же тайно писмо пославъ до своего паша пишуще ему: яко аще внидетъ у островъ Касандра, всѣхъ мечемъ да погубитъ. Касандрини же окаянни и безумливи прочетовши царское писмо и неразумѣвши лѣстное коварство царево, возрадоваша ся и собравшися весъ простій народъ отидоша ко княза своего, (охъ простота глупава и слѣпа!) и рѣкоша ему: Господине Манолаке, мы туркомъ хоцемо предатися, ты же иди во своя си, аще ли нехоцеши, а ти кешъ изгубити свою главу. Князь же слишавши отъ нихъ таковіи словеса и видѣвши да со злобою глаголютъ ему, абіе вземши свою войску и влязши у четыри

корбли, побѣже у Аѳонскую гору и ту пребиваше до неколико дни, но видѣвши да есть оскудѣніе отъ жито, якоже и прежде рѣхомъ за то, воставши и отъ туду, поиде да иде у Аморею, и путемъ разболевши ся умре. Турци же тогда влезоша у островъ Касандра въ мѣсеца Ноемвріа восмій день, и абіе открыша свое коварство и разсвирѣпеющися якоже волци посрѣде овцы, и изваднша остри мечове и сѣкоша три дны и три нощи, и изсѣкоша весъ мужескій полъ отъ мали даже до велики, число ихъ четиренадесеть хиляди, женскаго же пола заробиша и села ихъ со землю сравниша. Ту бяше плачь и ридание до небесъ, то воистинну исполни ся реченное: Рахиль плачущихъ чадъ своихъ, и не има утѣшити ся: то избиется на греческія матери, и тако бысть запустеніе Касандрино.

Монаси же слишавши бившая, начаша плакати и ридати горко, едни страха ради умираху, другіи же отъ глада, а иніи богатство монастырско скоро у землю закопаваху, другій же оставиша свои монастыри пусти и побѣгоша съ корабли по море у Аморею. Тако бяше тогда велико смущеніе и страхъ, яко изрещися неможетъ. По запустеніе же Касандрино пріиде паша со своя войска близъ Аѳонстѣй горы и посла писмо до монахомъ сице пишуще: покоритеся съ миромъ нашему царю и небойтеся, нищо зло не хощетъ бити вамъ, ни моимъ войномъ не хощу допустити ити у Аѳонскую вашу гору, токмо покоритеся и прийдите къ менѣ неколико отъ васъ стари кои есте да бесѣдуеми и миръ да приключеме. Аще ли нехощете покоритеся, то хощу съ мечемъ васъ потребити, якоже и Касандрини. Монаси же пріимши писмо и прочитовши, абіе собрашася на соборъ и совѣтъ сотвориша да покорятся туркомъ, и що Богъ да. И избраша между собою двадесять и четыри монаси стари да пресрѣтнутъ паша и да приключатъ миръ. И тако отидоша и пресрѣт-

ноша его на мѣсто нарицаемое Метангичь и заключиша миръ сице: яко да не идетъ паша у Аѳонскую гору, токмо мало турака да послетъ на защищеніе и за увѣреніе. И тако возвратишася стари они монаси въ святую гору. А лукавій паша по неколко дны не сотвори тако, якоже заключилъ есть миръ, но посла у всякій монастыръ по сто турака, и начаша горко озлобляивати монаховъ и пакость дѣяти имъ, начаша мучити ихъ за злато и сребро. Потомже и паша заиска отъ всѣхъ монастыровъ да дадутъ ему восемь стотенъ хиляди лева[1]), а монаси не имѣяху отъ куду дати толико новци. Тогда начаша продавати волови, овцы, и кози монастырски, и церковскія венци безъ цѣни, ѳилони и епитрахиле многоцѣнни, потири златни и всякія венци скупоценни, и паки не можаху исполнити оная сума, яже взискаше паша отъ нихъ, и отидоша къ пашу и помолишася ему да ихъ чека мало врѣмя, дондеже предобіютъ отъ некуда и да ся исплатятъ. Онъ же даде имъ шесть мѣсяца срока,[2]) но да идутъ и четыридесетъ монаси первоначални у пашовскаго двора да стоятъ вмѣсто залога и за увѣреніе. И они тако сотвориша, отидоша 40 монаси у дворъ его, онъ же свирѣпейшій отъ звѣръ, нача мучити ихъ у темницу съ гладомъ и жаждею и съ біеніе, и тако скончашася мученически они невинни монаси. Прочій же монаси, иже бяху остали кои кудѣ по монастыремъ, и они начаша бѣгати едни у грѣческую землю, другіи же у россійскую и немецкую землю, и тако запустеша много монастыри велики и царски. Отъ коихъ первій есть монастиръ Сфигмѣнъ пустъ, вторий Кастамонитъ, третіи Ксиновъ, 4-й Руссико, 5-й Симонопетра, 6-й Святый Павелъ, 7-й Каракалъ, 8-й Филоѳеіи. Такожде и отъ скитове и отъ келіи више има

[1]) Грошове.

[2]) Вадé.

запустени, но незнаеме коя и коя есть. За колико есмы слишали да су пусти, за толико и писахомъ. Нинѣ же аще и обрѣтается по неколико монаси тамо по монастыремъ кои кудъ, но зело мало.

И то паки благодаримъ Богу и богоматери и за толико, понеже сохрани и монастыри невредими [1]) и много отъ монаховъ угождающіи ему. Тако бистъ страданіе и запустеніе святѣй Аѳонстѣй горы, яже не бяше страдала другій путь отъ никого, кромѣ отъ папа римскаго що са зваше Левъ, що онъ више бяше монаси избилъ и много монастыри зажегалъ бяше и разорилъ и сравнилъ бяше ихъ даже до земли. Но Богъ милостивій молитвами ради пречистия своея матери помогналъ бяше да краснейшій отъ они перви бяху созидали и више монаси бяхуся умножили. И нинѣ знамъ и вѣрую яко владичица наша Богородица, помощница и покровителница, яже есть нейна градина свята гора, возможно есть паки да сосъ нейна помощь да соберутся и више монаси. Она есть ходатаица у сина своего за монаховъ живущіи у тишинѣ и безмолствіе и ходящіи въ пути непорочнихъ. Ея же молитвами Господь да помилуетъ насъ и по всюду православнихъ христіянъ, нынѣ же и во вѣки вѣковъ.

---

[1]) Яко да остадоша цѣлокупни отъ агарянов.

IV.

Стихове піитически на Владичицу нашу Богородицу и приснодѣву Марию.

О Владичице и царице милостивая,
  Бога истиннаго рождшая,
Собери паки у Аѳонскую гору твою святую,
  Монаси иже славятъ помощь твою,
И о мнѣ окаяннѣмъ сину твоему молися,
  Помощи ми Госпоже потщися.

V.

Повѣствованіе за страданіе Болгаріи отъ агаряновъ, и за неколико благочестиви христіани иже избіени бяху по мѣстамъ и по градове отъ руки нечестивихъ, паки у оно смущеніе и у оно лѣто 1821, якоже явихомъ у святогорское повѣствованіе.

По убіеніе Патріарха Григоріа у Цариградъ въ 1821 лѣто отъ Христа у мѣсяца Априліа, развирепеющуся агаряни повсюду, начаша и у Болгарію пакость дѣяти неповиннимъ Болгаромъ, но прежде собравши и вземши отъ нихъ оружіе, тогда мнози христіани убиваху напрасно и безъ судъ. И на то свидѣтелствуетъ нѣкій Іеромонахъ, иже прилучился тогда во оно врѣмя тамо у Болгарію, у варошъ иже зовется Селви[1]), близъ стару планину, что тече река зовамая Росита вскрай онаго вароша, и видѣлъ со очима своима колико человѣци праведни неправедно умреша отъ руки нечестивихъ, за мало что не е страдалъ и онъ, но побѣгналъ, и сказоваше намъ сія вся подробно. Того ради не хощу умолчати ихъ, но мало отъ части хощу повѣстити о неправедно убиеннихъ, не якоже да имѣю ихъ за святы пишу, но яко да есу спасили душу свою и яко да памятствуется отъ послѣдний нашъ родъ болгарскій, такожде и отъ вси прочіи языци.

По убіеніе болгарскаго митрополита Іоаникіа у Цариграду[2]), убоявся кнезь Терновскій именемъ хаджи

[1]) Кипарисъ.

[2]) Онъ сѣдяше у градъ болгарский и царскый вовомый Терновъ, якоже и въ мученическое житие изявляемъ, но турецкій царь призва его у Цариградъ и ту обеси его.

Параскева, яко да не би билъ и онъ убиенъ отъ турака, и подлудѣвши верзеся изъ високи палати и умре. Тамо и погребоша его.

Отъ село же зовомое Травна, нѣкій богатъ человѣкъ и славенъ, именемъ хаджи Іоаннъ, и онъ страха ради агарянскаго, отровивъ себѣ, умре.

У село зовомое Габрово Терновскій предѣлъ, нѣкій богатъ человѣкъ и славенъ именемъ хаджи Христо, онъ имяше дадени у патріаршею Цариградскою сто хиляди лева[1]) подъ лихва[2]) и егда слиша убиеніе патріархово, утрови себѣ и умре.

У варошъ зовомій Селви бяше нѣкій человѣкъ благоговѣйнъ, простъ и незлобивъ, именемъ Еню, иже имяше у поля мошию близъ варошки виногради, и ту держаше свои овцы и скотови колико ихъ имяше. Имаше же и хижу свою ту, и все лѣто тамо сѣдяше со женою своею и дѣчицомъ. На того наступиша турци тамо разбойнически нощію, и ухвативши много мучиша его, по мученіе же съ мечемъ убиша его и низвергоша тѣло его у единъ долъ и побѣгоша. Христіани же нѣціи слишавше яже о него, отидоша тамо, и обрѣтоша тѣло его, и отнесоша у варошъ у святыя церкви святаго пророка Иліи, и ту погрѣбоша его тайно нощію, въ святый и великій страстній пятокъ.

Другій же юношъ именемъ Георгіа отъ тогоже вароша, иже бяше сапунджія, егда поиде по селами продавати сапунъ, пройде крозъ едну гору и на коня яздеше, таможе неколико турци сокрившися у гору оную, и напрасно устрелиха его съ пушкомъ. Варошани же слишаху о него, пойдоша и узеша тѣло его, и принесоша у варошъ, и нощію погрѣбоша у двора тоеяжди церкви святому пророку Иліи.

---

[1]) Грошове.

[2]) Подъ интересомъ, или съст. файда.

Другій нѣкій именемъ Констандинъ изъ Терновъ градъ, иже бысть котларъ [1]), пошелъ со свои два момка по селима, продавати свои котли, и того съ пушкомъ убиша напрасно, близъ едно турско село, еже зовется Аканджилари, момци же яша тѣло его и положиша на коня, и принесоша у варошъ Селви, и погрѣбоша его въ тоеяжде церкви светому пророку Иліи.

Другія же два христіанина неповинна, ихже имена незнатна суть, собираху царю турскому овцы, иже називаются по тамошная земля бегликчіи. Напрасно устрѣлиха ихъ съ пушкомъ близъ село Крушово, тогожде предѣла селвиліискаго, тамо и погрѣбоша ихъ.

Единъ терговецъ изъ варошъ Селви именемъ Георгіа, и сей тако по селами идеше продавати свою терговину. Но турци ухватиша его паки у тогожде предѣла, въ едну гору, и много мучиша, и по мученіе отсекли ему и главу, и повергли его беззаконницы у некой пропасти, того ради и ненайдеся тѣло его, токмо конь его наидоха нѣціи христіани.

Другіи же христіанинъ изъ Ново Село родомъ, за егоже имя не испитовахъ, терговицъ бистъ почтенъ, иже бяше дошелъ тогда во оное смущеніе изъ Валахия, того ухватиша и отведоша къ Игмона Турецкаго, тогожде вароша Селви судия, и метнувши его за неколико дни у темницу, потомъ же паки изведши его, повеле отсещи ему главу нощію, войни же поведоша и отсекоша ему главу вскрай Росита река̄, и ту погрѣбоша его нѣціи. Но по неколико врѣмя, егда бяше иструло тѣло его въ землю, найдоша кости его нѣціи юноши рыболовци, и отнесоша и погрѣбоша ихъ въ тоеяжди церкви святому пророку Иліи, близъ велики врата двори церковскія.

Другія же два неповинна христіанина за ихже имена не испитахъ, единъ бысть отъ село Батошово,

1) Бакарджія.

другіи же отъ село Гъбени, тогожде предѣла, пошли да идутъ у варошъ Селви да тѣргуютъ себѣ что има потребно за село. Но путемъ напрасно устрѣлиха ихъ крозъ гору, селяцы же отнесоша тайно тѣла ихъ, кійждо у свое село и погребоша ихъ.

Неколико же христіани отъ село Габрово пошли съ колами продавати ябалки по селами, и дошли близъ едно турско село тогожде предѣла, и вечеру бившу остали тамо да пренощуютъ, но турци нападоша на нихъ напрасно и убиша двойца христіанина, за ихже имена не испитахъ, прочіи же побѣгоша.

У градъ Лофче убиша два терговца со пушкомъ, за ихже имена не испитахъ, и тамо погребени сутъ.

У градъ же Никополъ обѣсиша единъ духовникъ именемъ Агапіе, святогорскій потстрижникъ отъ монастыръ Котлумушъ, еще же и единъ мирскій священникъ купно съ него, за егоже имя не испитахъ, тамо и погребени сутъ.

Въ предѣлъ Плевненскій има единъ монастыръ зовомій Карлуковъ, иже нынѣ пустъ есть. И Игумена тогожде монастыря, за егоже имя не испитовахъ, того агаряни явно оклеветаша къ властителя, яко да има благо много закопано у землю, и явно ухватиша и страшно мучиша яко да покажи нима благо монастырско, ибо и клинци набиваху подъ ногтей его, и языкъ ему избодоша, и всякій видъ мукъ мучиша его, и тако мученически скончася, тѣло же его тамо погрѣбоша христіани.

У градъ же Пиротъ бяше единъ духовникъ святогорскій пострижникъ отъ монастыръ Хилиндаръ, именемъ Іоасафъ, и того обѣсиша, тамо и погребенъ бистъ.

У градъ же Нишъ епископа Мелетиа обѣсиша, тамо и погребенъ бысть.

У градъ же Софію, такожде и у Рилла, и у Пазарджикъ, и у Филиповъ градъ, и у Казанлакъ, и

у Еския, и у Шуменъ, и у градъ Едирне много пакость дѣяху нечестивіи христіаномъ по сии градове, и велико страхование бяше христіаномъ, ибо агаряни отъ велико бѣснованіе и свирѣпеніе днемъ и нощію пуцаху по улицами съ пушки, и кого найдеха убиваху, а особито първоначални люди иже бяху, тѣхъ найвише гоняху и убиваху, насилованіе дѣяху на христіанскимъ женамъ, мужіе же ихъ яшеха яко кони по улицами, и сіе беззаконство творяху найвише у градъ Казанлакъ неповиннимъ христіаномъ, и у градъ Лофче. По прочіи градове и вароше аще и бѣснеяху и пуцаху съ пушки, но то беззаконство не творяху, яко на она две мѣста, само що плашеху христіани и глаголеху имъ, днесъ или сутра хощемо васъ клати якоже ягнита. Еще и псуваху, ядяху, пияху яко диви зверове и грабляху христіанско имѣніе яко волкохищници, и то творяху тако непрестанно до четыри недѣли и више.

Того ради христіани крияхуся подъ землею у поддрумовъ, и во онимъ четыри недѣлями белъ свѣтъ не возмогоша видѣти, и бяше велико страхованіе, плачь и риданіе не утѣшимое. Тако бистъ тогда, дондеже наситишася кровожаждущіи враги, съ кровію христіанскою иже проліяша по всюду у Болгарію. Найпаче же и више у Грецію много христіанску кровь проліяша и много народъ потурчиша, якоже и у святогорско повѣствованіе сказахомъ. И напослѣдокъ да не би са укрѣпили прочіи грѣци у Аморею, то не би осталъ ни единъ христіанинъ, понеже тако мислеша и глаголеша беззаконници, яко да истребятъ весь родъ христіански. Но истинній богъ нашъ Іисусъ Христосъ не допусти има то, но возбраняваше со всякимъ чудесамъ.

Такожде и у Болгарію съ многимъ чудесамъ богъ смиряваше ихъ, и отъ многимъ мало отъ нихъ да скажимъ.

У градѣ зовомій Шуменъ, тамо затворили бяху у темницу всы первоначалнн христіани, и мысляху съ мечемъ яко да погубятъ ихъ. Но богъ милостивій иже не хощетъ погибель рабомъ своимъ, посла съ небесе бури дождевни и умножишася реки и взидоша изъ мѣста и потопи множество домове агарянскій внутрѣ града. Видѣвши же агаряне то нечаянное дѣло, убояхуся, и испустиха они первоначални христіани, и ничтоже зла има сотвориша. Такожде и о предѣли Разградскія и Османпазарскія много чудо показваше Богъ: едни громомъ порази, а другіи водами потопляше: того ради устрашишася и престаша отъ озлобленія творити христіаномъ. И на то исполнися реченное отъ псалмиста: яко аще не би Богъ билъ съ нами, убо живихъ пожерли биша насъ.[1])

Они же христіаны, кои живлѣетъ у градове, иже суть вскрай Дунава подъ владѣніе пашовско якоже Русчукъ, такожде Свищовъ и Видинъ, они тамо само страхованіе що имаху, а непострадаха ничто отъ простаго агарянскаго народа, понеже паши не допущаваша има то творити: аще избиша и тамо по неколико, но по суду.

Нынѣ же нигде никогоже не убиваетъ, токмо что естъ напалъ на нихъ царь агарянскій съ великою дацию и оскудѣша окаянни христіани отъ имѣніе, и стѣнятъ сиромаси и до нынѣ подъ иго агарянско, якоже видите вси со очима вашима. Токмо богъ милостивъ да буди имъ и намъ.

Азъ, братіе, еще много хощехъ изявити и написати вашему любовію о страданіе Болгаровъ: но егда съ памятію моею изъ глубини помислихъ, яко да Болгарія отъ кадъ е востала сира отъ свои царіе, все инако неправедно страда, сего ради подвижеся сердце мое на плачь, и исполнишася очи мои со слезами, и

[1]) Псаломъ 123, ст. 2.

не возмогохъ зрѣти на словеса яже пишахъ, сего ради до здѣ написахъ. Вы же кои есте отечестволюбци и ревнители за рода своего, отъ сіе мало повѣствованіе вразумитеся и за много, и рците сице: Господи Іисусе Христе Сыне Бога живаго, молитвами ради пречистия твоея матери и святаго великомученика Іоанна новаго, и всѣхъ святыхъ твоихъ, избави отъ всякія напасти иже суть подъ иго агарянское и помилуй ихъ и насъ во вѣки вѣковъ.

VI.

Стихове пiитически Пресвятѣй Владычицы нашея Богородицы.

О царице христiяновъ мати милостива,
  ты яже еси Бога истиннаго родила,
Умоли, молимся, сина твоего и Бога,
  за благочестиваго же болгарскаго рода.
И не остиви ихъ у погибели до конца,
  яко да не будутъ клани якоже агненца,
Но избави ихъ отъ агарянское иго,
  да восхвалятъ купно вси имя твое благо.

Конецъ и Богу нашему слава.

СВЪРШЕКА на ЗЛИНИТѢ

или

НОВЪ СВѢТЪ

и

НОВЪ ЯЗИКЪ

отъ

Иванъ Витановъ.

Ще стане истрѣбление на всичкитѣ горделиви хора и на всичкитѣ лоши духовенства, протестански, православни и на всички други.

Подиръ истрѣблението имъ, ще ся възцари такава правда щото никѫдѣ лошъ человѣкъ нѣма да ся намѣри, а който иска да грѣши неще да може; ще се възцари, таквозъ богаство, щото колкото е сега свѣтъ на земята, още три пѫти по толкозъ ще ся умножи и ни единъ бѣденъ человѣкъ нѣще да има.

Тогава никѫде боленъ человѣкъ нѣще да има, дѣцата които ще ся раждатъ ще умиратъ на сто годишна старость.

1894.

София, въ I-та търгов. книго-печатница на Хр. Г. Бъчеваровъ.

(3)

ПРОШЕНИЕ ДО ВѢСТНИКАРИТѢ.

Умолявамъ вѣстникаритѣ да се трудѫтъ за искоренението на лошитѣ обичаи, които сѫ като холери, именно да се трудѫтъ за искоренение :

1-во. На повечето кокали, т. е. голѣмитѣ заплати, и пастиритѣ да не ядатъ само стадото, но и да го пасатъ.

2-ро. На публичнитѣ домове и свободното блудствувание, което много тѣжко да се наказва.

3-то. На пиянствата и нищо на пияния да ся не прощава, нъ петъ пѫти повече да ся наказва защото безъ причина ся бие.

4-то. Горението на фенеритѣ когато е покрита земята съ снѣгъ, и кога грѣе мѣсецътъ.

5-то. Навсѣка пенсия. Тамамъ навикне до 45-та година на работа, и ето ти, намѣсто по добрѣ да работи той ся остави отъ работа, и ся улови за раскошъ. — На мѣсто пенсии сирото-питалища, и за стари, и за бѣдни.

6-то. Вѣнцитѣ. Както лудъ земе житото и го хвърли въ морето, тъй и ученитѣ зематъ житото отъ бѣднитѣ и го хвърлятъ за глупости. Честь на умрѣлъ е глупость; вѣнцитѣ е лудость.

7-мо. Модитѣ. Ако не съвсѣмъ баремъ патентъ на колосано който или която носи. — Който носи хлѣбъ безъ патентъ го не оставятъ, пакъ натруфени капели и рокли оставятъ да се носѫтъ безъ патентъ.

8-мо. На изхвърлянието буклуцитѣ отъ градоветѣ по рѣкитѣ, и по не разработенитѣ мѣста, но по бостанитѣ, и по нивята.

9-то. По селата училищата да сѫ само вечерни, и лѣтно врѣме да ся учатъ, по много на работа, и учителитѣ да работятъ полска работа.

10-то. Тежъкъ патентъ да ся наложи на домашнитѣ библиотеки. Библиотекитѣ въ празничнитѣ дни да сѫ отворени, та тѣ да ся пълнѫтъ, а не кръчмитѣ.

11-то. Кога навали снѣгъ всякѫдѣ всичкитѣ граждани и селени да идатъ по горитѣ и полетата да истрѣбатъ всичкитѣ лоши звѣрове и лесицитѣ, ако би звера да избега далечъ сто километра по стотни километръ които го准слѣдатъ по дирята тѣ ще го убиятъ.

12-то. Дѣвическитѣ училища трѣба да искарватъ майки за кѫщи да обличатъ и да хранѭтъ, а не кукли, като кукли да ги обличатъ, и говеда като говеда да ги хранѭтъ.

Ученитѣ палятъ свѣта, пакъ проститѣ го гасѫтъ.

Лоша е простотията, нъ сегашната наука е много по лоша и отъ неѭ.

Ученитѣ намѣсто съвсемъ да се оставатъ отъ раскоша, тѣ съвсемъ го уловиха, макаръ е съсипвалъ велики царства.

Ученитѣ сѫ наредили закони само за тѣхъ си, и за паритѣ. Но скоро ще имъ се запалѭтъ главитѣ.

СВЬРШЕКА НА ЗЛИНИТѢ

или

НОВЪ СВѢТЪ

и

НОВЪ ЯЗИКЪ

Скѫрбно е за единъ разбйникъ кога го осѫдѫтъ на смѫрть, но не е ли скѫрбно и за злинитѣ които той е направилъ? — Сега ще кажа за съвсѣмъ малко злини на духовенството и твърдѣ въ кратце ще кажа и за съвършенното истрѣбление на всичкитѣ лоши духовенства, и на всичкитѣ лихвари, и на всичкитѣ учени що се боятъ отъ работа.

Жално е за истрѣблението имъ, нъ не е ли скърбно заради злинитѣ които правятъ?

Ученитѣ и пастиритѣ сѫ еднакви водители. Въобще ся присмиватъ ученитѣ на проститѣ, нъ и проститѣ сѫ избезумѣли заради ученитѣ: — Ученитѣ сѫ луди, които зематъ житото отъ гладнитѣ и го хвѫрлятъ въ морето още, са и бѣсни като хапѫтъ, който имъ дава хлѣбъ. Много сѫ злинитѣ отъ суевѣрието; нъ ученитѣ намѣсто да ги поправятъ много повече ги рязвалятъ. Ученитѣ ся смеятъ на проститѣ, които са изработили жито, та кога умрѣ нѣкой раздаватъ задушници най-много на бѣдни, пакъ когато умрѣ ученъ, съберѫтъ пари и на мѣсто на бѣднитѣ, да се раздадѫтъ тѣ ги даватъ за вѣнци съ които ни добитъкътъ неможе се нахрани но ветърътъ да ги носи въ морето.

Кога е земята покрита съ снѣгъ и грѣе месецътъ е светло като день, нъ фенеритѣ по градоветѣ пакъ си горатъ съвсѣмъ напразно, пакъ беднитѣ, а най вече селенитѣ нѣма съ какво да си просвѣтятъ, за да си обидѫтъ стоката.

Съвсѣмъ много болѣсти ся явиха тѣзъ години и почти цѣли домове се сѫсипаха, и много често ся намиратъ фамилии почти всички болни, та человѣци и стока съвсѣмъ у нечистотий лежатъ, пакъ пастиритѣ намѣсто да пратятъ человѣци да учистятъ нечистотиитѣ, они распращатъ человѣци да ги глобяватъ защо сѫ у буклука, та намѣсто да имъ помогнатъ, що иматъ покѫщнина и нея имъ земѫтъ. Болнитѣ турятъ вода на огъня да се грѣе, за да си попаратъ ризитѣ, че ще ги изедѫтъ вѫшки, пакъ глобаритѣ истурятъ водата и земѫтъ бакѫрътъ защото не си сѫ исхвѫрлили боклука, Въ същото врѣме сѫ

распратили пастиритѣ, или ученитѣ да правятъ боклуци или да исхвърлѭтъ прѣчистия снѣгъ по градоветѣ.

Всичкитѣ дѣла на ученитѣ сѫ лоши.

Както единъ пияница вижда, че децата му и жена му са голи и боси, и расплакани, и пакъ се неоставя отъ пиянството, тъй и ученитѣ виждѫтъ прѣвъзходнитѣ си злини, нъ отъ день на день по лоши ставятъ нъ не по добри.

Всичкитѣ пастири по земята заедно съ ученитѣ сѫ както вълцитѣ, и ако се появи нѣкой-си човѣкъ достоенъ за пастиръ, той ще бѫде както овца между вълци, и както свѣтило при разбойници които подкопаватъ и крадѫтъ.

Постояно сѫ въ борба ученитѣ, нъ не се трудѭтъ лудото да укротявътъ, но кроткото правѭтъ да полудѣе.

Да исказвамъ злинитѣ имъ нѣма да се поправятъ; нъ ще кажѫ осѫждението имъ и истреблението имъ, макаръ, че нѣма да се поправятъ при всичко това, че го казвамъ съ най-силни и най-вѣрни доказателства. Впрочемъ най-вече ще го кажа за утѣха на скръбнитѣ, та когато дойде истреблението имъ, оскърбенитѣ да се радуватъ, че ще ся очистѭтъ злитѣ съ всѣ зло.

Мнозина разбрахѫ, че пастиритѣ не сѫ пастири нъ ловджий, които по разни начини ловѫтъ по тлъститѣ отъ стадото и ги колѭтъ, пекѫтъ и ядатъ, и се обличатъ съ вълната и съ кожата имъ.

Има даже за това нѣщо и разни картини, които прѣставляватъ човѣцитѣ много по глупави отъ животнитѣ. Така напримѣръ: има една картина, която прѣставлява ловджия че се жени, пакъ животнитѣ, свирѭтъ, пиѭтъ, пѣѭтъ, играѭтъ и се веселѭтъ. Сѫщия ловджия се прѣставлява въ друга картина пъкъ умрѣлъ, и животнитѣ сакати и окуцани отъ ловджията пакъ плачатъ за него. Такава глупость животнитѣ не правѭтъ, нъ човѣцитѣ сѫ стѫнѫли много по глупави отъ животнитѣ, и сѫ упоени съ чудесни глупости отъ пастиритѣ, та е не възможно да се оставятъ отъ чуднитѣ си глупости. Но наближи истрѣблението на пастиритѣ; тогава и стадото ще си познае глупоститѣ си.

Партийтѣ, които се трудѭтъ за поправка на злото сѫ разни, но нито една поправка нѣма свършена отъ тѣхъ,

Мнозина прѣжалихѫ живота си да убиватъ пастири за да се оставятъ отъ злинитѣ си, нъ пастиритѣ много по лоши ставатъ, и отъ никое зло се не оставятъ.

Въ старо врѣме е казано за сега, че съвсѣмъ ще се разврати свѣта, и Господъ по разни начини ще наказва свѣта за да се остави отъ злинитѣ си, нъ нѣма да се остави. Подиръ много войски отъ врѣдителни животни, като мишки, скакалцй, филоксери и други не познати животни, като цръкитѣ животинки които тѣзи години се явихѫ само по овеса и много овесъ изядохѫ, и новъ видъ мишки ся явиха, които животни сѫ наименувани „пръгове и ателави", Още и много знамения и чудеса на небето и на земѭтѫ ще се явѫтъ „кръвь и огънь и стълпове отъ димъ, и болести.„ — Опрѣделено е да въстане народъ връзъ народъ, и царство връзъ царство, и ще стане най-кръвопролитенъ бой, който ще бѫде най послѣденъ на земята въ който

Русия ще напрѣдне, и ще влѣзне и въ Египетъ гдѣто ще и ся натурятъ всичкитѣ народи, но Русия ще надвие на всичкитѣ. Подиръ това ще потъмнѣе слънцето, и мѣсеца, и звѣздитѣ, и Господъ ще гръмне тъй силно щото екотътъ ще се чуе до краищата на земьѫта. Въ сѫщото врѣме Господъ ще убие всичкитѣ злотворци и всичкитѣ духовенства, и всичкитѣ лихвари, и лениви учени. Тогава земята ще се трѣсе тъй силно щото всичкитѣ кѫщи ще испадатъ. Тогава Господъ ще стѫпи съ огнена вихрушка на Елеонската гора, която ще се разцѣпи на двѣ, и ще се образува долъ твърдѣ голѣмъ, който ще се простира дори до Асалъ, и въ новия долъ ще се събере единъ съборъ отъ всичкитѣ народи, И тамо всичкитѣ единодушно ще се сѫгласътъ да взематъ общо рѣшение точно спорѣдъ словото на прѣдсѣдателя, защото той ще е надаренъ съ чудесна мѫдрость, и напълно ще се прѣдстави като, че е отъ другъ свѣтъ.

Ето като какво ще бѫде словото на прѣдсѣдателя, твърдѣ съкратено:

До сега е било опрѣдѣлено за свѣта да не проумѣва за доброто, нъ само за злото. Ето какво е рѣчено отъ Бога за безумието до сега. Исаия. 6; 9, 10, 11 стихове: „Съ уши ще чуете, нъ нѣма да разумѣете, и съ очи ще видите, нъ нѣма да разберете: направи тлъсто сърдцето на тѣзи людье, и направи тѣжки ушитѣ имъ, и затвори очитѣ имъ, за да не гледатъ съ очитѣ си, и да не слушатъ съ ушитѣ си, и разумѣьѫтъ съ сърдцѣто си, и се обѫрнатъ та се исцельѫтъ. Тогазъ рѣкохъ; Господи до кога? и отговори додѣто запустѣьѫтъ градоветѣ, та да нѣма житель, и кѫщитѣ та да нѣма человѣкъ и земята да запустѣе съвсѣмь.“

Иеремия, 13; 19, 20. „Ето, вихрушка отъ Господа излѣзе съ буйство, и устѣмитѣлна вихрушка; ще ся устрѣми връзъ главата на нечестивитѣ; яросьта Господна нѣма да ся върне додѣто не свърши, и додѣто не направи мислитѣ на сърдцето си: въ послѣднитѣ дни ще разумѣете това съвършено.“ Сѫщото се казва и въ 39 та Гл. 23; 24. И тамъ се казва, че въ послѣднитѣ дни ще разберете и то слѣдъ огнената вихрушка Господня, която ще помете и ще полѣти върху главата на нечестивитѣ.„

Отъ 42. Гл. на Исаия напълно се разбира, че слѣдъ много мълчение Божие, Богъ ще ся яви да накаже свѣта и да поведе слѣпитѣ по пѫтя си. Ст. 14, 15, 16. „Отъ много врѣме мълкнѫхъ; останѫхъ тихъ, удържахъ себе си; сега ще викнѫ, както раждающата; ще низвърнѫ купно и погълнѫ. Ще запустѭ гори и хълми, и исушѫ всичката имъ трѣва: и ще направьѫ рѣкитѣ острови, и езеретата ще ги исушѫ. И ще доведѫ слѣпитѣ прѣзъ пѫть, който не сѫ знаяли.“

Това е рѣчено за сегашното чудно събитие. Слѣпитѣ сме ние. Сега ще се отворятъ очитѣ ни да разберемъ напълно волята Божия,

Мал. 3; 18. „Тогазъ ще се обърнете, и разсѫдите между праведенъ и нечестивъ, между който служи Богу, и който му не служи.“ Гл. 4; 1. „Защото, ето, иде день, който ще гори като пещь: и всичкитѣ горделиви, и всички които правьѫтъ нечестие, ще бѫдѫтъ

плѣва: и идѫщий день ще ги изгори, говори Господъ Саваотъ, та нѣма да имъ остави ни коренъ ни вѣтва,“

Отъ 34 та глава на Езек, се добрѣ разбира злинитѣ на пастиритѣ и истрѣблението имъ.

Това го говори къмъ еврейскитѣ пастири, нъ то се отнася и за всичкитѣ други, най вече къмъ християнскитѣ защото сѫ много по лоши. Въ тъзи глава твърдѣ ясно расправя за лошитѣ работи на пастиритѣ, и добрия ничинъ по който Господъ ще пасе хората слѣдъ истрѣблението на пастиритѣ. Ст. 2, 3, 4. „Пастиритѣ не пасѫтъ ли стадата? Ви ядете тлъстината, и се обличате съ вълната, колитѣ тлъститѣ: не пасете стадата. Не укрѣпихте немошната, и не исцѣлихте онази, която бѣ злѣ, и не обвързахте счупената, и не докарахте заблудилата се, и не потърсихте загинѫлата, нъ съ насилие и съ жестокость владичествувахте надъ тѣхъ.“
Ето Господъ какъ ще ни пасе: ст. 15, 16. „Азъ ще пасѫ овцитѣ си, и азъ ще ги упокоѭ, говори Господъ Иеова. Ще предирѭ загиналата, и ще докарамъ заблудилата се, и ще обвържѫ счупената и ще укрѣпѭ немощната: тлъстата обаче и крѣпката ще погубѭ; съ правосѫдие ще ги пасѭ.“

Отъ 16 до 23 стихъ ясно е обрисуватъ причинитѣ поради които ще погуби тлъститѣ и крѣпкитѣ отъ стадото. Понеже казва, че крѣпкитѣ бодѫтъ слабитѣ, и ги тласкатъ съ рамѣната си, и имъ мѫтѭтъ водата така щото само тлъститѣ пиѭтъ чиста вода, и ядѫтъ чиста трѣва, пакъ на слабитѣ тъпкатъ трѣвата; за това и ще избави слабитѣ чрѣзъ истрѣблението на якитѣ.

Най-главната заповѣдь е за человѣка да обича Бога и ближнаго своего, както себе си. Всичкитѣ духовенства съ Божие име мѫчехѫ народа за пари. Всичкитѣ духовенства бѣха Иудовци продавахѫ Бога и Христа за пари.

Понеже всѣкой гледаше тиранията на духовенствата въ всѣко отношение, като нищо добро не правѣхѫ нъ всé злини и то чудни злини!

Когато умрѣше сиромахъ, жена му си скубеше косата и най горчиво се късаше и плачеше, то пастира намѣсто да ѭ утѣши и да помогне баремъ на дѣцата, той пари иска че е умрѣлъ мѫжътъ и, когато му тя казва че нѣма, той като наученъ на попово готово ни стотинка не прощава, нито пъкъ чака. Заради много подобни злини станѫ безвѣрие по свѣта и постоянно псувахъ Бога и го кѫлнѣхѫ, защо дрѫжи такива тирани, и най-почтенитѣ пѣсни бѣхѫ хули на Бога.

„Не ти Боже на лѫжцитѣ,

На безчестнитѣ тирани,

Не ти идолъ на глупцитѣ,

На човѣшкитѣ душмани!“

Самитѣ пастири сѫ причина на злинитѣ, и на лихваритѣ, и на всички *поробени* народи.

За да покаже Богъ и дѣломъ какви да бѫдѫтъ пастиритѣ, прати Христосъ, който постоянно добрини правеше и нищо богаство не спечели, ни мода, и не само че жалеше народа както себе си, но себе си жертвува за народа.

Главната проповѣдь на всичкитѣ духовенства бѣше антихристическа. Не учехѫ тѣ да се обича ближния както себе си, нъ да се обича ближния за да се опропасти за да излѣзе отъ кѫщата си, та да скита, пакъ ти да му завладѣешъ кѫщата за да се ширишъ и по модата да живѣешъ чрѣзъ кирии, чрѣзъ лихви, което е съвсѣмъ противно на Бога.

Отъ 33 до 38 ст. казва че всичкитѣ злини ще бѫдѫтъ искоренени. Ст. 25. „И ще направѭ съ тѣхъ завѣтъ на миръ; и ще махнѫ отъ земята лошитѣ звѣрове: и ще обитаватъ безврѣдно въ пустинята и ще спятъ по дъбравитѣ.“

Въ 12-й ст. се казва че Господъ ще слѣзне въ расприснѫтитѣ овци да ги избави въ день облаченъ и мраченъ. На много мѣста рас правя за този день, но пастиритѣ не глѣдахѫ да разберать, но библията четѣхѫ, пакъ за богаства мислѣхѫ,

Исаия. 5. Гл. расправя за глупоститѣ на Евреитѣ гдѣто не гледатъ милость и истина, а да присъединяватъ кѫща съ кѫща и нива съ нива, и да се веселѭтъ отъ чуждъ гърбъ. Ст. 13. „затова моитѣ людие са закарани въ плѣнъ; поради незнанието, и почтенитѣ имъ умиратъ отъ гладъ, множеството имъ отъ жажда.“ Въ сѫщата глава се оказватъ разни съсипвания на Евреитѣ. Нъ отъ 25-й стихъ до края на главата се казва че Господния гнѣвъ ще продължава до день облаченъ и мраченъ, или до деня, въ който ще избие пастиритѣ

Ст. 26, 27. „И ще дигне знаме за народитѣ отъ далечъ, и ще имъ засвири отъ край земята: и ето, скоро ще дойдатъ бързамъ. Никой неще се умори нито ще се спъне между тѣхъ: Никой неще задрѣме, нито ще заспи: нито поясътъ отъ чрѣслата имъ ще ся развърже, нито ремикътъ на обущата имъ ще се скъса.“ Богъ е зналъ, че голѣмото множество което ся събра при това мѣсто, ще ся сѫбере скоро и твърдѣ лесно защото ще се направятъ желѣзници и параплуви. За да ся потвърди това напълно се казва въ 28, 29 ст. „И колелата имъ като вихрушка: ревътъ имъ като на левъ, ще ревѫтъ като млади левове.“

Това е ясно пророчество за желѣзницитѣ.

Отъ Иоилъ се разбира и за топоветѣ и за чизмитѣ. Отъ ст. 5. „Като тропотъ на колесници.“

Ст. 1 — 2 — 3. „Да ся растрѣперятъ всички които населяватъ земята; Защото иде деньтъ Господенъ защото е близо. День на тъмнина и на мракъ, день на облáкъ и на мъгла; като зора се распростиратъ върху горитѣ людье много и силни: Подобни тѣмъ не сѫ били отъ вѣка, нито подиръ тѣхъ ще бѫдѫтъ до годинитѣ на родове и родове. Огънъ пояжда прѣдъ тѣхъ.“ Тука се казва че като тѣхъ нѣма да има до годинитѣ на родове и родове. Защото хиляда години нѣма да има война на свѣта, и подиръ само едно въстание ще има, и ще заобиколятъ града и стана на свѣтийтѣ, който ще е тука и ще падне огънь отъ небето и ще испогори бунтовницитѣ, и тогазъ ще вьскрѫснѫтъ

мъртвитѣ, и ще се свърши человѣческия родъ; това се разбира отъ откровението, Гл. 20.

Иоилъ. Ст. 10. „Земята ще се потресе прѣдъ тѣхъ, небесата ще треперать: Слънцето и луната ще помръкнѫтъ, и звѣздитѣ ще оттеглятъ светението си.“ (ст. 11. „И Господъ ще издаде гласа си прѣдъ войската си; Защото извършительтъ на словото му е крѣпъкъ; Защото деньтъ Господенъ е голѣмъ и твърдѣ страшенъ, и кой може да го стърпи?“ Подиръ тѣзи стихве се казва, че злитѣ ще завладѣватъ добритѣ. Повторно това се казва, Ст. 20: „Нъ ще одалѣчѫ отъ васъ Сѣверния противо борецъ.“ Ст. 25—26. „И ще ви въздамъ годинитѣ, които испояде скакалецътъ, ателавътъ и прѫгѫтъ и гѫсеницата, голѣмата моя войска, която проводихъ противъ васъ. И ще ядете изобилно, и ще ся насититѣ, и ще похвалитѣ името на Гспода Бога вашего, който направи чудесни дѣла съ васъ: и людьетѣ ми нѣма да се посрамьѫтъ въ вѣкъ.“

Въ 3-та глава отъ Иоилъ по четири разни начини се расправя това. Всичкитѣ тълкуватели тълкувахѫ, че страшния день Господенъ е когато се распръснѫхѫ Евреитѣ, нъ тука се казва, че ще е когато ще се съберать. Ст. 1. 2. „Защото, ето, въ онѣзи дни и въ онова врѣме, когато върнѫ плѣницитѣ на Иуда на Иерусалимъ, ще съберѫ още всичкитѣ народи, та ще ги свалѭ въ Иосафатови долъ, и ще си сѫдѭ съ тѣхъ тамъ.“

Ст. 11. „Съберете се и дойдете отъ около, всички народи, та се приберете на купъ: тамъ свали ти, Господи, юнацитѣ си.“ (Ст. 12. „Да станѫтъ и да възлѣзѫтъ народитѣ, въ дола Иосафатовъ, защото тамъ ще сѣдна да сѫдѭ всичкитѣ народи изъ-около.“ Ст. 14. 15: „Множества множества въ дола на отсѫждението. Защото е близо деньтъ Господенъ въ дола на отсѫждението. Слѫнцето и луната ще помръкнѫтъ и звѣздитѣ ще отеглятъ свѣтението си“ Ст. 6: А Господь ще изригае отъ Сионъ, и ще испрати гласа си отъ Иерусалимъ: и небесата и земята ще се потресѫтъ.“ Ст. 18. „И въ онзи день, изъ горитѣ ще капе мъстъ, и изъ хѫлмитѣ ще тече млѣко.“

Сега ще разберете какъ ще течи млѣко изъ хѫлмитѣ,

Исая, 6 казва, че Господъ ще събере народитѣ и ще слѣзне да се бие за правдата.

Ст. 15-16: „Защото, ето, Господъ ще дойде съ огънъ, и колесницитѣ му ще бѫдѫтъ, като вихрушка, за да отдаде гнѣва си съ устрѣмление, и прѫщението си съ огненни пламъци. Защото Господъ съ огънь, и съ ножъ, ще се сѫди съ всѣка плъть, и убититѣ отъ Господа ще бѫдѫтъ много.“

Ст. 19: „И ще турѭ знамение между тѣхъ: и онези отъ тѣхъ които се отърватъ, ще ги испроводѭ въ народитѣ, които не сѫ чули името ми; нито сѫ видѣли славата ми, и ще проповѣдатъ славата ми между народитѣ.‘

За сѫщото се казва и въ 2-ра гл. Казва се че въ послѣднитѣ дни Господъ ще растрѣпери земята, и ще унижи всѣка гордость и всичко високо, и всичкитѣ насладителни гледания.

Ст. 4: „И ще исковѫтъ ножоветѣ си за палечници, и копията си а сърпове: «Народъ врѣзъ народъ не ще да дигне ножъ нито ще нау-

чатъ вече брань.“ Ст. 18: „И идолитѣ съвсѣмъ ще се изгубѫтъ.“ Подобно казва и въ Михеи. 4. Казва че въ послѣднитѣ дни словото Божие ще завладѣе народитѣ, и ще исковѫтъ ножоветѣ си за палечници, и копията си за сърпове. Ст. 3. „Народъ врѣзъ народъ неще вдигне ножъ, нито ще научатъ вече брань.“ Ст. 4. „И ще сѣднатъ всѣки подъ лозата си, и подъ смоковницата си и неще има кой да ги плаши.“ Ст. 6: „Въ онзи день говори Господъ, ще съберѫ хромящия и ще приберѫ истласкания и онѣзи които съмъ оскърбилъ.“ Ст. 7: „И ще направѭ хромящия остатъкъ, и отхвърления народъ крѣпъкъ. И Господъ ще царува надъ тѣхъ въ горята Сионъ, отъ нинѣ и до вѣка.“

Въ сѫщата глава се казва че Евреитѣ ще пищѫтъ, като жена кога ражда. Сега ще рѣшимъ всичкитѣ народи да станѫтъ Християне, за това ще пищѭтъ защото и тѣ ще се покръстятъ, още и чеще „излѣзътъ отъ градеветѣ и ще се населѭтъ въ поле .“ Знайте, че това е подтвърдение на словото ми въ което ще кажe че неще да има ни граждани, ни търговци, ни пари, нъ всички земледѣлци. На нѣколко мѣста се казва за Евреитѣ, че подиръ това събитие ще се покръстѭтъ.

Захар. 12; 9, 10: „И въ онзи день ще потърсѭ да истребѭ всичкитѣ народи които идѫтъ противъ Иерусалимъ. И ще изливамъ върху давидови домъ, и върху Иерусалимскитѣ жители, духъ на благодатъ и на молба: *И ще погледнѫтъ къмъ мене, когото прободохѫ, и ще плачѫтъ за него, както плаче нѣкой за едино роднинитъ си.*“

Иез. 36. гл. казва че заради неповината кръвъ която пролѣхѫ Евреитѣ бидохѫ распръснѫти, и осквернихѫ името ми по народитѣ. Нъ ще поревнувамъ за името си. Ст. 23: „И ще осветѭ великото си име, омърсеното между тѣхъ : и ще познаѭтъ народитѣ, че азъ съмъ Господъ, говори Господъ Иеова, когато се осветы у васъ прѣдъ очитѣ имъ.“ Ст. 25: „И ще поръсѭ върху васъ чиста вода, и ще ся очистите: отъ всичкитѣ ви нечистотий, и отъ всичкитѣ ви идоли ще ви очистѭ.“

Иезек. 38 и 39. глави все за това велико събрание казватъ. Чудно е че тамо се казва „Росъ. Мосохъ,“ Което значи Руситѣ и Московцитѣ. По четири разни начина се расправя за това събитие въ тия послѣдни врѣмена. Още се казва че Евреитѣ ще бѫдѫтъ распръснъти и земята имъ населена отъ много народи. Ст. 17: „Така говори Господъ Иеова: Ти ли си онзи, заради когото говорихъ въ древнитѣ дни, чрѣзъ рабитѣ си пророцитѣ Израилеви, които пророчествувахѫ въ онѣзи дни прѣзъ много години че щѣхъ да те докарамъ противъ тѣхъ?“ Разберете че това е опѣло отъ Бога речено прѣди хиляди години, сега се сбъдиѫ прѣдъ очитѣ ни, и за сега е изрѣчено.

Ст. 20: „И рабитѣ морски, и птицитѣ небесни, и звѣроветѣ на полето, и всичкитѣ пълзящи които пълзятъ по земята, и всичкитѣ человѣци, които сѫ по лицето на земята, ще се растреперѭтъ отъ присѫтствието ми: и горитѣ ще ся низринѭтъ, и сгрьмнинитѣ ще паднѫтъ, и всѣка стѣна ще падне на земята.“

Гл. 39; 2; 3, 4: „И ще те върнѫ и водѭ, и ще те възведѫ отъ послѣднитѣ на сѣверъ, и ще те докарамъ върху Израилевитѣ гори; И ще ударѭ лѫка ти отъ лѣвата ти рѫкѫ, и ще направѭ стрѣлитѣ ти да паднѫтъ отъ дѣсната ти рѫка,

Ще паднешъ върху Израилевитѣ гори ти и всичкитѣ ти пълкове, и народитѣ които сѫ съ тебе.“ Твърдѣ знаменити нѣща се казватъ въ тъзи глава, която нѣколко нѣдели ще ѭ разискуваме, въ неѭ се разбира, че слѣдъ този день Евреитѣ ще познаѭтъ Христа. И че всичкитѣ орѫжия ще бѫдѫтъ изгорени, та седемь години ще ги горѭтъ. И ще бѫде именитъ този денъ, още и че седемь мѣсеца ще погрѣбватъ мъртвитѣ, и подиръ седемтѣ мѣсеца ще бѫде прѣдирвание на кости человечески.

Дан. ,2 глава: Богъ чрѣзъ сънъ на Навуходоносоръ изяви за истрѣблението на царствата въ послѣдни врѣмена.

Ст. 44: „И въ днитѣ на онѣзи царье ще възстанови Богъ небесний царство, което въ вѣкъ нѣма да се развали; и това царство нѣма да прѣмине въ други людье: ще съкруши и довърши всички тѣзи царства, а то що прѣбивава въ вѣкъ.“

Гл. 7: Богъ чрѣзъ сънь изявява за това на Данаилъ.

Уподобава царьетѣ на звѣрове. отъ 9 до 13. Ст. се вижда съсипванието на царствата отъ Бога. Ст. 13-14: възцарението Христово.

Ст. 27. „И царството, и властьта, и величието на царството на царствата които сѫ подъ всичкото небе, ще се даде на людьетѣ на светиитѣ на Вишняго, на когото царството е царство вѣчно, и всичкитѣ власти ще служатъ и ще се покоряватъ нему.“

Гл. 11; въ Ст. 2: възвеличението на Кира Персиския царъ и бой съ Гърция.

Ст. 3. Възвеличението на Александръ Македонски.

Ст. 4. Съсипванието съвсѣмъ на царството и че ще се раздѣли между чужди а не между свои.

Ст. 5: Нѣма съмнѣние дѣто се казва за Римското царство, че ще се укрѣпи много, и много врѣме.

Продължава до единъ много кървопролитенъ бой съ единъ севѣренъ царь който съ голѣма сила ще възлѣзне въ земята на славата и въ Египетъ. Прѣзъ това врѣме разумнитѣ които вървѫтъ по Бога ще бѫдѫтъ мѫчени, или прорича за инквизициитѣ.

Гл. 12. Ст. 1: Таквазъ скръбь на земята каквато никогажъ не е била и избавление на праведнитѣ. — Ст. 2: Първото въскрѣсение· Ст. 3: Вѣчна награда на праведнитѣ.

Ст. 4: „И ти данаиле затвори думитѣ и запечати книгата, до сетното врѣме, когато мнозина ще изслѣдватъ, и знанието ще се умножава.“ — Отъ 5-й до 8-й Ст. по единъ таенъ начинъ расправя за тѣзи чудеса.

Ст. 8, 9: „И азъ чухъ, нъ не разумѣхъ: тогазъ рѣкохъ: Господарю мой, кой е свършакътъ на това? И рече, Иди си Данаиле; защото думитѣ сѫ затворени и запечатани до послѣдното врѣме.“

Както въ вѣхтия, тъй и въ новия завѣтъ се казва, че това чудо е велика тайна, която и самъ Христосъ не знаеше кога ще стане.

Откровението по разни начина показва това чудо. Въ 6-та глава, Чрѣзъ седемь печата показва злинитѣ на свѣта. Въ 8 Гл. чрѣзъ седемь трѫби. за които продължава и 9 и 10 гл. Гл. 10, 7: „Но въ днитѣ на гласа на седмия ангелъ, когато затрѫби, тогазъ ще се извърши *тайната* Божия, както благовѣсти на своитѣ раби пророцитѣ.“

Гл. 11, 15. „И седмиятъ ангелъ затрѫби, и станѫхѫ гласове голѣми на небето, казвахѫ. Царствата свѣтовни станѫхѫ царство на Господа нашего и на Христа неговъ, и ще царува во вѣки вѣковъ.“

Въ Гл. 19 показва изливанието Божията ярость чрѣзъ чаши.

Ст. 8 — 9 — 10: Показва жеги и лоши болѣсти.

Отъ 12 до 17: Казва суша и прѣлъстение на царствата за бой.

Ст. 16: „И събра ги на мѣстетото нарицаемо по Еврейски Армагеддонъ.“

Отъ 17 до края свършака на свѣтовнитѣ царства. Чрѣзъ извънредни землетрѣсения, и грѫмове, и свѣткавици, и разорение на градоветѣ. И избитие на человѣцитѣ отъ Бога.

Исусъ прорѣче за съсипванието на Иерусалимъ и въ сѫщата глава казва и за сегашнитѣ чудесии.

Мат. 24, 6 — 7: „И ще чуете боиеве, и слухове военни. Гледайтѣ, недѣйте се смущава; понеже всичко това трѣбва да бѫде; но не е още скончанието. Защото ще възстане народъ върхъ народъ и царство върхъ царство; и ще бѫдѫтъ на мѣста гладове, морове, и трусове.“

2 Тим. 3; 1 — 5: „И това да знаешъ, че въ послѣднитѣ дни ще настанѫтъ усилни врѣмена, защото человѣцитѣ ще бѫдѫтъ самолюбиви, сребролюбиви, величави, гордѣливи, хулители, не покорни на родителитѣ, неблагодарни, нечестиви, немилосърдни, непримирителни, клѣветници, не въздържни, свирепи, неприятели на доброто, прѣдатели, напразничави, надути, повече сластолюбиви а не Боголюбиви. И ще иматъ видъ на благочестие, а отъ силата негова ще сѫ отречени.“

2 Сол. 2; 3: Да ви не прѣлъсти никой никакъ; защото онзи день нѣма да дойде, ако първо не дойде отстѫплението, и се не открие, человѣкътъ на грѣха, сина на погибельта.“

Отъ тъзи глава разбираме пророчество за безвѣрието, което бѣше плодъ отъ себелюбието на пастиритѣ.

Иер. 25; 30 — 33: „Господъ ще рикне отъ височината, и ще испроводи гласа си отъ свѣтото свое жилище: ще рикне силно върху селението си: Ще възопие, като онези които тъпчатъ гроздье, противъ всичкитѣ жители на земята. Екотътъ ще стигне до край земята; Защото Господъ има сѫдъ съ народитѣ: Той ще се сѫди съ всѣка плъть: Ще прѣдаде нечестивитѣ на ножъ, говори Господъ. Така говори Господъ Саваотъ: Ето, зло ще излѣзе отъ народъ къмъ нароръ, и голѣма вихрушка ще се подигне отъ крайщата на земята. И въ онзи день ще лежатъ убититѣ отъ Господа отъ край земята до край земята: Нѣма да бѫдѫтъ оплакани, нито прибрани, нито погрѣбени.“

Соф. 1, 18: “Но нито среброто имъ. нито златото имъ ще може да ги избави въ деня на гнѣва Господенъ.“ Гл. 2; 3: „Търсете Господа, всички кротки земни, които извършвате сѫдбитѣ му: Търсете правда, търсете кротость, негли се покриете въ деня на гнѣва Господенъ.“

Гл. 3; 8 — 9: “Защото изрѣчениено ми е да съберѫ народитѣ, и да скупѭ царствата, да излѣѭ върхъ тѣхъ негодованието си, Всичкото распиление на гнѣва си, Понеже всичката земя ще бѫде погълнѫта отъ огъня на ревностьта ми, защото тогазъ ще турѭ въ

народитѣ языкъ чистъ, за да призовѫтъ всичкитѣ името Господне. да му работятъ подъ единъ хомотъ."

Преди да избие Богъ горделивитѣ мнозина се бѣхѫ съгласили за да има единъ всѣ миренъ языкъ, нъ сега ще се испълни това желание. За да нѣма никакво противорѣчие. Ще се потвърди и чрѣзъ Исая. Гл 33, казва че разорителитѣ ще бѫдѫтъ разорени, и съсипителитѣ ще бѫдѫтъ съсипани, народитѣ ще горѭтъ, гато горение наваръ

Ст. 18 — 19. „Сърдцето ти ще преговаря ужасъ: дѣе писецътъ? дѣе истезательтъ? дѣ сметательтъ на стълповетѣ? Нѣма да видишъ жестоки людье. Людье на дълбокъ гласъ да се не разбира; на гъгнивъ языкъ за да се не разумѣва."

Чрѣзъ Софония казва Богъ, че ще тури въ народитѣ езикъ чистъ да призоватъ всичкитѣ името Господне, да му работѭтъ подъ единъ хомотъ. Сѫщото се потвъдява и отъ Исая напълно, нъ сега ще ви кажѫ и езика и ще видитѣ, че езика който е Богъ опрѣдѣлилъ да се говоди вѣчно отъ всичкитѣ народи, е много по чистъ отъ всичкитѣ езици по свѣта, нови и стари. Подиръ езика ще ви кажа и вѣрата.

ЕЗИКА.

Езика който щи ви расправѭ има голѣми прѣвъсходства, Той се непогрѣшно говори, и нипогрѣшно слуша. Този езикъ нѣма по дълга дума отъ три букви, ни по двѣ една до друга съгласни букви, като, про-кла-сти, и пр. въ собственитѣ думи има. Този езикъ има правила по които петь пѫти по скоро се изучва отъ другитѣ езици Този езикъ съдъжа двадесетъ и петъ букви, всѣка буква си има и правило нѣкои си и повече. Буквата „а" съдържа три правила. Буквата „а" означава думитѣ които означаватъ врѣмена, тъй, ан—година, ай—мѣсецъ, ае—день, ао—утро, ау—вечеръ, ас—часъ, ар—Януария, и пр.

Съ буквата „а" се изучава и името на всичко женско., „а„ значи женско, и всичко ще се наименува съ мѫжко име, пакъ кога искате да изрѣчете женски родъ ще кажете първо „а." Напримѣръ, на новия езикъ „чо" то значи момче, пакъ кога да се каже за мома, ще ся каже "а чо," което значи женско момче; „чу," значи овенъ „а чу" — женски овенъ, което значи овца; „че" значи человѣкъ „а че,"— женски чeловѣкъ, което значи жена, и пр.

Третото правило на буквата „а" е че само тъзи гласна буква се произнася въ броението до сто. Тъй. „аб—ав—аг—ад аж—аз—ак—ал—ам—ба—(десеть); баб—бав—баг—бад—баж—баз—бак—бал—бам—ва—(двадесеть); ваб—вав—ваг—вад—важ—ваз—вак—вал—вам—га (тридесеть); габ—гав—гаг—гад—гаж—газ—гак—гал—гам—да (четирдесеть); даб—дав—даг—дад—даж—даз—дак—дал—дам—жа—(петдесеть); жаб—жав—жаг—жад—жаж—жаз—жак—жал—жам—за—(шездесеть); заб—зав—заг—зад—заж—заз—зак—зал—зам—ка—(седемдесеть); каб—кав—каг—кад—каж—каз—как—кал—кам—ла—(осемдесеть); лаб—лав—лаг—лад—лаж—лаз—лак—лал—лам—ма—(деведесеть); маб—мав маг—мад—маж—маз—мак—мал—мам—деведесеть и деветъ).

Тѣзи сѫ правилата само на буквата „а;" подобни правила иматъ и другитѣ букви.

НАУКАТА

Буквитѣ на новия езикъ сѫ всички прави, има букви само съ по единъ рѣзъ, но нито една буква нѣма съ два рѣза, или повече, нъ само съ единъ и половина. Тъй сѫ защото науката ще бѫде съ глета, и съ тесли, и съ секири, на дръвца, и на дъсчици и на голѣми дървета. Кога се учатъ, въ сѫщото врѣме и ще работѭтъ, та хемъ ще се учѫтъ да ударятъ право, хемъ ще навикнуватъ на работа, хемъ никакви училищни разноски нѣма да има. Ще отсѣчѫтъ или ископатъ дърво, подъ командата на учителя, ще пишѫтъ на една страна съ секиритѣ и ще оделятъ писаното, послѣ още на тритѣ страни ще пишѫтъ и отдѣлятъ, и ще стане дръвото четирежгѫлна греда.

Съ пера ще е забранено да се пише, нъ съ мастилницитѣ които ще сѫ въ видъ на ламбици съ два фитиля: едина по широкъ, другия по тѣсенъ, та само съ тѣхъ ще се пишѫтъ всичкитѣ букви и цифри и нула и точки и други знакове, Ето въ рѫката ми дъска петдесеть сантиметра дълга и двадесеть широка пълна е съ мастило, на широчината има фитилъ, и на дължината, и съ неѭ ще пишѫ по стѣната. Таквосъ ще е печатарското писмо, сѫщо ще е и рѫкописа, завръзано писмо нѣма. — Человѣци само съ писарство никѫдѣ нѣма да оставимъ — Безграмотни дѣца нѣма да оставимъ ни едно. Разноски за дѣца или за ученици никѫдѣ нѣма да ся позволи. — Науката сега ще е съвсѣмъ противо-положна на всичкитѣ до сега науки.

Знаете че всичкитѣ народи си имахѫ разни обичаи, нъ да се употрѣблява люлка за малкитѣ дѣца, това го правѭтъ всичкитѣ народи защото сѫ забѣлѣжили всичкитѣ народи че дѣтето се утайва чрѣзъ люлката, значи чрѣзъ движението. Отъ край свѣта всичкитѣ народи сѫ имали дѣтински игри, и дѣцата никѫдѣ и никога не сѫ могли безъ игра и това, т. е. играта на дѣцата, или работата съ която искатъ да ся занимаватъ дѣцата като колички, животини, кукли, градинки, готварство, мостове, кѫщички и пр. Всички тѣзи показвѫтъ, че дѣтето не е създадено за да сѣди. нъ е създадено за денемъ да работи пакъ нощемъ да спи. Цивилизацията или ученитѣ всичко противъ Бога правѣхѫ. Казахѫ, че нема Богъ нъ природа или нѣщо глупаво и нищожно прави всичко, та ученитѣ ся счетохѫ за богове на свѣта, та затова обърнѫхѫ всѣко добро въ зло или, всичкитѣ блага въ горчивини. Най-голѣмата глупостъ на ученитѣ бѣше за гдѣто не учехѫ децата на работа, нъ на лѣнось, и да се боѭтъ отъ работа, като отъ змия. Безвѣрнитѣ учени се водехѫ по лошата наука, която учи за силния да тъпче слабия. Ами пакъ вѣрнитѣ които се нарѣкохѫ апостоли и отворихѫ евангелски, богословски училища, ужъ за да учѫтъ дѣцата по Бога, нъ за жалость че нито едно училище по Бога нѣмаше, но всичкитѣ антихристически.

Мисионерскитѣ училища всичкитѣ бѣха иудовски. т. е. продавахѫ Христа за пари, не отворихѫ училища за да искаратъ дѣца противни на сатана, и на дяволскитѣ работи, но противни на Бога и на Божитѣ работи. Мисионерскитѣ училища се отворихѫ да безчестятъ

Кого и библията. Защото въ държава, гдѣто нѣма англичани тамъ нѣма нужда за английски езикъ. Нъ мисионеритѣ ги научихѫ на мода и на лѣность и на лѫжа, та колкото моми и момчета изучехѫ ставахѫ, като комисионери да пращашъ въ Англия и въ Америка пари за моди, и за всѣкакви глупости, и за твърдѣлѫжовни книги.

Библията учи всѣки да се бои отъ чуждъ хлѣбъ, пакъ всичкитѣ учени се боѭтъ отъ свой хлѣбъ.

Колкото строго се изучи свѣта на умраза, и на лѣность, и на моди, и на всякакви празни игри; толкозъ строго ще се държимъ ние и цѣлия свѣтъ, за братолюбие, за работи интересни, и противъ всичкитѣ моди.

Ние три часа на день ще засѣдаваме пакъ другото врѣме ще работимъ твърдѣ спокойна и весела работа. Кога е хубаво времето всички съ стоката заедно ще излѣземъ на полето, пакъ когато е лошо, всички ние и стоката която ще държимъ ще сме подъ покривъ, тъй ще е цѣлия свѣтъ и всичкитѣ училища. — Само една война ще държимъ за цѣлия свѣтъ, която само единъ день въ мѣсеца ще се учи на стрѣлба, пакъ всичкитѣ други воени науки ще бѫдѫтъ запрѣтени, та и войната ще работи.

Азъ ще ви докажа опрѣдѣлената ми заплата, и заплатитѣ ви, за които ще имаме особни засѣдания заедно съ опити. Исая. 7; 21, 22; „И въ онзи день человѣкъ който храни крава и двѣ овци, отъ изоби, листо на млѣкото, което ще даватъ, ще яде масло; Защото масло и медъ ще яде всѣкой.“

Това го казва Богъ защото никой нѣма да държи крава и овци за ѝа храни други.

Исаия 65; 25. „Вълкътъ и агнето ще пасѫтъ наедно: и левътъ ще яде трѣва както, говедото: а храна на змията ще бѫде пръстьта нещe да правѭтъ поврѣда нито погубувение.“

Ние сме вълци и левове и змий: Летно врѣме хората ще съ повече по горитѣ затова и за други причини всичкитѣ звѣрове ще бѫдѫтъ искоренени. — Главния начинъ по който ще ся искоренатъ е когато навали първия снѣгъ, тогазъ се познава дека сѫ ходили та по слѣдитѣ всичкитѣ ще ги намератъ, но трѣба вситѣ человѣци на всякѫде да дирятъ та ако би звѣра да мине прѣзъ сто километра пакъ ще го намерятъ, не които съ хватили пѫрвата следа на първиа километаръ, но които съ зеслѣдили послѣдния километаръ.

— Всичкитѣ зверове що ги има въ голѣми градини заградени, и повечето укротени.

Всичкитѣ училища по свѣта сѫ били да правѭтъ свѣта или и двата рода дѣца на звѣрове, т. е. да не ядѫтъ съ ягнето или плѣвѫ но само кръвь, никѫдѣ не е имало училище да се учѫтъ дѣцата за да си искаратъ хлѣба и облѣклото отъ земята, нъ всѣ чрѣзъ пота на другитѣ. Тъй бѣхѫ и богословскитѣ и земледѣлческитѣ и домакинскитѣ.

Всичката наука до сега бѣше одука, одука отъ работа отъ любовь, отъ задоволство, и отъ всѣко добро дѣло.

Чрѣзъ науката най-се постигна за да въстане народъ връзъ народъ и царство връзъ царство. Нъ сега ще се обърне въ миръ и любовъ.

ВѢРАТА, НАУКАТА И ГРАДОВЕТѢ.

Споредъ вѣрата ще е и науката, споредъ науката и вѣрата, ще сѫ и градоветѣ по цѣлия свѣтъ.

Цѣлата вселена чрѣзъ комисии ще ѭ подѣлимъ на велики домове около четири хиляди фамилии ще съдържа всѣкой домъ. По толкозъ мѣсто ще съдържа всѣкой домъ щото когато го разработятъ най-добрѣ и най-икономически да може да облича и да храни четири хиляди фамилии; въ малко случаи ще има и по голѣми и по малки, нъ на всѣкой домъ ще се опрѣдѣли мѣстото за всѣгда, та никѫдѣ вече да нѣма крамола за мѣсто; ако се случи нѣкѫдѣ да се каратъ за мѣсто или да си мѣнѭтъ границитѣ, на онѣзъ домове ще стане ужасно наказание чрѣзъ истрѣбление. Всѣки домъ трѣба да загради мѣстото си съ най-хубави плодородни дървета; като маслини, орѣси, круши, смокини и лозя между дърветата и малини.

Въ границата на всѣки домъ да има и двѣ училища; отъ една страна ще е мѫжкото пакъ отъ другата женското училище, пакъ и съсѣдния домъ ще има мѫжкото отъ кѫдѣ мѫжко и женското отъ кѫдѣ женско училище, та да се не виждатъ моми съ момчета. — Комисии ще отбиратъ по законъ на колко години ще ги женѭтъ и спорѣдъ момчето да бѫде и момата, по млади отъ тридесета година момчета нѣма да ги женѭтъ, нито ще видѭтъ мома, но всѣ ще сѫ въ училището.

Никѫдѣ гражданство нѣма да се позволи, ни селяни; домоветѣ ще сѫ всички селски: кога е хубаво врѣмето, пакъ кога е лошо всичкитѣ граждане и всичкитѣ занаятчии. Нѣма да се позволи вече ни хоро ни стока да търпи лошо врѣме, нито по снѣгъ да ходятъ, ни калъ да газѭтъ, ни студъ да търпѭтъ, ни тежко да работѭтъ ни безрѣдно да ядѫтъ, или пиѭтъ.

Ввсѣка работа ще си има и законъ и точно по закона да се испълнява. — Законъ за наслѣдство ще има, но не земя, нъ разни други нѣща, като никой нѣщо напразно нѣма да държи но стане ли му тѣсно нѣщо ще го даде на по-малъкъ, дете като излѣзе отъ люлката веднага да ѭ дадѫтъ на друго дете по малко.

Най много се биеше свѣтътъ за търговия и за пари; нъ търговията съвсѣмъ ще исчезне щото никѫдѣ нито единъ търговецъ нѣма да оставимъ, нито пари, ни нѣщо въ видъ на пари, като каймета и марки.

Всѣки домъ, и всѣко училище ще сѫ задължени да си искаратъ храната и облѣклото и гората отъ своето си мѣсто. Пазарь или панаиръ никѫдѣ нѣма да се позволи.

Въ студенитѣ мѣста намѣсто грозде ще ядѫтъ малини и ягоди.

Нищо по модата неще оставимъ, ни дрхи, ни обуща, ни чизми, ни нѣкакви кундури, ни чехли, ни налъми, но само единъ лесенъ видъ опинци и прѣзъ много врѣме прѣзъ лѣтото всички боси ще ходѭтъ. Гдѣто се вмерисватъ и поврѣждатъ нозѣтѣ отъ обущата, това показва, че не трѣба лѣтѣ да сме обуени, но многото тръне, и не добри мухи и животинки, показватъ че нетрѣба празни работи и войни и игри, нъ да се боримъ за да искоренимъ лошитѣ пътища, и тръното, и змитѣ,

мие и водата да истича. Само двѣ фурни ще има за хлѣбъ и за гивечи ще има всѣки домъ.

Долапъ за дрѣхи нѣма да се позволи, само два ката ще има всѣки и нищо повече. Кърпи за бърсане нѣма да се правѫтъ, нъ отъ скъсанитѣ ризи ще ги вадѭтъ,

Дългитѣ пѫтища съ железници, ще ги пѫтуватъ, до станциитѣ пѣши, и съ кравитѣ и съ биковетѣ ще закарватъ стока: на всѣки двадесе крави и единъ бикъ. Съ крави и съ бикове въ случай ще орѫтъ.

Кога се работи полето на двама ще е едно орѫдие, та едни ще работятъ едни ще почиватъ, тъй ще е весела работата и почивката.

Всѣко училище и домъ да има и една банда, та съ бандата да отиватъ на работа и по пладнѣ хемъ да работятъ, хемъ да свирятъ.

Всѣки домъ и училище да си има и движими релси дървени, и само отгорѣ желѣзо, да ги пострaтъ до гората и по релситѣ да си прикаратъ дърва: да ги извадѭтъ и прострътъ у житата да си докаратъ житото, послѣ у царевицитѣ за царевицитѣ, послѣ у зеленчуцитѣ за тѣхъ.

Всичкитѣ работи да се вършѫтъ подъ команда и всички заедно. Съ тръби да се обажда — Камбана никъдѣ да нѣма.

Никъдѣ сѫдилище да нѣма, но всѣко зло да се сѫди, гдѣто се извърши, чрѣзъ старѣшини.

Дѣцата най много да учѫтъ длъжноститѣ си къмъ Бога и къмъ человѣка. Никѫдѣ дѣца безъ старъ человѣкъ да не оставятъ ни малки ни голѣми, и всѣкога да ги пази отъ да не лѫжѫтъ и на смѣхъ даже лѫжа да нѣма, нито да крадѫтъ, нито зелено или безрѣдно да ядѫтъ нито пиѭтъ, ни тютюнъ, нито вино или ракия, ни псувания, я гнѣвни думи, ни лоши пѣсни, ни зависть, ни рясипъ, ни празни думи, ни празни работи и пр. Много строго да се пази догдѣ не съ згрѣшили и като сгрѣши нѣкое дѣте или мѫжъ веднага да му турятъ желѣза на нозѣтѣ и въ една виновна градина спорѣдъ вината да му опрѣдѣлятъ и колко земля да ископае и колко врѣме съ тѣжѫкъ постъ и горчива вода съ пелинъ. Който женень прѣстъпи една отъ десетѣхъ заповѣди до животъ на заточение въ най лошата страна на земята. Когато се кръстяватъ трѣбва да даватъ клѣтва че се измива прѣдъ Бога и человѣци отъ всичкитѣ плътски похати, и за напрѣдъ волята му ще е воля Божия; и единъ медалъ отъ десетьтѣ заповѣди ще му ся окачи: отъ една страна заповѣдитѣ, отъ другата клѣтвата. На осмата година да се кръщаватъ.

Само единъ вѣстникъ ще издаваме за цѣлия свѣтъ и ще се чете и слуша отъ цѣлия свѣтъ: половината духовенъ. Всяки домъ заранъ ще се чете на старитѣ вѣстника вечерьта на младитѣ; другъ день на мѫжкото училище, по другъ въ женското.

Като се роди дѣте името му ще се наименува на деня и годината, та всяко по името му ще се знае колко е старъ. Почеть на смъртникъ ще е запретено. Слава и почетъ на умрѣлъ е глупость. Вѣнци за умрѣлъ е лудость. Всѣкога трѣбва по младия да слуша по стария.

Понеже нищо не рѣшавамъ по свому, нъ на основание Божие, за то и партии нѣма да има. Понеже горделивитѣ исчезнѫхѫ за това

всѣки ще приеме. — Който не работи да не яде. — Богъ е знаялъ че ще се появатъ миролюбиви партии. — Вѣстника който ще издаваме всѣки день въ него ще назначаваме кои песни да пеятъ. Главната пѣсень е назначена прѣди хиляди години.

Исаия. 26; 5 „Защото низринува живущитѣ на високо.“ Ст. 13. „Господи Боже нашъ, други господари освенъ тебе сѫ владѣли надъ насъ; но сега чрѣзъ самаго тебе твоето име ще споменуваме. Ст. 14. „Тѣ сѫ умрѣли, нѣма да оживѣѭтъ: мъртви сѫ, нѣма да въскръснатъ: за то посѣтилъ си и истрѣбилъ си ги, и си изгладилъ всичкия имъ помѣнъ.“ Ст. 18. „Станѫхми не праздни, прѣвивахми ся но като че вѣтаръ родихме; никакво освобождение не завършихме на замята. И не паднѫхѫ жителитѣ на свѣта.“

Всичкитѣ духовенства мразехѫ равенство, за то Богъ ги истрѣби: всичкитѣ безвѣрници що обичахѫ и се трудѣхѫ за равенството — бидоха помилвани.

Гл. 24; 1 — 2: „Ето Господъ испразднӥ земята, и ѭ запустува, и ѭ прѣвръща и распърсва жителитѣ ѝ. И ще е, както людьетѣ, така и священикътъ: Както слугата, така и господарьтъ му: Както слугинята, така и госпожата ѝ,“

Казано е, че ще настанѫтъ блаженства на земята и сега ще се испълнѭтъ.

НАЙ ДОБРОТО ВЕСЕЛИЕ.

До тѣзи дни, всички които сѫ знаяли най доброто веселие, сѫ най мѫчени. Най доброто веселие бѣше чрѣзъ победа на слабия. или мѫдрия да изиграе слабия. Силнитѣ царства ся веселеха най много когато потъпчеха по слабитѣ.

Богаташитѣ ся веселеха най много когато завладееха имота на по бѣднитѣ. Комарджията ся радваше когато надвиеше на съперникѫ си, и игритѣ на дѣцата бѣха повечето борби и битки. Съ една думѫ главнитѣ веселия бѣха размешѫни съ велики злини и съ гнѣвъ. Начина по който ще ся веселимъ е съвсемъ противо-положенъ, на всичкитѣ веселия до сега. И ако кажехъ сегашното веселие на горделивитѣ които погинаха, всички щеха да го отфѫрлатъ освенъ вѣкои си.

Най голѣмата радость за напрѣдъ ще е за всякой че ще познава сѫздателя си, и въ извѫршвание дѫлжноститѣ си къмъ сѫздателя и, къмъ ближнаго, и че ще има надежда за животъ вѣченъ. Нъ и това е голѣма радость която ще пѫлни свѣта. 1-во. Че всекой ще искара храната си и облѣклото си даромъ отъ земята. 2-ро Че никакви смущения неще има, ни отъ бирникъ, ни отъ война, ни отъ крадци, ни отъ вѫлци ни отъ кучета, ни отъ зянъ, ни отъ много уроци, ни отъ много

мие и водата да истича. Само двѣ фурни ще има за хлѣбъ и за гивечи ще има всѣки домъ.

Долапъ за дрѣхи нѣма да се позволи, само дваката ще има всѣки и нищо повече. Кръпи за бърсане нѣма да се правжтъ, нъ отъ скъсанитѣ ризи ще ги вадjатъ,

Дългитѣ пжтища съ железници, ще ги пжтуватъ, до станцинтѣ пѣши, и съ кравитѣ и съ биковетѣ ще закарватъ стока: на всѣки двадесе крави и единъ бикъ. Съ крави и съ бикове въ случай ще оржтъ.

Кога се работи полето на двама ще е едно орждие, та едни ще работятъ едни ще почиватъ, тъй ще е весела работата и почивката.

Всѣко училище и домъ да има и една банда, та съ бандата да отиватъ на работа и по пладнѣ хемъ да работятъ, хемъ да свирятъ.

Всѣки домъ и училище да си има и движими релси дървени, и само отгорѣ желѣзо, да ги прострятъ до гората и по релситѣ да си прикаратъ дърва: да ги извадjатъ и прострѫтъ у житата да си докаратъ житото, послѣ у царевицитѣ за царевицитѣ, послѣ у зеленчуцитѣ за тѣхъ.

Всичкитѣ работи да се вършжтъ подъ команда и всички заедно. Съ тръби да се обажда· — Камбана никждѣ да нѣма.

Никждѣ сждилище да нѣма, но всѣко зло да се сжди, гдѣто се извърши, чрѣзъ старѣшини.

Дѣцата най иного да учжтъ длъжноститѣ си къмъ Бога и къмъ человѣка. Никждѣ дѣца безъ старъ человѣкъ да не оставятъ ни малки ни голѣми, и всѣкога да ги пази отъ да не лжжжтъ и на смѣхъ даже лжжа да нѣма, нито да краджтъ, нито зелено или безрѣдно да ядатъ нито пиjатъ, ни тютюнъ, нито вино или ракия, ни псувания, я гнѣвни думи, ни лоши пѣсни, ни завистъ, ни рясипъ, ни празни думи, ни празни работи и пр. Много строго да се пази догдѣ не съ згрѣшили и като сгрѣши нѣкое дѣте или мжжъ веднага да му турятъ желѣза на нозѣтѣ и въ една виновна градина спорѣдъ вината да му опрѣдѣлятъ и колко земля да ископае и колко врѣме съ тѣжжкъ постъ и горчива вода съ пелинъ. Който женент прѣстъпи една отъ десетѣхъ заповѣди до животъ на заточение въ най лошата страна на земята. Когато се кръстяватъ трѣбва да даватъ клѣтва че се измива прѣдъ Бога и человѣци отъ всичкитѣ плътски похати, и за напрѣдъ волята му ще е воля Божия; и единъ медалъ отъ десетьтѣ заповѣди ще му ся окачи: отъ една страна заповѣдитѣ, отъ другата клѣтвата. На осмата година да се кръщаватъ.

Само единъ вѣстникъ ще издаваме за цѣлия свѣтъ и ще се чете и слуша отъ цѣлия свѣтъ: половината духовенъ. Всяки домъ заранъ ще се чете на старитѣ вѣстника вечерьта на младитѣ; другъ день на мжжкото училище, по другъ въ женското.

Като се роди дѣте името му ще се наименува на деня и годината, та всяко по името му ще се знае колко е старъ. Почеть на смъртникъ ще е запретено. Слава и почетъ на умрѣлъ е глупость. Вѣнци за умрѣлъ е лудость. Всѣкога трѣбва по младия да слуша по стария.

Понеже нищо не рѣшавамъ по свому, нъ на основание Божие, за то и партии нѣма да има. Понеже горделивитѣ исчезнжхж за това

всѣки ще приеме. — Който не работи да не яде. — Богъ е знаялъ че ще се появатъ миролюбиви партии. — Вѣстника който ще издаваме всѣки день въ него ще назначаваме кои песни да пеятъ. Главната пѣсень е назначена прѣди хиляди години.

Исаия. 26; 5 „Защото низринува живущитѣ на високо.“ Ст. 13. „Господи Боже нашъ, други господари освенъ тебе сѫ владѣли надъ насъ; но сега чрѣзъ самаго тебе твоето име ще споменуваме. Ст. 14. „Тѣ сѫ умрѣли, нѣма да оживѣѭтъ: мъртви сѫ, нѣма да възкръснатъ: за то посѣтилъ си и истрѣбилъ си ги, и си изгладилъ всичкия имъ помѣнъ.“ Ст. 18. „Станѫхми не праздни, прѣвивахми ся но като че вѣтаръ родихме; никакво освобождение не завършихме на замята. И не паднѫхѫ жителитѣ на свѣта.“

Всичкитѣ духовенства мразехѫ равенство, за то Богъ ги истрѣби: всичкитѣ безвѣрници що обичахѫ и се трудѣхѫ за равенството — бидоха помилвани.

Гл. 24; 1 — 2: „Ето Господъ испраздня земята, и ѭ запустува, и ѭ прѣвръща и распърсва жителитѣ ѝ. И ще е, както людьетѣ, така и священикътъ: Както слугата, така и господарьтъ му: Както слугинята, така и госпожата ѝ,“

Казано е, че ще настанѫтъ блаженства на земята и сега ще се испълнѭтъ.

НАЙ ДОБРОТО ВЕСЕЛИЕ.

До тѣзи дни, всички които сѫ знаяли най доброто веселие, сѫ най мѫчени. Най доброто веселие бѣше чрѣзъ побѣда на слабия. или мѫдрия да изиграе слабия. Силнитѣ царства ся веселеха най много когато потъпчеха по слабитѣ.

Богаташитѣ ся веселеха най много когато завладееха имота на по бѣднитѣ. Комарджията ся радваше когато надвиеше на съперникѫ си, и игритѣ на дѣцата бѣха повечето борби и битки. Съ една думѫ главнитѣ веселия бѣха размешѫни съ велики злини и съ гнѣвъ. Начина по който ще ся веселимъ е съвсемъ противо-положенъ, на всичкитѣ веселия до сега. И ако кажехъ сегашното веселие на горделивитѣ които погинаха, всички щеха да го отфърлатъ освенъ нѣкои си.

Най голѣмата радость за напрѣдъ ще е за всякой че ще познава сѫздателя си, и въ извършвание длъжноститѣ си къмъ сѫздателя и, къмъ ближнаго, и че ще има надежда за животъ вѣченъ. Нъ и това е голѣма радость която ще пѫлни свѣта. 1-во. Че всекой ще искара храната си и облѣклото си даромъ отъ земята. 2-ро Че никакви смущения неще има, ни отъ бирникъ, ни отъ война, ни отъ крадци, ни отъ вѫлци ни отъ кучета, ни отъ зянъ, ни отъ много уроци, ни отъ много

зарази които смущаваха свѣта, като мишки, гѫсеници, бѫлхи, хулери и филоксери, и много подобни

3-то Здравието. 4-то Добритѣ храни и прѣснитѣ овощия. 5-то. Музиканството. 6-то. че всичитѣ работи и почивки ще сѫ съ радость като знаете че всѣ да седи дете или человѣкъ не струва, но и много работа пакъ не струва, за това работата за напрѣдъ ще е весела че ще е съ много почивка, пакъ и почивката ще е весела че е съ работа, спорѣдъ както казахъ че ще ся вършатъ работитѣ.

Захария. Гл. 14. Всичката расправя за това събитие.

Въ начало казва че ще ся съберѫтъ при това мѣсто всичкитѣ народи на бой, и Господъ ще ратува противъ народитѣ, и въ онзи день, нозѣтѣ му ще застанѫтъ на Елеонскѫтѫ горѫ която ще ся разцѣпи на двѣ.

Отъ петий стихъ ся разбира, че е опрѣдѣлено за да ся съберемъ въ този великъ и новъ долъ.

Отъ всичкитѣ следующи стихове ся напълно подтвърдява словото ми, или законитѣ които разбрахте, и ще разберете, че не съмъ пророкъ, нъ съмъ само надаренъ съ мѫдрость за да разбера напълно писанията. Калко за языка, и за всичко което не е писано какъ ще стане, това показва че наистина съмъ опрѣделенъ отъ Бога за прѣдсѣдателъ. Защото всичкитѣ пророци само прорѣкоха че ще стане голѣмо блаженство, нъ не разяснуватъ какъ ще стане това блаженство, тъй и за языка казва че ще тури Богъ въ всичкитѣ народи езикъ чисть, нъ никой не е казалъ какъвъ ще бѫде языка. Ст. 7. „Ни день ни нощъ.“ Ст. 8. „Лѣтѣ и зимѣ ще е така“. Ст.9-й „И Господъ ще бѫде царь върху всичкѫтѫ земя.“ Ст. 10-ий. „Всичкото мѣсто ще ся прѣобьрне въ поле.“ 10-ий стихъ напълно разбрахте отъ думитѣми гдѣто казахъ че гори, и пасбища, и ливади и всички други. че ще станатъ на хубави градини, нъ за че ще е „ни день ни нощь.“ Това показва че нѣма деня да ся търпѫтъ ядове и какви не злини и болести, пакъ нощя какви не страхове. “Лѣте и зиме ще е така.“ Това показва че нѣма вече да ся търпи лѣтѣ жеги, суши и наводнения, и много още злини, пакъ зиме студове, и какво не патиха главитѣ ни. Съ това показва Богъ че нѣма вече да патимъ ни день ни нощь, ни зимѣ ни лѣтѣ. Подобно казва и въ 35-та глава отъ Исаиа. Ст. 10-ий. „И Вѣчно веселие ще бѫде на главатѫ имъ: Радость и веселие ще придобиятъ, а скърбъ и въздишки ще побѣгнѫтъ.“

Потрѣбно ли е религиозното обучение?

ХРИСТОЛОГИЯ.

Отъ Ивана Скалцуни.

ПРѢГОВОРЪ.

За религиозното обучение.

I.

Единството въ разнообразието, цѣлесъобразната гармония въ противоречието и противоположностьта помѣжду естественнитѣ закони отъ една страна, и стремленията и силитѣ на човѣка отъ друга, това е най-важния признакъ на доброто, на хубавото и съвършенното, това е първото откровение на Бога въ съвѣстьта на човѣчеството.

Прѣдъ хубостьта и величието на напьстреното съ звѣзди небе ний оставаме смаяни, защото посрѣдъ безпрѣдѣлното разнообразие, по величина, образъ и движение, на небеснитѣ тѣла и на дѣйствующитѣ върху тѣхъ закони и противоположни една на друга сили ний съзираме едно крайне гармоническо единство. Кеплеръ като изучвалъ въ разстояние на четиридесеть години тия закони, като наблюдавалъ гармонията, която се опазва посрѣдъ противоположности, както и колко цѣлесъобразно съ съвокупностьта на организацията на вселенната е движението на всѣко тѣло отдѣлно, като обихождалъ съ изумителния си гений и съ широката наука на отличния си умъ звѣздитѣ, планетитѣ и слънцата, като съглеждалъ и откривалъ нови мирове, смайваше се прѣдъ дѣлата на Божията прѣмѫдрость, и на послѣднѭта страница на чутовното си съчинение, на което бѣше посвѣтилъ цѣлия си животъ, пишеше „небесата расказватъ славата Божия“.

Ужасъ и смайванье ни обхваща като разгледваме изумителното разнообразие на дърветата, на цвѣтята, на растенията, на земнитѣ произведения и на всички явления и измѣнения на растителния миръ. Всѣко дърво, всѣко растение, всѣко цвѣте, всѣки плодъ, изниква, расте и дава плодъ по особенъ начинъ и законъ, нъ надъ всички царува една сила, единъ животъ, и посрѣдъ онази безпрѣдѣлна противоположность и разнообразие тази сила е, която опазва гармонията на видоветѣ и единството на растителното царство. Това гармоническо единство като изучвалъ великий Линей провикваше се „видѣхъ провидѣнието Божие да надзирява и запазва единството на растителний животъ.

Изумителна е пъстрината и разликата на инстинктитѣ, на движенията и на противоположнитѣ явления у животнитѣ, а още по-изумителна е обединяющата, цѣлесъобразната, несъкрушимата и непрѣкъснжта сила на живота. Ясна като слънце въ сжщото врѣме тя е тайнственна и по своята сжщность неразбираема. Животътъ е свѣтлина, животътъ е тъмнина. Животътъ истреблява и унищожава, нъ въ сжщото врѣме той създава и оживотворява. Физиолозитѣ, като не знаятъ, какво е тайнството на живота, прѣпиратъ се. Той е проявление на организма на тѣлото, казва единъ, сила управляюща организмътъ и независима отъ него, казва другъ, една отъ душевнитѣ, нъ несъзнателни сили, твърдятъ послѣдователитѣ на Стаала, мисъль управляюща творческата сила на животътъ, поддържа Клодъ Бернардъ, а други пъкъ наричжтъ животътъ тайнство, което науката нито да разбере може, нито да обясни има надѣжда за напрѣдъ, нъ всички се чудятъ на единството и гармонията, съ които дѣйствуватъ химически и физически закони, противоположни едни на други, нъ съ еднаква цѣлесъобразность насочени за произвеждание на изумително жизнено единство, защото едни отъ тѣхъ дѣйствуватъ за истрѣбление, други за прѣтварение и трети за спазвание елементитѣ на тѣлото. Отъ тази борба бликва тайнствената сила на жизнената гармония.

Ако продължимъ нашитѣ изслѣдвания и се заловимъ да разгледаме явленията и дѣлата на свободния миръ, — человѣческитѣ дѣла, — ще видимъ, че и у человѣка има различни способности, стремежи, нужди и желания, които често пжти се сблъскватъ и насочватъ человѣческата дѣятелность на противоположна посока и че както лицата частно, така и обществата изобщо тогава само прѣуспѣватъ и се осъвършенствуватъ, когато способноститѣ на человѣка дѣйствуватъ гармонически и съгласно съ прѣдназначението му. Нъ трѣба да забѣлѣжимъ, че мѣжду человѣка и другата природа има една сжществена разлика, защото у тѣлесния, растителния и животинския миръ гармонията фатално се спазва подъ влиянието на неизмѣннитѣ и непрѣклонни закони на природата, когато напротивъ человѣкътъ трѣбва да създаде свободно цѣлесъобразната гармония, като развие способноститѣ, силитѣ и дѣлата си и като въздѣйствува самъ върху своето самосъзнание съ срѣдства съвършенно самоволни. Общество, въ което дѣятелностьта както на всѣка личность отдѣлно, така и на всички членове отъ едно семейство или община изобщо се развива съгласно съ добрѣ разбирания личенъ и семеенъ интересъ или же съобразно съ мирния напрѣдъкъ на цѣлата съвокупнусть, такова общество тръгнжло е вече по пжтя, който води къмъ напрѣдъка, и къмъ предназначението на человѣчеството върху земята.

Създательтъ като е надарилъ человѣка съ способностьта да напрѣдва и се усъвършенствува съ пълна свобода, въ сжщото врѣме снабдилъ го е съ умственни и нравственни сили, както и съ свръхестественни чувствувания нуждни, за да може да опази потрѣбната гармония между противоположнитѣ си стремежи и желания. Обаче человѣкътъ съ помощьта на умътъ и опитътъ си може да опрѣдѣли условията на личния си и социялния напрѣдъкъ, както и законитѣ на нравственностьта и усъвършенствуванието. Нъ какъ се постига испълнението на тия закони и условия? Коя е силата, що влияе върху съвѣстьта, за да се турятъ въ дѣйствие изнамѣренитѣ и опрѣдѣлени условия за

мирното живувание на обществата и частното осъвършенствувание на лицата? Какъ можемъ да създадемъ, да опазимъ и закрѣпимъ гармонията помежду разнитѣ лични, семейни и обществении интереси, често пѫти противоположни едно на друго, за да можемъ да се развиваме и напрѣдваме съгласно съ нашето человѣческо прѣдназначение и съ напрѣдъка на обществото?

Върху тойзи прѣдмѣтъ нѣма никакво разногласие и споръ, до гдѣто занимаващитѣ се съ нравственнитѣ и социялни изучвания признаватъ, че само влиянието на религиознитѣ начала и убѣждения може да закрѣпи силата на нравственнитѣ закони и да осѫществи законътъ на гармонията всрѣдъ противоположни интереси и егоистически стремежи и страсти, които дѣйствуватъ въ пълна свобода, безъ да иматъ друга спънка, освенъ личната съвѣсть на человѣка.

Религията понеже свързва духовното сѫщество на человѣка съ невидимото и свърхестественното, понеже прониква въ най-сокровенитѣ мисли и стремления на душата, и може да въздѣйствува върху волята и всѣко рѣшение на человѣка, за това тя е най-надѣжното срѣдство за образувание нравитѣ и условията на обществения животъ и сила несъкрушима, която помага, за да имаме мисли, желания и чувства чисти. Отъ горнето слѣдува, че религиозното въспитание на юношеството и народитѣ, просвѣщението и укрепванието на религиознитѣ убѣждения трѣба да е първата грижа на всѣки семеенъ человѣкъ, на всѣко правителство, трѣба да е безъ друго елементъ на всѣко дѣйствие, което има за цѣль напрѣдъкътъ и осъвършенствуванието на человѣчеството. Да дадешъ на младото поколение било въ кѫщи било въ училището, образование съвършенно независимо отъ религията, значи да го изложишъ неоградено на пороя на страститѣ му, на тѣлеснитѣ му похоти и на скотскитѣ му прищѣвки, значи да му отворишъ широкъ пѫтьтъ на безнравственностьта, на прѣстѫпленията и на всѣко беззаконие, защото спорѣдъ Гладстона утровна е всѣка система на обучение, въ която не се залѣга за развитието на религиозното съзнание.

Мнозина признаватъ наистина добринитѣ отъ религиозната отхрана и отъ жизненностьта на духовния животъ, нъ други мислятъ, че християнското обучение, християнската проповѣдь и всички усилия и дѣйствия употрѣбявани върху съвѣстьта на народитѣ за нравственното имъ прѣуспѣвание трѣба да се ограничаватъ въ кржгътъ на практическото нравственно поучение. Распространете, казватъ тѣ, мѣжду младежьта и народитѣ евангелскитѣ заповѣди за любовьта и благотворителностьта, за кротостьта и смирението, за повиновението на дѣцата къмъ родителитѣ си, за зачитанието на гражданскитѣ закони и обязанноститѣ къмъ сиромаситѣ и злочеститѣ; нъ оставете на страна Богословскитѣ и метафизически въпроси, съ които нека се занимаватъ поповитѣ и богословцитѣ.

Това мнѣние вѣрно по начало може да ни вкара въ кривъ пжть, ако при практическото му приложение не го свържимъ съ други сродни нему и неоспорими истини и ако не вземемъ въ прѣдъ видъ елементитѣ, които придаватъ животъ и сила на евангелската нравственность, а така сжщо и особеннитѣ черти и обстоятелства на лицата или народитѣ, къмъ които се отправя било проповѣдь, било всѣко друго дѣйствие съ цѣль да се установи гармония въ свободния имъ духовенъ и социяленъ животъ.

II.

Конечната цѣль на християнската религия е да образува человѣка нравственно, да освѣти разумътъ му, да възвиси чувствата му на любовьта къмъ отечеството и человѣчеството, да го избави отъ грѣхътъ, да го утѣши въ врѣме на злочестинитѣ му, да подкрѣпи животътъ му и въобще да спаси вѣрующия, като му приготви ново сжществувание, новъ животъ; нъ всичко това тя се мжчи да постигне не съ мъртвото изброявание на нравственни заповѣди и наставления. Постиганието на нравственното усъвършенствувание, освѣщението на духовния животъ, вдъхва-

нието на надѣжди и търпение всрѣдъ болки и злочестини, сдобиванието и спазванието на гармония и равновѣсие всрѣдъ противоположни една на друга страсти и интереси, всичко това е отблѣсъкъ на догматически убѣждения, т. е. на вѣрата въ прѣмирнитѣ евангелски обѣтования и въ учението, че законътъ на дългътъ и нравственностьта происхожда свише и има свърхестественна достовѣрность. Ако ограничимъ християнското обучение само въ повелѣнията на нравственностьта, ако го отдѣлимъ отъ догмитѣ за свръестественний источникъ и происхождение на тия повелѣния, въ такъвъ случай ний бихме обърнали християнската религия въ философска система, а християнското обучение въ сухо и безплодно научно прѣподавание, ний бихме лишили евангелската нравственность отъ оння елементи и признаци, отъ които зависи жизнена ѝ мощь и влиянието ѝ върху сърдцата на вѣрнитѣ.

Основаната само на разума и науката и независима отъ всѣки религиозенъ догматъ нравственность като лишена отъ достовѣрностьта на живота и силата не може да има никакво плодотворно влияние върху съвѣстьта и върху семейнитѣ и общественнитѣ сношения на хората, защото учителитѣ на нравственната философия не можахѫ да се съгласѫтъ нито за источникътъ нито за условията на законитѣ на дългътъ отъ една страна, а отъ друга множинството на человѣцитѣ не могѫтъ да разберѫтъ разискванията и противоположнитѣ мнѣния по тѣхъ, а оння, които могѫтъ да ги разберѫтъ, нѣматъ причини да съобразяватъ стрѣмленията и дѣлата си съ теории исфирясали и противорѣчиви.

Нравственностьта за Евангелието е отблъсъкъ и плодъ на духовния животъ, който е създалъ, обновилъ и живѣлъ първъ Иисусъ между человѣцитѣ. Той е живѣлъ въ границитѣ и спорѣдъ условия на человѣческото сѫщество, училъ е за невидимата, свърхестественната и вѣчна истина и дѣйствителность, опрѣдѣлилъ е въ какво състои назначението на человѣка, обичалъ е любовь безпрѣдѣлна и свърхестественна, борилъ се е, билъ е ненавижданъ и прѣслѣдванъ, съ

дѣла на безпрѣдѣлно милосердие и самотовержение осѫществилъ идеалътъ на всѣко нравственно усъвършенствувание и съ тойзи начинъ неразривно е свързалъ учението и дѣлата съ слѣдующитѣ догмати, че има и Богъ и творецъ, че душата е духъ и безсмъртна, че спасението се постига съ добродѣтеленъ животъ, съ покаяние и съ самопожъртвувание въ полза на ближния и че самъ той Иисусъ Христосъ отъ нѣдрата на Отца е дошелъ на земята, за да въстанови нарушената въ духовния животъ гармония, която е небесното царство на земята. Науката като издирва законитѣ на природата, като философствува върху социалнитѣ и антропологически факти, отправя се къмъ познавателнитѣ сили на человѣка, нъ стремленията и способноститѣ на человѣка не се ограничаватъ само въ познавателностьта, защото първитѣ идеи, съзерцанията на духовнитѣ сѫщества, чувствования на доброто и свръхестественното, ако се развиятъ надлѣжно, помагатъ на разума, за да познае и опрѣдѣли духовнитѣ явления, а при това водѫтъ человѣка въ пѫтьтъ на дългътъ и на признатото добро. Всѣкий, който знае законътъ на нравственностьта и се занимава съ изучването му, не е безъ друго и точенъ неговъ испълнитель. Грѣшнитѣ и прѣстѫпни хора знаятъ доброто, нъ религиознитѣ имъ и нравственни чувствования, като слаби и неустановени, не ги отклоняватъ отъ злото нито ги упѫтватъ къмъ дългътъ и къмъ добродѣтельта. За това и Иисусъ като установяваше новъ духовенъ животъ, прѣдопрѣдѣленъ да съедини въ една посока духътъ и сърдцето на всѣки человѣкъ, не употрѣбяваше диялектиката, не напираше само на познавателната способность на человѣка, нъ като проповѣдваше височайшитѣ богословски и нравственни истини съ помощьта на притчи и други твърдѣ прости изражения, като подкрѣпяше проповѣдьта си съ чудеснитѣ си дѣла, прѣдлагаше себе си като свръхестественепъ источникъ, изъ който бликва новиятъ животъ на любовьта, въ която състои цѣлата нравственность на Евангелието. „Азъ съмъ лозата, Вий пръчкитѣ, който прѣбѫдва въ мене и азъ въ него, той приноси

плодъ много“. (Иоан. 15.5—6). Какво значи, „да прѣбждва въ мене“? Да вѣрува че „думитѣ, които азъ говоря, отъ себе си не ги говоря. Азъ съмъ въ отца, и отецъ е въ мене“. (Иоан. 14.10—10). Съ тойзи догматъ Християнството е създало новъ нравственenъ миръ, вдъхнжло е всичкитѣ по-нови закони за равенството и братството на народитѣ и е станжло пжтеводителна звѣзда на новата цивилизация. Нъ за да може евангелската нравственность да повлияе, да възроди и очисти человѣческий разумъ, да се прѣобърне въ животъ на избавление и въ надѣжда укрѣпляюща въ врѣме на отчаяние, за да може да приготви безболезнена послѣдната ни раздѣла отъ свѣтътъ, за да създаде пълна гармония мѣжду духовния и социялния животъ, за да даде такъвъ плодъ евангелската нравственность, изисква се като непрѣменно условие да се вкорени въ сърдцето на человѣка убѣждението, че Богъ Слово се е въплотилъ въ лицето на Иисуса Христа и слѣдователно, че учението му е свърхестественно. За оногози, който не вѣрува, че думитѣ на Иисуса съдържжтъ свърхестественно откровение, евангелската нравственность никакъ не различава отъ безплодната нравственность на Марка Аврелия или на Конфуция. Нъ за ония, които приематъ свърхестественното происхождение на Иисуса, евангелскитѣ заповѣди и обѣтования сж духовно сѣме на безгранична сила, сѣме проявявано въ съвѣстьта на вѣрния и освѣщавающе нравственния му животъ. Наистина силата и влиянието на Иисусовитѣ думи е нѣщо непонятно и тайнственно, както непонятенъ и тайнственъ е начинътъ на дѣйствието на хвърганото въ земята сѣме, отъ което изникнуватъ дърва величественни и високоврьхни обаче коравината и удивителната сила на Иисусовитѣ думи не могжтъ да се обяснжтъ съ законитѣ нито на Антропологията нито на Историята. Съ кои логически или исторически закони можете да обясните изумлението, което причиняватъ Иисусовитѣ словеса и на невѣрующитѣ въ свърхестественното му происхождение? „Личностьта на Иисуса е великата тайна на Историята“, казваше основательтъ на критическата

школа Бауръ, а пъкъ Ернестъ Ренанъ написа думи, които подкопаватъ дѣлото на животътъ му и опровергаватъ цѣло списание посвѣтено за изучванието на живота на Иисуса“. Не на моралиститѣ, пишеше той, не на ученитѣ, нъ на Християнството се дължи опазената на земята добродѣтель и всѣки чистъ и възвишенъ поривъ, защото който приема словесата на Иисуса като Божия сила и прѣмждрость, той отглеждва и разработва въ съвѣстьта си дървото на нравственностьта и самоотвержението, дърво, което има пуснжти коренитѣ си въ плодотворната почва на Евангелието и отъ неувядаемитѣ си листе испуща спасителна за духътъ атмосфера“.

Единъ пъкъ ученъ евреинъ на име Nalobreque прѣди петь седмици пишеше въ едно философско свое съчинение издадено въ Парижъ „отъ вси страни на вселената се дига единъ гласъ: Богъ. Това е гласътъ на Мойсея въ Иудея, на Буда въ Индиитѣ, на Конфуция въ Китай, на Зороастра въ Персия, на Сократа въ Гърция. На всѣкадѣ сжщий гласъ, нъ отъ никадѣ той не излиза тъй ясенъ, тъй съвършенъ, тъй силенъ, както отъ душата на Иисуса. Той е синъ Божий, защото всичко се срѣща въ проповѣданата отъ него истина. Всѣкий день ни донасж ново доказателство, че происхождението на Иисуса е свърхестественно“.

III.

Ето гдѣ се крие исправителната сила на Евангелието. Нравственность отдѣлена отъ догматитѣ е нищо за народитѣ. Народътъ не се привързва къмъ идеята на дългътъ, ако тя не е свързана съ идеята за Бога. Алтруизмъ, прѣдикати, симпатии къмъ человѣчеството, и всичкитѣ други отвлечени теории, една на друга противоположни, една на друга противоречиви, върху които философитѣ се трудятъ да основжтъ законътъ на нравственностьта и на дългътъ, сж, думи лишени отъ всѣки смисълъ за едни, а за други тѣ сж пустословие безъ всѣко влияние върху съвѣстьта на наро-

дитѣ. Всѣко философско учение за нравственностьта се оказа безплодно и безполезно, нъ и евангелската нравственность ако се отдѣлеше отъ догматътъ, би била така сѫщо съвършенно безцѣлна и мъртва. Защото, да занемаришъ себе си и се грижишъ за другитѣ, да намѣрвашъ наслада и благополучие въ дѣла на милость и благотворность, да жъртвувашъ себе си прѣспокойно и то врѣдъ лишения и испитания, да търпишъ и се надѣвашъ въ врѣме на болки и злострадания, да не отстѫпвашъ прѣдъ най-големитѣ опасности, за да утѣшишъ и улегчишъ болкитѣ на другитѣ, да обичашъ и правишъ добро на тия, които те мразѫтъ. за извършването на всичко това ти не можешъ да имашъ за опора само человѣческата логика и сила. Само Християнството, като е свързало нравственностьта съ догматътъ, ти даде срѣдства и сила да извършвашъ тия негови заповѣди. „И тъй, ако принесешъ дарътъ си на олтарътъ и тамъ си спомнишъ, че братъ ти има нѣщо противъ тебе, остави дарътъ си тамъ прѣдъ олтарътъ, и иди първомъ се примири съ брата си и тогава ела та принеси дарътъ си“. (Мат. 5.23—25). Иисусъ учи, че поклонението и служението Богу тогава само е благоприятно, когато въ сърдцето на молящия се онѣмѣе и угасне всѣко враждебно чувство, и че любовьта къмъ ближния се слива въ любовьта къмъ Бога. „Исповѣдвамъ, казваше сѫщия Бауръ, че нравственното учение на Иисуса отъ колѣ би се забравило, както ония на дрѣвнитѣ мѫдреци, ако не бѣше го проповѣдалъ началникътъ на животътъ. (Ioues Gristo. Томъ III, стр. 323). Въ това дѣйствително свърхестественно начало на Християнството, въ което се слѣ нравственностьта съ вѣрата, състои несъкрушимата му сила, която е създала на земята героитѣ на самоотвержението и патриотизма, мѫченицитѣ на свободата на съвѣстьта и ангелитѣ на благотворителностьта и самопожъртвуванието при лѣглото на болѣѭщия и страждущия. Защото Иисусъ не влиза въ рѣдътъ на пророцитѣ, на богословцитѣ, на философитѣ и ученитѣ. Началникъ на новъ духовенъ животъ върху земята той не е училъ само религията на духътъ и произхо-

дящата отъ нея нравственность, нъ е билъ олицетворение на идеяла на религиозната мисъль, като съединилъ въ себе си съ пълна и абсолютна гармония божественното съ человѣческото и като умалилъ съ сѫщата гармония неограниченото въ ограниченото. Иисусъ не е единъ отъ обикновеннитѣ учители на догматитѣ, нъ се евлява самъ той прѣдъ человѣчеството като височайший догматъ, отъ който като лѫчи отъ слънцето блѣсватъ всичкитѣ религиозни и нравственни истини и заповѣди облѣчени въ животъ и свърхестественна достовѣрность. Нравственностьта бѣше знание за Сократа, диялектически заключения за Стоицитѣ, научни теории за философитѣ, нъ християнската нравственность е вѣра и богопочитание, испълнение волята на небесний отецъ и приготвенье за вѣчния животъ. Поради тази причина християнското обучение и въспитание като насочва человѣческата съвѣсть къмъ Бога, може да установи едно гармоническо равновѣсие мѣжду стремежи, желания и интереси противоположни, да раствори сърдцето на вѣрния за дѣла проникнѫти отъ милость, благотворность и самоотвержение, и надлѣжно да му очисти сърдцето и разумътъ. И прѣди Иисусовото пришествие на земята отлични мѫже проповѣдвали единобожието, учени и гениялни хора като Платона, Клеанта, Сенека и първитѣ изъ мѣжду Стоицитѣ учѣхѫ нравственность изумително съвършенна, нъ нито учението за единобожието, нито правилата и нравственнитѣ заповѣди не можахѫ нито нравитѣ да измѣнятъ, нито съблазнителната распуснатость на многобожието да унищожѫтъ, нито на скотскитѣ похоти и прищѣвки прѣграда да турѫть, нито да вдхѫнѫтъ на народитѣ нравствененъ животъ и мощь за извършвание дѣла добродѣтелни, самоотвержени и человѣколюбиви. Самъ нечестивия Волтеръ като признаваше безполезностьта на научнитѣ учения за нравственностьта, пишеше „отъ Талиса до най-сериознитѣ философи и тѣхнитѣ послѣдователи ни единъ не е можалъ да повлияе дори и върху нравитѣ на улицата, въ която живѣехѫ“.

IV.

При всичко това, любезни мои читатели, ако не сте чули до днесь, утрѣ ще чуете нечестиви думи исказвани отъ хора нечестиви и заблудени, които се поругаватъ съ религиознитѣ убѣждения, и учѫтъ, че християнството устарѣло та трѣбвало да се замѣсти съ новата наука, която обеснява въпроситѣ за началото и происхождението на свѣта и человѣка съ механическото дѣйствие на природнитѣ закони, безъ никаква намѣса на каквато и да било свърхестественна сила. Попитяйте тогава такивато учители, кои сѫ ученитѣ, които така мислятъ, какви сѫ доказателствата, че тѣзи нови теории сѫ истински? Нѣма да Ви наведѫтъ, нѣма да Ви споменѫтъ ни едно име на нѣкой чутовенъ или извѣстенъ ученъ человѣкъ, защото всички, които въ научно отношение стоятъ на първитѣ рѣдове, които въ минѫлитѣ столѣтия или прѣзъ настоящето сѫ открили и откриватъ законитѣ на природата, каквито сѫ Нютонъ, Галилей, Фарадай, Шевреилъ, Омфрей Деви, Араго, Файе, Бланкаръ всички отблъсватъ отвратителнитѣ теории, които не приематъ сътворението на вселената, на живота и на человѣка. Кажете тогава на тия безумни распространители на безбожието: Вашитѣ единомисленици и учители отъ западъ прѣровихѫ земята и дълбочинитѣ на морето, за да намѣрѫтъ доказателства за подкрѣпление на думитѣ си и заблудѫтъ младежьта и затъмнятъ блѣсъка на религиознитѣ истини и убѣждения, нъ всѣко ново изслѣдване и прѣровение ги е довеждало до една точка, всѣкога и неуклонно сѫщата. И въ тази точка се проевявахѫ незаличимитѣ слѣди на височайшата прѣмѫдрость на Създателя. Прѣдъ тоя резултатъ добросъвѣстнитѣ изъ мѣжду заблуденитѣ отстѫпихѫ, раскаяхѫ се и публично исповѣдахѫ заблуждението си. Прѣди нѣколко години, Вирховъ казваше прѣдъ конгреса на германскитѣ естествоиспитатели, ний поклонницитѣ на науката повѣрвахме, че можемъ да обяснимъ происхождението на животнитѣ и на человѣка съ прѣдположенията на Дар-

вина и съ теорията за самозарожденнето на живота. Нъ заключенията отъ послѣднитѣ геологически изслѣдвания и химически опити доказахѫ, че теорията за самозарождението на живота е несъстоятелна и ни отдалечихѫ отъ прѣдположението, че человѣкътъ произлиза отъ маймуната, а ни доведохѫ прѣдъ слѣдующата дилема: „Сътворение или самозарождение, трете прѣдположение нѣма“. И когато при срѣщата си въ Венеция съ тоя най-отличенъ отъ всички естествоиспитатели и дѣйствително ученъ человѣкъ му поднесохъ скромното си съчинение за „происхождението на человѣка“ и му казахъ „положената отъ Васъ дилема отвори прѣдъ мене цѣлъ миръ на нови мисли и размишления, които изложихъ въ тази книга“, видѣхъ го да се просълзи отъ радость. Такива обращения отъ день на день се умножаватъ повече, както се доказва отъ това обстоятелство, че книжката на „обозрѣнието на двата свѣта“ отъ май мѣсецъ текущата година (1895) споменува два такива случая, та освенъ тѣхъ станѫхѫ извѣстни и други, за които ще споменемъ по-сетнѣ. Нъ ако не можете да ни покажете единъ понѣ извѣстенъ естествоиспитатель и биологъ, който да приема вашитѣ отвратителни учения, покажете ни понѣ въ историята или въ нашето столѣтие Вашитѣ съчинения или ония на Вашитѣ съмисленици. На кои лица сѫ вдъхнѫли любовь, търпение въ гореститѣ и болкитѣ на живота и чувствата на милость и самоотвержение? Кои хора сѫ научили да иматъ идеи възвишени и безавѣтна прѣданность къмъ отечеството? Сърдца истудихѫ и окаменихѫ, злодѣйци създадохѫ, прѣстѫпнитѣ имъ дѣяния вдъхнѫхѫ, и се трудѫтъ всичко да разрушѫтъ безъ да прѣдложѫтъ въ замѣна нѣщо въ полза на отечеството си и цѣлото человѣчество. Въ безумието си казахѫ, за какво ли е християнското обучение? Християнството устарѣ, религиозната мисъль поблѣднѣ прѣдъ напрѣдъка на человѣчеството и новитѣ открития на науката. Остарѣло християнството и поблѣднѣла религиозната мисъль, както поблѣднѣва слънцето, което озарява земята отъ вѣкове, и ще я облѣе съ свѣтлина и утрѣ. Остарѣли религиозвитѣ убѣжде-

дитѣ. Всѣко философско учение за нравственностьта се оказа безплодно и безполезно, нъ и евангелската нравственность ако се отдѣлеше отъ догматътъ, би била така сѫщо съвършенно безцѣлна и мъртва. Защото, да занемаришъ себе си и се грижишъ за другитѣ, да намѣрвашъ наслада и благополучие въ дѣла на милость и благотворность, да жъртвувашъ себе си прѣспокойно и то врѣдъ лишения и испитания, да търпишъ и се надѣвашъ въ врѣме на болки и злострадания, да не отстѫпвашъ прѣдъ най-големитѣ опасности, за да утѣшишъ и улегчишъ болкитѣ на другитѣ, да обичашъ и правишъ добро на тия, които те мразѫтъ. за извършванието на всичко това ти не можешъ да имашъ за опора само человѣческата логика и сила. Само Християнството, като е свързало нравственностьта съ догматътъ, ти даде срѣдства и сила да извършвашъ тия негови заповѣди. „И тъй, ако принесешъ дарътъ си на олтарътъ и тамъ си спомнишъ, че братъ ти има нѣщо противъ тебе, остави дарътъ си тамъ прѣдъ олтарътъ, и иди първомъ се примири съ брата си и тогава ела та принеси дарътъ си“. (Мат. 5.23—25). Иисусъ учи, че поклонението и служението Богу тогава само е благоприятно, когато въ сърдцето на молящия се онѣмѣе и угасне всѣко враждебно чувство, и че любовьта къмъ ближния се слива въ любовьта къмъ Бога. „Исповѣдвамъ, казваше сѫщия Бауръ, че нравственното учение на Иисуса отъ колѣ би се забравило, както ония на дрѣвнитѣ мѫдреци, ако не бѣше го проповѣдалъ началникътъ на животътъ. (Ioues Gristo. Томъ III, стр. 323). Въ това дѣйствително свърхестественно начало на Християнството, въ което се слѣ нравственностьта съ вѣрата, състои несъкрушимата му сила, която е създала на земята героитѣ на самоотвержението и патриотизма, мѫченицитѣ на свободата на съвѣстьта и ангелитѣ на благотворителностьта и самопожъртвуванието при лѣглото на болѣѭщия и страждущия. Защото Иисусъ не влиза въ рѣдътъ на пророцитѣ, на богословцитѣ, на философитѣ и ученитѣ. Началникъ на новъ духовенъ животъ върху земята той не е училъ само религията на духътъ и происхо-

дящата отъ неѭ нравственность, нъ е билъ олицетворение на идеяла на религиозната мисъль, като съединилъ въ себе си съ пълна и абсолютна гармония божественното съ человѣческото и като умалилъ съ сѫщата гармония неограниченото въ ограниченото. Иисусъ не е единъ отъ обикновеннитѣ учители на догматитѣ, нъ се евлява самъ той прѣдъ человѣчеството като високочайший догматъ, отъ който като лѫчи отъ слънцето блѣсватъ всичкитѣ религиозни и нравственни истини и заповѣди облѣчени въ животъ и свърхестественна достовѣрность. Нравственностьта бѣше знание за Сократа, диялектически заключения за Стоицитѣ, научни теории за философитѣ, нъ християнската нравственность е вѣра и богопочитание, испълнение волята на небесний отецъ и приготвенье за вѣчния животъ. Поради тази причина християнското обучение и въспитание като насочва человѣческата съвѣсть къмъ Бога, може да установи едно гармоническо равновѣсие мѣжду стремежи, желания и интереси противоположни, да раствори сърдцето на вѣрния за дѣла проникнѫти отъ милость, благотворность и самоотвержение, и надлѣжно да му очисти сърдцето и разумътъ. И прѣди Иисусовото пришествие на земята отлични мѫже проповѣдвали единобожието, учени и гениялни хора като Платона, Клеанта, Сенека и първитѣ изъ мѣжду Стоицитѣ учѣхѫ нравственность изумително съвършенна, нъ нито учението за единобожието, нито правилата и нравственнитѣ заповѣди не можахѫ нито нравитѣ да измѣнятъ, нито съблазнителната распуснатость на многобожието да уничтожѫтъ, нито на скотскитѣ похоти и прищѣвки прѣграда да турѫтъ, нито да вдхѫнѫтъ на народитѣ нравственень животъ и мощь за извършвание дѣла добродѣтелни, самоотвержени и человѣколюбиви. Самъ нечестивия Волтеръ като признаваше безполезностьта на научнитѣ учения за нравственностьта, пишеше „отъ Талиса до най-сериознитѣ философи и тѣхнитѣ послѣдователи ни единъ не е можалъ да повлияе дори и върху нравитѣ на улицата, въ която живѣехѫ“.

IV.

При всичко това, любезни мои читатели, ако не сте чули до днесь, утрѣ ще чуете нечестиви думи исказвани отъ хора нечестиви и заблудени, които се поругаватъ съ религиознитѣ убѣждения, и учѫтъ, че християнството устарѣло та трѣбвало да се замѣсти съ новата наука, която обеснява въпроситѣ за началото и происхождението на свѣта и человѣка съ механическото дѣйствие на природнитѣ закони, безъ никаква намѣса на каквато и да било свърхестественна сила. Попитайте тогава такивато учители, кои сѫ ученитѣ, които така мислятъ, какви сѫ доказателствата, че тѣзи нови теории сѫ истински? Нѣма да Ви наведѫтъ, нѣма да Ви споменѫтъ ни едно име на нѣкой чутовенъ или извѣстенъ ученъ человѣкъ, защото всички, които въ научно отношение стоятъ на първитѣ рѣдове, които въ минѫлитѣ столѣтия или прѣзъ настоящето сѫ открили и откриватъ законитѣ на природата, каквито сѫ Нютонъ, Галилей, Фарадай, Шевреилъ, Омфрей Деви, Араго, Файе, Бланкаръ всички отблъсватъ отвратителнитѣ теории, които не приематъ сътворението на вселената, на живота и на человѣка. Кажете тогава на тия безумни распространители на безбожието: Вашитѣ единомисленици и учители отъ западъ прѣровихѫ земята и дълбочинитѣ на морето, за да намѣрѫтъ доказателства за подкрѣпление на думитѣ си и заблудѫтъ младежьта и затъмнятъ блѣсъка на религиознитѣ истини и убѣждения, нъ всѣко ново изслѣдвание и прѣровение ги е довеждало до една точка, всѣкога и неуклонно сѫщата. И въ тази точка се проевявахѫ незаличимитѣ слѣди на височайшата прѣмѫдрость на Създателя. Прѣдъ тоя резултатъ добросъвѣстнитѣ изъ мѣжду заблуденитѣ отстѫпихѫ, раскаяхѫ се и публично исповѣдахѫ заблуждението си. Прѣди нѣколко години, Вирховъ казваше прѣдъ конгреса на германскитѣ естествоиспитатели, ний поклонницитѣ на науката повѣрвахме, че можемъ да обяснимъ происхождението на животнитѣ и на человѣка съ прѣдположенията на Дар-

вина и съ теорията за самозарождението на живота. Нъ заключенията отъ послѣднитѣ геологически изслѣдвания и химически опити доказахѫ, че теорията за самозарождението на живота е несъстоятелна и ни отдалечихѫ отъ прѣдположението, че човѣкътъ произлиза отъ маймуната, а ни доведохѫ прѣдъ слѣдующата дилема: „Сътворение или самозарождение, трете прѣдположение нѣма“. И когато при срѣщата си въ Венеция съ тоя най-отличенъ отъ всички естествоизпитатели и дѣйствително ученъ человѣкъ му поднесохъ скромното си съчинение за „происхождението на человѣка“ и му казахъ „положената отъ Васъ дилема отвори прѣдъ мене цѣлъ миръ на нови мисли и размишления, които изложихъ въ тази книга“, видѣхъ го да се просълзи отъ радость. Такива обращения отъ день на день се умножаватъ повече, както се доказва отъ това обстоятелство, че книжката на „обозрѣнието на двата свѣта“ отъ май мѣсецъ текущата година (1895) споменува два такива случая, та освенъ тѣхъ станѫхѫ извѣстни и други, за които ще споменемъ по-сетнѣ. Нъ ако не можете да ни покажете единъ понѣ извѣстенъ естествоиспитатель и биологъ, който да приема вашитѣ отвратителни учения, покажете ни понѣ въ историята или въ нашето столѣтие Вашитѣ съчинения или ония на Вашитѣ съмисленици: На кои лица сѫ вдъхнѫли любовь, търпение въ гореститѣ и болкитѣ на живота и чувствата на милость и самоотвержение? Кои хора сѫ научили да иматъ идеи възвишени и беззавѣтна прѣданность къмъ отечеството? Сърдца истудихѫ и окаменихѫ, злодѣйци създадохѫ, прѣстѫпнитѣ имъ дѣяния вдъхнѫхѫ, и се трудѫтъ всичко да разрушѫтъ безъ да прѣдложѫтъ въ замѣна нѣщо въ полза на отечеството си и цѣлото человѣчество. Въ безумието си казахѫ, за какво ли е християнското обучение? Християнството устарѣ, религиозната мисъль поблѣднѣ прѣдъ напрѣдъка на человѣчеството и новитѣ открития на науката. Остарѣло християнството и поблѣднѣла религиозната мисъль, както поблѣднѣва слънцето, което озарява земята отъ вѣкове, и ще ѭ облѣе съ свѣтлина и утрѣ. Остарѣли религиознитѣ убѣжде-

ния, нъ тѣ просвѣтихѫ мирътъ, вдъхнѫхѫ най-високитѣ умове на вѣковетѣ отъ Иустина до Лейбница, отъ Платона до Декарта, освободихѫ и цивилизовахѫ народитѣ, опитомихѫ варваритѣ, и до днешенъ день въодушевяватъ всѣко благородно сърдце, всѣки възвишенъ умъ, който принася честь на человѣчеството отъ Гладстона до Кастеларя, и отъ Полъ-Жане до Жюлъ Симона. Остарѣли, нъ съпѫтствуватъ человѣчеството, и като се развиватъ въ пучината на вѣковетѣ съхраняватъ и въ старостьта си буйний животъ на младостьта и сила несъкрушима и всемощна. Остарѣли, нъ Вий сте слѣпи, казваше Пастеръ, ако не видите, че религиознитѣ убѣждения не умиратъ никога и че тѣ ще живѣѭтъ, до гдѣто има жива душа на земята. Прѣхождатъ и исчезнуватъ фатастически системи и учения, материялизмътъ, пантеизмътъ, идеологизмътъ, нъ религиозната мисъль всѣкога чиста и присносѫщна върви като нераздѣлна съпѫтница съ сѫщинската си сестра — науката. Вѣхнѫтъ, исчезватъ и умиратъ народи лишени отъ възвишенъ поривъ или идеялъ, къмъ постиганието на който да се стремятъ, а народи, у които религиозниятъ животъ е всѣкога буенъ и кипящъ, народитѣ въ Америка, Англия, Германия и Белгия, гдѣто за основа на всѣко въспитание и обучение е положено религиозното обучение, а за опора на социялното устройство. и на народната дѣятелность и организация е признатъ религиозния животъ, тѣзи народи живѣятъ, напрѣдватъ. държѫтъ първо мѣсто въ цивилизацията и на дѣло доказватъ, че християнството съединява въ неразривна гармония това, което человѣческото скѫдоумие се мѫчи да раздѣли, т. е. религиозната мисъль съ истинската наука, християнския догматъ съ нравственностьта и патриотизмътъ. Защото, гдѣто идеята за Бога сияе лъчезарна, просвѣтена и тиха, тамъ градоветѣ крѣпнѫтъ и цъвтѫтъ, и народитѣ узрѣватъ въ мѫдрость и напрѣдватъ, а гдѣто религиознитѣ убѣждения се расклащатъ и тъмнѣятъ, тамъ градоветѣ се разрушаватъ, и народитѣ падѫтъ и се оскотяватъ.

Както християнската нравственость, ако се отдѣли отъ вѣрата, става сборникъ отъ мъртви наставления, така и повьрхностното и безрасѫдно учение на християнскитѣ догмати би било безцѣлно и безплодно и съвьршенно противно на духътъ и учението на Иисуса Христа, ако не бѫде насочено къмъ нравственното подобрение и духовното съвършенствувание на личностьта отдѣлно, както и къмъ напрѣдъкътъ на обществото изобщо.

Който се е завзелъ да учи или да работи за распространение религиозното обучение, вмѣсто да ползува, ще повреди, ако при прѣподаванието на догматитѣ на вѣрата или на правилата и уставитѣ на църквата не вземе прѣдъ видъ лицата, които учи, т. е. ако не вземе прѣдъ видъ умственното имъ развитие, особеннитѣ общественни обстоятелства, въ които се намѣрватъ тѣ, успѣхитѣ на науката, распространяваннитѣ антихристиянски теории, а особенно нравственното състояние на отдѣлнитѣ лица, напрѣдъкътъ и мирното житие на обществото, къмъ които трѣба да се стреми всѣко религиозно обучение и въспитание. Простото и кратко катихихитическо учение е полезно и отговаря на развитието на человѣческата личность до тогава, до когато имаме даобразуваме първитѣ понятия и чувства на дѣца, които вѣрувать на твърденията и съвѣтитѣ на родителитѣ си и имъ подражаватъ. Домашната молитва, посѣщението на храмоветѣ въ празднични дни наедно съ родители и роднини сѫ много надлѣжни срѣдства въ първата възрасть на человѣка, за да се развие и закрѣпне вроденото религиозно чувство. Нъ слѣдъ като замине дѣтинската възрасть, младежътъ не се задоволява само съ увѣряванията на родителитѣ и учителитѣ си, той иска да знае доказателствата на вѣрата, която е училъ, той желае да научи значението и цѣльта на вънкашното Богослужение. Ако въ врѣме на тази посока на умственното му развитие вънкашно нѣкое влияние му вдъхне съмнѣние за истинностьта на това, което е училъ, безъ да се намѣри нѣкой да распръсне това съмнѣние, младежътъ ще влѣзе въ рѣдътъ на ония, които не вѣруватъ или сѫ индиферентно распо-

ложени къмъ вѣрата. Отъ тука се поражда нуждата да се дѣйствува непрѣкъснжто за обеснение християнската истина, за отблъсвание и опровержение нечестивитѣ поуки, за да може съ тоя начинъ вѣрата по прѣдание да се обърне на вѣра съзнателна, а сжщностьта на християнския духъ въплотена въ сърдцето на вѣрующия да освѣти всичкитѣ му стремления и способности и да се прѣобърне на буйна сила, която да въздѣйствува не само върху нравственното образование на частнитѣ лица и семейства, нъ и върху общественнитѣ сношения и гражданскитѣ връзски.

Днешнитѣ обстоятелства повече отъ всѣки други пжть изискватъ да се погрижимъ, за да допълнимъ прѣподаваното въ училищата учение на катехизиса съ научната апологетика на християнството, опровергающа распространяванитѣ нечестиви теории, съ непрѣкъснато и неуморимо работение, щото да се распространи истината и да се избави юношеството и народътъ отъ отвратителнитѣ теории на скептицизма и безвѣрието. Невѣжеството на лѣкаритѣ, на професоритѣ при университета и гимназиитѣ, невѣжеството на интелигенцията въобще, съ малки исключения, въ теориитѣ, които сж свързани съ религията и които шарлатани клѣветници на науката измждрувахж, това тѣхно невѣжество е ужасно и удивително. Това невѣжество трѣба да го изобличимъ безъ забикалки. Налѣжаща нужда е да просвѣтимъ заблуденитѣ. Налѣжаща нужда е да направимъ извѣстно на народътъ, че свѣтилата на науката считатъ за постословия и пародия на науката ония теории, които въ атинския университетъ се прѣподаватъ като безпорни и доказани истини. Врѣме е да избавимъ народътъ отъ проказата, която распространяватъ нѣкои лѣкари и чрѣзъ нея убиватъ душитѣ на младитѣ и развращаватъ съвѣстьта на народитѣ. Съ това дѣло се заловихме ний и за успѣхътъ му призоваваме, читателю, твоята помощь, твоето съдѣйствие. Не стига да прочетешъ мждритѣ поуки на великитѣ тълкователи на науката, които ще ти прѣдадемъ. Ти си длъженъ да ги съобщишъ на тия, които не сж ги чели, ти си длъженъ да дадешъ на душитѣ

на заблуденитѣ спасително противоядие, за да се прѣмахне народоубийственната сила на утровата, съ която сѫ тѣ били напоени.

Нъ и това допълнително и апологетическо обучение не може да се прѣдаде лесно на всичкитѣ класове на обществото, нито пъкъ е всѣкога нуждно. Пълното и окончателно допълнение на религиозното обучение се пада на църквата, на вънкашното Богослужение и на добрия примѣръ, който трѣба да даватъ съ християнския си животъ не само свѣщеницитѣ и по-старитѣ хора, нъ и всѣки членъ на обществото. Защото за оканното положение на цьрковнитѣ ни работи ний всички сме виновати. Никога не сме работили, никаква грижа или сериозно старание не сме положили за цьрквата ни и за религиозно обучение на народътъ. Обзети отъ безпримѣрно нехайство ограничаваме се да окайваме духовенството ни и често пѫти да го клѣветимъ като стоварваме върху му погрѣшки, които се падатъ на всички ни, като че ли прѣдлѣжи за работи чужди за насъ, като че ли ний мирянитѣ не можѣхме да работимъ съ духовенството за повдигание паднѫлото обаяние на цървата и за поддържание изъ день въ день падающата нейна сила.

V.

Прѣзъ минѫлитѣ врѣмена религиозното обучение на народа състоеше само въ това, да се испълняватъ по прѣдание обязаноститѣ на външното Богослужение, да се четѫтъ въ училищата нѣкои религиозни пѣсни и псалми и да се държѫтъ отъ врѣме на врѣме проповѣди отъ амвонътъ въ по-главнитѣ центрове на Елинщината. Нъ тогавашното положение на народа бѣше съвършенно различно отъ сегашното. Както дѣтето мисли и се образува по мислитѣ и убѣжденията на родителитѣ си, увѣренията и размишленията на които приема като истински, така и Гръцкия народъ живѣеше по прѣдписанията на вѣрата, въодушевляваше се отъ външното Богослужение, считаше христи-

янската вѣра за абсолютно истинска и при нѣмание на каквото и да е оспорвание свърхестествения авторитетъ на нравствения законъ, наставляваше се религиозно и съобразяваше обществения си и семеенъ животъ съ религиозния. Прочитанието на свѣщеното писание, всекидневната утренна и вечерна домашна молитва, срѣщата на вѣрнитѣ въ врѣме на разнитѣ църковни чинодѣйствия, всичко това дѣйствуваше спасително върху вѣрнитѣ, усилваше тайнствено религиозното чувство и приготовляваше сърдцата имъ, за да приематъ и испълняватъ нравственнитѣ заповѣди и наставления. Така практикувана вѣрата прѣзъ послѣднитѣ вѣкове вдъхваше почить къмъ по-горнитѣ, послушание къмъ родителитѣ и учителитѣ, опазваше чистотата на нравитѣ и съгласието въ семействата, искренностьта и братството въ общественнитѣ сношения, възвишаваше духътъ и вдъхваше такава вѣра въ бѫдѫщето, щото самоотвержението, пожертвуванието на частнитѣ интереси въ полза на общитѣ, дори и мѫченичеството, не бѣхѫ рѣдки добродѣтели. Единъ отъ послѣднитѣ прѣдставители на неѭ епоха — Константинъ Запа — който ме бѣше почелъ съ приятелството си и неограниченото си довѣрие казваше ми въ чужда земя прѣзъ послѣднитѣ часове на живота си: „Кажете на нашитѣ братия и съграждани, че каквото добро съмъ сторилъ на този свѣтъ, похвалата се пада на майка ми и на свѣщенника на селото ми. Отъ млади години тѣ ми вдъхнаха вѣра въ Бога и убѣждението, че като работѭ за народътъ, испълнявамъ заповѣдьта и волята на всевишния.“

А днесъ? Днесъ уви! Лъжовни и народоубийственни теории публично се поддържѫть и печатно се распространяватъ съ цѣль да се подкопае всѣко религиозно и нравственно начало и убѣждение. Спорѣдъ тия чудовищни теории человѣкътъ се поевилъ туку тѫй на земята безъ цѣль и прѣдназначение, единъ кѫсъ мѣсо, който безъ свободна воля, безъ душа или друга нѣкоя духовна сила, безъ отговорность за дѣлата си, съ други думи като сѫщински скотъ дѣйствува подъ непрѣодолимото влияние на механическитѣ сили. Атила или

Аристидъ, прѣдатель на отечеството си или готовъ да пожертвува дори и живота си за него, всичко това е безразлично, всичко произлазя отъ качеството и видътъ на това, съ което натъпкахме коремьтъ си, или же отъ влиянието на вънкашни нѣкои причини, които нѣматъ нищо общо съ нашата воля. Напраздно сме противопоставили срѣщу распространителитѣ на тия теории увѣренията на самия Дарвинъ, който каза, че прѣдположението му за происхождението на человѣка се отхвърля отъ всичкитѣ естествоиспитатели, на които науката длъжи послѣднитѣ си успѣхи и че и да се приеме то за доказано, пъкъ поевяванието на живота върху земята трѣбва да се счита всекога, спорѣдъ сѫщия Дарвинъ, дѣло на свръхестественна творческа сила. Напраздно противопоставяме послѣднитѣ увѣрения на Катрфажъ и на Бланкара, отъ които блѣскаво се доказва, че отъ заключенията на послѣднитѣ геологически и физиологически изслѣдвания станѫ явна научната несъстоятелность на Дарвиновата теория. Напразно се прѣваждѫтъ публикуванитѣ прѣзъ послѣднитѣ години въ Америка и Европа отъ Пастьора, отъ Флуранса, отъ Агасиза, отъ Дейлингера и други още живи есествоиспитатели изслѣдвания, които доказватъ, че теорията за самопроизволното самозараждание на живота върху земята е несъстоятелна и лъжовна, а основанитѣ върху нея твърдения чудовищни. Да не мислите, че гръцитѣ послѣдователи на тия отвратителни теории влизѫтъ въ каквото и да е научно разискване за тия важни въпроси. Никакъ не. Заблудени веднажъ отъ първитѣ публикации на обожателитѣ на монисма въ Европа, тѣ повѣрувахѫ, че въпросътъ за самопроизволното самозараждение на живота върху земята, както и оня за происхождението на человѣка посрѣдствомъ еволюцията е разрѣшенъ научно, та за това никакъ не сѫ се погрижили да се запознаятъ нито съ станѫлитѣ върху тази теория разисквания, нито съ новитѣ изслѣдвания и заключения, на които сѫ достигнѫли научнитѣ разисквания, нито съ произлѣзлитѣ отъ това умственно движение одумвания и промѣнения. Италиянския физиологъ Монтегаца зачуденъ оста-

нѫлъ, като се научилъ, че въ Атина употрѣбихѫ и неговото мнѣние, за да поддържѫтъ теорията за произволното самозараждение на животътъ. „Нъ това мое мнѣние, ми пишеше той, е вече нѣщо преисторическо. Слѣдъ послѣднитѣ успѣхи на науката азъ го оставихъ.“ Обаче тия успѣхи, опититѣ на Пастьора, убѣжденията на Бланкара, заключенията на геологическитѣ изслѣдвания на Баруда, и станѫлитѣ въ конгресситѣ въ Студгаръ и Франкфуртъ разисквания, всичко това Хекеловитѣ послѣдователи намѣрватъ за пустословия, които незаслужватъ никакво внимание и изучвание! Подъ влиянието на такива публикации и учения лъчитѣ на учението за Бога се помрачихѫ и прѣчупихѫ, идеята за дългътъ изгуби всѣко значение, прѣстѫпностьта наддѣлѣ въ Гърция, и пессимизмътъ и отчаянието обзехѫ сърдцата на всичкитѣ классове на обществото. Не всички чуватъ, не всички четѫтъ злокобнитѣ Бюхнерови, Хекелови учения, които се распространяватъ въ прѣводъ, нъ влиянието имъ се простира върху цѣлия народъ. Защото и работникътъ, и слугата, и земледѣлецътъ и всички, които не четътъ или не разбиратъ тия нечестиви и ненаучни теории, иматъ прѣдъ себе си живи примѣри отъ послѣдствията имъ, лѣкарьтъ, адвокатътъ, професорътъ, ученитѣ. и учащитѣ се въ Гимназиитѣ, въ Академиитѣ, и въ Университетитѣ, виждашъ ги, какъ странѫтъ отъ общественната молитва, съ какво нехайство се отнасятъ къмъ вѣрата или же какъ явно се прогласяватъ за безбожници и материялисти. Не прочитатъ тѣзи чудовишни публикации, нъ подпадатъ подъ тѣхнитѣ послѣдствия, и всѣко чувство на благочестие и нравственость происходяще отъ вѣрата легка по-легка се умъртви, гласътъ на съвѣстьта и страхътъ отъ отговорностьта въ бѫдѫщий животъ чезнѫтъ, поривитѣ на страститѣ, на сладострастието и егоистическитѣ интереси не обуздавани отъ нѣкоя вътрѣшна тайнственна спънка, завладѣхѫ душата на работника, на грамотния, на земледѣлеца и на много други, които не се занимаватъ съ изучванието на тия отвратителни съчинения и публикации.

VI.

Повѣрувайте ме, читатели, повѣрвайте мене, който отъ дълги години изучвамъ народнитѣ ни работи и работя далечъ отъ политическитѣ борби. Сегашнитѣ наши икономически и обществении мѫчнотии, както и всенародното ми испитание, на което достигнѫхме, е слѣдствие отъ една нравственна криза, прѣдшествувана отъ религиозна, която произлѣзе отъ нехайството на нашитѣ управници, отъ распространенитѣ нечестиви учения и отъ окаяното състояние на духовенството ни.

Великийтъ на Новата Гръция управитель [1]) като знаеше, че конституционнитѣ закони и нарѣдби сѫ изворъ на развратъ и разрушение, ако не прѣдшествува нравственното и общественното въспитание на народа, при пръвъ удобенъ случай на двѣ работи бѣ обърнѫлъ всичкото си внимание и грижа, — на първоначалното образование и на религиозното въспитание, което самъ той съ примѣрътъ си поддържаше. По сетнѣ обаче ний се отклонихме отъ тойзи пѫть и при послѣднето урѣждание на държавата поставихме си като образецъ законитѣ на Западна Европа и на новий свѣтъ, подъ влиянието на които си изработихме такива свободолюбиви закони, щото тѣ повече подобаватъ на ангели, отъ колкото на хора съвършенно неопитни въ животъ свободенъ. Слѣдъ това отбутнѫхме условията, при които свободнитѣ учрежденая се оказахѫ благодѣтелни на другитѣ народи, прѣдадохме се на дѣла безплодни ни най-малко неудовлетворяющи истинскитѣ нужди на народа, и най-сетнѣ занемарихме най първото и най сѫщественното условие на всѣки общественъ успѣхъ — просвѣтяванието и укрѣпяванието на религиозното чувство, съ което сѫ свързани всичкитѣ нравственни и обществении чувства, и така достигнѫхме на днешнитѣ наши злочестини.

---

[1]) Иванъ Антониевъ Каподистрия, роденъ на 1776 г. въ Корфу, служилъ въ Руссия, назначенъ за управитель на Гръция, длъжность, която испълнявалъ отъ Януария 1828 до 26 Септемврия 1831, когато го убили двама Гръци. Б. пр.

И нито имахме нито имаме нужда отъ висока наука или отъ нови изобрѣтения, за да се упжтимъ къмъ правия пжть, — пжтьтъ на обществения напрѣдъкъ и успѣхъ. Ржководими отъ историята и отъ опита на цивилизованитѣ народи, ний можехме да се просвѣтимъ съ пълна и спасителна свѣтлина. Християнското обучение въ семействата, въ училищата и въ църквитѣ, тойзи е пжтьтъ, който изминжхж и по който вървжтъ напрѣднжлитѣ и прославени народи въ Европа и новия свѣтъ. Първата наша грижа и попечение трѣбаше да бжде образованието и достолѣпното поддържание на духовенството, а при това образованието на първоначални учители съ християнски чувства и идеи, за да могжтъ и първитѣ и послѣднитѣ да упжтжтъ и въспитаятъ народътъ съобразно съ новото положение на народния ни животъ. При нѣмание университетъ и многобройнитѣ злѣ урѣдени наши гимназии могли бихме да приготвимъ лѣкари, адвокати, филолози и инжинери въ странство, нъ трѣбаше безъ друго да положимъ на здрави основи нравственното упитомяване на народа, като просвѣтимъ надлѣжно свърхестественнитѣ му чувствования, като распространимъ между всичкитѣ му классове практически познания, като го учимъ постоянно и му прѣдложимъ за образецъ добрия примѣръ на народния учитель и на енорийския свещенникъ. Това трѣбаше да направимъ въ всѣки градъ и село, за да приготвимъ нужднитѣ условия за трайно и полезно сжществувание на свободенъ животъ, на свободни закони и на конституционно управление. Г. Чиванопулосъ, прокуроръ при Ариосъ-Пагоса, человѣкъ съ многогодишенъ опитъ заmоленъ да искаже мнѣнието си, защо не е сполучило конституционното управление въ Гърция отговорилъ слѣдующето: „защото народътъ не е билъ обученъ нито въспитанъ религиозно, както трѣба, за да може да упражнява свѣстно даденото му право на гласоподаване. (Виждъ „Акрополисъ“ 6 Мартъ 1895) Съ прѣподаванието въ народния нащъ университет отричание, ний развалихме и разрушихме, а не см създали. Съ отричанието и съмнѣнието народитѣ в

се обучаватъ, тѫй щото да станѫтъ достойни за свободно самоуправление. Религията врѣзва въ сърдцата на хората дългътъ и нравственностьта, а систематическото образование безъ религия, на която се основава нравственностьта, е орѫжие — дадено въ рѫцѣтѣ на петгодишно дѣте. Който изучва съ внимание историята на цивилизованитѣ и добрѣ организирани общества не може да се съмнѣва за тия истини.

Въ врѣме на прѣбиванието си въ Австрийската область Щирия исказвахъ единъ день на професора Контъ Войновичъ очудванието си за зачитанието на законитѣ отъ мѣстното население, за устройството на семейния му животъ, за просвѣтеното и патриотическо употрѣбление на избирателнитѣ му права и за всеизвѣстната му честность на слугитѣ и общественнитѣ службаши. Контъ Войновичъ въ послѣдующитѣ дни ме заведе въ храмоветѣ, гдѣто се черкуватъ публични службаши, учители, ученици и всички безъ исключение семейни хора, ме увѣдоми за начинътъ, по който въ семействата и училищата се молятъ съ обща молитва, семейнитѣ хора съ дѣцата си, а учителитѣ съ ученицитѣ си. Ме увѣри, че никой ученикъ не се приема на испитъ, ако не прѣдстави свидѣтелство издадено отъ надлѣжния енорийски свѣщенникъ, че той прѣзъ годината е испълнилъ религиознитѣ си обязанности и се е приобщилъ веднажъ поне въ годината. Слѣдъ тѣзи свѣдения „Ето ти сега можешъ да разберешъ, прибави той, причинитѣ за питомностьта и обществения напрѣдъкъ на тоя народъ, който не съставлява исключение въ Австрийската Империя. Религиозното обучение трае прѣзъ всичкитѣ години на училищното и гимназиялното образование, нъ това обучение се допълня въ цьрквата и религиозното съзнание на всичкитѣ слоеве на обществото се развива и подкрѣпя съ примѣрътъ на по-горнитѣ классове управители, чиновници, професори и учени съ рѣдовното си присѫтствие въ общественното Богослужение ставатъ истински наставници и пѫтеводители на християнския животъ.

Право имаше да говори така отличния и многоопитенъ професоръ на съциялнитѣ науки, защото хри-

стиянството не е нѣкоя научна теория или метафирическа отвлеченность, не е нѣкой естественъ законъ дѣйствующъ като ония на механиката или като инстинктивнитѣ природни сили, нъ то е фактъ съ историческа достовѣрность и развитие. Тойзи фактъ ни се прѣдлага да го приемемъ свободно, въсприетъ той се обръща въ сила, която образова и възобновлява духътъ ни, въ свѣтлина, която просвѣщава умътъ ни върху вѣчнитѣ въпроси, въ авторитетъ, който подкрѣпя нравственния законъ, въ источникъ, изъ който бликнува утѣшение и търпѣние въ житейскитѣ ни испитания, въ сила, която създава новъ добросъвѣстенъ животъ проявяванъ съ испълнението на религиознитѣ обязанности и съ дѣла на добродѣтель, благотворителность и милость. За това всички вѣрующи могжтъ и сж длъжни да ставатъ наставници и учители на народа, едни като съдѣйствуватъ за съживявание и просвѣтявание свърхестественното чувствувание, други като изявяватъ вѣрата си съ своето присжтствие въ общественното Богослужение и като даватъ съ тоя начинъ добъръ примѣръ на дѣцата си и на народътъ, а всички като исказватъ прѣдъ другитѣ человѣци дълбокитѣ си вътрѣшни християнски убѣждения. Да не се извиняваме съ духовенството, състоянието на което постоянно окайваме и на което единственно отдаваме окаяното положение на църквата и на религиозния нашъ животъ. Всѣки отъ насъ, каквото и да е положението му, каквото и да е умственното му развитие, може съ хиляди срѣдства да спомогне за религиозното въспитание на семейството и народътъ, а особенно като испълнява религиознитѣ си обязанности и като исповѣдва безъ съмнѣние християнски мисли и убѣждения. Силата на примѣрътъ се промъква неусѣтно и тихата, нъ оставя впечатления много по-дълбоки, отъ колкото устната проповѣдь. Ти, семейний человѣче, ти учителю, ти учений, който осжждашъ духовенството и отдавашъ нему окайния нравственъ и общественъ упадъкъ, ти си повече виновенъ, отъ колкото неукия и бѣденъ свѣщенникъ, който не знае нито дързнува да съвѣтува или да настави нѣкого, защото ти като странишъ отъ

общественното Богослужение, като не се грижишъ за религиозното въспитание на дѣцата, на ученицитѣ и съгражданитѣ си, като осѫждашъ духовенството безъ да правишъ разлика помѣжду свѣщенници и църква и безъ да съдѣйствувашъ за подобрение окаяното имъ състояние, ти и съ тебе ний всички сме виновни за достоплачевния нравственъ развратъ и за всенародното разложение, на което достигнѫхме.

VII.

„Християнство, е казалъ великийтъ тълкователь на историческитѣ закони Монтескю, като приготовлява человѣка за бѫдѫщия животъ, въ сѫщото врѣме упѫтва вѣрнитѣ къмъ истинското и дѣйствително благополучие на земята.“ Многогодишни размишления върху думитѣ на тоя славенъ мѫжъ и дълги изслѣдвания върху живота на благоденствуващитѣ народи укрѣпихѫ въ мене непоколебимо убѣждението, че исказаната съ горнитѣ думи истина е неоспорима.

Отъ както се е поевилъ человѣкътъ на земята, прѣди всѣко прѣдание и всѣка религия, той чрѣзъ вроденото си самосъзнание обърнѫ внимание на два невидими мира, на собственното си духовно сѫщество както и на свърхестественната и прѣмирна творческа сила. Възъ основание на тия двѣ съзерцания на человѣческото самосъзнание се образувахѫ първитѣ религиозни мисли и убѣждения, които по-късно освѣтлени отъ философски изучвания подтвърдихѫ се отъ разнитѣ подъ рѣдъ религии до височайшето християнско откровение и послѣдне религиозно развитие.

Първитѣ религиозни съзерцания и съотвѣтствующитѣ на тѣхъ чувствувания, философскитѣ мнѣния за сили, невидими и независими отъ видимия и осязаемъ миръ, разнитѣ религии и происходящитѣ отъ тѣхъ догмати, всичко това съ влиянието си върху общественния и семеенъ животъ на народитѣ е било всѣкога най-плодотворния елементъ на нравственното имъ и

отличително въспитание. Влиянието на тия фактори се забѣлѣзва най-много въ историята на гръцкия народъ.

Елинизмътъ се прослави съ спиритуалистическата философия, съ религиозната мисъль и прѣдание, както и съ идеалното прѣдставление на свърхестественната дѣйствителность. Идеалното прѣдставление на Бога сѫ очертали искуството и поезията, естеството и сѫщностьта му е опрѣдѣлила Платоновата философия, а достовѣрностьта му, основана върху опита, доказа найучениятъ отъ смъртнитѣ, Аристотелъ, който въ гармоническото дѣйствие на природнитѣ закони съгледа „дѣло на Божия сила“. Подъ влиянието на тѣзи идеи и убѣждения Еллинизмътъ въздигнѫ искуството, науката и знанието до недосѣгаемото величие и произведе дѣла, които озарихѫ человѣчеството и държѫтъ до днешенъ день първо мѣсто мѣжду всичкитѣ произведения на человѣческата мисъль и цивилизация.

Нъ когато народътъ се отмѣтнѫ отъ спиритуалистическата философия и се прѣхвърли въ материялистическата, когато напустнѫ Платона и Аристотела и пригърна Епикура и Люкреция, тогава обществення и народенъ животъ се разви съобразно съ злокобнитѣ материялистически теории та завлече гръцкия народъ къмъ упадъкъ, злочестина, унижение и римското робство. „Тогава, пише новиятъ историкъ на Гърция, тогава Еллинизмътъ душа береше и щѣше слѣдъ малко да прѣдаде духъ и име та да исчезне, както и други народи, които слѣдъ като извършихѫ голѣми дѣла на земята за всегда се затрихѫ отъ лицето на земята. Нъ неочаквано, прибавя историкътъ, се чува въ Палестина нова нравственна и социялна проповѣдь. Тази проповѣдь зема за свой съюзникъ всичко, което е запазилъ Еллинизмътъ, езикътъ, формитѣ на управленията, риторическото искуство па дори и философската метода. Отъ тука произлезе една метампсихоза, едно прѣсѫществление на древния Еллинизмъ, което образува ново общество съ духъ новъ, нъ съ дрѣха вѣхта. Гръцкий народъ уцѣле въ съюзътъ си съ Християнството.

Така Християнството въздигнѫ умъртвенния народъ, а гръцкиятъ духъ потопенъ въ къпалнята на

прѣмирното и свърхестественното направи чудеса и прѣзъ четвъртий вѣкъ наново просвѣти вселената.

Днесъ обаче обърнѫхме гърбъ на Християнството и подирихме общественното си прѣуспѣвание въ антирелигиозната лъженаука и въ литературата, безъ да се погрижимъ за облагородяванието на мислитѣ и за окрѣпванието на характеритѣ и съвѣститѣ, опитахме се да извлечемъ полза отъ конституционнитѣ форми, нъ не сполучихме, защото отхвърлихме всичкитѣ условия, нужднн за успѣшното и плодотворно служение на парламентарното управление.

XII.

Лъжѫтъ се и лъжѫтъ народитѣ ония, които учѫтъ, че характерътъ на лицата и нравитѣ на обществата се образуватъ чрѣзъ науката и литературното обучение. Историята и съврѣменнитѣ факти възставѫтъ противъ това мнѣние и заблуждение. Въ днешно врѣме грамотностьта е много повече распространена въ Гърция, отъ колкото въ миналия и въ първото петдесетилѣтие на настоящия вѣкъ, нъ кой не знае, че прѣстѫпленията станѫхѫ десеть пѫти повече и безнравственностьта се мѫчи да оскверни всичкитѣ класове на обществото, и че всѣко чинопочитание исчезна отъ младежьта, а въ съвѣстьта на народътъ угаснѫ всѣко обаяние на законътъ и властьта? Колкото повече се распространява литературното и научно образование, толкози по-голѣмъ е упадъкътъ на нравитѣ и по-отвратителна фалшивостьта на характеритѣ, защото силата, що укрѣплява народитѣ и придава авторитетъ на нравственния законъ, т. е. християнската вѣра отслабнѫ и религиозното нехайство прѣудолява въ мислитѣ на управляющитѣ, на ученитѣ и на семейнитѣ хора. Дѣйствително голѣма глупость е да се мисли, че познанията по географията, грамматиката, алгебрата и естественнитѣ науки могатъ да освободѫтъ человѣка отъ властьта на страститѣ и прищѣвкитѣ му и да му вдъхнѫтъ почитъ и уважение къмъ по-горнитѣ и чув-

отличително въспитание. Влиянието на тия фактори се забѣлѣзва най-много въ историята на гръцкия народъ.

Елинизмътъ се прослави съ спиритуалистическата философия, съ религиозната мисъль и прѣдание, както и съ идеалното прѣдставление на свърхестественната дѣйствителность. Идеалното прѣдставление на Бога сѫ очертали искуството и поезията, естеството и сѫщностьта му е опрѣдѣлила Платоновата философия, а достовѣрностьта му, основана върху опита, доказа найучениятъ отъ смъртнитѣ, Аристотелъ, който въ гармоническото дѣйствие на природнитѣ закони съгледа „дѣло на Божия сила“. Подъ влиянието на тѣзи идеи и убѣждения Еллинизмътъ въздигнѫ искуството, науката и знанието до недосѣгаемото величие и произведе дѣла, които озарихѫ человѣчеството и държѫтъ до днешенъ день първо мѣсто мѣжду всичкитѣ произведения на человѣческата мисъль и цивилизация.

Нъ когато народътъ се отмѣтнѫ отъ спиритуалистическата философия и се прѣхвърли въ материялистическата, когато напустнѫ Платона и Аристотела и пригърна Епикура и Люкреция, тогава обществення и народенъ животъ се разви съобразно съ злокобнитѣ материялистически теории та завлече гръцкия народъ къмъ упадъкъ, злочестина, унижение и римското робство. „Тогава, пише новиятъ историкъ на Гръция, тогава Еллинизмътъ душа береше и щѣше слѣдъ малко да прѣдаде духъ и име та да исчезне, както и други народи, които слѣдъ като извършихѫ голѣми дѣла на земята за всегда се затрихѫ отъ лицето на земята. Нъ неочаквано, прибавя историкътъ, се чува въ Палестина нова нравственна и социялна проповѣдь. Тази проповѣдь зема за свой съюзникъ всичко, което е запазилъ Еллинизмътъ, езикътъ, формитѣ на управленията, риторическото искуство па дори и философската метода. Отъ тука произлезе една метампсихоза, едно прѣсѫществление на древния Еллинизмъ, което образува ново общество съ духъ новъ, нъ съ дрѣха вѣхта. Гръцкий народъ уцѣле въ съюзътъ си съ Християнството.

Така Християнството въздигнѫ умъртвения народъ, а гръцкиятъ духъ потопенъ въ къпалнята на

прѣмирното и свърхестественното направи чудеса и прѣзъ четвъртий вѣкъ наново просвѣти вселената.

Днесъ обаче обърнѫхме гърбъ на Християнството и подирихме общественното си прѣуспѣвание въ антирелигиозната лъженаука и въ литературата, безъ да се погрижимъ за облагородяванието на мислитѣ и за окрѣпванието на характеритѣ и съвѣститѣ, опитахме се да извлечемъ полза отъ конституционнитѣ форми, нъ не сполучихме, защото отхвърлихме всичкитѣ условия, нуждни за успѣшното и плодотворно служение на парламентарното управление.

XII.

Лъжѫтъ се и лъжѫтъ народитѣ ония, които учѫтъ, че характерътъ на лицата и нравитѣ на обществата се образуватъ чрѣзъ науката и литературното обучение. Историята и съврѣменнитѣ факти възставѫтъ противъ това мнѣние и заблуждение. Въ днешно врѣме грамотностьта е много повече распространена въ Гърция, отъ колкото въ миналия и въ първото петдесетилѣтие на настоящия вѣкъ, нъ кой не знае, че прѣстѫпленията станѫхѫ десеть пѫти повече и безнравственностьта се мѫчи да оскверни всичкитѣ класове на обществото, и че всѣко чинопочитание исчезна отъ младежьта, а въ съвѣстьта на народътъ угаснѫ всѣко обаяние на законътъ и властьта? Колкото повече се распространява литературното и научно образование, толкози по-голѣмъ е упадъкътъ на нравитѣ и по-отвратителна фалшивостьта на характеритѣ, защото силата, що укрѣплява народитѣ и придава авторитетъ на нравственния законъ, т. е. християнската вѣра отслабнѫ и религиозното нехайство прѣудолява въ мислитѣ на управляющитѣ, на ученитѣ и на семейнитѣ хора. Дѣйствително голѣма глупость е да се мисли, че познанията по географията, грамматиката, алгебрата и естественнитѣ науки могатъ да освободѫтъ человѣка отъ властьта на страститѣ и прищѣвкитѣ му и да му вдъхнѫтъ почитъ и уважение къмъ по-горнитѣ и чув-

ства на обичь и самоотвержение къмъ ближния. Напротивъ, научното и литературно образование, ако не е придружено отъ религиозното възпитание, отдалечава често пжти дѣцата на родолюбцитѣ отъ земледѣлието, отъ занаятитѣ и индустрията, а ги снабдява съ безполезни дипломи, които на пжти ги тласкатъ къмъ противообщественнитѣ и анархически страсти и къмъ пжтьтъ на прѣстжплението. Мигаръ съврѣменнитѣ ни голѣми злодѣйци не сж имали литературно и научно развитие? Не бѣхж ли снабдени съ дипломи ония жени и учителки французойки, които увеличихж числото на прѣстжпното помѣтание и дѣтоубийство? Не бѣше ли единъ отъ най-добритѣ студенти на медицинския факултетъ Леви, който слѣдъ като е държалъ сказска върху Дарвиновата теория за борбата на животътъ, сжщия день убилъ вдовицата Жиле, за да присвои малката сумма, която бѣше добила тя отъ продажбата на овощия? Не учеше ли публично докторъ Абади, че „животътъ е борба за сжществувание, и азъ съмъ готовъ да нападнж всѣкиго, който ми прѣпятствува, защото силнитѣ трѣба да изядмтъ по-слабитѣ?“

Не. Не. Ний, които устарѣхме въ книгитѣ и въ науката, длъжни сме да прогласимъ безъ забикалки и стѣснение истината, че литературното и научно обучение на гръцкия народъ излѣзе безплодно и праздно. Повѣрувахме, че напрѣдъкътъ и величието на народътъ състои въ изучванието на граммагическитѣ форми, въ придобиванието на познания по химията, въ знанието на противоположни една на друга теории по геологията и въ голѣмия брой на лѣкари и адвокати. При тия заблуждения допустнжхме още: на филологътъ да учи, че Свѣщенната История е басна и рожба на фантазията; на професора на Химията да говори посрѣдъ Атина за „прѣдполагаемъ творецъ“; на прѣподавателя на Геологията въ университета да учи, че вънъ отъ видимия и осязаемъ миръ друга „творческа сила“ нѣма; на другиго пъкъ да прѣдлага Хекеловитѣ теории като научни истини, а Дарвиновото прѣдположение, което всичкитѣ прочути тълкователи на науката отхвърлихж, да прѣдставлява като теория, про-

тивъ която възставали само неукитѣ и неграммотнитѣ.

Въ Гърция владѣе свобода на съвѣсть, на печатъ и на всѣка лична дѣятелность, а публичниятъ животъ управлява най-съвършенната конституция.

Въ гръцката държава се приложихѫ учрежденията на цивилизованитѣ народи отъ двата свѣта, введохѫ се сѫдебни засѣдатели, пожизнени сѫдии, общински управления, окрѫжни съвѣти, учрѣдихѫ се разни катедри въ университета, основахѫ се училища и чудо гимназии, завъди се гъмжелъ професори, даскали, химици и всѣкакъвъ видъ геолози, отворихѫ се сумма свѣтъ печатници и пролетѣхѫ разни вѣстници и периодически списания. Нъ при всичкитѣ тѣзи срѣдства на напрѣдъкъ, на цивилизация и на упитомявание нравитѣ нашиятъ народъ бѣдствува, разлага се, става пожестокъ и злобенъ, прѣстѫпностьта се усилва, и при такава политическа свобода и прогресивни учреждения той огрубява и ритнѫ назадъ. И така тоя народъ, който въ други врѣмена се считаше за народъ избранъ, днесъ, уви! се прогласява, че държи първо мѣсто въ прѣстѫпностьта.

Какво ли ни липсува? Отъ кадѣ тия икономически катастрофи, убийствата, отвличанията, отъ кадѣ тия диви страсти у нашитѣ политически хора, когато надъ отечеството виси неминуема опасность? Какво ли ни липсува? — Евангелието. Евангелието липсва отъ семействата, отъ училищата, отъ градоветѣ, отъ селата. Евангелието съвършенно исчезнѫ отъ съвѣстьта на управницитѣ, отъ сърдцата на клирицитѣ и на всички ни. Далечъ отъ Евангелието всѣко доблестно и благородно чувство увѣхнѫ, народниятъ животъ се умъртви, а религиозниятъ исчезнѫ, защото духъ на нечестие и прѣзирание къмъ всѣко божественно утрови умътъ и сърдцето на нашето поколение. Отъ центрътъ се распространи по всичката Гръцка земя единъ духъ на скептицизмъ, на безвѣрие и развратъ, а отъ университета, въздигнѫтъ съ потътъ и лишенията на благочестиви хора, професори и учители дързнѫхѫ да учѫтъ, че послѣднитѣ научни открития доказвали истинностьта на твърденията на безбожния монизмъ

и били противни на религиозната мисълъ и на основнитѣ християнски догмати.

Ето неприятельтъ! Ето гробътъ на дългътъ и на всѣко възвишено и честно чувство! Ето източникътъ на днешнитѣ злочестини на Гръция!

Искате ли сега, читатели, да знаете, до каква бездна, до какви катастрофи е довело други народи занемаряванието на религиозното обучение, незачитанието на вѣрата, безвѣрието и твърдѣнията на безбожната лъженаука? Елате съ мене да изучимѣ религиознитѣ кризи на нашето врѣме. Ще Ви покажж образци отъ общества безбожни.

ЕВАНГЕЛИЕТО

като

ОБРАЗОВАТЕЛНА СИЛА ВЪ ИСТОРИЯТА НА НОВИЯ СВѢТЪ

отъ

УНИВЕРСИТЕТСКИТѢ ЛЕКЦИЙ НА ПРОФЕССОРА

М. Петрова.

ПРѢВЕЛЪ ОТЪ РУССКИ *Д. В. Ангеловъ.*

(Извлечено отъ Списанието „Български Църковенъ Прѣгледъ").

СОФИЯ
Книгопечатница „Просвѣщение"
1895.

ЕВАНГЕЛИЕТО,

Като образователна сила въ историята на новия свѣтъ.

Отъ университетскитѣ лекции на професора М. Петрова.

(Прѣвелъ отъ русски: Г. В. Ангеловъ).

Надали има въ историята въпросъ, за който да се е писало тъй много, както за влиянието на християнството върху цивилизацията на свѣта. Още отъ когато се е почнѫла въ Европа сериозната историческа наука, сир. отъ началото на сегашния вѣкъ, людие отъ всички възможни партии и убѣждения еднакво оцѣнихѫ великата историческа роль на нашата религия. Въ рѣда на елементитѣ, отъ които се сглобихѫ животътъ и образованието на новитѣ народи едни както цѣлата категория на духовнитѣ и изобщо на клерикалнитѣ писатели, приписахѫ на християнството първа и главна роль, други, по примѣра на Гизо, видѣхѫ въ него преимущественно съединителния цементъ, чрѣзъ който се сближихѫ и слѣхѫ въ едно двата враждебни свѣта-римския и варварския, които се бѣхѫ сблъснѫли въ прѣдѣлитѣ на древностьта. Но отъ всичко най-за забѣлѣзванье е това, че даже онние историци, които отвърляхѫ Божественното происхождение на християнството и гледахѫ на него просто, както и на всѣко друго историческо явление, — показахѫ по голѣмо усърдие отъ всички да разяснѭтъ това влияние, което християнската религия е имала върху сѫдбинитѣ и върху характера на новото човѣчество . . . . За примѣръ може да служи белгийския професоръ Лоранъ, въ своето съчинение, което едвамъ ли не повече отъ колкото трѣбва довѣрчиво посрѣщнѫто отъ нашата публика, толкова припрѣно гони тая задача, щото даже пада въ нѣкакъвъ абсолютенъ исторически про-

виденциализмъ, който неможе напълно да се оправдае отъ строгата наука. Но тъй, или инакъ, въпросътъ е почти исчерпанъ, или поне много е мѫчно да се каже за него нѣщо ново.

При едни такива условия, неще и дума, много би било смѣшно отъ моя страна да прѣдлагамъ тукъ свои размишления и съображения; но, за свое оправдание, мислѭ, че самия прѣдметъ е тъй неисчерпаемъ и прѣдставлява толкова безбройни страни, щото всѣко живо лично впечатлѣние, искренно прѣдадено, е въ сила да привлѣче вниманието на всѣкиго който мисли.

Често съмъ азъ срѣщалъ въ учената литература мисъльта, че християнството било велика реакция противъ духътъ на язическата старина. Азъ искахъ да си изяснѭ тъзи мисъль, и съ тъзи цѣль внимателно четѣхъ евангелието, като се мѫчехъ да се прѣнесѫ мислено въ ония обстоятелства, случки и всички условия на живота, всрѣдъ които е било проповѣдвано учението на Спасителя. . . . . Питанието, въ какво именно това учение противоречеше на нарѣдбитѣ и идеитѣ на стария свѣтъ и, слѣдователно, какви сѫ новитѣ принципи възвѣстени на свѣта отъ евангелието, — неотстѫпно рѫководѣше моитѣ изучвания. И ето какви впечатлѣния изнесохъ, като съпоставихъ проповѣдьта на Спасителя съ съврѣменната ней история на свѣта.

Всѣки, който земе да изучва съ такъва цѣль евангелието, още отъ самото начало ще се порази отъ високата духовность, разлета въ цѣлото това творение. Евангелското учение като проповѣдва важностьта само на духовнитѣ интереси — на истината, на справедливостьта и на доброто, и като призовава къмъ смирение, самоотричание и нравствена чистота, въ тоя смисъль, то наистина се явява остъръ протесть срѣщу страшния развратъ срѣщу материализмътъ и егоизмътъ, които нравствено съсипахѫ въ онова врѣме античния свѣтъ. За първъ пѫть това учение показа на човѣка суетностьта на земното и обърнѫ неговитѣ погледи къмъ послѣдната цѣль на битието —

къмъ вѣчния животъ. Такъво е общото впечатление. Като вникваме по-нататъкъ въ смисъла на евангелската проповѣдь, не можемъ да не забѣлѣжимъ, че най-главно, тъзи духовность исказала се въ слѣднитѣ три идеи, които, тъй да се каже, прѣобладавахѫ надъ всички частни случаи, по поводъ на които Божественния Учитель прѣподаде своето слово за спасение и за животъ:

а) въ идеята за господството на духа надъ всѣкакви форми;

б) въ учението за господството на духовното начало надъ материалното и чувственното и —

в) въ първеннственото значение на индивидуалния животъ прѣдъ обществения и политическия.

Нека се запрѣмъ върху всѣка отъ тѣзи особености на евангелието, тъй — като въ тѣхъ именно се съдържа всичката негова противоположность къмъ духа на античностьта отъ една страна, и, отъ друга — цѣлата программа на духовния животъ на новото човѣчество.

За да оцѣнимъ всичкото велико значение на първата идея, необходимо е да си спомнимъ, че първенствения характеръ на античната цивилизация, и особено-на цивилизацията на класическитѣ народи, е била пластиката, която се е състоела, както се знае, въ ограниченостьта, или по-правилно-въ исчърпаемостьта, измѣримостьта на духовнато съдържание чрѣзъ извѣстни постоянни форми, които сѫ го обгърщали. И макарь това свойство много да е помогнѫло за необикновенното изящество и съвършенство на формитѣ на античния животъ, но. отъ друга страна, то бѣ причина на бавното движение на античното образование и се свърши съ пълния неговъ застой, когато, най-сетнѣ бѣ погълнѫтъ и исчърпанъ тоя ограниченъ запасъ отъ духовенъ животъ и когато отъ него останахѫ само едни прѣкрасни, но празни форми. Къмъ края на прѣдхристианскитѣ врѣмена особено поразително биде това всеобщо обѣдняване на духа, — и животътъ, малко по малко, се прѣвърнѫ въ обрѣдъ, смисълътъ, душата на който вече отдавна отлетѣхѫ. За да се въз-

роди човѣкъ въ новъ, никога неистощимъ животъ, потрѣбно бѣше да му се внуши смѣлость, увѣренность въ неговото могѫщество, въ неодолимитѣ сили на неговия духъ. И ето, че се разнася гласътъ на Спасителя: *Ако имате вѣра . . . Кажете на тъзи гора* и т. н. Никога човѣшкия духъ не е достигалъ още до токъво нечувано могѫщество, както въ тия думи; никога законната вѣра въ неговото господарствувание надъ свѣта не се е исказала по-твърдо и по абсолютна. Всички на земята, самата природа, трѣбваше отъ сега да се покоряватъ на неговата царственна воля и мисъль.

Послѣ, ние виждаме, какъ отъ тъзи идея истича стрѣмлението да се овсободи човѣкътъ отъ всички форми, символи, и обрѣди, които нѣкога сѫ стѣснявали неговото развитие, които сѫ спирали неговия свободенъ полетъ. Отъ тукъ — е това безпощадно посрамяване на фарисейската мѫдрость и на фарисейското благочестие, основани само на външни формалности на закона. Отъ тогава вече не обрѣдътъ, не формата добиватъ сѫщинско значение, но духътъ, мисъльта на човѣка, въ каквато би ни се явила форма, — защото Синътъ человѣчески станѫ господарь на сѫбботата. Отъ тогава се открива вече пѫтьтъ къмъ неисчърпаемото съвършенство на человѣчеството, което не се стѣснява вече отъ никакви постоянни форми на живота, зима връхъ надъ тѣхъ, товари ги и ги разрушава, спорѣдъ исканието на законитѣ и правата на своето развитие.

Ние прѣминаваме сега къмъ втората главна идея на евангелието — за прѣобладанието на духа надъ материята или надъ чувственностьта. Тя изисква малку по-подробно развитие. Ние ще прослѣдимъ характерътъ на язическата древность, всичкитѣ сфери на индивидуалния, обществения и политическия животъ, и послѣ ще посочимъ какви промѣни се извършихѫ въ всѣка отъ тѣхъ чрѣзъ учението на Спасителя.

Цѣлия индивидуаленъ животъ на некогашния човѣкъ е отбѣлѣзанъ съ чувственъ характеръ. Чувственостьта се вкоренява въ самата срѣда и въ самия

источникъ на тоя животъ — въ религиознитѣ прѣдстави. Като оставяме философскитѣ и теософическитѣ системи на античностьта, които постоянно бѣхѫ цѣль на малцина високо-развити избранници, обикновенитѣ народни религии на древния свѣтъ бѣхѫ религии натурални. Въ най нискитѣ стѫпала на своето развитие, тѣ се ограничавали съ просто поклонение прѣдмѣтитѣ отъ веществената природа — на тъй нарѣченитѣ фетиши, а у най-високитѣ съ обоготворение на нейнитѣ сили въ различни образи и символи. Обаче и тамъ и тукъ ние виждаме природата, която съ своята власть, съ своето могѫщество тежи надъ свободното съзнание на човѣка. По голѣмата часть отъ религиознитѣ вѣрвания на древнитѣ народи длъжи своето происхождение на мѣстнитѣ условия на тия страни, които сѫ тѣ заемали. Тъй, древния египтянинъ въ своитѣ религиозни прѣдстави боготворѣлъ мѣстнитѣ особености на своята страна. Плодородната почва на Нилската долина той е боготворѣлъ подъ името на благодѣтелната богина Изида, — Нилъ, който ѝ принасялъ плодородие — подъ образа на върховния озиризъ, изворътъ на всѣко добро, а страшната съсѣдна пустиня, която е нанасяла смърть и разрушение, — въ лицето на враждебния духъ — Тифонъ. И каквото и да било по-нататъшното отвлечено развитие, дадено подирѣ на тие понятия отъ жръцитѣ, но нѣма съмнѣние, че първоначално тѣ имахѫ този простъ материаленъ смисълъ, а въ масситѣ на народа си останѫхѫ такива и до послѣдно врѣме. Тъй сѫщо у древне-иранскитѣ народи поклонението на двѣтѣ върховни божества Агура-Мазда и Агра-Майна, или както обикновено ги наричатъ, Ормуздъ и Ариманъ, се е развило, както справедливо мислѭтъ, подъ влиянието на противоположноститѣ между гористия, свѣтлия, землѣделческия Иранъ и съсѣдния дивъ, степень Туранъ, населенъ отъ грабливи чергарски орди. Самата вражда на тие двѣ страни се е отразила, може би, въ религиознитѣ прѣдстави на народитѣ, които сѫ ги населявали — въ идеята на вѣчната борба между началото на доброто

и началото на злото, между царството на свѣтлината и царството на тъмнината.

Даже първоначалнитѣ религиозни разбирания на гърцитѣ и на римлянитѣ иматъ все такъвъ чувственъ характеръ, съ тъзи само разлика, че тукъ не толкозъ външната природа е послужила като главенъ прѣдметъ за обоготворявание, колкото свойствата, силитѣ и доблестьта на самия човѣкъ, сиречъ все пакъ физическата и нъравствената природа е дала съдържание за религията. За това всички божества на язическия свѣтъ иматъ твърдѣ много частно значение. Тѣ тѣсно сѫ свързани съ своето мѣсто, съ своето плѣме, вънъ отъ които нѣматъ никакъвъ смисъль. Изгубилъ ли единъ народъ своята родна страна, или самитѣ религиозни прѣдстави прѣминѫтъ ли на друго мѣсто, — тозъ часъ тѣ изгубили всѣкакво значение. Поразителенъ примѣръ прѣдставя Римъ въ врѣме на императоритѣ, гдѣто въ това врѣме се стекли всички религии на тогавашния свѣтъ, тъй-щото, по остроумното забѣлѣзванье на Петрония, въ града се намѣрили повече богове, нежели хора. Но тѣзи бозбройни култове, прѣнесени въ Римъ отъ всички области и отъ всички прѣдѣли на империята, на нова, чужда за тѣхъ страна, естественно трѣбваше да изгубѭтъ всичкото си прѣдишно значение. Поклонението на Озириса и на Изида, при Нилскитѣ брѣгове, имаше, то се знае, свой нравственъ смисълъ, но прѣнесено въ Италия, гдѣто нѣма нито плодотворната почва на нилската долина, нито периодческитѣ разливания на рѣката, нито страшната съсѣдна пустиня, — това поклонение станѫ безмисленно, и духътъ на човѣка, като виждалъ само единъ обрѣдъ, безъ обаче да разбира неговото значение, естествено, не можѣше да има къмъ него уважение и съчувствие. Въ това обстоятелство се заключава, между другото една, отъ най главнитѣ причини за бързото падание на древния политеизмъ. Новото учение, като религия всеобща, абсолютна и чисто духовна, не привързана къмъ никаква страна, къмъ никакво врѣме къмъ никакъвъ народъ, вече само съ това имаше грамадно преимѫщество прѣдъ язичеството. Въ

това именно и се заключава, нека кажемъ пѫтемъ, главното историческо значение на великото движение на народитѣ, което освѣнъ своята огромна политическа важность има дълбокъ смисъль още и за историята на първоначалната християнска цьрква, като срѣдство, избрано отъ Провидѣнието за най бързото распространеиие на евангелието. Като напускали своитѣ родни полета и планини, народитѣ заедно съ това напускахѫ, и свързанитѣ съ тѣхъ религиозни понятия и прѣнасяхѫ въ чужди непознати тѣмъ мѣста свободнитѣ си сърдца, вь които словото Божие лесно намираше плодотворна почва. Ето защо западното духовенство безъ много трудъ направи християни Готитѣ, Франкитѣ и другитѣ Германци, които бѣхѫ оставили нѣкогашната си татковина, и ето защо Карлъ В. бѣ длъженъ да просвѣщава Сакситѣ чрѣзъ една трийсетгодишна истребителна война. А това именно се случи, защото Сакситѣ принадлежаха къмъ оние немного Германци, които като почти не бѣхѫ взели участие въ общото движение на народитѣ и като чевърсто се държахѫ на старото си мѣсто, дѣто всѣки хълмъ, всѣки изворъ имаше за тѣхъ нѣкакво свѣщенно значение, заедно съ това упорно се държахѫ за своитѣ стари религиозни прѣдстави. Евангелието, повтаряме, не носи въ себе нито мѣстенъ, нито племененъ характеръ. Не води то своето начало отъ чувственитѣ и материални впечатления, но изъ непосрѣтственото отгорѣ откровение. Съ провъзгласяванието, че Богъ е Духъ, и че Той е общи Баща на всичкитѣ людье, то е вече произвело огроменъ прѣвратъ въ религиозното съзнание на человѣчеството, тъй-като сь това то безвъзвратно е лишило природата отъ нейната прѣдишна могѫщность, нейната божественность, и я довело на стъпенъ да бѫде служебна и покорна на човѣка материя. А съ това сѫщо и на човѣшкия духъ, до тогава притисканъ отъ нейното влияние, се открилъ свободенъ пѫть къмъ всестранно развитие и съвършенство.

Сѫща такава промѣна се е извършила отъ Евангелието и въ обществения животъ на стария свѣтъ.

Извѣстно е, че за изворъ и за главенъ принципъ

на животъ въ господарствения животъ на древнитѣ било фамилното начало, родовото, кръвното, или съ други думи да кажемъ, физическото, материалното и чувственото начало. Сжщата тъзи физическа природа, могжществото на която е тежело надъ индивидуалното съзнание на нѣкогашния човѣкъ, се е отразила сжщо и на неговитѣ социални отношения.

За по ясно, нека прослѣдимъ, въ бѣгли чърти, обществената организация на най-главнитѣ господарства на прѣдхристианския свѣтъ, и ние навредъ ще срещнемъ присжтствието на това физическо начало въ въ по-голѣма или въ по-малка стъпенъ и сила.

Нека захванемъ отъ най-далечния и отъ най-древния истокъ, сир. отъ Китай. Тукъ фамилното начало проникнжло въ цѣлия господарственъ животъ и се е запазило въ цѣлата си първобитна простота. Императорътъ, говори Шу-кингъ. е общи баща на своитѣ поданици и има надъ тѣхъ неограничена отеческа власть. Мандаринитѣ сж най-старитѣ негови дѣца, подвѣдомственитѣ тѣмъ лица сж най-младитѣ, по нисходни стжпала, тъзи общественна иерархия обръща цѣлото господарство. — тъй-щото 250 милиона народъ съставятъ, поне въ теория. като че ли една челядъ, съ силата на природно нараствание, което се е развило до колосални размѣри.

Въ теократическитѣ господарства, дѣто общественитѣ нѣрѣдби бѣхж съградени върху различието на каститѣ, както въ Индия и въ Египетъ, родовото начало запазило сжщата сила, защото и самото раздѣление на касти почивало, най главно върху тѣхното племенно различие. Тъй, три найвисоки касти въ Индия — браминитѣ. кшатритѣ и вайсиитѣ, нито по цвѣта на кожата, нито по языка, нито пъкъ по умственнитѣ способности, не приличатъ на четвъртата каста — судраситѣ, покорени отъ арискитѣ завоеватели, които дошли отъ сѣверъ.

Тъй-сжщо и въ Египетъ най-горнитѣ касти били пришълци отъ Етиопия, както мислѣли по-напрѣдъ, или отъ прѣдна Азия, както мислѣли най-новитѣ египтолози; но нѣма съмнѣние, че бѣхж пришълци тия

покорители на чуждоплеменнитѣ тѣмъ жители на нилската долина, който образувахѫ отъ покоренитѣ, почти, безправни классове на обществото.

Обществената уредба на еврейската нация, коя-се раздѣляла, както е извѣстно, на 12 колѣна, управлявани отъ родоначалници или отъ старей, била сѫщо така патриархална.

Вь деспотиитѣ на стария истокъ, въ Вавилония, Асирия, Мидия, Персия, влиянието на родовото начало по-малко се чувствува, тъй-като всики тукъ безъ да се гледа на происхождението, били робье на едного. Това е било първото равенство между людьетѣ, печалното равенство на общото робство. Както и да е и тукъ преймуществата по кръвь и по раси още се срѣщатъ на всѣка стѫпка. Дѣлбата на персидската нация на 10 колѣна, первенството на пасаргадитѣ прѣдъ другитѣ колѣна, владѣтелното положение на перситѣ посрѣдъ покоренитѣ народи и много подобни появи — доста ясно свидѣтелствуватъ за това.

Па и търговскитѣ республики отъ симитическата расса въ Финикия и Картагенъ не бѣхѫ, въ сущность, нищо друго, освѣнъ тягостно господаруванье, исключително, на кастическата, племенната аристокрация надъ безправното земско население и на зависимитѣ чужди племена.

Още повече ослабнѫ силата на родовитѣ отношения въ господарствата отъ класическата древность. Цѣлата история на Гърция и на Римъ прѣдставлява борба на источното родово начало, което почива не върху происхождението и старѣйшинството, а върху нъравственото достойнство на човѣка. Първоначалната обществена организация на двѣтѣ страни е почти еднаква и, по своя характеръ, се отнася къмъ патриархалната организация на истокъ. Царьетѣ отъ хероическитѣ врѣмена на Еллада и царьетѣ римски, по характера на своята власть, още напомнюватъ источнитѣ патриарси. Както въ гръцкия свѣтъ Спарта, тъй въ римския — етруското племе и послѣ — патрицианското съсловие, организувани по родовото начало, стоѭтъ и се борѭтъ за родови интереси. Както въ

Спарта строгото раздѣление на спартиати, лакедемонци и илоти напомнюва още каститѣ на варварския истокъ, тъй етрускитѣ лакумони и началницитѣ на патрицианскитѣ родове, съ тѣхната патриархална власть, иматъ не по-малко источенъ характеръ. Тамъ господарственото начало основано на нъравственото достоинство на индивидиума, намѣрило ревностенъ поборникъ въ атинската демокрация, тукъ-въ плебейската община. И тамъ и тукъ между родовото и господарственото начало се завързва ожесточена борба; но само исходътъ и́не е еднакъвъ. Въ гръцкия свѣтъ тъзи борба, която бѣше подготвена отъ вѣковетѣ и най послѣ проявена въ двадесетгодишна пелопонеска война, свършва се съ побѣдата на родовото начало, олицетворене въ дорическата Спарта. Въ Римъ, напротивъ, вѣковната прѣпирня между плебеи и патрици, която имаше пакъ таково значение, свършва се съ основаванието на империята, като една демократическа диктатура, т. е. съ побѣдата на господаретвения принципъ, който тоя пѫть е побѣдилъ родовитѣ отношения.

Отъ тоя бързъ прѣгледъ, надѣвамъ се, доста е, за да се убѣдимъ, че главното животно начало на обществения животъ у древнитѣ е била чувственостьта, която се бѣ появила въ форма на кръвнитѣ родови отношения, — и макаръ че тие отношения, както въ Гърция, тъй и въ Римъ, били постѫпенно избутани отъ новия господарственъ сир. духовенъ елементъ, ту съ по-голѣмъ, ту съ по-малъкъ успѣхъ, но до край тъзи прѣпирня не могла да бѫде рѣшена отъ язическата древность, гдѣто чувственостьта имаше своитѣ корени, даже въ религиознитѣ понятия, тъй да кажемъ, въ самия изворъ на всѣко историческо развитие, и слѣдователно по единъ неизбѣженъ законъ, трѣбваше тя да се отрази и на социалнитѣ отношения.

И наистина, безъ да говоримъ вече за азиатския истокъ, даже стремленията на класическитѣ народи — да прѣминаватъ отъ родовия къмъ господарственния битъ иматъ повече или по-малко хорактеръ на сполучливи опитвания. Тъй, напримѣръ, безъ да влизаме въ по-точно изслѣдвание устройството на старо-гръц-

китѣ републики и на самия Римъ, нека обърнемъ внимание само на терминитѣ, чрѣзъ които се отбѣлѣзали социалнитѣ отношения въ тие господарства. Нека си припомнимъ атинскитѣ „евпатриди“ и римскитѣ „патриции“, спартанската „герусия“ и римския „сенатъ“, дѣлението на народа на „фили“ или колена на братства или „фратрий“, въ Римъ на триби и на „родове“. Самото значение на тие термини вече показва, че исказванитѣ отъ тѣхъ социални форми и отношения сѫ проникнѫти отъ фамилно начало. По нататъшната история, разбира се, по-сетнѣ е разширила и е видоизмѣнила отначало тѣсния родовъ смисъль на тие понятия и учреждения, но античното господарство, което е имало за главна основа робството, едно отъ най-възмутителнитѣ родови учреждения не е могло да се освободи отъ тѣхъ. Но не само въ живота въ самитѣ идеали на обществената уредба, въ мечтитѣ и утопиитѣ на своитѣ най-велики мислители, древностьта не е могла да се въздигне надъ тѣсния хоризонтъ на родовитѣ понятия. За служва, за потвърждение да си спомнимъ „републиката“ на Платона, дѣто „божественния“ мѫдрецъ на античния свѣтъ не намира нищо по съвършенно за своето идеално господарство, отколкото формитѣ на аристократическо-родовата Спарта, примирени съ почестьта къмъ науката,

Само на християнството, на евангелското учение, човѣчеството длъжи за рѣшителното и невъзвратното осѫждание на тѣснитѣ кръвни понятия и прѣдрасѫдѫци.

Наистина, Спасительтъ и съ своето слово и дѣло, и съ учението и енергията си постоянно е развивалъ мисъльта, че най-велика цѣна за човѣка трѣбва да иматъ духовнитѣ интереси, въ жъртва за които ние сме длъжни да принасяме всички най-драгоцѣнни влечения, внушавани намъ отъ плътьта. Недостоенъ е за Мене оня, говори Спасительтъ, който обича по-вече отъ Мене баща или майка, или дъщеря или синъ. „Той нѣма да върви слѣдъ Мене и нѣма да бѫде Мой ученикъ, който поради Мене, не възненавиди баща, майка, жена и дѣца, който не нарече своитѣ врагове

домашни, кръвни и близки къмъ сърдцето си хора“. Не е ли ясно тукъ исказана мисъльта, че, за духовнитѣ цѣли, за истината и за доброто, за най-високитѣ разумни стремления, човѣкъ трѣбва да се откаже отъ всичкитѣ си кръвни привързаности и влечения, трѣбва да пожертвува и животътъ си, сѫщо така, както го е жъртвувалъ и Спасительтъ за благото и за щастието на човѣчеството. „И който заради Мене, говори Той, погуби душата си, той я спасява“. Особенно поразителна въ това отношение е слѣдната сцѣна, описана отъ Евангелието. Спасительтъ поучава народътъ, и гѫсти тълпи отъ слушатели се притискатъ около Него. Въ това врѣме единъ отъ по близко застанѫлитѣ до Него Му казва: „Господи! ето майка Ти и братята Ти Те търсятъ“. „Тогава Христосъ, като посочва на събранитѣ да слушѫтъ Неговото слово, отговаря: ето Моята майка и Моитѣ братя; Тие, които вършѫтъ волята на Отца Моего небеснаго, тие сѫ за Мене братъ и сестра и майка“.

Безъ прѣувеличение можемъ да кажемъ, че въ тие немного думи се съдържа цѣлата бѫднина на новото човѣчество и лежи сѣмето на радикалния прѣвратъ, който трѣбва да прѣобразува цѣлия неговъ исторически животъ.

Отъ това врѣме родствения инстинктъ, свойственъ даже и на животнитѣ, не ръководи вече, исключително, човѣшкия животъ, но по̀-горѣ отъ всичко се поставя и се цѣни въ него неговото нравственно достойнство, и което служи за начало и за основа на новитѣ, на бѫднитѣ отношения между човѣцитѣ. Отъ това врѣме на призива на дълга, на гласа на истината и на доброто, ще се раздѣли и ще възстане синъ противъ родния си баща и дъщеря противъ родната си майка, и невѣста противъ своята свекърва. Отъ това врѣме мирътъ ще изчезне даже и подъ домашната стрѣха и въ домашното огнище ще се въдвори раздоръ и дѣлба. Но срѣдъ тоя раздоръ, на вѣчна борба и бунтувания, ще слѣзне на земята Божието царство, царството на истината, на доброто, на хубавото, на свободата и на-високата духовна хармония!

Духовнитѣ добивки и побѣди не излизатъ на човѣка съ лека и евтина цѣна. Тъй и тукъ отъ него се изискватъ жъртви и голѣми и тѣжки и даже противоестествени, но при все това необходими, защото само подъ условие на тие жъртви е възможно и личното усъвършенствувание и успѣхътъ във всѣко поприще на живота. Родовитѣ отношения, по самата си натура, прѣдставятъ твърдѣ тѣсенъ, ограниченъ кржгъ за разумна дѣятелность на човѣка и за неговия нравственъ прогресъ. Ето защо азиатския истокъ се е сдървилъ въ своята умственна неподвижность и отъ което, напротивъ, въ класическия свѣтъ, дѣто най-първо изникнжло господарственното духовно начало, ние срѣщаме и първото въ историята движение и развивание.

По такъвъ начинъ, евангелието и на общественния индувидуалния животъ, е дало духовенъ и възвишенъ характеръ, въ противоположность нà по-напрѣшното му материално направление, и имъ открило неговия пжть къмъ всестранното съвършенство.

Подиръ това ясно е, защо чувственостьта не е могла вечь да има мѣсто и въ политическия животъ на народитѣ.

Всичкитѣ международни отношения на' древнитѣ се основавахж сжщо на чувстенитѣ, кръвни потиквания, споредъ които всѣки чуждоплѣмененъ се считалъ за естественъ врагъ. Извѣстно е съ какво прѣзрѣние гледахж гърцитѣ на чужденцитѣ. Тѣхнитѣ философи, както напримѣръ Аристотель, не се съмнѣвахж, че варваритѣ, т. е. чужденцитѣ отъ самото рождение, сж прѣдназначени за робство. Съ такъво сжщо убѣждение римлянинътъ налагалъ на покоренитѣ народи тѣжкото иго на робството, и не подозрѣвалъ при това, че постжпва противъ дългътъ и справедливостьта.

Напротивъ, отъ християнството най-първо се проповѣда взаимната братска любовь между народитѣ. Християнинътъ е длъженъ да уважава нравственното достойнство на всѣки човѣкъ отъ каквото би племе и происхождение и да билъ той, и йудейнътъ, който до

тогава се държеше на страна отъ чужденеца и го ненавиждаше, станж братъ на самарянина.

Заедно съ прѣмахването на това племенно неприятелство между народитѣ, прѣмахнж се и тъзи особенность и взаимното недовѣрие, чрѣзъ което всѣки отъ древнитѣ народи имаше свой отдѣленъ животъ, което се въртѣше въ тѣсната сфера на мѣстнитѣ си вжтрѣшни отношения, и ако да се запознавалъ съ други народи, това ставаше чрѣзъ войнитѣ и завладяванията. Само евангелието, проповѣдвайки любовь и братство между народитѣ, за пръвъ пжть възвѣсти на човѣцитѣ идеата за обща, всемирна цивилизация, съ нейната неистощима бжднина, и направи възможенъ тоя задруженъ трудъ на общо-ползувание, чрѣзъ който сега сж свързани най-отдалеченитѣ страни и най-разнообразнитѣ племена на човѣчеството.

Ето характерътъ на прѣврата, извършенъ отъ християнското учение във всичкитѣ сфери и появи на живота — въ международната политика, въ обществениитѣ отношения и, което е отъ всичко най-важно, въ самата душа на човѣка. Остава ни още да се спремъ на третята характеристична особенность на евангелието — върху първенственото значение на индивидуалния животъ прѣдъ обществения и политическия, което прѣдпочитание съставя остъръ контрастъ къмъ цѣлата урѣдба на античния животъ, гдѣто човѣкътъ имаше значение, само като гражданинъ на своето господарство.

Всѣки, който е внимателно челъ евангелието, неможе да не бжде поразенъ отъ нѣкакво равнодушие, за да не кажемъ прѣнебрегвание, което се забѣлѣзва въ него, къмъ обществена дѣятелность. То нѣкакъ страдателно се отнася къмъ сжществовавшия въ това врѣме политически порядъкъ на римската империя. Цѣлото внимание на Спасителя е обърнжто почти изключително къмъ подобрѣние, усъвършенствование на личната природа на човѣка, на неговото вжтрешно сжщество. Единъ само, индивидуалния животъ зе да служи като прѣдметъ на неговитѣ грижи. Що се отнася до формитѣ и характера на обществената урѣд-

ба, къмъ която сме длъжни да се стрѣмимъ, и изобщо — господарственния и политическия животъ, то ние не намираме въ евангелското учение никакви положителни посочвания относително това. На първъ повърхностенъ погледъ, тъзи чърта би могла да се покаже за недостатъкъ, или, най послѣ, за непълнота. Между това въ тъзи именно чърта се съдържа едно отъ най-великитѣ съвършенства и прѣдимства на християнското учение прѣдъ всичкитѣ религиозни системи въ давностьта. Нека земемъ за сравнение книгитѣ, свѣщеннитѣ книги на китайцитѣ, ведитѣ на индуситѣ, иранската зендъ-авеста, или още най-новия коранъ. Въ религиознитѣ системи на Кон-фу-тце, Заратуситра (зороастра), даже на Мохамеда, — съ забѣлѣжителна пълнота и послѣдователность се излага учението за формитѣ на господарствената уредба, за характера на върховната власть, за взаимнитѣ отношения и за правата на поданицитѣ, за длъжноститѣ на чиновницитѣ, — съ една дума за държавата е даденъ нѣкакъвъ идеалъ, прѣдначъртанъ е планъ, който трѣбва да бѫде осѫщественъ въ историческия животъ на народа. И наистина, съ минаваньето на врѣмето, тоя планъ, съ по-голѣмо или по-малко съвършенство, бѣ испълненъ, идеалътъ въплотенъ. Но какво пъкъ излѣзло? Отъ като скоро била испълнена тъзи задача, цѣлата обществена дѣятелность, цѣлия исторически животъ на народа се запрѣлъ. Вѣкове и тисящелѣтия се иминжхж послѣ надъ Китай и надъ Индия; тие страни, испитахж много прѣврати, промѣни, па и чужди завоевания, а господарственния организъмъ все си оставалъ въ тѣхъ неподвиженъ, истинжлъ, закованъ въ своитѣ окаменѣли форми. И сега още тѣ стоѭтъ задъ прѣдѣлитѣ на историческия свѣтъ, като не зиматъ дѣлъ въ неговитѣ движения, като прѣдставляватъ хладенъ скелетъ отъ оня животъ, що нѣкога въ тѣхъ биелъ. Сѫщото виждаме и въ мохамеданския истокъ. Въ Евангелието нѣма никакъвъ подобенъ идеалъ. Спасительтъ не внушаваше на народитѣ — какъ трѣбва тѣ да нарѣдѭтъ своя обществѣнъ животъ, или каква форма на управление да изберѫтъ, а се грижеше само

тогава се държеше на страна отъ чужденеца и го ненавиждаше, станѫ братъ на самарянина.

Заедно съ прѣмахването на това племенно неприятелство между народитѣ, прѣмахнѫ се и тъзи особенность и взаимното недовѣрие, чрѣзъ което всѣки отъ древнитѣ народи имаше свой отдѣленъ животъ, което се въртѣше въ тѣсната сфера на мѣстнитѣ си вѫтрѣшни отношения, и ако да се запознавалъ съ други народи, това ставаше чрѣзъ войнитѣ и завладяванията. Само евангелието, проповѣдвайки любовь и братство между народитѣ, за пръвъ пѫть възвѣсти на човѣцитѣ идеата за обща, всемирна цивилизация, съ нейната неистощима бѫднина, и направи възможенъ тоя задруженъ трудъ на общо-ползувание, чрѣзъ който сега сѫ свързани най-отдалеченитѣ страни и най-разнообразнитѣ племена на човѣчеството.

Ето характерътъ на прѣврата, извършенъ отъ християнското учение въвъ всичкитѣ сфери и появи на живота — въ международната политика, въ обществениитѣ отношения и, което е отъ всичко най-важно, въ самата душа на човѣка. Остава ни още да се спремъ на третята характеристична особенность на евангелието — върху първенственото значение на индивидуалния животъ прѣдъ обществения и политическия, което прѣдпочитание съставя остъръ контрастъ къмъ цѣлата урѣдба на античния животъ, гдѣто човѣкътъ имаше значение, само като гражданинъ на своето господарство.

Всѣки, който е внимателно челъ евангелието, неможе да не бѫде поразенъ отъ нѣкакво равнодушие, за да не кажемъ прѣнебрегване, което се забѣлѣзва въ него, къмъ обществена дѣятелность. То нѣкакъ страдателно се отнася къмъ сѫществовавшия въ това врѣме политически порядъкъ на римската империя. Цѣлото внимание на Спасителя е обърнѫто почти исключително къмъ подобрѣние, усъвършенствование на личната природа на човѣка, на неговото вѫтрешно сѫщество. Единъ само, индивидуалния животъ зе да служи като прѣдметъ на неговитѣ грижи. Що се отнася до формитѣ и характера на обществената урѣд-

ба, къмъ която сме длъжни да се стрѣмимъ, и изобщо — господарственния и политическия животъ; то ние не намираме въ евангелското учение никакви положителни посочвания относително това. На првъ повърхностенъ погледъ, тъзи черта би могла да се покаже за недостатъкъ, или, най послѣ, за непълнота. Между това въ тъзи именно черта се съдържа едно отъ най-великитѣ съвършенства и прѣдимства на християнското учение прѣдъ всичкитѣ религиозни системи въ давностьта. Нека земемъ за сравнение книгитѣ, свѣщеннитѣ книги на китайцитѣ, ведитѣ на индуситѣ, иранската зендъ-авеста, или още най-новия коранъ. Въ религиознитѣ системи на Кон-фу-тце, Заратуситра (зороастра), даже на Мохамеда, — съ забѣлѣжителна пълнота и послѣдователность се излага учението за формитѣ на господарственната уредба, за характера на върховната власть, за взаимнитѣ отношения и за правата на поданицитѣ, за длъжноститѣ на чиновницитѣ, — съ една дума за държавата е даденъ нѣкакъвъ идеалъ, прѣдначъртанъ е планъ, който трѣбва да бѫде осѫщественъ въ историческия животъ на народа. И наистина, съ минаваньето на врѣмето, тоя планъ, съ по-голѣмо или по-малко съвършенство, бѣ испълненъ, идеалътъ въплотенъ. Но какво пъкъ излѣзло? Отъ като скоро била испълнена тъзи задача, цѣлата обществена дѣятелность, цѣлия исторически животъ на народа се запрѣлъ. Вѣкове и тисящелѣтия се изминѫхѫ послѣ надъ Китай и надъ Индия; тие страни, испитахѫ много прѣврати, промѣни, па и чужди завоевания, а господарственния организъмъ все си оставалъ въ тѣхъ неподвиженъ, истинѫлъ, закованъ въ своитѣ окаменѣли форми. И сега още тѣ стоѭтъ задъ прѣдѣлитѣ на историческия свѣтъ, като не зиматъ дѣлъ въ неговитѣ движения, като прѣдставляватъ хладенъ скелетъ отъ оня животъ, що нѣкога въ тѣхъ биелъ. Сѫщото виждаме и въ мохамеданския истокъ. Въ Евангелието нѣма никакъвъ подобенъ идеалъ. Спасительтъ не внушаваше на народитѣ — какъ трѣбва тѣ да нарѣдѭтъ своя общественъ животъ, или каква форма на управление да изберѫтъ, а се грижеше само

тогава се държеше на страна отъ чужденеца и го ненавиждаше, станж братъ на самарянина.

Заедно съ прѣмахването на това племенно неприятелство между народитѣ, прѣмахнж се и тъзи особенность и взаимното недовѣрие, чрѣзъ което всѣки отъ древнитѣ народи имаше свой отдѣленъ животъ, което се въртѣше въ тѣсната сфера на мѣстнитѣ си внжтрѣшни отношения, и ако да се запознавалъ съ други народи, това ставаше чрѣзъ войнитѣ и завладяванията. Само евангелието, проповѣдвайки любовь и братство между народитѣ, за прьвъ пжть възвѣсти на човѣцитѣ идеата за обща, всемирна цивилизация, съ нейната неистощима бждднина, и направи възможенъ тоя задруженъ трудъ на общо-ползувание, чрѣзъ който сега сж свързани най-отдалеченитѣ страни и най-разнообразнитѣ племена на човѣчеството.

Ето характерътъ на прѣврата, извършенъ отъ християнското учение във всичкитѣ сфери и появи на живота — въ международната политика, въ обществениитѣ отношения и, което е отъ всичко най-важно, въ самата душа на човѣка. Остава ни още да се спремъ на третята характеристична особенность на евангелието — върху първенственото значение на индивидуалния животъ прѣдъ обществения и политическия, което прѣдпочитание съставя остъръ контрасть къмъ цѣлата урѣдба на античния животъ, гдѣто човѣкътъ имаше значение, само като гражданинъ на своето господарство.

Всѣки, който е внимателно челъ евангелието, неможе да не бжде поразенъ отъ нѣкакво равнодушие, за да не кажемъ прѣнебрегвание, което се забѣлѣзва въ него, къмъ обществена дѣятелность. То нѣкакъ страдателно се отнася къмъ сжществовавшия въ това врѣме политически порядъкъ на римската империя. Цѣлото внимание на Спасителя е обърнжто почти изключително къмъ подобрѣние, усъвършенствование на личната природа на човѣка, на неговото внжтрешно сжщество. Единъ само, индивидуалния животъ зе да служи като прѣдметъ на неговитѣ грижи. Що се отнася до формитѣ и характера на обществената уред-

ба, къмъ която сме длъжни да се стрѣмимъ, и изобщо — господарственния и политическия животъ; то ние не намираме въ евангелското учение никакви положителни посочвания относително това. На първъ повърхностенъ погледъ, тъзи чърта би могла да се покаже за недостатъкъ, или, най послѣ, за непълнота. Между това въ тъзи именно чърта се съдържа едно отъ най-великитѣ съвършенства и прѣдимства на християнското учение прѣдъ всичкитѣ религиозни системи въ давностьта. Нека земемъ за сравнение книгитѣ, свѣщеннитѣ книги на китайцитѣ, ведитѣ на индуситѣ, иранската зендъ-авеста, или още най-новия коранъ. Въ религиознитѣ системи на Кон-фу-тце, Заратуситра (зороастра), даже на Мохамеда, — съ забѣлѣжителна пълнота и послѣдователность се излага учението за формитѣ на господарствената уредба, за характера на върховната власть, за взаимнитѣ отношения и за правата на поданицитѣ, за длъжноститѣ на чиновницитѣ, — съ една дума за държавата е даденъ нѣкакъвъ идеалъ, прѣдначъртанъ е планъ, който трѣбва да бѫде осѫщественъ въ историческия животъ на народа. И наистина, съ минаваньето на врѣмето, тоя планъ, съ по-голѣмо или по-малко съвършенство, бѣ испълненъ, идеалътъ въплотенъ. Но какво пъкъ излѣзло? Отъ като скоро била испълнена тъзи задача, цѣлата общественна дѣятелность, цѣлия исторически животъ на народа се запрѣлъ. Вѣкове и тисящелѣтия се изминѫхѫ послѣ надъ Китай и надъ Индия; тие страни, испитахѫ много прѣврати, промѣни, па и чужди завоевания, а господарственния организъмъ все си оставалъ въ тѣхъ неподвиженъ, истинѫлъ, закованъ въ своитѣ окаменѣли форми. И сега още тѣ стоѭтъ задъ прѣдѣлитѣ на историческия свѣтъ, като не зиматъ дѣлъ въ неговитѣ движения, като прѣдставляватъ хладенъ скелетъ отъ оня животъ, що нѣкога въ тѣхъ биелъ. Сѫщото виждаме и въ мохамеданския истокъ. Въ Евангелието нѣма никакъвъ подобенъ идеалъ. Спасительтъ не внушаваше на народитѣ — какъ трѣбва тѣ да нарѣдѭтъ своя общественъ животъ, или каква форма на управление да изберѫтъ, а се грижеше само

тогава се държеше на страна отъ чужденеца и го ненавиждаше, станѫ братъ на самарянина.

Заедно съ прѣмахването на това племенно неприятелство между народитѣ, прѣмахнѫ се и тъзи особенность и взаимното недовѣрие, чрѣзъ което всѣки отъ древнитѣ народи имаше свой отдѣленъ животъ, което се въртѣше въ тѣсната сфера на мѣстнитѣ си внѫтрѣшни отношения, и ако да се запознавалъ съ други народи, това ставаше чрѣзъ войнитѣ и завладяванията. Само евангелието, проповѣдвайки любовь и братство между народитѣ, за пръвъ пѫть възвѣсти на човѣцитѣ идеата за обща, всемирна цивилизация, съ нейната неистощима бѫднина, и направи възможенъ тоя задруженъ трудъ на общо-ползувание, чрѣзъ който сега сѫ свързани най-отдалеченитѣ страни и най-разнообразнитѣ племена на човѣчеството.

Ето характерътъ на прѣврата, извършенъ отъ християнското учение във всичкитѣ сфери и появи на живота — въ международната политика, въ обществениитѣ отношения и, което е отъ всичко най-важно, въ самата душа на човѣка. Остава ни още да се спремъ на третята характеристична особенность на евангелието — върху първенственото значение на индивидуалния животъ прѣдъ обществения и политическия, което прѣдпочитание съставя остъръ контрастъ къмъ цѣлата урѣдба на античния животъ, гдѣто човѣкътъ имаше значение, само като гражданинъ на своето господарство.

Всѣки, който е внимателно челъ евангелието, неможе да не бѫде поразенъ отъ нѣкакво равнодушие, за да не кажемъ прѣнебрегвание, което се забѣлѣзва въ него, къмъ обществена дѣятелность. То нѣкакъ страдателно се отнася къмъ сѫществовавшия въ това врѣме политически порядъкъ на римската империя. Цѣлото внимание на Спасителя е обърнѫто почти исключително къмъ подобрѣние, усъвършенствование на личната природа на човѣка, на неговото внѫтрешно сѫщество. Единъ само, индивидуалния животъ зе да служи като прѣдметъ на неговитѣ грижи. Що се отнася до формитѣ и характера на обществената уред-

ба, къмъ която сме длъжни да се стрѣмимъ, и изобщо — господарственния и политическия животъ; то ние не намираме въ евангелското учение никакви положителни посочвания относително това. На първъ повърхностенъ погледъ, тъзи чърта би могла да се покаже за недостатъкъ, или, най послѣ, за непълнота. Между това въ тъзи именно чърта се съдържа едно отъ най-великитѣ съвършенства и прѣдимства на християнското учение прѣдъ всичкитѣ религиозни системи въ давностьта. Нека земемъ за сравнение книгитѣ, свѣщеннитѣ книги на китайцитѣ, ведитѣ на индуситѣ, иранската зендъ-авеста, или още най-новия коранъ. Въ религиознитѣ системи на Кон-фу-тце, Заратуситра (зороастра), даже на Мохамеда, — съ забѣлѣжителна пълнота и послѣдователность се излага учението за формитѣ на господарствената уредба, за характера на върховната власть, за взаимнитѣ отношения и за правата на поданицитѣ, за длъжноститѣ на чиновницитѣ, — съ една дума за държавата е даденъ нѣкакъвъ идеалъ, прѣдначъртанъ е планъ, който трѣбва да бѫде осѫщественъ въ историческия животъ на народа. И наистина, съ минаваньето на врѣмето, тоя планъ, съ по-голѣмо или по-малко съвършенство, бѣ испълненъ, идеальтъ въплотенъ. Но какво пъкъ излѣзло? Отъ като скоро била испълнена тъзи задача, цѣлата общественна дѣятелность, цѣлия исторически животъ на народа се запрѣлъ. Вѣкове и тисящелѣтия се изминѫхѫ послѣ надъ Китай и надъ Индия; тие страни, испитахѫ много прѣврати, промѣни, па и чужди завоевания, а господарственния организъмъ все си оставалъ въ тѣхъ неподвиженъ, истинѫлъ, закованъ въ своитѣ окаменѣли форми. И сега още тѣ стоѭтъ задъ прѣдѣлитѣ на историческия свѣтъ, като не зиматъ дѣлъ въ неговитѣ движения, като прѣдставляватъ хладенъ скелетъ отъ оня животъ, що нѣкога въ тѣхъ биелъ. Сѫщото виждаме и въ мохамеданския истокъ. Въ Евангелието нѣма никакъвъ подобенъ идеалъ. Спасительтъ не внушаваше на народитѣ — какъ трѣбва тѣ да нарѣдѭтъ своя общественъ животъ, или каква форма на управление да изберѫтъ, а се грижеше само

да облагодари и възвиши личната духовна натура на човѣка. Божествения сърдцевѣдецъ, Той знаеше, че едничкиятъ източникъ на общественъ, политически и всѣки исторически животъ е индивидуалния духъ на човѣка и че колкото той е по-съвършенъ, толкова по-съвършенно ще бжде всичко, създадено отъ него. Да опрѣдѣлимъ, слѣдователно, за неговата дѣятелность нѣкакви постоянни форми, да посочимъ крайния прѣдѣлъ на неговитѣ стрѣмления, значило би да спрѣмъ неговитѣ успѣхи, прѣдназначени по своята природа къмъ безкрайно развитие. Единъ само завѣтъ, единъ недостжпенъ идеалъ Спасительтъ посочва на човѣцитѣ: бждете тъй съвършени, както е съвършенъ вашия Отецъ небесний". И тъй, само тогава ще се спрѣ неистощимото развитие на духовния животъ на човѣка, когато той стане подобенъ на самото божество. Въ нашата религия, слѣдователно лежи залогътъ на безкрайната бжднина на нашето образование, което въ самия духъ на човѣка — християнина, въ неговата неистърплива къмъ осъвършенствование способность винжги ще намѣри изворъ на своето по-нататъшно развитие.

Тоя е, споредъ мене, главния характеръ на евангелието въ смисъль на историческа сила, която е дѣйствувала въ течението на вѣковетѣ. Отъ прѣдложения очеркъ на неговитѣ основни принципи неможемъ да не забѣлѣжимъ, че то не само не е враждебно на прогреса, каквото могло да се види нѣкога въ своекористнитѣ тълкувания на католическото духовенство, но, напротивъ, то съдържа въ себе си всички задатъци и условията на прогреса. На народитѣ, които се затжжвахж по правдата Божия, стигаше само да истъргнжтъ изъ недостойнитѣ ржцѣ святата книга — и бързитѣ успѣхи на човѣшкия умъ, които се захванахж въ XVI вѣкъ, веднага доказахж на свѣта великата образователна сила на християнството. Отъ друга страна, подиръ всичко казано, не е мжчно да разберемъ — какво мѣсто заема нашата религия въ реда на елементитѣ, отъ които се стъкмила цивилизацията на народитѣ въ нова Европа.

Азъ вече по-напрѣдъ забѣлѣжихъ, че мнѣнията и възгледитѣ на ученитѣ, въ това отношение. сѫ несъгласни по между си. Нѣмскитѣ историци, по-голѣмата часть отъ тѣхъ, отдаватъ прѣдимство на германското начало, отъ прѣсната сила на което човѣчеството било възродено въ новъ животъ. Куманиститѣ и изобщо поклоницитѣ на класическата старина, виждатъ главната основа на нашия исторически животъ въ наслѣдията на античния свѣтъ. Френцитѣ, по своя обичай се стремѭтъ да примирѭтъ противоположнитѣ възгледи — и най-сполучливото опитвание въ тоя смисъль се пада, както се знае, на Гизо. Безъ да правѭ разборъ на тие мнѣния, считамъ се въ правото да забѣлѣжѭ, че колкото важно и да било влиянието на другитѣ елементи, на християнството, поне, до толкова се пада първенството въ историческия съставъ и въ развитието на нашето образование, до колкото изобщо религията първенствува прѣдъ всички останѫли интереси и появи на човѣшкия животъ. Защото религията, ако я разбираме въ обширно значение, е оная сумма отъ върховни нравствени убѣждения, отъ които се рѫководи човѣкътъ въ своя животъ. Въ нея се съдържатъ неговитѣ най-високи коренни понятия за доброто, за правдата, за справедливостьта и за закона, за всички оние вѣчни духовни блага, безъ които не сѫ възможни нито развитието, нито щастието, нито самия животъ. Всичката външна дѣятелность на човѣка — обществото, политиката, искуството и науката всегдѣ и въ всички врѣмена били и ще бѫдѫтъ само едно отражение на свойството и на духа на тие върховни принципи. Не даромъ въ самата рѣчь „религия“ се съдържа знаменателното посочвание на високото значение на исказаната отъ нея сила. Religo, religare значи съединявамъ, свързвамъ. Прочее, религията е оная духовна свърска, която съединява, нарежда отношенията на човѣка къмъ всичко що го забикаля — къмъ природата, къмъ човѣцитѣ и къмъ самото Божество, като образува, по такъвъ начинъ, срѣдоточието и източникътъ на неговия животъ.

СМИРЕННА МОЛБА

отъ

Македонеца Коста В. Сарафовъ, прѣселенъ въ г. Дупница.

Къмъ Господа Народнитѣ Прѣдставители на VIII-то обикновенно Народно Събрание.

Господа Народни Прѣдставители!

Моля дайте внимание на слѣдуюшата най-смиренна молба, която е отъ единъ старъ изнуренъ народенъ труженникъ, който безплатно десеть години непрѣкъснато се е борилъ за благото на милото ни отечеетво, т. е. за присъединението и на Источна Македония къмъ Княжеството България. Тамъ гдѣто въ оная плодородна страна изобилствува най-богатото произведение, между което първо мѣсто държи прочутия Енишки тютюнъ, който всѣка година се продава на калжпи — нерезанъ тютюнъ — не по долу отъ единъ минецъ оката; тамъ гдѣто държавний приходъ отъ три — четри околни може да покрие всичкий годишенъ расходенъ бюджетъ на Княжеството България, която непрѣменно щеше да се ползува отъ този приходъ ако злобната дипломация не бѣше раскъсала Славната Санъ-Стефенека България на много части!

I-о Дайте потикъ за да се турне на дневенъ редъ и на първо мѣсто за разглѣждание подаденото ми прошение до сѣгашното VIII Об. Народно Събрание въ засѣданието му ако не по-напрѣдъ то поне въ идущата сѫббота на 17 текущий м. за да не би и това прошение остане неразглѣдано, като онова, което бѣхъ

подалъ до миналото VII Об. Н. Събрание за пенсия, зарегистр. входящ №. 1703; й.

II) Да настоите при докладванието книжата въ Народ. Събрание по въпросната ми пенсия, — за прочитанието цѣлото съдържание на смѣдующитѣ прошения и документи: 1) ланското и сѣгашно прошения, подадени до VII и VIII Народ. Събрания, 2) свидѣтелството подъ №. 11458 отъ Соф. Град. Общ. Управление издадено на 19 Октом. т. г., 3) Свидѣтелството подъ №. 1460 съ дата 28 Авг. 1890 г. издадено отъ Негово Блаженство Българский Екзархъ, 5) удостовѣрението (въ прѣписъ) съ дата 3 Ноемврий 1893 г. издадено отъ Н. Високопрѣосвященство Пловдивский Митрополитъ Господина Натаноила, управителъ на бившето Македонско възстание въ Кресна прѣзъ 1878 и 1879 г. г., и 5) второ свидѣтелство отъ Н. Блаженство Българский Екзархъ подъ №. 1677, съ които неоспорими документи, най-добрѣ ще се освѣтли почитаемото Народно Прѣдставителство върху миналото ми, а така сѫщо да се освѣтли и почитаемата пулика. която ще има честьта да присѫтствува въ деньтъ когато ще бѫде прѣдмѣтъ на разискване моята 10 годишна дѣятелность и да се увѣри тя, а особеино онѣзи които отъ тѫзи публика не ся наклонни да се възнаграждаватъ народнитѣ труженици, — че Сарафовъ не иска пенсия основана на гнила или спекулативна цѣль, а я основава на неговата честна и бескористна дѣятелность, подкрѣпена съ горнитѣ документи, които като слънце на ясно небе блѣщатъ и доказватъ за долу-изложената блѣстяща негова дѣятелность, а именно.

I) Че прѣзъ 1868 г. когато вече постѫпихъ на 30 годишната си зрѣла възрасть, награденъ съ млади сили, сѫдбата е била да ме завладѣе онзи народенъ патриотизмъ, който е главний виновникъ за събуждането на наший Българ. народъ отъ дълбокий му 5 вѣковенъ сънь и упѫтванието му въ постоянна борба за да си извоюва — първо църковна независимость, а

подиръ нея и политическа; II) че туй благородно и най-свято завладаване по народното дѣло ме застави да захвърля настрана мило и драго, напримеръ, цвѣтущата си търговия въ единъ отъ 10 годишенъ периодъ врѣме въ младитѣ ми години и да ме застави да се рѣша за съсипуванието своята бѫдѫщность и да се посвятя всецѣло по народното дѣло, което ме постави за народенъ дѣецъ и прѣдвотитель по възражданието цьрковний — въпросъ въ Источна Македония, още прѣдъ 1869 г. до свършекътъ на 1877 г. исключително по цьрковний въпросъ, прѣзъ които се удостоихъ да прѣтърпя на два пѫти мѫченически тъмниченъ затворъ и истезания въ нѐврокопския занданъ,називаемъ „Катилъ-хапсанѫсѫ“ а особенно прѣзъ ужасната 1876 год. когато българскитѣ народни синове за политическата ни свобода се закачаха на весилото, отъ което можахъ да се избавя, защото при претърсвание жилището ми не се намѣриха пратенитѣ до менъ писма отъ пламенний патриотъ и революционеръ покойний Тодоръ Каблешковъ и неговий портретъ заедно въ Устава на Българ. тогашенъ революционенъ централенъ комитетъ и при това още благодарение на издадената тога амнистия отъ Султана; III) че прѣзъ 1878 и 1879 г. ме подбутна сѫщий патриотизмъ да бѫдѫ съучастникъ въ бившето Македонско възстание въ Крѣсна до тога, до когато се указа че не му е врѣмето да се воюва и да се продължава онуй въстаническо движение, което става причина да не ми е възможно да се възвърна въ родното си мѣсто и ме принуди постоянно да живѣя въ прѣдѣлитѣ на Свободна България; IV) че тъзи моя 10 годишна борба сьмъ я водилъ все съ свой капиталъ и натрупвание частни дългове, които и още не сьмъ доплатилъ, за доказателство на което служи пратеното до мень писмо отъ Кюстенд. Град. Общ. Управление отъ 26 Ноемвр. 1894 г. подъ №. 5998, съ което това Управление иска отъ мене остатъкъ отъ сумата която дължахъ на покойний кюстендилский Митро-

политъ дядо Илarионъ по единъ задлъжителенъ записъ още когато той бѣше прѣдсѣдатель на Св. Синодъ въ Цациградъ а азъ прѣзъ онуй врѣме народенъ прѣдставитель по изработване Екзархийский Уставъ въ този градъ, а завѣщанъ (записа) отъ него на сѫщото Общ. Управление, — които дългове се увѣличиха въ голѣмъ размѣръ както за поддържанието себе си прѣзъ 5 годишното ми ирѣбиваване въ Цариградъ като прѣдставителъ по сѫщий въпросъ църковенъ, така и многочисленното ми осмо-членно семейство въ отечеството ми; V) че моята дѣятелность прѣзъ тѣзи 10 години се простря и въ друго полезно дѣло: по моя инициатива се състави учителско дружество въ мелничко-Драмско-неврокопската Енархия, което отъ съставянието му прѣзъ 1872 г. до конечното му съсипване прѣзъ фаталната 1876 г. можа да отвори за първъ пѫть и да поддържа отъ прихода на това дружество български училища въ главни пунктове на Източна Македония: въ града Мелникъ, въ гр. Просэченъ. (Драмски Окрѫгъ) и въ селата: Скрижево и Коланотъ (Зѫхненска Околия. Серски окрѫгъ) а и при това още имахъ честьта да се срѣщна съ казанний по-горѣ патриотъ Каблешковъ за да взема отъ него дълги лекции, по които трѣбваше да се приготовлява народа на общо възстание противъ 5 вековния му завоевателъ; VI) че поради тъзи моя горѣизложена дѣятелность дойдохъ до крайна бѣдностъ а благодарение на първото открито българско Министерство, което на основание миналото ми въ края на 1879 г. ме назначи коронень чиновникъ по сѫдебното вѣдомство, но което съ исключение само на двѣ години продължавахъ да служа, до когато въ началото още на 1889 г. станахъ жертва и плячка на искусното и прочутото интриганство на нѣкои отъ бившитѣ народни прѣдставитѣли въ Кюстенд. окрѫгъ и по тѣхно настояване бидохъ уволненъ отъ длъжностьта Мировий Сѫдия и отъ тогасъ до днесъ още с тоя безъ длъжность; а и при това още по волята на сѫщитѣ интриганти би-

дохъ прѣслѣдванъ и подхвърленъ на разни гонения и препятствия върху всѣка една почната отъ менъ работа за прѣхраната на многочисленното ми семейство и за задомванието на тритѣхъ ми щерки, вслѣдствие на което дойдохъ до това безисходно положение, което повече отъ 6 години насамъ свирепо ме прѣслѣдва а и при това още ме не оставя на спокойствие, а за избавлението ми отъ туй—положение, подадохъ прошение за пенсия до ланското и сѣгашното Об. Народ. Събрания.

Подиръ тъзи моя най—скромна молба къмъ Васъ, Господа Народни прѣдставители, съ настоящето си най — покорно Ви моля, да обърнете сериозно внимание върху просбата ми за пенсия и приложенитѣ къмъ нея документи, и, отъ като се увѣдомитѣ въ моята честна и безкористна 10 годишна дѣятелность, която е прѣнесла своята жьртва върху олтаря на Великия народенъ жертвенникъ, комуто длъжи всякой българинъ, билъ той наклоненъ или не да се възнаграждаватъ истинитѣ народни труженници, които за благото на своя народъ сѫ станали жертва, и отъ капиталисти сѫ принудени да подаватъ рѫка за помощъ, която помощъ тѣзи тружинници очакватъ отъ онѣзи Български синове, които се удостояватъ да бѫдѫтъ Народни прѣдставители и сѫ въ състояние да оцѣняватъ онуй свято обстоятелстесво т. е. водената борба отъ народнитѣ труженници, безъ която жертва нашия народъ още имаше да продължава 5 вѣковното си робство. — слѣдъ това да благоволитѣ и ми опредѣлитѣ пенсия, каквато майка България е отпущала на народнитѣ труженици на моитѣ познати другари покойнитѣ Д-ръ С. Чомаковъ и Н. Михайловски и живия още патриотъ дѣдо П. Р. Славейковъ, отъ които послѣдния за неговото минало прилично е възнаграденъ още прѣди да постѫпи Стамболовъ на власть, както и помѣнатия Михаиловски.

Господа Прѣдставители! Ако съ такъво едно прилично възнаграждение ме удостоите, Ви ще извършите

МАКЕДОНИЯ ВЪ МИНАЛОТО Й.

— Ἀρχαία Γεωγραφία τῆς Μακεδονίας συνταχθεῖσα κατὰ τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα ὑπὸ **Μαργαρίτου Γ. Δημητσᾶ**, καθηγητοῦ Μέρος Πρῶτον: Χωρογραφία. Ἀθήνησι, 1870. — **Μακεδονικά** . . . . Μέρος δεύτερον, Τοπογραφία, οὗ προτέτακται ἐν εἴδει προλόγου καὶ εἰσαγωγῆς πραγματεία ἱστορική τε καὶ φιλολογική. Ἀθήνησι. 1874.

(— **Стара География** съставена, по источницитѣ и спомагателнитѣ книги, отъ **Маргарита Г. Димицà**, професоръ. Часть първа: *Хорография*. Атина, 1870. г. — **Македонски нѣща** . . . . Часть втора: *Топография*, съ Историческа и литературна Студия въ видъ на Прѣдисловие и Въведение. Атина, 1874. г.).

Отъ Димитриева.

—

Спорнитѣ страни иматъ още и това прѣимущество, че тѣ възбуждатъ по́-голѣмо внимание върху себе си и даватъ поводъ на разни за тѣхъ изучвания и изслѣдвания, за каквито инакъ едва ли би се и помислило. Не знаемъ до колко Македония може и днесь още да се нарича въобще земя неизвѣстна, каквато бѣше наистина до скоро почти за всички, а на́й-вече за самитѣ Българе прѣди нѣколко години. Но извѣстно е, че отъ доста врѣме насамъ Македония е обърнала особенно внимание върху себе си и че числото на книжовнитѣ за нея трудове, било въ отдѣлни съчинения съ разни свѣдѣния, па и съ разни още направления, било въ периодическия въобще печатъ, отъ день на день се умножава по́-много. За нея се пише не само на български, но и на разни други езици, па, каквито желания и да се исказватъ за нѣщо по́вечко, за по́-голѣмъ рой свѣтлина върхъ нея, не може, въ всѣки случай, да се каже днесь, че тя е съвършенно забравена, или непростително занемарена. При досегашното изучванье на тази страна въ етнографическо, езикословно и географическо отношение доде послѣдне да се прибави и изучваньето й въ статистическо отношение. Подробни нѣкои описания на цѣли окрѫзи въ Македония, обнародвани неотдавно въ българския периодически печатъ, обновяватъ съ забѣлѣжително прилѣжание

единъ видъ новъ периодъ за запознаванье публиката по́-отблизу съ нинѣшното дѣйствително положение на тази страна. Нѣма съмнѣние, че остава още много нѣщо да се изслѣдва и че трѣба още много да се работи, но непризнаваньето на онова, което е извършено до сега и което се върши днесь за днесь, било би не само неблагодарность, но и достоосѫдително обезсърдчвание за труженицитѣ по това поле, ние поне труженици, които се залавятъ съ подобна работа сериозно, па при това и при нуждната за нея подготовка. Перото и мастилото и книгата нѣма съмнѣние, че сѫ извършили и вършатъ много нѣщо навсѣкадѣ; незамѣтно тѣ сѫ расклащали до дъно, тѣ сѫ прѣобрѫщали коренно цѣли человѣчески общества; до колко обаче, при окончателното разрѣшение участьта на една страна, послѣдната дума може да бѫде тѣхна, то е всѣкога въпросъ. Колчимъ е дрънвалъ часа за таквосъ едно окончателно разрѣшение, словото обикновенно твърдѣ малко е дѣйствувало, а перото и мастилото сѫ служили просто за да се сложи на книга онова, което сѫ разрѣшили, което сѫ вече извършили други отъ другъ родъ фактори въ борбата за народнитѣ притязания, въ борбата за живота на народитѣ, както сѫ си го тѣ сами схванѫли и както сѫ си го сами карали. Трѣба ли за това да се счупи, да се захвърли перото? Да, ако би трѣбало и земледѣлецътъ да захвърли и мотика и орало, ако би трѣбвало и той да прѣстане да оре и да сѣе, защото не може да знае, не може да угади като какви природни случайности би могли да избухнѫтъ на часа, който той ще очаква за прибирание плода отъ своя трудъ и потъ. Ако не друго, работението на книжовното поле за положението на една страна съживѣва поне, не дотамъ може би будно, народното самосвѣстѣванье, което, каквото и да се случи, не е, и само по себе, безъ значение въ никой случай, независимо още отъ това, че туй работенье освѣтлѣва върху тази страна всичкия свѣтъ, а освѣтляванието свѣтътъ не е тъй сѫщо безъ никакво дѣйствие въ подобни случаи.

I.

Между многото съчинения за Македония има и едно писано на гръцки още прѣзъ 1870 и 1874 г. Заглавието на това съчиненье записахме прѣдъ настоящата статия. То

свява, че книгата има за прѣдмѣтъ древнята география на Македония. Книгата се състои отъ два тома несъразмѣрни помежду си. Първия томъ брои 238 страници съ други 60 за прѣдисловие, а втория — 912 страници текстъ съ други 417 за Прѣдговоръ и Въведение. Първия обема *хорографията* и *хидрографията* въобще, а втория *топографията* на Македония съ разни исторически свѣдения, а при това и съ разни сѫждения, особенно въ Прѣдговора и Въведението. Авторътъ на тази книга е Маргаритъ Г. Димица, за когото отъ послѣднята книжка XXXVI (стр. 812) на „Периодическото Списание“ се учимъ, че билъ погърченъ Българинъ отъ г. Охридъ, че имего му било *Димза*, а не *Димица* (Δημητσᾶ), както се самъ прѣкръстилъ отпослѣ, и че той билъ професоръ въ Атина, както за това се види, впрочемъ, и отъ самото горньо заглавие на книгата му. Каквато и да е, подобна една книга написана отъ подобенъ авторъ, твърдѣ естественно е да възбуди, и вънъ отъ Гърция, па най-вече между насъ, особно любопитство у всички, за които думата Македония значи нѣщо повечко отъ колкото едно просто географическо наименование на една мѣстность. Истина е, че авторътъ се занимава главно съ миналото на тази страна, а за настоящето говори само по увлечение, по нѣкогаждъ пó-вече отъ патриотическо, и въ видъ на обяснение или и заключение спорѣдъ миналото. Но каквито и да сѫ належащитѣ нужди по настоящото положение въ Македония, изучванието на миналото не е тоже безъ полза; напротивъ, то хвърля свѣтлина върху много въпроси, то подготвя почвата, то улеснява пълното разбиране на настоящето. При това, настоящето на една страна се цѣни толкозъ пó-много, колкото пóвечко се знае нейното минало во всѣко отношение, а миналото на Македония не е отъ обикновеннитѣ, даже въ всеобщата история.

У насъ, за сега поне, на дневенъ редъ за Македония е, главно, нейното сегашно положение само по себе и спрямо нѣкои съсѣди. Подигатъ се обикновенно прения не за нѣкогашното положение на тази или на онази мѣстность, не за племена изчезнали или прѣтопени въ други, не за старата ѝ история, а за сегашното въобще състояние на страната, за писменностьта и за настроението на нинѣшнитѣ ѝ жители, за тѣхнитѣ дѣйствителни желания и стремления.

*

Ако не за друго обаче, то поне за разнообразие, за избѣгванье единъ видъ монотония по единъ и сѫщи въпросъ, г. Димицовия трудъ може да послужи като нáй-сгоденъ случай за спомнюванье нѣкои нѣща отъ миналото на една страна, чиято настоящата и бѫдѫща участь възбужда днесъ нáй-живъ интересъ, па трѣвожи въ висша степень и сама нея и съсѣдитѣ ѝ, до като пакъ къмъ нея сѫ устремени въ сѫщото врѣме небезкористни погледи и отъ пó-далечни нѣкои страни. Но, независимо отъ всичко това, въпросния гърцки трудъ не е, и самъ по-себе си, безъ дѣйствителна стойность.

Книгата на г. Димица — ние ще го наричаме както самъ си се нарича и подписва, — не носи отпечатъкъ нито даже на сравнителна оригиналность. Вѣроятно, тя на-да-ли би се и състояла, поне въ сегашната си форма, безъ пó-нови, па рѣчи и съврѣменни нѣкои изслѣдвания по сѫщия прѣдмѣтъ, старата, т. е., география на Македония. Самъ, впрочемъ, авторътъ е далечь отъ всѣкакви притязания за пълна оригиналность. Въ края на първия томъ (стр. 225—226) той самъ признава, че много отъ описваннитѣ мѣста, той наистинна ги самъ посѣтилъ отблизу, но че за другитѣ той, при старитѣ гръцки и латински источници, ималъ прѣдъ видъ почти всички пó-нови и съврѣменни по сѫщия прѣдмѣтъ списания. Подобна исповѣдь той повтаря и другадѣ, като при това обажда, че книгата му нѣма притязания за папска непогрѣшимость. Не стига това. Освѣнъ привожданнитѣ май до роскошъ историци и географи въ многочисленни, па често и дълги, при това и излишни по нѣкогаждь бѣлѣжки, още въ началото на първия томъ той дава и пъленъ, токо-рѣчи, списъкъ на всички стари еллински и латински и византийски списатели, които направо или мимоходомъ сѫ писали или просто сѫ споменѫли нѣщо за обесняваннитѣ отъ него мѣстности или досѣганитѣ отъ него събития, както и на всички спомагателни пó-нови съчинения, които се отнасятъ пó-вече или пó-малко къмъ Македония и съ които се послужилъ той до нейдѣ при съставяньето на своя трудъ: съчинения, обнародвани на нѣмски, на француски, на английски, а нѣкои и на ново-гръцки. Списъкътъ е една цѣла и дълга, но и сериозна библиография по прѣдмѣта, поне до врѣмето, когато авторътъ е съставялъ своя трудъ. Единъ отъ пó-новитѣ списатели, които има прѣдъ видъ,

особенно въ втората часть на книгата си, е и нѣмецътъ Tafel, на когото книгата за Солунъ до 904 год. сл. X, написана на латински и издадена прѣзъ 1839. год. е единъ видъ класическо съчинение по прѣдмѣта си[1]). Съ всичко това авторътъ иска да каже, че той самъ не е открилъ нѣкой новъ свѣтъ, че много други прѣди него сѫ съдѣйствували за узнаваньето Македония и всичко, що се отнася до нея, че безъ това съдѣйствие тази страна би останала и до днесь наистинна terra incognita (земя неизвѣстна) за мнозина, и че той, въ своя трудъ, е слѣдвалъ просто примѣра на краснолюбивата пчела и на трудолюбивата мравунка. Всичко това обаче не отнима у автора самосъзнанието, че и той самъ е извършилъ нѣщо по тази часть отъ старата география на земята, която е произвела Филипа, Александра и Аристотеля, както самъ често повтаря тази, впрочемъ безспорна, истина, и че, слѣдователно, труда му, вопреки всички възможни недостатъци, не е лишенъ отъ що-годѣ стойность, въ сравнение даже съ други по тоя редъ изслѣдвания, ако и тѣзи послѣднитѣ да иматъ притязания на единъ видъ по́-голѣма оригиналность, даже на единъ видъ наученъ авторитетъ. Г. Димица ималъ е прѣдъ видъ почти всичко писано за Македония, но той не би приелъ, мислимъ, да му се каже, че той просто прѣписва и прѣвожда или че работи по това сѫщото поле рабски съ единъ видъ отричанье отъ всѣка своя авторска самостоятелность прѣдъ други по́-малко или по́-много извѣстни авторитети. Не само той остава често при особенно мнѣние, което и неотстѫпно поддържа, но още се наема да изобличава нѣкои погрѣшки и недостатъци у другитѣ, па да натяква и на географически авторитети, какъвто е, н. п. Кипертовия.

Въ промеждутока между първия и втория томъ на г. Димица Н. Kiepert обнародвалъ своитѣ „Бѣлѣжки по Географията на Стара-Гръция като прѣдувѣдомление за новия Атласъ на Еллэда"[2]). Въ тия си бѣлѣжки Кипертъ, като

---

[1]) De Thessalonica ejusque agro Dissertatio Geographica. Scripsit Theophilus Lucas Frid. Tafel. . . Berolini. . . . 1739. — Друго съчинение, почти тъй сѫщо классическо по прѣдмѣта си, отъ сѫщия авторъ е и: De Via militari Romanorum *Egnatia*, qua Illyricum, Macedonia et Thracia jungebantur Dissertatio Geographica. Scripsit Theophilus Luc. Fridericus Tafel. Tubingae 1842. И двѣтѣ тия съчинения се имаха прѣдъ видъ при съставяньето горнята статия по поводъ на г. Димицовия трудъ.

[2]) Bemercungen über die Geographie von Alt-Griechenland als Vorbericht zum neuen Atlas von Hellas. Berlin. 1871. -- Стр. 8.

споменува, че двѣ само съчинения били излѣзли на свѣтъ прѣзъ онова врѣме за Македония, именно съчинението на Французина Desdevises-du-Dézert[1]), и онова на самаго Димица, прибавя да каже, че и съ едното и съ другото географията на Македония едва ли прави една стъпка пó-далечь отъ заключенията на Leake, Ot. Müller, O. Abel и др.; а пó-особно за първия томъ на Димицовото съчинение Кипертъ бѣлѣжи, че този трудъ обема Хорографията на Македония, но, съставенъ почти отъ извѣстни източници, той не съдържалъ нѣщо ново за тази страна. Като привожда тия бѣлѣжки на извѣстния нѣмски Географъ, гръцкиятъ авторъ повторно признава, че наистинна той не е открилъ въ Македония ни нови рѣки, ни нови езера или нови моря и нови гори и планини, та Кипертъ и тѣхъ да запише въ новата си Карта, но бѣлѣжи, отъ своя страна, че, каквито и да сѫ старитѣ източници, тѣ още не сѫ исчърпани и не сѫ изучени както трѣба, та за това и самъ Кипертъ и други още негови съотечественници, казва г. Димица, паднали въ брой погрѣшки, отъ които той едни изобличилъ въ първия томъ, а други, много пó-вече, изобличава въ втория томъ (Т. II. стр. 393, съ букви). И за да потвърди това си натякване съ факти, той казва, че между Струма и Места (Στρυμων καὶ Νέστος) по морското крайбрѣжие имало въ старо врѣме единъ градъ отъ нáй-извѣстнитѣ и нáй-знаменититѣ, споредъ свѣдѣнията на всички стари списатели. Името на този градъ билъ *Галипсосъ* (Γαληψὸς); но имало, въ старо врѣме, и другъ градъ со сѫщото име въ халкидийския окрѫгъ Ситония (Σιθωνία), градъ обаче безъ никакво почти значение и веднаждъ само спомененъ отъ Иродота. Какво прави тукъ Кипертъ? Ето какъ отговаря почти буквално на тоя въпросъ гръцкия авторъ. „Като чете, казва той, человѣкъ писаното у старитѣ списатели за този градъ, па земе на рѫка Кипертовата Карта за стара Еллада (Greciae antiquæ tabula in usum Scholarum descripta ab Henrico Kiepert, editio altera *emendata,* Berlin, 1869) и потърси въ нея знаменития градъ *Галипсосъ,* тъй ясно описанъ отъ гръцки и латински списатели, чуди се наистинна какъ този градъ да не се срѣща въ таквасъ голѣма Карта назначена за училищата и за онние, които изучватъ старитѣ списатели; и человѣкъ се принуждава да признае, какво Ки-

[1]) Desdevises-du-Dezert, Geographie ancienne de la Macédoine. Paris. 1862.

пертъ, който изобличава мене, че сьмь съставилъ моята Хорография на Македония отъ извѣстни почти източници, самъ той пъкъ нито старитѣ списатели е изучилъ както трѣба, поне относително до Македония, нито отъ по́-новитѣ е можилъ да отличи ония, които сѫ разумѣли добрѣ въпросната мѣстность; но, като слѣдвалъ съ затворени очи само ония отъ тѣхъ, които я разбрали криво като, н. п. Pauli и Forbirger, той помѣстя въ своята карта малкия, незначителния и само веднаждь отъ Иродота спомененъ градецъ Галипсосъ, а исключва отъ тази карта и осѫжда на небивалица общеизвѣстния и знаменития г. Галипсосъ, за който говорятъ всички по́-извѣстни списатели, и стари и нови, когато него именно би трѣбало той да запише, и то съ голѣми букви, въ своята карта. А че така сѫ разбрали това нѣщо и множина отъ по́-новитѣ, безъ да сѫ даже всички специални географи или хартографи, нека Кипертъ прочете Leake, Mannert, Sikler, W. Hoffman, A. Schaefer, O. Abel, Desdevisse-du-Dezert, а на́й-вече прѣвъсходния A. Böckh[1]). Отъ всичко това Кипертъ ще се убѣди, че смѣло е и опасно, да се произнася человѣкъ за нѣща, които и самъ не знае“ (Т. II, стр. 396, съ букви). Слѣдъ това, за да не се каже, че на́й-послѣ съ единъ примѣръ нищо не се доказва, гръцкия авторъ, като евява, че той има да изобличи и други подобни погрѣшки на мѣстото имъ, привожда тукъ още единъ примѣръ, отъ който се види, споредъ него, че погрѣшката се отнася не вече къмъ единъ градъ, но къмъ цѣла една страна и къмъ цѣло едно племе, безъ причина и вопреки свидѣтелствата на старитѣ списатели захвърляно въ Кипертовата карта отъ единъ край на другъ противоположенъ. Думата му е за мѣстностьта *Дассаретия* (Δασσαρῆτις) и за населяющето тази мѣстность племе *Дасарити* (Δασσαρῖται); тѣхъ всички списатели и стари и нови ги полагали около сегашното Охридско езеро (Λυχνίτις λίμνη) и града Охридъ; Кипертъ обаче, неизвѣстно, споредъ г. Димица, какъ и защо, зема та прѣхвърля въ картата си нѣкѫдѣ къмъ сѣверната часть на Ипиръ както самата мѣстность, така и племето (id. 398). По този

[1]) Leake, travels in Northen Greece. London, 1835 — Mannert, Geographie der Grichen und Römer — Sickler, Hanbuch der alten Geographie. (assel, 1832. -- W. Hoffmann, Griechenland — Dr. Hoffmann, Descript. Chalc. Thrac. sive Macédoniæ. — A. Schäfer, Demosthenes und Seine Zeit, Leipzig, 1859. — O. Abel, Makedonien vor König Philipp. Leipzig, 1847. — A. Boech, Staatshaltung der Athener, Berlin, 1851.

случай, гръцкия авторъ упрекава на́й-послѣ Киперта, че той даже прѣобърналъ половината Македония въ Захарска пустиня съ изоставянье цѣли страни и мѣстности, каквито е, между друго, кавва, и на́й-старата и на́й-извѣстната область *Пелагония*. За всичко това той расправя въ втория томъ. Но още и въ първия томъ, изданенъ на 1870 г., той изобличава въ Прѣдисловието не една и двѣ погрѣшки, въ които подпаднали, споредъ него, мнозина отъ списателитѣ по старата въобще География, а по́-частно по географията на Македония, каквито сѫ Forbirger, Bursian, Mannert, Cousinery[1]), Desdevisse-du-Dezert, при това и Hahn[2]): като говори особенно за Eorbirger-а, той се извинява, че съ тѣзи свои бѣлѣжки и поправки той нѣма намѣрение да сѫди или да осѫжда труда на такавъ сериозенъ списатель, отъ който се и самъ ползувалъ, но просто да покаже това, което и самъ Forbirger признавалъ прискърбно, т. е. че отъ старитѣ страни Македония била на́й-малко изслѣдвана до послѣдне врѣме. А понеже географията и историята сѫ тѣсно свързани помежду си, г. Димица бѣлѣжи още, че географическитѣ погрѣшки породили естественно и исторически погрѣшки, и указва на нѣкои таквизи, въ каквито, по тази причина, види се, споредъ него, да е попадналъ тукъ-тамѣ и извѣстния английски историкъ на стара Гърция G. Grote[3]), и които той открива и поправя съ помощьта на старитѣ източници и на други нови списатели.

Съ такизъ притязания се евява книгата на Македонеца Димица за Македония, страна прѣнебрегнатата наистинна още и отъ старо врѣме въ географическо отношение, споредъ както расказва самъ въ Прѣдисловието на първия томъ, но страна интересна, богато надарена отъ природата, съ минало славно, каквото малки страни сѫ имали, и станала, за това, прѣдмѣтъ, въ послѣднитѣ врѣмена, на всестранни изслѣдвания. По тази причина се рѣшилъ и той, въпрѣки всичкитѣ му на́й-напрѣдъ боязни и колебания, да прѣдприеме прѣдмѣтното съчинение отъ ревность и усърдие къмъ милото му и драго отечество Македония; съчинение, състояще отъ старата география на тази страна съ двѣ части, хорография и топография, и отъ

[1]) A. Forbirger, Haltung der alten Geographic, Leipz. 1842. — Bursian, Geographic von Griechenland. 1868. — Cousinery, voyage dans la Macédoine.
[2]) Albanesische Studien, Vien, 1853. — Reise von Belgrad nach Salonik. Leipzig, 1868
[3]) G. Grote History et Greece.

старата ѝ история до XV-ий вѣкъ. Планътъ е испълненъ; но ще ли ни бѫде позволено да забѣлѣжимъ, че бъркотията при испълнението бие май въ очи отъ всѣка една страна, особенно въ втория томъ? Нѣма съмнѣние, че авторътъ е ималъ прѣдъ себе си богатъ, изобиленъ материалъ, но види се, че именно това богатство и това изобилие отъ събранъ материалъ сѫ побъркали за единъ по систематически редъ и за една пó-голѣма ясность. Ненадлежи намъ, които пишемъ тие редове посрѣдъ българско поле обиколено отъ високи български гори и планини, да кажемъ нѣщо и за самия слогъ на книгата; но, освѣнъ ако се лъжемъ може би като чужденци, той ни се видѣ отъ всѣка една страна пъленъ съ неравности, па още, намѣстѝ, и тъй извъртенъ по прѣнебрѣжность, щото става нужда отъ необикновенно наистинна по нѣкогаждь дълготърпѣние за да се прослѣди и разумѣе напълно мисльта на автора. При всичко това, книгата е пакъ съ безспорна стойность. Въпрѣки признаванитѣ отъ самия авторъ нѣкои недостатъци, а ние ще прибавимъ, и нѣкои малки неточности, особенно по наименованията на нѣкои мѣстности, тя сé остава за оние, които сѫ запознати съ новия гърцки езикъ, единъ видъ скѫпъ сборникъ отъ разни географически, па още и исторически свѣдѣния за Македония, нáй-вече въ миналото ѝ. Неизвѣстно само, защо такавъ единъ географико-исторически трудъ отъ необикновенъ размѣръ не е допълненъ и съ една съотвѣтствена карта на края за пó-пълно изучванье прѣдмѣта, а, при това, и за пó-лесно провѣряванье поддържанитѣ отъ автора особенни възгледи спрямо други списатели. Кой знае? Но може причината на това да сѫ недостатъкъ отъ материялни срѣдства, па още и мѫчнотии при испълнението на подобна техническа работа.

II.

Кѫдѣ и какви сѫ били старитѣ граници на Македония? Отговорътъ на този въпросъ щѣше да е твърдѣ лесенъ, ако тѣзи граници би останали едни и сѫщи всѣкога, още и въ старо врѣме. Но границитѣ на Македония, и като страна въобще и като самостоятелно царство, сѫ се измѣнявали не веднаждь и двaждъ. Тѣ сѫ били опрѣдѣлявани различно въ различни врѣмена споредъ разширяванието на Македонската сила или, въ пó-късно врѣме, споредъ

общитѣ административни распредѣления било въ римската, било, пó-послѣ, въ византийската империя. Отъ тукъ и много недоразумѣния и разногласия по опрѣдѣлянаньето границитѣ на Македония, особенно въ старо врѣме. Споредъ старитѣ източници и заключенията на пó-нови списатели, г. Димица указва като ядро на нáй-старата Македония страната, която се намира между р. Алиакмона (Ἀλιάκμων), сегашна *Бистрица,* и р. Лудия (Λουδίας), сега *Мавронери,* или *Карашмакъ* отъ една страна, и цѣлата източна крайморска равнина, отъ друга страна, както поддържа и O. Abel, историкътъ на Македония до прѣди царя Филипа (354—337 п. х.). Страната, която се простирала особенно между двѣтѣ поменжти рѣки, се нарича отъ Омира *Иматия* (Ἠμαθία, *Илиад.* XIV, 225), отъ Иродота веднаждъ *Македонисъ* (Μακεδονὶς), обикновенно *Македония,* а пъкъ, пó-кжсно, отъ Константина Багрянороднаго *Макетия* (Μακετία) и *Клидимъ* (Κλείδημος). Постепенно тия граници се разширили както къмъ истокъ и западъ, така и къмъ сѣверъ и югъ до възцаряваньето поменжтаго Филипа, отца Александра великаго. При царуваньето на Филипа (360—337 п. х.), както и при неговитѣ преемници, тъй сжщо и при римското пó-послѣ владичество, при което Македония е била раздѣлена на 4 главни части, за естественни граници тя имала: къмъ сѣверъ пл. Скарда (Σκάρδος), сега *Шаръ-Планина,* Орвелоса (Ὄρβηλος), сега *Спацъ,* Скомионъ (Σκόμιον), сега *Рилска Планина* съ *Витоша,* и отчасти Емоса, (Αἷμος), *Стара-Планина*; къмъ истокъ — р. Неста (Νέστος, Места или Кара-су), чието устие раздѣляло Македония отъ Тракия, па още и Родопитѣ до онази точка, гдѣто тѣ се свръзватъ съ Скомионъ и Емоса; къмъ югъ пъкъ, подиръ превземаньето и на халкидийския полуостровъ — Пинда, Камвунскитѣ гори (Волуца), Олимпа и лѣвия брѣгъ на Пиниоса (Πηνειος, Саламври) отъ тѣсния проходъ на Темпитѣ до неговото истичанье; къмъ западъ пъкъ, нáй-напрѣдъ, — Охридското езеро (Λυχνίτις λίμνη), а пó-послѣ, и при Римлянетѣ — Адриатическото море отъ Епидамнъ, сега Дурацо, до р. Келиднъ (Κελυδνὸς) или споредъ други нѣкои, отъ гр. Лиссосъ (Λισσός) до гр. Орика (Иерихо). Тѣзи сж указванитѣ съ приблизителна точность граници на Македония при нейния нáй-цвѣтущъ периодъ въ врѣмето на Филипа и Александра, както и послѣ, слѣдъ

покоряваньето ѝ отъ Римлянетѣ. — Само отъ себе се разумѣва, че тукъ е думата само за собственна Македония въ старопланинския полуостровъ, както се опрѣдѣля приблизително по съхраненитѣ паметници, но кому не е извѣстно пространното, почти безпрѣдѣлното намѣстѝ македонско владичество въ Европа, Азия и Африка подирь Александровитѣ завоевания (337—323) и при неговитѣ преемници?

Както и да е, въ тия така указани граници за стара Македония се ограничава и Димицовия трудъ; въ тия граници се описватъ и обозначаватъ прѣдѣли съ страни близосѣдни, гори и планини съ разни расклонения, равнини и долини разнообразни, рѣки и притоци по разни направления, извори и устия, различни езера и блата, моря и морски брѣгове, продълговати въ морята земни оетроти, заливи и пристанища. Материалъ, както гледате, географически отъ нáй-богатитѣ; но географията на която и да е страна мжчно се съкращава въ една статия, а още пó-малко, разумѣва се, на таквась страна, каквато е Македония, какавъто е, може се каза, цѣлий Старо-планински полуостровъ. Г-нъ Димица, види се, самъ разумѣва тази мжчнотия, та зарадъ това, подирь като изброява пó-главнитѣ планини, които се издигатъ, едни пó-високи други пó-низки, около Македония по всички страни, и ги изброява съ тѣхнитѣ стари и нови наименования и съ тѣхнитѣ расклонения къмъ вжтрѣшностьта на Македония, той самъ скратява всичко това и казва, въ единъ видъ оглавление, че „Македония, ограничена отъ всждy съ голѣми гори и просичана съ таквисъ отъ сѣверъ къмъ югъ и отъ западъ къмъ истокъ, образува голѣми равнини и басеини, които иматъ форма ту кржгла, ту неравно четвероуголна, и че тави природна формация, която не се срѣща нито въ Иллирия, нито въ Ипиръ, нито въ Тессалия, нито въ сама Еллада, е безъ друго сѫдѣйствовала нáй-много за голѣмото историческо и политическо значение на страната“. Отъ бѣлѣжки подъ текста се види, че сжщото почти сж казали по тозъ прѣдмѣтъ и извѣстния A. Boué, и O. Abel и Desdevisses-du-Desert и др. (т. I. стр. 86). Подробности за всичко това обаче би прѣдизвикали тукъ безбройно число наименования и дълги разяснения, а това би надминало извънмѣрно границитѣ, па още и цѣльта на настоящия трудъ. Ще се задоволимъ само съ нижеслѣдующитѣ кратки показания.

III.

Г. Дшмица изброява планини къмъ сѣверъ петь: 1) *Вертискъ* (Βερτίσκος, Баба-даагъ); 2) *Скарда* (Σκαρδος, шаръ-даагъ, шаръ-планина); 3) *Орвилосъ* (Ὄρβηλος, Спацъ) съ различни расклонения къмъ югъ и къмъ истокъ; 4) *Скомионъ* и *Скомвросъ* (Σκόμιον καὶ Σκόμβρος, Курбецка, Витоша и Рила); 5) *Емоса* Αἷμος, Балканитѣ, Стара-Планина); къмъ западъ той исчислява планини осемь: 1) западния, който е и нáй-голѣмия, клонъ на *Скарда,* раздѣляющъ Македония отъ Иллирия, съ разни подрасклонения; 2) *Пиерия* или *Пиринеи* (Πιερία καί Πυρηναῖα, Петрина, Галичица, споредъ А. Boué), планини безименни въ старо врѣме, а нарѣчени така отъ византийскитѣ списатели Кантакузина и Акрополита, когато пъкъ Теофилактъ ги нарича *Български* (Βουλγαρικά ὄρη), като отъ Българе и въ старо врѣме и сега още населени; 3) *Кандавийски* планини (Κανδάυια или Κανδαούια) наричани отъ Теофилакта *Вагора,* а пакъ отъ Анна Комнена *Вавагора,* смѣсвани отъ пó-новитѣ писатели съ прѣдпоменжтата *Пиерия,* и издигани въ височина, 4500′—5000′ срѣщу г. Струга, както около южния брѣгъ на Охридското езеро, гдѣто се нарича Ливанискъ (Ξηροβοῦνι, Сухагора), така и около западния брѣгъ на сжщото езеро; 4) *Барнусъ* (Βαρνοῦς, Перистери, Неречка къмъ югъ), която образува источната и южната страна на голѣмия басеинъ Битолски (Битоля, Манастирь, расположенъ малко пó-горѣ отъ стария градъ Ираклия, отъ който развалини и паметници има съхранени и до днесь), а отъ друга страна пъкъ раздѣла Прѣспенското езеро и поле отъ Битолското; 5) *Граммосъ,* още *Бусотари* и *Смолика* (Βόϊον, споредъ Стравона, Βερκετήσιον, споредъ Плиния); 6) *Томарнъ* или *Томаросъ,* между двѣтѣ иллирийски рѣки, Ергента (Ἄψος) и Девола (Ἐορδαϊκός), съ върхове отъ височина 5—6000′ близу до Бера (Βεράσιον), всѣкога снѣгопокрити, отъ които могло да се види цѣлата страна, и които служили, въ Турско, за прибѣжище на хайдуцитѣ прѣзъ лѣтно врѣме; 7) *Аснай* (Ἄσναος, Требучино), въ старо врѣме само отъ Тита Ливия споменувана подъ това име; 8) *Аеропъ* (Ἀέρωπος Пелагосъ), граница, другъ пжть, на Македонския или прѣвзетия Ипиръ; отъ къмъ югъ пъкъ се споменуватъ планинитѣ: *Камвунски* (Καμβούνια, Волуца и Амарвисъ) и *Олимпъ* (Ὄλυμπος, Ἔλυμπο, турск. Смаватъ-еви, жилище на небеснитѣ), гора съ много върхове,

отъ които нѣкои съ особни извѣстни имена, прочута и поетизирана въ старо врѣме като жилище на боговетѣ, на Музитѣ и. п. ч.; къмъ истокъ пъкъ се указватъ други осемь планини: 1) *Родопитѣ* (Ῥοδόπη, Доспатъ); 2) *Орвилосъ* (Ὄρβηλος, Пириндаагъ,升иринъ-Планина), план. различна отъ сѣверния Орвилосъ (нареченъ *Спацъ*), отъ който се и отцѣпя источния и се простира надлъжь юго-източно между р. Места и Струма, споменуванъ мимоходомъ отъ древнитѣ, а смѣсванъ отъ пó-новитѣ писатели съ споменувания само отъ Стравона сѣверенъ Орвилосъ; 3) *Пангеонъ* (Παγγαῖον, Пирнари); 4) *Керкинската* (Κερκίνη, Султаница, Гуменча, Лахана), споменувана въ старо врѣме, и описвана като пуста само отъ Тукидида, раздѣлала живущитѣ къмъ сѣверо-западъ отъ нея Пеони отъ живущитѣ сѣверо-источно отъ нея Синти, старо племе; 5) *Вертискъ* (Βερτίσκον, Дченгелъ-даагъ), источенъ клонъ отъ Керкинската планина, по направление отъ сѣверъ къмъ истокъ, именуванъ така отъ Птолемея и погрѣшно смѣсванъ отъ пó-новитѣ писатели съ пó-горѣпоменжтия Вертиска, за който говори Стравонъ и който образува нáй-западната часть отъ сѣвѣрната планинска линия; 6) *Киссосъ* (Κισσὸς, Χορτιάτης Хортачъ), единъ отъ тритѣ клона на *Керкинската* планина, съ нáй-високъ връхъ къмъ истокъ отъ гр. Солунъ; 7) *Ипсизонски* (ὑψίζωνος, Χωλομόνδας, Соломо, Холомо), третия клонъ отъ *Керкинскитѣ* къмъ истокъ, распространяванъ въ вжтрѣшния Халкидийски полуостровъ; 8) *Атосъ* (Ἄθως, Ἅγιον ὄρος). — Като централни гори въ Македония се описватъ доста надълго: *Мустацо* (Βάβουνας καὶ Μορίχοβον), която раздѣля голѣмото пелагонийско поле, и която не се споменува отъ старитѣ писатели; *Ворасъ, Верно и Верми* (Βορα, Βερνον, Βέρμιον), къмъ които имена съотвѣтствували до нейдѣ сегашнитѣ *Вичи, Докса, Ксироливадо, Гъозтепе.*

*

Любопитни сж нѣкои особенни упоминания за нѣкои имена, височини, баснословни прѣдания на нѣкои планини, споредъ нѣкои стари и нови списатели. Тъй, на примѣръ, за планината *Скомионъ* и *Скомвросъ*, съотвѣствующи, както се каза, на днешнитѣ *Витоша* и *Рила,* Sickler казва, че тѣ получили името си отъ финикийската дума *шомъ= рамена, гръбъ,* и така тѣ значили *раменна, гръбна планина,*

га че носила товаръ отгорѣ си, до като пъкъ Desdev du-Dzert бѣлѣжи, че послѣдния македонски царь Фи (181 год. пр. хр.) се опиталъ да види отъ нея двѣтѣ Адриатическото и Черното; но първото е просто прѣд жение съ нищо не подкрѣпено, а второто види се да грѣшка, защото сжщото се споменува отъ други за д планини въ Старо-планинския полуостровъ; за *Емоса,* С планина, който, споредъ старитѣ географи, билъ най- ката и най-голѣмата планина отъ всички други, не по тъй продълговатата си отъ западъ къмъ истокъ в до Черно море, но и по всичкия полуостровъ, за него т казвали, че отъ върха му, а не отъ върха на *Скомионъ,* се дали двѣтѣ моря, Черното и Адриатическото; г. Ди обаче бѣлѣжи, че самъ Стравонъ, извѣстния старъ геог намѣрва това мнѣние за погрѣшно не само поради голѣ пространство между Емоса и Адриатика, но още и п издигнатитѣ въ това растояние други планини; тъй и за името на Емоса (Αἶμος), сжщия поменжтий Sickl производжда отъ Финикийската дума Hâmas, която зна възвишаванье, *носенье,* отъ гдѣто се образувала думата като въздвигателъ, носитель въ смисъль, че носилъ вър снѣгъ, облаци, небе, както расказва Митологията н ритѣ Гърци за Титана Атланта, че билъ осжденъ отъ тера да държи на плещитѣ си небето, цѣлиятъ върх свѣтъ. Други пъкъ, както Hansen[1]) производжатъ *Емосъ* отъ Санскритската *hîmau, hemau,* отъ гдѣто п I вѣроятно и Имай. Гръцкия авторъ обаче не дава ника чение на тия производни измислици, и приема за че както името на Емоса, така и имената на мног планини, рѣки, градове сж просто гръцки и много с иматъ началото си въ гръцката митология. Спо *Емосъ* билъ единъ Тракийски царь, синъ на Сѣвер който ималъ за жена Родопа (Ροδόπη), и заедно съ билъ прѣобърнатъ отъ Юпитера въ едноименнитѣ *Емосъ* и *Родопа,* за наказание, че тѣ пожелали ужъ катъ Юпитерови чада. Това, че отъ нѣкои висок всрѣдъ полуострова се виждали отдалеченитѣ мо и за горѣпоменжтата планина отъ къмъ западъ ния, Вой (Βόϊον, Граммосъ, Вусотари), отъ върхове

[1]) Hansen, Real-Encyclopedie. т. 3. стр. 1048.

споредъ по́-нови нѣкои списатели, се виждали Егейското и Ионическото моря, което обаче още самъ Стравонъ намѣрвалъ за прѣувеличение. Къмъ югъ на Македония, споредъ указанитѣ по́-горѣ граници, се издига между другитѣ, и Олимпъ съ своитѣ високи върхове, отъ които се открива безпрѣдѣленъ и чуденъ горизонтъ и къмъ сѣверъ въ Македония и къмъ югъ въ Тессалия; Олимпъ, жилището, както споменахме по́-горѣ, на боговетѣ, сѣдалището на Музитѣ, бойното поле на Гигантитѣ, любимеца на Староеллинската поезия, се зема ту като Тесалийска, ту като Македонска гора, понеже се намѣрва между двѣтѣ страни; но различието на два Олимпа, по мнѣнието на нѣкои нови списатели, е неумѣстно, казва г. Димица. За Родопитѣ, които запазватъ Македония като голѣма и твърда стѣна отъ къмъ сѣверо-истокъ, както я запазватъ други планини отъ къмъ сѣверъ, западъ и югъ, и които, Родопитѣ, прилични, по ширината си и височината си, на германскитѣ Алпи, изобилуватъ съ гѫсти кории, съ богати дубрави, съ зелени поляни и съ на́й-приятни долини, бѣлѣжи се особенно, че тѣ имали голѣмо значение и въ старата Митология. *Ро́допи,* име собственно, се е считала, между друго, като една изворна невѣста, една русалка, дъщеря на рѣчния богъ Стримона, съпруга на царя Емоса въ Тракия и една отъ момитѣ, които играяли заедно съ Персефона или Просерпина, двужизненната, ту въ подземния, ту на земния свѣтъ, дъщеря на Юпитера и на Димитра (Δημήτηρ, Ceres), богинята на земледѣлието. За планината Орвилосъ, къмъ сѣверо-истокъ, наричана *Пириндаагъ,* Пиринъ-планина, гръцкия авторъ залѣга съ голѣма на́стойчивость да докаже, че тя трѣбва да се отличава безъ друго отъ другата си тезоименна, сѣверния Ὄρβηλος (Спацъ) издиганъ между Скардоса (Шаръ-планина) и Скомионъ (Рила и Витоша), когато источния Ὄρβηλος (Периндагъ, Пиринъ-планина), отцѣпенъ отъ билото на първия, се растѣга надлъжъ къмъ юго-истокъ между Места и Струма, и зима така началото си отъ сѣверния Орвилосъ, а не отъ Родопитѣ, както погрѣшно прѣдполагли нѣкои си. Колкото пъкъ за общото име *Орвилосъ,* горѣпоменѫтия Sickler произвожда и него отъ Финикийското *Оръ-Велъ,* което значило гора на Вила, (Ваала)? но това просто прѣдположение съ нищо не се потвърдѣвало, бѣлѣжи и тукъ

г. Димица, като прибавя, че въ подобни случаи пó-добрѣ е человѣкъ да мълчи отъ колкото да гони вѣтъръ. И понеже тукъ думата е за производни имена, нека забѣлѣжимъ, че и за свързваната къмъ югъ съ тоя источенъ Орвилосъ планина Пангеонъ (Παγγαῖον, сега *Пирнари,* или споредъ други, *Пилатъ-тепе, Егриазу, Кастанязъ, Кушница,* и 4-тѣ погрѣшни, по Димица), прочута въ старо врѣме за скжпитѣ ѝ, златни и срѣбърни, руди, както и за прѣкраснитѣ ѝ и чудни трандафили, че и за тази планина казва сжщия Sickler, какво и нейното име било Финикийско отъ думата *Пага,* която значила срѣщанье, свързванье, защото, види се, тя се срѣща, свързва съ Орвилосъ; но г. Димица държи и това производство за едно просто прѣдположение, па при това се съмнѣва да ли може да се поддържи и отдавнашното мнѣние на Плиния, че на рудитѣ и на тѣхното раскопавание пръвъ изобрѣтатель билъ, въ тази планина, финикиянецътъ Кадмосъ, тъй като Стравонъ и тукъ се види доста недовѣрчивъ, при всичко, че това мнѣние въ старо врѣме било доста распространено. По другитѣ гранични планини, както и по тѣхнитѣ расклонения къмъ вжтрѣшностьта на страната въ разни направления, нѣма да се забѣлѣжи нищо особно, а само това, че авторътъ често съ настойчивость залѣга да поддържи приетитѣ отъ него било положения, било наименования на планинитѣ, като мисли да се придържа, въ това отношение, повече къмъ старитѣ географи и списатели, отъ колкото къмъ новитѣ, особенно пъкъ къмъ нови нѣкои пжтешественници, но не, разумѣва се, безъ никакво исключение.

*

Подиръ планинитѣ и нѣколкото миса, както отъ къмъ источната крайморска часть на страната, така и отъ къмъ западната до Адриатическото море, авторътъ се залавя съ описанието на различнитѣ полета или равнини и басейни въ Македония; и той исчислява главни равнини или полета къмъ западъ *седемь;* басейни пó-голѣми и пó-значителни между Скарда (Шаръ-планина) и Аксиоса (Вардаръ) — *шесть* равнини пъкъ заедно и басейни между Аксиоса и Стримона (Струма) *десеть.* Всички тѣ се поятъ отъ много рѣки и потоци и се съобщаватъ помежду си чрѣзъ тѣсни горски пжтища или проходи. Тѣ се описватъ доста подробно въ

ношение както къмъ тѣхното мѣстоположение, така и къмъ обработванието имъ и разнитѣ имъ произведения; между тѣхъ прѣдставя се, съгласно съ всички почти други списатели, Пелагонийското или Битолското поле, 12—14 часа дължина, 5—6 часа ширина, 1400′ надъ морския уровень, отъ многочисленни притоци на рѣката Еригона (Черна) поливано, прѣдставя се то като на́й-голѣмото, най-хубавото и най-плодородното отъ всички други не само въ Македония, но, вѣроятно, се казва, и въ цѣлия Старо-планински полуостровъ. То се образува отъ равнини, *Прилѣпската* (Δευριοπία) къмъ истокъ, *Битолската* въ срѣдата, и *Флоринската* (Λυγκηστίς) къмъ югъ.

*

Като минава въ така собственно наричаната *Идрография* (Ὑδρογραφία), авторътъ изброява *десетъ* по̀-главни рѣки, които извиратъ отъ къмъ западната планинска верига на Скарда, приематъ на пѫть разни притоци и текатъ послѣ да идатъ да се излѣятъ въ Адриатика; описва сетнѣ въ брой и други, пакъ по́-главни петнадесеть, рѣки, които си зематъ началото отъ источната страна на Скарда или отъ сѣверната планинска верига, текатъ по разни направления и стигатъ та се хвърлятъ най-сетнѣ въ Егейското море. Не ще ни дума, че тукъ *Аксиосъ* (Вардаръ) се прѣдставя като най-голѣмия, най-значителния и най-хубавия отъ всички други рѣки въ Македония, а при това и най-извѣстния у староитѣ списатели, за своята ширина и глѫбочина и за своето бързо течение, па още и за своето благотворително дѣйствие върху странитѣ, прѣзъ които минава. За такъвъ сѫ го знаяли старитѣ, за такъвъ сѫ го държели и Византийцитѣ, такъвъ го описватъ подробно и съврѣменнитѣ. *Аксиоса* споменува не веднажъ и самъ Омиръ и той го нарича *широкотекущъ* (ἀπ' Ἀξιοῦ εὐρυρέοντος, Ил. II 848—850). Аксиосъ е въобще рѣка съ историческо значение. Името му Аксиосъ, происходяще, споредъ нѣкои си, отъ единъ градъ *Аксосъ* (Ἄξος) въ о. Крета, траяло само до IX-ий вѣкъ, когато при *Аксиосъ* се прибавило и другото му име *Вардаръ*, за което едни казватъ, че иде отъ турското *вар-даръ* (има тѣсно), други пъкъ, по вѣроятно, че му било придадено отъ нѣкои азиатски турци наричани *Вардариоти,* което мнѣние поддържа и развива надълго и Tafel (стр. 70 сп.). Както и да е, *Вардаръ* взелъ върхъ надъ *Аксиоса* и тази рѣка днесь

е извѣстна само съ по́-новото си отъ тия имена, при всичко, че има и срѣдневѣковни и по̀-нови нѣкои списатели, които сж ѭ смѣсвали съ р. *Вистрица* вм. *Бистрица* или, по турски *Индже-карасу*, т. е. староименния Алиакмонъ (Ἁλιάκμων) къмъ югъ отъ Вардара, който, Вардаръ, при това, раздѣля Македония почти на двѣ равни части по направление отъ сѣверозападъ къмъ юго-истокъ, най-вече отъ кждѣ Тетово или, другояче, Калкανделе. За Бистрица се казва, че той, почти равенъ съ Вардара, е единъ отъ голѣмитѣ рѣки въ Македония съ ширина 400 стжпки (πόδες) по станалото измѣрвание въ наше врѣме. Но най-голѣмата рѣка въ Македония, подиръ Вардара, се бѣлѣжи Струма (Στρυμών) която, въ старо врѣме, прѣди Филипа, Александровия баща, образувала източнитѣ граници на Македонското царство и била най-извѣстната, па и най-полезната поради Атинската колония, гр. Амфиполи, находяща се на лѣвия ѝ брѣгъ, а тъй сжщо и поради прѣминуванието отъ тамъ на Ксеркса. Струма и въ старо врѣме и сега е плавателна отъ езерото *Тахиносъ*, което тя образува и прѣзъ което тя минава, до изливанието си въ морето, въ залива Рендини (Орфаносъ). Споредъ Александровия историкъ Ариана, великия македонецъ държалъ флотата си въ поменжтото езеро, отъ гдѣто и отплувалъ чрѣзъ рѣката Струма за своя походъ срѣщу Азия. За р. Струма ще прѣведемъ тукъ буквално слѣдующия откжсъ отъ стр. 169 на томъ първий. „Въ дългото си течение Струма приема и отъ двѣтѣ страни много притоци, отъ които повечето, неизвѣстни на старитѣ, сж извѣстни на по́-новитѣ списатели съ различни мѣстни имена, отъ които по́-значителнитѣ сж слѣдующитѣ: отъ *дѣсна страна* Горановица, която извира отъ единъ клонъ на пл. Орвилоса къмъ сѣверъ отъ Кюстендилъ; Струмица (Πόντος), която извира отъ по́-западния клонъ на Орвилоса (тукъ Бѣлица), къмъ западъ отъ страната на Синтитѣ, стича се съ Струма, и при това стичанье, като прѣлива често, образува *блатисто езеро*, което единъ отъ новитѣ списатели[1]) нарича *Вуково* (Бутково). Подиръ този притокъ трѣбаше тукъ да се тури *Анжиста* (Αγγίτης) споредъ Иродота. Но понеже всички по̀-нови, писатели, съ изключение на Мюлера, който поддържа Иродота, поставятъ този притокъ къмъ истокъ отъ Струма, тѣхното

[1]) Viquesnel, Corte de la Thrace.

мнѣние ми се види прѣдпочтително, а поставянието, къмъ западъ, на *Анжита,* който е запазилъ малко испорчено името си и до днешенъ день отъ къмъ истокъ, а не отъ къмъ западъ, трѣба да се отдаде на Иродотовото незнаянье[1])". — Места (Νέστος, Карасу) съ пó-кжсъ пжть, но пò-буенъ отъ Струма, е образувалъ источнитѣ граници на македонското господарство при Филипа и Александра, които завоевали и тракийската страна между Струма и Места.

При 15-тѣхъ пó-главни рѣки, които се изливатъ въ Егейско море, изброяватъ се, — между *Лудия* (Λυδιάς, Карашмакъ, Мавронери) и *Галлико* (Ἐχέδωρος), който извира отъ езерото *Тахиносъ* и се излива въ Термейския заливъ между Вардара и Солунъ, — още други *седемь* рѣки въ Пиерия (Галишица), пó-малко значителни сами по-себе отъ колкото за мѣстностьта, която тѣ поливатъ, и за нѣкои военни тамъ дѣйствия на Римлянетѣ срѣщу побѣденитѣ отъ тѣхъ Македонци. Таквизъ сж *Жиляна* (ὁ Σῦς), Литохори (Ἐνιπεύς), Потоки (Ἑλικών), Пелика и Сфетили (Λεῦκος) и. п. т.

*

Подиръ рѣкитѣ идатъ езерата; и тукъ г. Димица, съгласно, впрочемъ, съ други негови прѣдшественници, бѣлѣжи, че ни една друга областъ отъ Старо-планинския полуостровъ има толкозъ езера, колкото Македония, и то пó-много къмъ истокъ, по голѣмата, отъ сѣверъ къмъ югъ, Скардова

[1]) Ето какво се казва за сжщия тоя прѣдмѣтъ „въ" Военная Географія *Македоніи и сосѣднихъ съ нею областей Балканскаго Полуострова, Капитанъ Бендеревъ,* С.-Петербургъ 1890. Като говори за притоцитѣ на Струма отъ къмъ лѣвата му страна, въ данний случай, отъ къмъ истокъ, авторътъ на тази книга, която ни подпадна на ржка когато настоящата статия бѣше вече свършена и дадена за напечатванье, казва слѣдующето: „Затѣмъ болѣе значительною является рѣка *Ангиста* (Драманица), представляющая одну изъ частыхъ явленій въ мѣловой формаціи; она составляется изъ нѣсколькыхъ рѣчекъ въ котловинѣ Лиссы и Жирнова (Зерново), неимѣющей видимаго стока. Въ етой котловинѣ рѣка теряется подъ поверхностью земли и снова появляется подъ именемъ *Лисса-чай* къ югу отъ Боздага, отдѣляющаго ету Котловину отъ басейна Ангисты. Лисса-чай течетъ съ с.-з. на ю.-в. подъ именемъ *Севиндрія-чай*, которая, принявъ нѣсколько рѣчекъ, орашающохъ равнину Драмы, въ томъ числѣ и значительнѣйшую рѣку *Мутницу* (начало въ Боздагѣ), поворачиваетъ на западъ. Пройдя черезъ ущелье между горами Меникіонъ и Кушницою, Ангиста виходитъ въ Сероскою равнину и впадаетъ въ ез. Ташино". (ст. 324). — Въ всѣкий случай, отъ привединния пó-горѣ óткжсъ изъ г. Димицовото съчинение може да се сжди, право ли е казано или погрѣшно въ послѣднята *Книжка* XXXVI Пер. Спис. стр. 812, че Димица „*сливалъ Анджиста съ Струмица* — когато той тъй ясно различава единия притокъ отъ другия — и че той *нищо не споменувалъ за Бутково* — когато го изрично споменува и го нарича блатисто езеро" (ἑλώδη λίμνην) — както въ сжщата *Книжка* XXXVI, Пер. Спис. се казва за това езеро, че „то пó-скоро прилича на блато, нежели на езеро; само въ срѣдата му ще видишь малко вода".

*

(Шаръ-планинска) верига, а пó-малко, къмъ западъ, по сжщата тази линия къмъ Ипиръ и Иллирия. И таквизъ езера отъ къмъ западъ той изброява и описва *петь*, именно: *Шкодрьското* езеро (Λεβεάτις λίμνη); *Охридското* езеро (ἡ Λυχνῖτις λίμνη), нáй-голѣмото и нáй-хубавото, нáй-бистрото и нáй-богатото съ риби отъ всички други езера въ Европейска Турция, къмъ югъ на Дринската (Δρίλων) равнина, гдѣто едно врѣме живѣли *Дассарититѣ*; подиръ него иде *Маликийското* езеро (λίμνη τοῦ Μαλικίου) къмъ югъ отъ Охридското езеро, неизвѣстно на старитѣ, не отъ всички нови списатели и географи споменувано и значуще, по албанското си име, *Малъ* = гора; пó-голѣмо и много пó-значително е, къмъ истокъ отъ Охридското, и въ Рѣсенския басеинъ, *Прѣспенското* езеро съ четири малки островчета, и едно пó-голѣмо посрѣди му, езеро безименно у старитѣ писатели; малко къмъ югъ отъ това езеро се намира *Дрѣновското* наричано *езеро* (Вентрокъ), което се съединява съ първото чрѣзъ природни подземни водостечения. Къмъ истокъ пъкъ се изброяватъ *деветь* езера, именно: 1) *Костурското езеро* (Celetrum), къмъ западъ на което има единъ малъкъ полуостровъ, наричанъ днесь Костелъ (castel, крѣпость), стѣсненъ въ начало, а послѣ разширяванъ и укрѣпенъ съ стари кули, при входа на който едно врѣме билъ расположенъ града Целетронъ (Κέλετρον), близо до който сега пакъ лежи гр. Костуръ, отъ което всичко се види, че това езеро, съ дължина 2½ часа и ширина 2 часа, богато нáй-вече съ риба сомъ, получило името си отъ природнитѣ и искуственнитѣ укрѣплени, а пъкъ отъ името на езерото се наименовалъ послѣ и самия градъ; 2) *Сари-гьолъското* или *Жълтото езеро* (ἡ Βεγορρῖτις λίμνη), 3) *Островското езеро* (Κέλλη или Κέλλαι), 4) *Теховското*, съвършенно, казва г. Димица, неизвѣстно не само на старитѣ и на Византийцитѣ, но и на пó-многото отъ пó-новитѣ географи и пжтници, 5) *Яница* (Ἡ Λουδία λίμνη τῆς Πέλλης), едва ли извѣстно на старитѣ, но служило, поради голѣмитѣ и непристжпни блата, като крѣпость срѣщу неприятелскитѣ нападения, отъ една страна, а пъкъ отъ друга, прѣзъ рѣката Лудия (Карапмакъ), плавателна въ извѣстно растояние, като пристанище за столицата на македонското гос-
ство въ вжтрешностьта му; тамъ казватъ, царь Ди-
когато Пирръ обсаждалъ Едесса, сегашний Воденъ,

построилъ и испратилъ малка флота въ Азия чрѣзъ това езеро и поменжтата рѣка *Лудия*, чрѣзъ която се и излива; 6) *Дориянското* езеро (ἡ λίμνη τῆς Δοβήρου), което старитѣ не привождатъ поименно, а отъ пó-новитѣ едни го смѣсватъ съ друго езеро, а други расказватъ за него въ пълно разногласие помежду си; 7) езерото *Кючукъ-Пешикъ* или *Агиосъ Василиосъ* (ἡ λίμνη Λαγγαδᾶ, Логодина), неизвѣстно на древнитѣ списатели поради своята мелкость и отстояще два часа отъ Солунъ, когато находящето се до него 8) *Буюкъ-Пешикъ* (ἡ λίμνη Βόλβη), мимоходомъ, но всé се споменува отъ старитѣ списатели, а нѣкои отъ пó-новитѣ погрѣшно я смѣсватъ съ 9) *Тахиносъ* или *Ахиносъ* (ἡ λίμνη Πρασιὰς καὶ Κερκινῖτις), едно, и сжщо езеро, ако и двуименно, богато съ риболовство и прѣзъ което минува *Струма* и *Анжиста* (Ἀγγίτης).

*

Колкото за македонскитѣ моря, едното, — западното отъ къмъ Адриатика, другото, — югоисточното отъ къмъ Егея, г. Димица бѣлѣжи, съгласно съ древнитѣ и съ новитѣ писателя, за първото, че крайбрѣжната страна при него, ако и отчасти планинска, отчасти пъкъ плоска и пѣсъчна, била още въ старо врѣме почти баснословна за плодородието си, па такава била още и до днесь; и при всичко, че както въ старо врѣме, така и сега, обработваньето ѝ се прѣнебрегвало отъ полудивитѣ ѝ жители, тя произвожда, какво мислите? не десетъ и двадесетъ пжтя пò-много, казва г. Димица, но сто и петдесетъ пжтя пó-вече, нѣщо неимовѣрно, но цѣла истина, твърди той, споредъ най-достовѣрни свѣдѣния, давани отъ лица запознати отблизу съ тая страна чрѣзъ дълго въ нея прѣбивание, и то вопрѣки Desdevisses-а, който я нарича *дива,* почти *цѣла планинска* и *непроизводителна,* мнѣние оборвано отъ самитѣ факти, казва г. Димица, както и отъ близосѣдната Далмация, която, ако и камениста, казва, и планинска, е преобърната обаче въ очарователна градина до самия Триестъ; за югоисточната пъкъ страна къмъ Егейското море бѣлѣжи, че тя, просичана на вжтрѣ отъ морето, прилича на елинското крайморие и, сравнима особенно съ Пелопонеското, обема почти тритѣ четвъртини отъ македонското царство съ една малка часть отъ Тессалия и съ тракийското крайморие между Струма и Места, образува

единъ видъ полукржгъ и има почва отчасти пѣсъчна и плодовита, покрита особенно съ лозя, отчасти планинска съ гори и пасбища, до като пъкъ краищата отъ р. Пиниоса (Саламврия) до Солунъ сж достжпни само за малки кораби, а отъ тамъ нататъкъ и по цѣлото крайморие на халкадийския полуостровъ изобилуватъ разни удобни пристанища и крайморски прибѣжища.

Въ западното отъ двѣтѣ македонски моря има, главно, единъ заливъ, *Валонския* (Κόλπος τῆς Αὐλῶνος); а въ югоисточното съ видъ полукржгливъ се образуватъ *Солунския заливъ* (Κόλπος τῆς Θεσσαλονίκης), нáй-голѣмия и нàй-значителния отъ всички други, когото старитѣ наричали *Термейски* (Θερμαῖος Κόλπος или Θερμαϊκός Κλπος) отъ близосѣдния градъ *Терми* (Θέρμη), а нѣкои пъкъ *македонски* (Μακεδονικός); *Кассандрийския заливъ* или *Агиомамасъ,* нареченъ въ старо врѣме *Торонейски* (Τορωναῖος) отъ находящи се при западния му край градъ Торона; *Светогорския заливъ* (Κόλπος τοῦ ἁγίου ὄρους), когото старитѣ наричали *Сингитикосъ* (Σιγγιτικός или Σιγγικὸς), тоже отъ близосѣдния градъ Σίγγος (Сингосъ); *Струмския* или *Орфанския* заливъ (ὁ Στρυμωνικὸς κόλπος или κόλπος τοῦ Ὀρφάνου), отъ р. Струма, пò-голѣмъ отъ двата прѣдспоменати, а отъ Солунския пò-широкъ при устието, пò-малакъ пъкъ отъ него по дължина и глжбочина; той се нарича още и заливъ *Контесски* (Κόλπος τῆς Κοντέσσης); въ този пъкъ заливъ се образуватъ три други: *Истилярь* (Ακάνθιος κόλπος) отъ находящи се въ него градъ Акантъ, гдѣто craналъ и прочутия Ксерксовъ прокопъ; *Керморейски* заливъ (κόλπος Κερμοραῖος), гдѣто имало храмъ на Посидона (Нептюна), и нàй-сетнѣ послѣдния и въ Струмския заливъ и въ цѣла Македония е залива нареченъ *Кавалски* (κόλπος τῆς Χριστουπόλεως, τῆς Καβάλας), срѣщу о. Тасосъ.

На всѣко едно отъ двѣтѣ крайморія сжществуватъ и пристанища, отъ които за пó-главни се бѣлѣжатъ, отъ къмъ западъ, *Антиварското,* около три часа далечъ отъ тезоименния градъ Антивари; *Дурацското* (λιμήν της Ἐπιδάμνου) знаменито още въ старо врѣме за голѣмата чрѣзъ него търговия, доказвана, между друго, и отъ голѣмо число монети, намѣрвани още и днесъ въ полуострова, па още и въ Италия; *Валонското* (λιμήν της Αὐλῶνος), което е служило на старитѣ Еллини, а още пó-вече на Римлянетѣ; отъ къмъ

юго-истокъ пъкъ, по Егейското крайбрѣжие, отъ Пиниоса (Саламврия) до устието на Места, има пò-вече отъ 60 пристанища и бухти, отъ които се изброяватъ 14 пó-извѣстни и въ старо и въ сегашно врѣме, пó-многото отъ тѣхъ съ наименования еднакви съ онѣзи на токо-що поменжтитѣ заливи. Нàй-голѣмото, нàй-хубавото и нàй-знаменитото, Солунското, сжществувало, по Tafel-а слѣдванъ и отъ Димица, още отъ 315 г. пр. хр.: а било само разширено и уголѣмено отъ Константина Великаго, но не и съвършенно отново сградено отъ него, както погрѣшно пише единъ византийски писатель, именно Зосимъ.

*

Толкозъ, въобще и вкратцѣ, за Идрографията. Въ климатическо же отношение Македония се различава по области, раздѣлени въ крайбрѣжни и срѣдиземни, подраздѣлени и тѣ на полски и на планински, на сѣверни и южни, западни и источни, съ пò-вече или пò-малко различенъ помежду имъ климатъ. Въ крайбрѣжнитѣ прѣодолява въобще топлината, но въ западнитѣ, поради скудость отъ дръвеса и гори непрѣкжснати на дльжъ, тя е твърдѣ голѣма; и прѣзъ зимата вмѣсто снѣгъ, изобилуватъ тамъ дъждове; а пъкъ въ юго-источнитѣ крайбрѣжия на Солунския и Струмския заливи, както и на Халкидийския полуостровъ, се случва противното, т. е. топлината е пò-умѣрена поради изобилие отъ дърveса и високи непрѣкжснати гори, както и по вѣтъра, който духа тамъ лѣтно врѣме подиръ пладне отъ къмъ морето; прѣзъ зимата пада снѣгъ въ изобилие, но недълготраенъ; климатологически разници има и въ срѣдиземнитѣ области помежду имъ споредъ горското имъ или равнинско, сѣверно или южно положение; и г. Димица указва на тѣхъ съ нѣкои подробности, къмъ каквито прибѣгва той при описанието на много мѣстности въ Македония, тази хубава, съ дивни природни разнообразия украсена, богато надарена отъ природата велика область отъ Старо-планинския полуостровъ, когото той нарича, — мимоходомъ казано и това тукъ — *Еллински полуостровъ* (Ἑλληνικὴ χερσόνησος).

Отъ казаното до тукъ читательтъ вижда какъ сериозно е погледналъ на своето дѣло гръцкия авторъ, отъ какъвъ духъ се ржководи и какъ извършва той първата часть отъ прѣдначертания си трудъ.

IV.

Какъвъ народенъ характеръ е носила и носи и до днесь Македония? Въ отговоръ на тоя въпросъ гръцкия авторъ посветява цѣли 417 страници, въ видъ на *Прѣдисловие* и *Въведение,* прѣди да пристжпи къмъ втората часть на съчинението си, т. е. Топографията. Бързаме да прибавимъ, че книгата му въобще, ако и да не се срѣщатъ въ нея нѣкои открития до сега неизвѣстни, щѣше безъ друго да има пó-чистъ наученъ характеръ, ако въ втория томъ отсжтствуваше онази поне часть отъ тѣзи *Прѣдисловие* и *Въведение,* въ която чистата наука очевидно отстжпва до нейдѣ прѣдъ нѣкои прѣдвзети мисли и разсждъци, и въ която се смѣсватъ нѣща, по самото си естество отлжчни едни отъ други.

„Еллада е, прочее, и Македония"[1]), писалъ знаменитият Географъ на древностьта, Стравонъ, прѣди 19 столѣтия. Съ тия думи, съ които авторътъ захваща своето дълго *Прѣдисловие—Въведение,* стария Географъ достатъчно, казва г. Димица, обеснява, че къмъ другитѣ страни отъ еллинския полуостровъ числи се етнографически като еллинска и Македония, при всичко, че стария Географъ, като писалъ въ римско врѣме, намѣрва пакъ за добрѣ, по причини политически и административни, да я отдѣли, при описанието ѝ, отъ другата Еллада и да я среди и присъедини къмъ съсѣдната ѝ Тракия до Черно море и до Пропонтида.

„Еллада е и Македония", провиквала се, споредъ гръцкия авторъ, и митологията, пó-старата сестра на историята, която митология изрично свидѣтелствувала, че името Македония происхожда отъ Македона, синъ било на Юпитера и на Девкалионовата дъщеря Өия, било на Еола, бога на вѣтроветѣ, било на Македона, Иматийски царь, име запазено и до днесь, както и имената на много мѣстности, градове, гори, рѣки, езера, имена взети всички отъ гръцки богове и гръцки герои.

„Еллада е и Македония", припотвърдява, казва той още, и мждрата учителка на истината, историята, която и записва всички велики събития, извършени въ тая славна еллинска страна прѣзъ дългото ѝ минало, пó-многото отъ които съби-

---

[1]) Ἔστι μαν οὖν Ἑλλὰς καὶ ἡ Μακεδονία.

тия не само сѫ часть неотдѣлна отъ еллинската история, но я още и допълнятъ.

Нàй-послѣ „Еллада е и Македония", потвърдява, казва той, и археологията, понеже останалитѣ и до днесь тукъ-тамѣ развалини отъ стари паметници, всички почти еллиники, нѣкои само римски, но ни единъ варварски или скитски, токо-рѣчи сами гласъ издаватъ и на еллински се разговарятъ съ приходящитѣ при тѣхъ посѣтители, та и тѣ не оставатъ никакво съмнѣние у оние, които търсятъ истината не само въ книгитѣ, но и въ самитѣ дѣла, че „и Македония е Еллада".

Това като е тъй, заключава сега г. Димица, оние, които отричатъ безспорния еллинизмъ на тая страна, приличатъ на людие, които би отрекли самото сѫществувание на Македония. Българския читатель се сѣща тука веднага, че въ числото на подобни отрицатели за Македония като чисто гръцка въ цѣлоста ѝ трѣба безъ друго днесь да подпадатъ, главно, Българетѣ. И тукъ е гдѣто г. Димица се увлича невъздържано въ своя горещъ македонски, но въ сѫщото врѣме и панеллински патриотизмъ, и се увлича по начинъ, който показва, до нейдѣ поне, отсѫтствие у него, въ тоя случай, на необходимото при научни изслѣдвания безпристрастие. Ние нѣма да го послѣдваме въ подигнѫтата тукъ отъ него полемика срѣщу Българетѣ и Панславиститѣ, които отричали днесь еллинизма на Македония, полемика, която може да е основателна за миналитѣ врѣмена, но която прѣстава да бѫде сериозна кога се отнася до настоящето. Както за прѣдивѣковната слава на Македония дѣлата, историята, паметницитѣ могѫтъ наистина да говорѭтъ на еллински за Македония и за еллинизма въ Македония, тъй и за настоящето пò-добрѣ е, ни се чини, да се оставатъ пакъ самитѣ дѣла и факти да говорѭтъ на който езикъ имъ е пò-мило и драго, отъ колкото да фантазира человѣкъ при въспоминания на едно истекло вече минало. Нѣма, и не може да има пò-силенъ отъ тоя аргументъ за доказванье сьврѣменната дѣйствителность. Напразно македонецътъ г. Димица се тревожи, въ дълги горчиви иеремияди, че въпросътъ въ Македония между Българе и Гръци билъ рожба на панславизма; че орѫдията на тоя панславизмъ успѣли да вдѫхнатъ на една часть отъ пò-проститѣ

единъ видъ полукржгъ и има почва отчасти пѣсъчна и плодовита, покрита особенно съ лозя, отчасти планинска съ гори и пасбища, до като пъкъ краищата отъ р. Пиниоса (Саламврия) до Солунъ сж достжпни само за малки кораби, а отъ тамъ нататъкъ и по цѣлото крайморие на халкадийския полуостровъ изобилуватъ разни удобни пристанища и крайморски прибѣжища.

Въ западното отъ двѣтѣ македонски моря има, главно, единъ заливъ, *Валонския* (Κόλπος τῆς Αὐλῶνος); а въ югоисточното съ видъ полукржгливъ се образуватъ *Солунския заливъ* (Κόλπος τῆς Θεσσαλονίκης), нѝй-голѣмия и нѝй-значителния отъ всички други, когото старитѣ наричали *Термейски* (Θερμαῖος Κόλπος или Θερμαϊκός Κλπος) отъ близосѣдния градъ *Терми* (Θέρμη), а нѣкои пъкъ *македонски* (Μακεδονικός); *Кассандрийския заливъ* или *Агиомамасъ*, нареченъ въ старо врѣме *Торонейски* (Τωρωναῖος) отъ находящи се при западния му край градъ Торона; *Светогорския заливъ* (Κόλπος τοῦ ἁγίου ὄρους), когото старитѣ наричали *Сингитикосъ* (Σιγγιτικός или Σιγγικὸς), тоже отъ близосѣдния градъ Σίγγος (Сингосъ); *Струмския* или *Орфанския* заливъ (ὁ Στρυμωνικὸς κόλπος или κόλπος τοῦ Ὀρφάνου), отъ р. Струма, пò-голѣмъ отъ двата прѣдспоменати, а отъ Солунския пò-широкъ при устието, пò-малакъ пъкъ отъ него по дължина и глжбочина; той се нарича още и заливъ *Контесски* (Κόλπος τῆς Κοντέσσης); въ този пъкъ заливъ се образуватъ три други: *Истиляръ* (Ακάνθιος κόλπος) отъ находящи се въ него градъ Акантъ, гдѣто станалъ и прочутия Ксерксовъ прокопъ; *Керморейски* заливъ (κόλπος Κερμοραῖος), гдѣто имало храмъ на Посидона (Нептюна), и нѝй-сетнѣ послѣдния и въ Струмския заливъ и въ цѣла Македония е залива нареченъ *Кавалски* (κόλπος τῆς Χριστουπόλεως, τῆς Καβάλας), срѣщу о. Тасосъ.

На всѣко едно отъ двѣтѣ краймория сжществуватъ и пристанища, отъ които за пó-главни се бѣлѣжатъ, отъ къмъ западъ, *Антиварското*, около три часа далечъ отъ тезоименния градъ Антивари; *Дурацското* (λιμήν της Ἐπιδάμνου) знаменито още въ старо врѣме за голѣмата чрѣзъ него търговия, доказвана, между друго, и отъ голѣмо число монети, намѣрвани още и днесъ въ полуострова, па още и въ Италия; *Валонското* (λιμήν της Αὐλῶνος), което е служило на старитѣ Еллини, а още пó-вече на Римлянетѣ; отъ къмъ

юго-истокъ пъкъ, по Егейското крайбрѣжие, отъ Пиниоса (Саламврия) до устието на Места, има пò-вече отъ 60 пристанища и бухти, отъ които се изброяватъ 14 пó-извѣстни и въ старо и въ сегашно врѣме, пó-многото отъ тѣхъ съ наименования еднакви съ онѣзи на токо-що поменжтитѣ заливи. Нàй-голѣмото, нàй-хубавото и нàй-знаменитото, Солунското, сжществувало, по Tafel-а слѣдванъ и отъ Димица, още отъ 315 г. пр. хр.: а било само разширено и уголѣмено отъ Константина Великаго, но не и съвършенно отново сградено отъ него, както погрѣшно пише единъ византийски писатель, именно Зосимъ.

*

Толковъ, въобще и вкратцѣ, за Идрографията. Въ климатическо же отношение Македония се различава по области, раздѣлени въ крайбрѣжни и срѣдиземни, подраздѣлени и тѣ на полски и на планински, на сѣверни и южни, западни и источни, съ пò-вече или пò-малко различенъ помежду имъ климатъ. Въ крайбрѣжнитѣ прѣодолява въобще топлината, но въ западнитѣ, поради скудость отъ дръвеса и гори непрѣкжснати на длъжъ, тя е твърдѣ голѣма; и прѣзъ зимата вмѣсто снѣгъ, изобилуватъ тамъ дъждове; а пъкъ въ юго-источнитѣ крайбрѣжия на Солунския и Струмския заливи, както и на Халкидийския полуостровъ, се случва противното, т. е. топлината е пò-умѣрена поради изобилие отъ дървеса и високи непрѣкжснати гори, както и по вѣтъра, който духа тамъ лѣтно врѣме подиръ пладне отъ къмъ морето; прѣзъ зимата пада снѣгъ въ изобилие, но недълготраенъ; климатологически разници има и въ срѣдиземнитѣ области помежду имъ споредъ горското имъ или равнинско, сѣверно или южно положение; и г. Димица указва на тѣхъ съ нѣкои подробности, къмъ каквито прибѣгва той при описанието на много мѣстности въ Македония, тази хубава, съ дивни природни разнообразия украсена, богато надарена отъ природата велика область отъ Старо-планинския полуостровъ, когото той нарича, — мимоходомъ казано и това тукъ — *Еллински полуостровъ* (Ἑλληνικὴ χερσόνησος).

Отъ казаното до тукъ читательтъ вижда какъ сериозно е погледналъ на своето дѣло гръцкия авторъ, отъ какъвъ духъ се ржководи и какъ извършва той първата часть отъ прѣдначертания си трудъ.

IV.

Какъвъ народенъ характеръ е носила и носи и до днесь Македония? Въ отговоръ на тоя въпросъ гръцкия авторъ посветява цѣли 417 страници, въ видъ на *Прѣдисловие* и *Въведение,* прѣди да пристѫпи къмъ втората часть на съчинението си, т. е. Топографията. Бързаме да прибавимъ, че книгата му въобще, ако и да не се срѣщатъ въ нея нѣкои открития до сега неизвѣстни, щѣше безъ друго да има по́-чистъ наученъ характеръ, ако въ втория томъ отсѫтствуваше онави поне часть отъ тѣзи *Прѣдисловие* и *Въведение,* въ която чистата наука очевидно отстѫпва до нейдѣ прѣдъ нѣкои прѣдвзети мисли и разсѫждъци, и въ която се смѣсватъ нѣща, по самото си естество отлѫчни едни отъ други.

„Еллада е, прочее, и Македония"[1]), писалъ знаменития Географъ на древностьта, Стравонъ, прѣди 19 столѣтия. Съ тия думи, съ които авторътъ захваща своето дълго *Прѣдисловие—Въведение,* стария Географъ достатъчно, казва г. Димица, обеснява, че къмъ другитѣ страни отъ еллинския полуостровъ числи се етнографически като еллинска и Македония, при всичко, че стария Географъ, като писалъ въ римско врѣме, намѣрва пакъ за добрѣ, по причини политически и административни, да я отдѣли, при описанието ѝ, отъ другата Еллада и да я среди и присъедини къмъ съсѣдната ѝ Тракия до Черно море и до Пропонтида.

„Еллада е и Македония", провиквала се, споредъ гръцкия авторъ, и митологията, по́-старата сестра на историята, която митология изрично свидѣтелствувала, че името Македония происхожда отъ Македона, синъ било на Юпитера и на Девкалионовата дъщеря Өия, било на Еола, бога на вѣтроветѣ, било на Македона, Иматийски царь, име запазено и до днесь, както и имената на много мѣстности, градове, гори, рѣки, езера, имена взети всички отъ гръцки богове и гръцки герои.

„Еллада е и Македония", припотвърдява, казва той още, и мѫдрата учителка на истината, историята, която и записва всички велики събития, извършени въ тая славна еллинска страна прѣзъ дългото ѝ минало, по́-многото отъ които съби-

---

[1]) Ἔστι μαν οὖν Ἑλλὰς καὶ ἡ Μακεδονία.

тия не само сж часть неотдѣлна отъ еллинската история, но я още и допълнятъ.

Нàй-послѣ „Еллада е и Македония“, потвърдява, казва той, и археологията, понеже останалитѣ и до днесь тукъ-тамѣ развалини отъ стари паметници, всички почти елли-ники, нѣкои само римски, но ни единъ варварски или скитски, токо-рѣчи сами гласъ издаватъ и на еллински се разговарятъ съ приходящитѣ при тѣхъ посѣтители, та и тѣ не оставатъ никакво съмнѣние у оние, които трьсятъ истината не само въ книгитѣ, но и въ самитѣ дѣла, че „и Македония е Еллада“.

Това като е тъй, заключава сега г. Димица, оние, които отричатъ безспорния еллинизмъ на тая страна, приличатъ на людие, които би отрекли самото сжществувание на Македония. Българския читатель се сѣща тука веднага, че въ числото на подобни отрицатели за Македония като чисто гръцка въ цѣлоста и́ трѣба безъ друго днесь да подпадатъ, главно, Българетѣ. И тукъ е гдѣто г. Димица се увлича невъздържано въ своя горещъ македонски, но въ сжщото врѣме и панеллински патриотизмъ, и се увлича по начинъ, който показва, до нейдѣ поне, отсжтствие у него, въ тоя случай, на необходимото при научни изслѣдвания безпристрастие. Ние нѣма да го послѣдваме въ подигнжтата тукъ отъ него полемика срѣщу Българетѣ и Панславиститѣ, които отричали днесь еллинизма на Македония, полемика, която може да е основателна за миналитѣ врѣмена, но която прѣстава да бжде сериозна кога се отнася до настоящето. Както за прѣдивѣковната слава на Македония дѣлата, историята, паметницитѣ могжтъ наистина да говорятъ на еллински за Македония и за еллинизма въ Македония, тъй и за настоящето пò-добрѣ е, ни се чини, да се оставатъ пакъ самитѣ дѣла и факти да говорятъ на който езикъ имъ е пò-мило и драго, отъ колкото да фантазира человѣкъ при въспоминания на едно истекло вече минало. Нѣма, и не може да има пò-силенъ отъ тоя аргументъ за доказванье съврѣменната дѣйствителность. Напразно македонецътъ г. Димица се тревожи, въ дълги горчиви иеремияди, че въпросътъ въ Македония между Българе и Гръци билъ рожба на панславизма; че орждията на тоя панславизмъ успѣли да вджхнатъ на една часть отъ пò-проститѣ

жители въ сѣверна Македония проклѣтата мисль за чърковно отстѫпничество, както и непримирима омраза и война срѣщу цѣли столѣтия господствующия въ тая страна еллинизмъ; че тие жители отъ сѣверна Македония, горди доскоро за тоя еллинизмъ и въ любовь и въ съгласие съ другитѣ Македонци, послѣдне само врѣме, измамени отъ панславизма, побѣснѣли внезапно срѣщу всичко еллинско и христианско, разрушили паметници еллински, осквернили еллински чъркови, усвоили еллински училища; па искали да усвоятъ, ако е възможно, подъ прѣдлогъ ужъ на чърковно самоуправление, и самата страна, да замѣстятъ еллинизма съ варваризма въ знаменитото отечество на Аристотеля и Александра, безъ да знаятъ, казва, че ако и отъ паданьето на Македонското царство въ нея сѫ нахлували отъ всѣкадѣ варварски народи, племена и полчища, както Дардани, Скордиски, Далмати, Вастарми, Тракийци, Готи, Уни, Авари, Българе, Словене, Анти, Сарацини, Нормани, Сърби, Венециянци, Латини, Турци прѣзъ цѣли петнадесеть столѣтия, обаче тази страна и еллинизмътъ въ нея пакъ сѫ се запазили по божие благоволение, съ изключение само на сѣверната ѝ часть, гдѣто Българетѣ съсрѣдоточени държатъ азиятския варваризмъ и съ разни срѣдства се подвизаватъ да го раздаватъ и между другитѣ части на Македония, като проповѣдватъ на пò-проститѣ, че Македония била България, и че тѣ трѣбало да унищожатъ еллинизма и да пригърнатъ варваризма, та прѣзъ него да се просвѣтятъ и да се цивилизиратъ! Празни трѫпки, които нѣма да измѣнятъ създадената отъ историята сѫщность на днешното положение въ Македония, и които, ако доказватъ нѣщо, то е само това, че българския елементъ въ тая страна не е проста фантазия. Напразно тъй сѫщо, гръцкия авторъ се оплаква доста много, че ужъ Панславиститѣ, въ скърбьта си, за гдѣто историята произвождала Българетѣ отъ Азия, за гдѣто, слѣдователно, ги прѣдставяла за чужди въ еллинския полуостровъ, се опитали, най-напрѣдъ, да фалшифициратъ даже нѣкои византийски лѣтописи и да прѣдставятъ Словено-Българетѣ като исконни жители на този полуостровъ; а послѣ, при неуспѣха на тази фалшификация, да ги зачислятъ искусно между нѣкои отъ нáй-старитѣ народи, та по тозъ начинъ да ги узаконятъ като истински и законо-

признати наслѣдници на страната. Фалшификацията състояла, казва, въ това, че извѣстния русски хронографъ Несторъ, който заелъ или, още по̀-точно, прѣвелъ своята лѣтопись отъ византийскитѣ хронографи, като Сингела, Пасхали, Кедрина, помѣстилъ още и несѫществующата у тие хронографи между думитѣ *Иллирисъ* (Ἰλλυρὶς) и *Лихнитисъ* (Λυχνῖτις) думата *Словене,* като искалъ да докаже съ това, че и Словенетѣ ужъ сѫществували въ полуострова още отъ дѣдо-Ноево врѣме; но тази Несторова прибавка се доказала, казва, послѣ за подложна отъ критиката на нѣмски нѣкои авторитети, които привожда г. Димица, и, разумѣва се, тазъ прибавка загубила така всѣка тяжесть въ тоя случай[1]); другия опитъ, умишленното зачисляванье Словенетѣ отъ старо-планинския полуостровъ между на̀й-старитѣ народи, състоялъ въ това, че тѣ, Панславиститѣ, налѣгнѫли ужъ съ всичкитѣ си сили да изнасилятъ историята и да искаратъ тие Словене за потомци кога на Иллирийцитѣ, кога на Тракийцитѣ, кога на Венетитѣ, Готитѣ, Дакийцитѣ, Вендитѣ, Сарматитѣ и други, даже на самитѣ Македонци, па така, постепенно, нѣкои отъ Панславиститѣ отивали и до тамъ, щото да си въображаватъ, че и самъ Омиръ говорилъ ужъ на словенски езикъ, че и Аристотель и Алек-

---

[1]) „Ето, казва г. Димица, параллелнитѣ пасажи на византийскитѣ хронографи и буквалния имъ прѣводъ отъ русския хронографъ съ подложната дума *Словене:*

1). Συγκέλλου (800 с. Х.) Χρονογρ. 40 „Ἠπειρῶτις, Ιλλυρὶς, Ἀδριακὴ, ἀφ, ἧς τὸ Ἀδριατικόν πέλαγος ἐκλήθη;

2). Πασχάλη χρονικ. σ. 24.“ Ἡ Λυχνῖτις, Μηδία, Ἄδριακὴ, ἀφ, ἧς τό Ἀδριατικὸν πέλαγος. . . . Ἠπειρῶτις;

3). Κεδρηνοῦ (1057) χρονογρ. Ιλι.“ Ἠπειρῶτις, Ἰλλυρὶς, Λυχνῖτις, Ἀδριακὴ ἀφ, ἧς καὶ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος ἐκλήθη;

4). Несторъ. . . . „Ipironia, Illirik, *Slovene,* Luchota, Andriakia“. Г. Димица се служи съ нѣмския прѣводъ на Несторовата лѣтопись отъ Schlözer — а, който и дава тия обяснения съ още нѣкои други. Димица привожда подъ бѣлѣжка и Шафарика, отъ думитѣ на когото излизало, че наистинна думата *Словене* я нѣма въ грѣцкия оригиналъ, и че тя е притурена отъ Нестора между *Иллирия* и *Лихнити* просто за обяснение на първата, обяснение, чрѣзъ дума нему извѣстна, на дума нему неизвѣстна. — По сѫщия случай, ето що четемъ изрично и въ русския прѣводъ на Шафариковитѣ *Славянския Древности, часть историческая, Томъ I. Книга* 1 стр. 376.

„Въ началѣ своей лѣтописи, въ описаніи народовъ по Греческимъ писателямъ, особенно по Кедрину, онъ, при словѣ Илюрикъ, ставитъ слово *Словѣне,* чего въ греческомъ подлинникѣ нѣтъ: доказательство, что онъ первоначальныхъ обитателей Илиріи считалъ Славянами. Слово ето отнюдъ не есть позднѣйшая приписка (iuterpolace), какъ утверждалъ Шлёцеръ, но Несторово объясненіе слова Илюрикъ, т. е. Илирикъ (Jllyricum) и. п. ч.“.

Колкото за втория опитъ, да се докаже, че Словене въ Старо-планинския полуостровъ, особенно кадѣ Иллирия, имало искони, това види се да се установява отъ самитѣ бѣлѣжки, които привожда г. Димица съ цѣль да докаже ужъ противното, но нему е тукъ мѣстото за подигане и разискване подобни въпроси.

сандръ, па още и самъ Моисей били ужъ чисти Словене[1]. И по тоя въпросъ, г. Димицa се чуди, какъ, освѣнъ Панславиститѣ, се срѣщнѫли още и нѣкои нѣмци да издигатъ и въспѣватъ Словенския елементъ въ европейска Турция, и за таквисъ Словенофили нѣмци той споменува двама, извѣстния Г. Kanitz и Friedrich v. Hellwald, отъ които първия той зарѣзва на страна като сърбофилъ, а за втория казва, че въ едно съчинение четено отъ него на 22-ий ноемврий 1872 въ Мюнхенската Академия, обнародвано послѣ и въ Ausland, тоя Hellwald заключавалъ по слѣдующия начинъ. „Между етнологическитѣ елементи въ турския полуостровъ Словенетѣ прѣвъсхождатъ не само по количеството си, но още по умственното си развитие. По злощастие обаче отсѫтствието отъ достаточни свѣдѣния за Словенството въ Европа е причина, че въобще не Словенетѣ, а Гърцитѣ се считатъ за непосредственни наслѣдници на Турция. Пó точно обаче изслѣдвание на въпроса показва колко погрѣшно е това мнѣние. Вопреки всичкитѣ имъ прѣимущества, Гърцитѣ не прѣдставляватъ никакъвъ цивилизаторски елементъ въ Турция, а, напротивъ, такъвъ прѣдставляватъ нáй-вече Словенетѣ“. Стрѣснатъ отъ това мнѣние, гръцкия авторъ бърза изведнаждь да прибави, че то било въ разрѣзъ съ мнѣнията и сѫжденията, по този въпросъ, на всички почти пó-нови пѫтници, Англичане, Нѣмци, Французи и Американци, па още и на Lejan-a, когото, ако и на много мѣста прѣвелъ буквално, Hellwald умишленно изоставилъ послѣдната часть отъ неговата етнография, гдѣто Lejan се произнасялъ твърдѣ пó-благоприятно за Гърцитѣ; въ опровержение на противното мнѣние, гръцкия авторъ мисли, че Hellwald скоро би можалъ да се свѣсти, стига само да види и да прѣсмѣтне — думата е за 1870—1874 год. когато България несѫществуваше още политически, а въ Македония българскитѣ училища бѣха рѣдкость — числото на еллинскитѣ учебни заведения отъ всѣка степень и за всѣки полъ, да прѣцѣни количеството и качеството на учащия се младежъ отъ двата пола, както и на учителитѣ, множеството на разнитѣ силлогози и ученолюбиви дружества, па да сравни всичко това съ

[1]) За всичко това гръцкия авторъ привожда, между друго, и една книжка съ надписъ: „L. Orient et le Panslavisme par M!“

каквото иматъ по тази часть Словено-Българетѣ, начиная, ако обича, отъ Цариградъ за да свърши до нáй-малкото селце въ Турция, гдѣто има Българе и Гръци. Заключението отъ това сравнение ще разрѣши, казва г. Димица, задачата. Впрочемъ, прибавя послѣ, самитѣ Словене и Панслависти въ подвизитѣ си да унижатъ и да поругаятъ всичко що е гръцко, отъ една страна, а пъкъ да увеличатъ и да въспѣятъ всичко що е Словенско, отъ друга, неволно идатъ да признаятъ прѣвъсходството на еллинския елементъ въ Турция, който стои въ непрѣкжснжти и непосрѣдственни съобщения и сношения съ цѣла Европа, до като Словенския елементъ, далечь отъ крайморията, се ограничава въ срѣдиземната и горска часть на полуострова и стои въ борба срѣщу нашата майчина земя, бога Пана, овчарския богъ, уважающъ той и обожающъ повече отъ колкото Аполлона и Музитѣ[1]).

Както и да е обаче, гръцкия авторъ свършва наскоро тази нечаканна май въ едно таквосъ сериозно инакъ съчинение виходка срѣщу Словенетѣ, Панславиститѣ, особенно же срѣщу Българетѣ въ Македония; той се утихва пó-лека, става пó-хладнокръвенъ и, за да докаже исторически еллинския характеръ на Македония още отъ началото на историческитѣ врѣмена, той хвърля единъ кратъкъ погледъ върху цѣлата история на тая страна, история, която въ *Прѣдисловието* и *Въведението* продължава до покоряваньето на Македония отъ Римлянетѣ (168 П. Х.), а отъ това врѣме и нататъкъ до прѣвземаньето ѝ отъ Турцитѣ (430), той излага въ края на втория томъ като свършакъ на цѣлото съчинение. Г. Димица, който си е далъ, както се види, за главна задача въ своитѣ книжовни занятия обобщаваньето, между гръцкия народъ, всички свѣдѣния за Македония, е написалъ отдѣлно и една малка, но специялна история на тази страна, па при това той е прѣвелъ и историята на древня Македония до прѣди Филипа (337 П. Х.) отъ О. Abel-а, за когото споменахме и пó-горѣ. Отъ тукъ лесно може да се види, че той, по историята на Македония, се намѣрва въ книжовна область, която е често посѣщавалъ и съ която е отблизу запознатъ,

[1]) Таквосъ мнѣние исказалъ и Fr. Bradaska въ Petermann Mitheil. 1869. XII. „Die Slaven in der Turkei", споредъ както привежда, подъ бѣлѣжка, г. Димица, като прибавя да каже: „Тия нѣща ги пише мжжъ Словенинъ, и твърдѣ Словенинъ, професоръ въ Загребъ, но него пръвъсхожда по Словенството нѣмеца Hellwald!

така отблизу, па още и така вѣщо и подробно запознатъ, щото той не веднаждь и дваждь дохожда въ разногласие съ извѣстния авторъ на голѣмата и всецѣла грѫцка история, покойния отъ скоро К. Папаригопуло, когото той цѣни, почита и уважава, но когото по нѣкогаждь изобличава въ нѣкои погрѣшки и неточности, особенно кога е въпросъ за Македоиия.

V.

Любопитна и интересна е отъ всѣка една страна историята на Македония. Подирь собственна Гърция, тя е, може се каза, едничката пространна область въ Староплaнинския полуостровъ, която въ старо врѣме, още отъ VIII-ий вѣкъ пр. хр., захваща да се сдобива, ако и при раскѫсанъ още политически битъ, съ история самостоятелна, история, която колкото се развива посрѣдъ разни перипетии, толковъ пб-много се разграничва нейния крѫгъ, толкозъ пб-много се разширява нейното поле, тъй щото онзи, който слѣди просто за нея, отъ брѣговетѣ на Струма и на Вардара минава смаянъ и ненадѣйно, прѣзъ Гърция и срѣдиземното-море, въ Африка при брѣговетѣ на Нила и въ Азия дору до Ганга и до Индуса. Иматъ право синоветѣ на Македония да се гордѣѭтъ съ подобна история, съ подобно минало отъ каквато цародность и да сѫ тѣ сами днесь за днесь. Рѣдки сѫ странитѣ върху земното кълбо, които сѫ имали таквази участь. Въ старо-планинския полуостровъ, още отъ нáй старо врѣме, сѫществуватъ цѣли земи съ стари собственни названия, като Иллирия, Ипиръ, Θессалия, Тракия, Мизия и. п. ч. Ни една отъ тѣхъ не имá участа на Македония. Ни една отъ тѣхъ не се сдоби съ цѣла трайна и самостоятелна история прѣзъ редъ столѣтия, както Македония. Ни една отъ тѣхъ не можѣ да сглоби постепенно отдѣлнитѣ и распокѫсанитѣ мѣстни малки господарства въ едно цѣло, както направи това Македония. Ни една отъ тѣхъ не схвана понятието за държавното устройство тъй както Македония. Распокѫсания феудализмъ, безъ глава и центръ, като попречи на едно подобно държавно устройство, се раскапа за тѣхъ и се разложи нáй-послѣ самъ отъ себе въ безбройни, безименни и незамѣтни атоми.

Мѫчно се съкратява, както казахме пб-горѣ, географияти, но още пб-мѫчно може да се възпроизведе въ една-

двѣ страници историята на една страна като Македония, история не съ мѣстно, а съ всемiрно значение, история, която е имала грамадно, чрезвичайно влияние върху сѫдбинитѣ на стария свѣтъ, върху хода на человѣческата въобще цивилизация. За добра честь, задачата се улеснява тукъ съ това, че, тъкмо защото тази история има таккосъ всемiрно значение въ развитието на человѣчеството, пó-главнитѣ събития, които тя излага, пó-блѣскавитѣ ѝ страници сѫ всѣкога прѣсни въ паметта на всѣки що-годѣ образованъ человѣкъ; нѣщо пóвече: тѣ сѫ достояние на редъ народи и племена, у които тѣ сѫ станали като народни приказки, прѣдавани отъ поколѣние на поколѣние, и съхранявани живи въ народната паметь чрѣзъ цѣли столѣтия. Пóвече отъ двадесять и два вѣка сѫ се изминжли отъ Александровия походъ въ Азия; и въ това дългловѣковно растояние человѣчеството произведе и видѣ на единъ и двама прочути пълководци и завоеватели по всичкитѣ страни отъ земния шаръ; но има ли име въ историята като името на Александра Македонскаго, станало почти баснословно между народитѣ, обиколено съ единъ видъ свърхестественна очарователность, екотъ, който припомня отъ толкозъ далечь една извънредно велика личность и извънредно велики дѣяния въ Европа, въ Африка и въ Азия? Прѣдъ това необикновенно зрѣлище въ всеобщата история твърдѣ естественно е възбужданото любопитство да се узнае началото, да се потърси люлката на това, що се е наричало Македонско царство прѣди Александра Великаго, и прѣди баща му Филипа, който го подготви за това величие.

И отдѣлната история на Македония въ старо врѣме не е почва съвършенно неразработена. Захванжла почти още отъ IX-ий вѣкъ пр. хр. при прѣдполагаемия поне царя Карана, малката македонска държавица, съ сегашний Воденъ, Едесса или Еге въ онова врѣме, за столиченъ градъ, се разширява постепенно въ териториялно отношение и придобива отъ день на день пó-голѣмо политическо значение. Отдѣлнитѣ области, самостоятелни и независими, се присъвокупяватъ една къмъ друга къмъ единъ центръ. Какво племе сѫ били първоначално Македонцитѣ прѣзъ ония врѣмена, то е тукъ сега безразлично. Нѣма, въ всѣки случай, съмнѣние, че рано още Македония влѣзе въ сношения

съ Гърция, а нáй-напрѣдъ съ Атинската Республика, още прѣди Персо-еллинскитѣ войни. Изгонения отъ Атина тиранинъ Ипия, Писистратовия синъ, намѣрва въ Македония не само прибѣжище при царя Аминта I (540—498. п. х.), но още и жгълъ земя на свое расположение по отстжпка отъ страна на този царь. Аминтовия пъкъ преемникъ Александръ I (498—454) билъ приетъ, като Еллинъ по происхождение, да земе и самъ участие въ извѣстнитѣ Олимпийски игри, въ които, по установения редъ, земали участие, поне въ онова врѣме, само доказанитѣ Еллини, но не и така наричаннитѣ варвари. Споредъ Иродота (V. 22; IX, 45), този Александръ се гордѣялъ съ названието си Еллинъ. Както и да е, като приятель на Гърцитѣ той не малко имъ помогналъ при нашествието на Перситѣ, като прѣдувѣдомилъ първитѣ за много нѣща, па още и като пратеникъ отъ Перситѣ при Атинянетѣ за довѣрието, съ което се ползувалъ и при еднитѣ и при другитѣ. Александръ I се прѣдставлява въобще като единъ уменъ царь и достоенъ държавенъ мжжъ, който безъ да жъртвува нищо отъ държавата си, сближилъ Македония съ Гърция, гдѣто билъ любимъ и почитанъ, па още и въспѣнъ отъ великия лирикъ Пиндара въ една ода, отъ която се съхраняватъ и до днесь нѣкои бткжси. Пиндаръ при това живѣлъ и самъ за врѣме въ двореца на този македонски царь, който далъ гостеприемство въ държавата си и на жителитѣ отъ Мицини, когато града имъ билъ разсипанъ отъ неприятеля. Синъ на този Александръ I билъ Пердика II който го и наслѣдилъ на прѣстола (448—413) съ качества и достоинства почти равни съ бащинскитѣ. Но забѣлѣжителенъ царь македонски прѣзъ тоя периодъ е Пердиковия синъ Архелай (413—399). Искусенъ по държавното устройство и по военнитѣ наредби, той билъ при това и пристрастенъ любитель на науката въобще и на изящнитѣ искуства. Отъ македонскитѣ царье прѣзъ тоя периодъ, той е най-много ревнувалъ и сждѣйствувалъ за въвеждането въ Македония на цивилизацията, съсредоточвана тогива въ Гърция. Той прѣустроилъ войската, издигналъ разни укрѣпления, съградилъ нови градове, построилъ пжтища, въвелъ вежду и въ всичко нови наредби, съ други думи, той направилъ за Македония това, което не бѣ направилъ ни единъ отъ неговитѣ прѣдшественници. Между друго, като видѣлъ, че столния

градъ Едесса (Воденъ) отстои доста отъ крайморието, а това затруднявало развитието на държавата и́ външнитѣ и́ съобщения, той се рѣшилъ та прѣнесълъ столицата въ гр. *Пелла*, градъ укрѣпенъ и въ съобщение съ морето чрѣзъ близкото езеро *Лудия* (Яница) и рѣката отъ сѫщото име (Карашмакъ, Мавронери). За украшение на двореца въ новата столица той привикалъ тамъ знаменития живописецъ Зевкса срѣщу щедро възнаграждение; и наистина украшението на двореца въ Пелла стигнало до таквази хубость, щото, казватъ, идвали отъ на́й-далечни мѣста посѣтители за да го видятъ. По подражание на Гърцитѣ, той устроилъ въ Македония, именно въ областта Пиерия до Олимпа, разни игри, които траяли деветь деня въ честь на равночисленнитѣ Музи, както и други въ честь на Зевса (Юпитера). По примѣра на дѣда си Александра I, Архелай ходилъ тоже да се подвизава въ грѫцкитѣ Олимпийски гори, гдѣто се и надпрѣварвалъ успѣшно съ надпрепускванье колесници. Но онова, което му прави не по́-малка честь и което се бѣлѣжи отъ историята съ похвала, то е, че той привикалъ въ двореца си множина отъ на́й-знаменититѣ прѣзъ онова врѣме поети, артисти, философи, и. п. ч. Атинския трагикъ Еврипидъ е умрѣлъ въ Македония при него. Той поканилъ, казватъ още, и Сократа да иде въ Пелла при него, но Сократъ отклонилъ, като му извѣстилъ, че въ Атина има и брашно и вода; а съ философа Платона той стоялъ въ дружески отношения. Съ други думи, Архелаевата столица въ Македония Пелла била, може се каза, като, въ по́-новитѣ врѣмена, Флоренция при Медицитѣ, Римъ при Папа Льва X, Берлинъ при Фридриха Великаго, Петербургъ при Екатерина Велика, и този тамъ състанъкъ на образовани люди красилъ още повече другия държавенъ блѣсъкъ. Архелай не билъ безъ пороци и него упрѣкаватъ особенно въ насилственно присвояванье на върховната власть; но, веднажъ на прѣстола, той се отличава съ дѣяния, които го поставятъ, отъ добра страна, по́-горѣ отъ всички царствовавши прѣди и подиръ Филипа. При царуванието му Македония не достигна степента на елинската цивилизация, но тя направи значителни стѫпки къмъ нея, и при Архелая се извърши само онова, което бѣше възможно за врѣмето и за племето, надъ което той цару-

ваше[1]). Шесть други царье сѫ царували въ Македония подиръ Архелая до възшествието на Филипа, баща на Александра; отъ тие шесть царье пó-извѣстни сѫ Аминта II (393—369) и Пердика III (365—360), нáй-вече, защото тѣ развили повече сношенията на Македония съ Гърция и свързали приятелство съ пò-знаменититѣ Атиняне. Между друго, при Аминта II състоялъ като лѣкарь Никомахъ, Аристотелевия баща, а пъкъ при Пердика живѣлъ Платоновия приятель Ефрей Ореянеца, отъ градъ *Ореосъ* (ὤρεὸς) въ о. Евия, съ голѣмо при него влияние. Съ тия царье може да се каже, че се свършва първия периодъ отъ самостоятелната македонска история, периодъ, на който началото може да се нарече тъменъ за отсѫствие отъ точни и положителни свѣдения, относително поне до тримата — четворица първи царье[2]).

Слѣдъ този периодъ иде тъй наречения *златенъ* периодъ на стара Македония. Той се обновява прѣзъ 359 год. п. Х., когато на прѣстола се въскачва мѫжъ, комуто било обречено отъ сѫдбата тъй да подѣйствува върху македонскитѣ и елинскитѣ работи, щото да даде на историята въ Гърция и Македония направление съвършенно различно отъ досегашното, да събере т. е. подъ едно знаме силитѣ на Македония и силитѣ на разпокѫсаната въ разни самоуправни республики Гърция и прьвъ да образува въ юго-източна Европа една могѫщественна монархия, Еллино-Македонска. Този мѫжъ е Филипъ II, Македонецъ родомъ, но въспитанъ въ Гърция и прѣкаралъ тамъ младитѣ си години, като заложникъ, посрѣдъ военни, философски и други другояче даровити лич-

[1]) Ето какво казва буквално по тази часть О. Abel, привожданъ на нѣмски подъ бѣлѣжка отъ г. Димица: „Македонския народъ бѣше нáй-младия и, дълго врѣме, почти забравения синъ на Гърция; той е билъ получилъ сѫщитѣ умственни способности като бащинско наслѣдие, каквито и Еллиннитѣ; но самостоятелното развитие на тия способности можѣше да се захване само, ако прѣди сближаваньето му съ Гръция, въ Македония би имало поне нѣкои сѣмена отъ наука и искуство“.

[2]) Ето хронологически какъ се изреждатъ македонскитѣ царье: *Иматий* (Ἠμάθιος), *Македонъ* (Μακεδὼν), и *Каранъ* (Κάρανος) отъ 807—700 пр. Хр., периодъ тъменъ отъ историята. Подирь тѣхъ идатъ: *Пердика I* (700—652); *Аргей I* (652—621); *Филипъ I* (621—588); *Аеропъ* (588—568); *Алкетъ I* (568—540) и *Аминтъ I* (540—513). Този е първия исторически, но дѣтински още периодъ на Македония. Вторият захваща отъ 498 и свършва на 360 г. п. х. съ слѣдующитѣ царье: *Александръ I* (498—454); *Алкетъ II* (454—448); *Пердика* съ Филипа (448—436); *Пердикъ* самъ (436—413); *Архелай* (413—499); *Аеропъ II* (399—393); *Аминтъ II* (393—391); *Аргей II* (391—390); *Аминтъ* повторно отъ (390—369); *Александръ II* (369—368); *Птоломей* (368—365); *Пердика III* (365—360). Подирь тѣхъ идатъ знаменитий *Филипъ* и синъ му Александръ великий (359—337; — 336—323).

ности, както дванадесеть столѣтия пó-послѣ българския царь Симеонъ мина младитѣ си години и се въспита и изучи въ Цариградъ. Филипъ II подирь възшествието си на прѣстола не закъснѣ, както послѣ и сѫщия Симеонъ, да проеви всички прѣимущества, съ които билъ надаренъ той тъй щедро отъ природата. Както бѣлѣжи извѣстния историкъ Schlosser, той съединявалъ въ себе си всичкитѣ добродѣтели и всичкитѣ пороци на врѣмето си, но безспорно е, въ всѣки случай, извънредното му достойнство и като уменъ владѣтель и като искусенъ пълководецъ и като прѣвъсходенъ държавенъ мѫжъ. Г. Димица казва, че той едничъкъ съединявалъ въ себе си извѣстната прѣзъ наше врѣме германска троица Вилхелма, Бисмарка и Молтке. Това можѣше да се земе за прѣувеличение, ако самия токо-що помененѫтий нѣмски историкъ да не казваше пакъ изрично, въ своята извѣстна всеобща история кога говори за Филипа, че „той, по вроднитѣ му дарби, билъ създаденъ пълководецъ, държавенъ мѫжъ и самодържецъ, и че той притѣжавалъ всички срѣдства за да направи монархическото правителство приемливо за Гърцитѣ, че неговото висше образование и неговия природенъ умъ, достѫпенъ за всѣка наука и всѣко искуство, го направили достоенъ за тази честь, да стане прѣдводитель на нáй-образования народъ“. Сѫщия историкъ расказва за Филипа, че „той всѣкога почелъ съ извънредни почести талантливитѣ поети отъ всѣкъ родъ, артиститѣ, ораторитѣ, философитѣ, и залѣгалъ постоянно да въведе въ своето отечество еллинскитѣ нрави и еллинския духъ, за която цѣль той прѣмѣстювалъ жителитѣ на завоеванитѣ крайморски гръцки градове въ вѫтрешността на Македония, а срѣдиземнитѣ Македонци — къмъ крайморията“. Не знаемъ да ли съ това Филипъ е ималъ прѣдъ видъ исключително цивилизуваньето на държавата си, или това сѫ били въ сѫщото врѣме прѣдпазителни нѣкои мѣрки, каквито не веднаждь и двавждь се срѣщатъ въ историята и не само у единъ или двама народа; но фактъ е, че Филипъ е почиталъ гръцкото образование. Извѣстна е, отъ друга страна, борбата, която той, прѣзъ цѣлото си почти царуванье, водѝ колкото упорито, толкозъ и хитро, и срѣщу други нѣкои страни, но нáй-вече срѣщу Гърция, за да ѭ покори, борба увѣнчана нáй-послѣ съ успѣхъ за него. Тази борба неволно наумѣва тука едно

друго знаменито име — името на великия атински ораторъ Димостена. Той е билъ непримиримъ политически противникъ и на Филипа и на Македонската политика, която е считалъ гибелна за Гърция и отъ която е искалъ да прѣдпази своитѣ сънотечественници. Въ своя пламененъ патриотизмъ той не разбиралъ какъ е възможно една република като Атина, могуществена чрѣзъ своитѣ срѣдства и съюзи, покрита съ слава отъ храбрость на бойното поле и съ всестранна образованность, да понесе позора не само да бжде тя покорена, но просто и увлечена нѣкакъ отъ македонския царь, когото той нарича варваринъ и описва съ краски твърдѣ малко ласкателни. За тази си политика Димостенъ е ималъ силни противници и въ самото си отечество, но въ своята цѣлость това послѣднето се увлече отъ неудържимия порой на неговото пламенно и убѣдително красноречие, което и самъ него обезсмърти и Атинската трибуна облѣ съ зари отъ вѣчна слава. Филипъ взе връхъ; и Гърция, при всичката й останала вжтрешна самостоятелность, биде принудена подирь злополучната за нея битка въ Херония (338 г. п. Х.), гдѣто издѫхнѫла, казватъ обикновенно, елинската свобода, да признае македонското върховенство. Сетнинитѣ отъ дългата и упорита борба за това върховенство оправдаватъ нѣкакъ Димостеновитѣ противници въ самото му отечество, които, въсползувани отъ тия сетнини, не закъснѣха и да го обвинятъ като едничкия авторъ на сполѣтѣлитѣ отечеството злочестини. Подигнатата по тозъ начинъ распря не е май още рѣшена нито днесъ окончателно и ние нѣма да я рѣшимъ тука въ нѣколко думи. Въпросътъ състои въ това. Каквито и да сж били по народность Македонцитѣ, Гърци или варвари, трѣбаше ли Гърция да прѣклони токо тъй глава прѣдъ тѣхъ, щомъ се евихж тѣ на бѣлъ свѣтъ съ безспорно могущество, или трѣбаше, съединени всички, да имъ противостоятъ до послѣдния часъ? Димостенъ е поддържалъ второто мнѣние. Дълговидноста му може да не е била съразмѣрна съ важноста на обстоятелствата, вдъхновението му може да е имало за изворъ единъ ограниченъ патриотизмъ, който му е попрѣчилъ да сжди пó-безпристрастно за съврѣменнитѣ работи, но самия неговъ самоотверженъ патриотизмъ е вънъ отъ всѣко съмнѣние; и за това неговия патриотически гласъ намѣрва и

до днесь отзивъ везде, гдѣто думитѣ *отечество* и *свобода* не сж голи думи. Той не сполучилъ, но той самъ краснорѣчиво доказва, че съ поведението си той испълнилъ длъжността си къмъ отечеството, че всѣка друга обноска въ онова врѣме било би отъ негова страна не само нарушение на длъжноста, но още прѣстжпление, прѣдателство. „Края на всѣко нѣщо бива такавъ, какавъто е угоденъ на орисницата; каква е обаче мислта на единъ народенъ съвѣтникъ, нея іж изевяватъ неговитѣ намѣрения", казалъ е той въ една отъ нӑй-хубавитѣ си рѣчи. (Περὶ Στεφάνου § 192).

VI.

Както и да е, Македонецътъ взема връхъ въ Гръция. Не било дадено обаче Филипу да поведе сега и Македонци заедно и Гърци срѣщу Азия, както билъ самъ и отколѣ прѣдначърталъ. При тържеството, което се водило въ старата македонска столица, Едесса или Еге (Воденъ), гдѣто женилъ дъщеря си Клеопатра, той пада убитъ отъ нѣкого си Павсания прѣзъ 337. год. Но прѣдначъртанния планъ ще се испълни. Младия му синъ и прѣстолонаслѣдникъ Александръ, Аристотелевия въспитанникъ, поема достойно и знамето и дѣлото на баща си; и сжщата още година той се провъзгласява въ Коринтъ за прѣдводитель на похода срѣщу Перситѣ, походъ, който и предприема прѣзъ 334 год.: Общеизвѣстни сж пó-нататъшнитѣ велики събития. Македонската история отъ това врѣме зема характеръ всемìренъ. Славата на македонското царство и на македонското име е на върха си. Прѣдъ младия, неустрашимия, пъргавия, смѣлия Филиповъ синъ се растреперва, се расклаща цѣла Азия. За вѣнценосния македонски герой нѣма спънки прѣдъ нищо. Вдаватъ се и мжчнопроходими планини, и бързотечни рѣки, и пѣсъчни пустини. Прѣдъ него всичко и всички отстжпватъ. Всѣка негова стжпка е побѣда, триумфъ. Името му лѣти по всички направления прѣди той да се яви. Старорѣменни царства съ дълбоки корени въ дълго минало се разлюлѣватъ и срутватъ при тропота на щастливия всадникъ. Царье, царици и велможи го посрѣщатъ съ удивление. Народи разни и стари племена се сгжватъ и прѣвиватъ прѣдъ него каго узрѣли класове прѣдъ ненадѣйна лѣтня вихрушка. И той се явява везде като свърхестественна сила.

Но младия монархъ-завоевятель не е само синъ на Фили
Той е и ученикъ на Аристотеля, най-великия гений
древноста, въ всѣко отношение, на́й-авторитетния учите
на человѣчеството прѣзъ цѣли столѣтия. Учителя е генияле
прѣдставитель на всестранната старо-еллинска цивилизац
създадена и развита чрѣзъ редъ столѣтия. Ученикътъ ста
носитель и распространитель на тази цивилизация въ но
единъ свѣтъ. На́й-сѫщественната точка отъ программата
по тозъ походъ е да сближи Азия съ Европа чрѣзъ ед
и сѫща цивилизация. И дѣлото бѣше заченато съ младенчес
съ удивителна рѣшителность, и то правеше исполински ве
стѫпки къмъ напрѣдъ. Александръ е единъ отъ на̀й-вел
китѣ прѣобразователи. Возимъ като върхъ колесници триу
фални прѣзъ Азия, той заедно съ побѣдитѣ си носи по пѫ
си и щедро распръсва плодороднитѣ сѣмена на европейска
цивилизация, извиква на новъ животъ народи спящи
варварщина и въ робство, обявява равенство между л
диетѣ безъ разлика на Азияти и Европейци, вдѫхва чувст
на братство и на человѣколюбие. Историята не прѣдставля
пълководецъ-завоеватель съ умъ по́-възвишенъ, съ хара
теръ по́-благороденъ, съ духъ по́-философски, съ идеа
по́-космополитически. Чудни сѫ материалнитѣ му завоеван
въ неимовѣрни пространства, съ бързина на молния;
още по́-чудни сѫ неговитѣ нравственни, цивилизаторс
завоевания, които и останаха. „Чудна е', казва Humbold
„своя Cosmos, магическата очарователность, която упраж
„Гръцката цивилизация, прѣнесена отъ Западъ на Исто
и чуди се человѣкъ, какъ въ толкозъ малко врѣме би
възможно да пусне тя тамъ толкозъ дълбоки корене". Але
сандръ осветява нова, съ всемірно значение епоха въ ист
рията. Дѣлото му е, между друго, и единъ видъ подготов
на человѣческия родъ за посрѣщанье и приеманье, поди
три столѣтия, онази проповѣдъ, която ще изникне изъ
корената отъ него Палестина и въ кѫсо врѣме ще прѣобр
зува религиозно почти цѣлия извѣстенъ, па още и на́
образованъ свѣтъ, ще го прѣобразува за врѣмена, на ко
края никой не е прѣдсказалъ. Като срѣдство за образование
въобще, за размѣнявание мислитѣ между людиетѣ, служ
отъ Александровото врѣме, Гръцкия езикъ прѣзъ цѣ
столѣтия, и нѣма идея, нѣма наука, нѣма учение, нѣ

проповѣдь, които да расчитватъ на що — годѣ успѣхъ безъ това срѣдство, благодарение на македонското оржжие. Гръцкия езикъ свръзва, сближава непознати до сега едни на други народи и племена чрѣзъ тѣхнитѣ образовани людье. Ето защо Александръ е билъ често прѣдставянъ и като испълнитель още на далечни прѣдначъртания отъ Промисъльтъ за прѣраждание на человѣчеството. Неиспитуеми и непроницаеми сж подобни тайни; но онова, което не е тайна, а е ясно за всички, то е, че съ въсторжествуванието на македонското оржжие разшири се и полето на дѣятелноста за человѣческия напрѣдъкъ; срѣщнаха се народи и племена до сега непознати едни на други; расклатиха се основитѣ въ живота на пó-голѣмата часть отъ источния свѣтъ въ Азия и въ Африка; роди се единъ видъ козмополитизмъ вънъ отъ всѣка народность и вънъ още отъ всѣкакви държавни граници. Неувѣдаемъ е вѣнецътъ на македонската слава за всички тия велики и извънредни събития, за всичкия този прѣвратъ въ историята на человѣчеството по пжтя на напрѣдъка. Но, навръхъ своята слава, и въ своята цвѣтуща възрасть, едвамъ тридесеттригодишенъ, македонския герой умира (323. П. Х.) посрѣдъ испълнявани вече велики, міропрѣродителни кроежи, и посрѣдъ други златни сжнища всѐ за прѣобразуванието на человѣчеството.

Наслѣдството сега е тѣжко и нѣма второ Александръ за да го поеме самъ. Участа на великитѣ мжже е тази, че ако тѣ сами не успѣятъ да испълнятъ программата си, тя, ако не друго, се уронва, се нащърбява, често се испорчува и исхабява подиръ тѣхното изчезнуванье. Пострада така и Александровото дѣло, но то не пропадна съвършенно. Пространната Александрова империя се разглобва, но главната идея, която е въодушевлявала Аристотелевия ученикъ, распространението на западната цивилизация по Истокъ, остава всецѣла и, вопреки кръвопролитията прѣдизвикани за присвояванье властта, тя не исчезва. Отъ така разронената империя се раждатъ многочисленни самоуправни владѣния, до като, найпослѣ, се образуватъ три немаловажни царства, едно въ Азия подъ династията на тъй нареченитѣ *Селевкидовци,* друго въ Египетъ подъ сцептра на *Птолемситѣ* и третьо въ Македония подъ *Антигонидитѣ*. Ако и въ упорито за нѣколко години съперничество помежду си, всички тия Алек-

сандрови наслѣдници, извѣстни подъ Грѫцката дума *Диадохи* (наслѣдници) сѫ се подвизавали за спазваньето, въ сѫщность, и продължаваньето великото Александрово дѣло. По примѣра даденъ отъ основателя на разглобената империя, който, между друго, основалъ, както казватъ, повече отъ петдесеть градове въ разни мѣстности низъ Азия и Африка, като огнища съ зари отъ западната цивилизация, издигнали и наслѣдницитѣ му въ разни мѣста около двѣсте градове, нарѣкли ги съ македонски и елински имена, заселили ги съ прѣселенци главно отъ Македония и Гърция, и съ други още, и ги снабдили съ автономно вѫтрешно устройство основано на равноправность за всички и на широки мѣстни волности. Много отъ тия градове цъфнаха постепенно въ политическо, умствено и търговско отношение, запазени дълго врѣме и подиръ римскитѣ завоевания. Каквато и да е историята на Александровитѣ наслѣдници, излиза отъ нея единъ безпорно установенъ фактъ, а той е, че тѣ сѫ били орѫдия, съ които се е послужила историята за доискарванье започенатото отъ Александра дѣло и за довършваньето новата ера на еллинизма, както се изражава Droysen въ своето специялно съчинение по тази часть отъ Всеобщата История[1]). Това въобще за тия наслѣдници.

Съвсѣмъ друго обаче зрѣлище прѣдставлява по тѣхъ Египетъ, земята на Фараонитѣ, която и пó-староитѣ Гърци сѫ почитали за огнище на най-древнята цивилизация, и въ която Александръ бѣ основалъ, посрѣдъ тритѣ континента на стария свѣтъ, Азия, Европа и Африка, тождеименния си градъ Александрия. При Птолемеитѣ, които го избрали за столица, този градъ се издига набързо съ исполински крачки и въ кѫсо врѣме той става не само центръ на всемірна търговия, но още и огнище на всестранна образованность, както бѣше пó-напрѣдъ гр. Атина, както послѣ — Римъ, и както пó-послѣ — Цариградъ. Родоначалника на Птолемеовата династия въ Египетъ, Птолемей Лаговъ, нареченъ и спаситель (σωτήρ), е отъ Македония, изъ околноста на сегашния гр. Острово. Птолемеитѣ, осебенно първитѣ трима, не сѫ безъ пороци; но, освѣнъ военното имъ искуство и политическата имъ мѫдрость, тѣ се отличаватъ особенно съ своята крайна ученолюбивость. По съдѣйствието си за развитието на

[1]) *Droysen,* Geschichte des Hellenismus.

науката, изящнитѣ искуства, търговията и промишленноста, тѣ се сравняватъ съ старитѣ Атиняне. Сами пò-себе образовани и ученолюбиви, тѣ прѣзъ своето царуванье (323—221. П. Х.), събрали списанията не само на старитѣ Гръци, но и на Египтянитѣ, и на Евреитѣ и на Перситѣ, привиквали отъ всѫду ученнитѣ мѫже, награждавали ги щедро, принасяли имъ царско гостеприемство, а дворцитѣ и градинитѣ си тѣ прѣобръщали често въ пространни училища за прѣподаванье всѣкакви науки и разяснения разни задачи. Всеміpно значение сѫ имали богатата Библиотека и богатия Музеумъ основани отъ тѣхъ въ Александрия: Библиотека и Музеумъ, за които има цѣли съчинения. Увлеченъ отъ всичко това македонецътъ г. Димица се впуща тукъ въ дълги расказы за всички, отъ подобенъ родъ, дѣяния на Птолемеитѣ, Македонци, както споменахме, по произхождението си. И картината наистинна е привлекателна. И тя заслужва пò-дълго спиране! Но за всичко извършено въ Александрия по полето на науката въобще не само въ врѣмето на тримата първи Птолемеи, но и прѣзъ послѣдующитѣ столѣтия, даже до V-то слѣдъ Христа, трѣбало би многотомно съчинение. Да се задоволимъ само съ припомнюване тукъ, че Египетъ, че Александрия особенно станаха центръ на едно извънредно умственно движение, центръ, гдѣто за първи пѫть се срѣщнаха европейский и азиятский свѣтъ, запознаха се помежду си всички почти стари религии, противопоставиха се една на друга всички философски системи, додоха въ сблъскванье разни мнѣния, по участа на человѣчеството, па станаха и разни опити за едно сливанье на всички тие разнородни елементи; Александрия става тъй сѫщо центръ на ученноста по всичкитѣ ѝ расклонения; безъ тази александрийска ученность рекълъ би още человѣкъ, че древния свѣтъ би останалъ, въ много отношения, като незавършенъ, необяснимъ; Александрийскитѣ философи, математици, астрономи, географи, граматици, историци, критици, тълкователи и. п. ч. не само допълнятъ старата наука, но я и обясняватъ; кой не знае, при това, че Александрийската школа съставя една отъ най-знаменититѣ епохи въ историята на философията, въ историята на цивилизацията? А всичко това нѣма съмнѣние, че е плодъ на македонския тържественъ походъ въ Азия и въ Египетъ. Но ако въ отношение цивили-

заторско Александрийската наука се продължава и подиръ Христа, даже съ новъ блѣсъкъ отчасти, македонското царство въ Египетъ изчезва окончателно прѣдъ везде вече побѣдоносното римско орѫжие въ врѣмето на Цезара и Помпеия, Антония и Октавия, изчезва при знаменитата, сърцеплѣнителната, чародѣйската поробителка на побѣдоноснаго Цезара, на Антония и. п. ч., но злощастната при свършака си царица Клеопатра; фароновата земя минава и тя подъ владѣнието на Римъ; но слѣдитѣ и плодоветѣ отъ Александровия походъ и македонското тамъ царуванье траятъ прѣзъ цѣли столѣтия.

Сѫщата участь е имало и другото македонско царство въ Азия подъ Селевкидитѣ, които тоже не малко сѫ съдѣйствували за распространение всичкитѣ блага на цивилизацията въ своитѣ владѣния, гдѣто и библиотеки устроили и науката покровителствували и градове основали като Пергамъ, Антиохия, Селевкия и Тарсъ.

Колкото за Македонското царство въ сама Македония подъ Антигонидитѣ, може да се каже, че то бѣше негли и забравено, когато падна Египетското. Македония, подиръ не една и двѣ вѫрѣшни бъркотии, но и подиръ упорити и славни борби за запазванието самостоятелноста си, биде покорена наи̇̀-послѣ и тя отъ Римлянетѣ още прѣзъ 168 г. П. Х., 22 години прѣди покоряването на собственно наричана Гръция, станала и тя римска провинция прѣзъ 146 г. П. Х. Отъ онова врѣме нѣма вече ни Гърция, ни Македония. И едната и другата сѫ часть отъ римската империя. Забѣлѣжителни, па въ сѫщото врѣме и поучителни сѫ думитѣ, съ които Плиний говори за покоряваньето на Македония отъ Римъ: „Тя е, казва той, Македония, що бѣ завладѣла едно врѣме толкозъ земи; тя, която бѣ минала оттвадъ въ Азия, Армения, Ибирия, Албания, Кападокия, Сирия, Египетъ, Тавръ, Кавказъ; тя, която господствува́ надъ Бактритѣ, Мидитѣ, Перситѣ, като бѣ прѣвзела цѣлъ истокъ; тя, побѣдителка дору и на Индия по слѣдитѣ на Бакхуса и на Херкюла: тази е сѫщата Македония, на която въ единъ день Павелъ Емилий, нашии пълководецъ, распродаде седемдесеть и два града“[1]). Подобни примѣри за падания на царства, малки и голѣми, не сѫ рѣдкость въ историята; и поменѫтия пó-горѣ нѣмецъ Sickler

[1]) Plinius, 4,17. „Hac est Macedonia terrarum imperio potita quondam“ и п. ч.

справедливо бълъжи, по случай тия Плинови сѫждения, че и Римъ, гордия міро-владѣтель, падна тоже разбитъ прѣдъ германски нѣкои племена, твърдѣ малко цѣнени отъ Римлянетѣ въ врѣмето на Плиния. Мигаръ и Римъ, пита той, не го сполѣтѣ сѫщата участь, каквато и Македония? Както и да е, тукъ може се каза, че се свършва старата история и на Гърция и на Македония.

Но съ старата история на Македония, македонецътъ г. Димица, отъ когото, впрочемъ, ние се тукъ значително отдалечихме, искаше да установи главно, че тя, дъщеря на Гърция, е и сама гръцка страна, па не само това, но още, че безъ Македония, Гърция нѣмаше да има значението, което има; че гръцката цивилизация безъ Македомия щѣше да загине или поне нѣмаше да сѫществува въ сегашната си пълна форма, а пъкъ безъ гръцката цивилизация нѣмаше да сѫществѫва ни сегашната европейската цивилизация. И ето съ какъвъ силлогизмъ свършва той дългото си *Прѣдисловие—Въведение:*

„Ако да нѣмаше Македония, нѣмаше да има Александръ;

„Ако да нѣмаше Александра, нѣмаше да има Александрия;

„Ако да нѣмаше Александрия, нѣмаше да има Птолемеитѣ, нейнитѣ царье;

„Ако нѣмаше Птолемеитѣ, нѣмаше да има нито Музей нито Библиотека;

„Ако нѣмаше Музея и Библиотеката, нѣмаше да има Александрийци;

„Ако да не бѣха Александрийцитѣ, нѣмаше да има тѣхнитѣ дѣла;

„Ако да не бѣха тѣхнитѣ дѣла, нѣмаше да има Еллинизмъ, а безъ него нѣмаше да има и сегашната цивилизация.

„Прочее, майка и виновница на всички тия блага е Македония;

Прочее, (заключава г. Димица)

„*Еллада* е и *Македония*“;

а това е, което трѣбаше да се докаже“.

Не споримъ, има ли въ горния силогизмъ прѣувеличения или не, но фактъ е, че Македония е имала наистинна

славно минало; само, че миналото е минало, както се изминали и толкозъ други минали. А че Македония, и подиръ подпадането ѝ подъ Римъ, а послѣ и подъ Византия, е прѣтърпѣла гдѣ да си е други измѣнения, за това свидѣтелствува самъ г. Димица, който, въ края на втория томъ, расказва за разни народи и племена, които сѫ ѭ опустошили не веднаждь и дваждь, па не прѣмълчава нито Словенетѣ въобще, нито Българетѣ пó-частно съ царя имъ Самуила и други прѣди и подирь него, нито Сърбитѣ съ Краля Душана, нито Франкитѣ надошли отъ западъ като кръстоносци, нито, нáй-сетнѣ, Турцитѣ, които я държатъ и до днесь още отъ XV-ий вѣкъ. Всичко това е расказано накратко, но сжато, вѣрно и доста ясно. Г. Димица не обича неприятелитѣ на Македония; но, ако има неприятели, които не може той да търпи никакъ, името на които даже го вълнува и раздражава, то сѫ, споредъ собственното негово изражение, Скититѣ или Словенетѣ и Българетѣ; защото и другитѣ правили наистинна много злини на Македония, но нáй-много я озлобявали и опустошавали Словено-Българетѣ, тозъ богоненавистенъ, казва, народъ; тѣ, отъ като прѣминали Дунава прѣзъ 499 г. П. Х. като скакалци и въздушни молнии, често нахлували въ Македония, озлобявали жителитѣ ѝ и ги докарвали до троянски плачове и ридания, като се показали, споредъ Гибона, пó-варвари и отъ самитѣ врагове на християнството, Турцитѣ (Т. II. стр. 901). И при всичко, че тѣ, Словено-Българетѣ, казва г. Димица, прѣзъ хилядо годишно разстояние основаха врѣменно по нѣкои мѣста отъ византийската империя независими кралевства, тѣзи кралевства обаче не можаха да иматъ дълга трайность по нѣманье въ себе си духовна и жизненна сила, необходима за съхранението на една държава, та за това се распаднаха и пакъ се присъединиха къмъ цѣлото, отъ което бѣха се и отцѣпили. Македония обаче, вопреки всичкитѣ ѝ страдания, пакъ останала до послѣдне, сирѣчь, до дохожданьето на Турцитѣ, една отъ нáй-хубавитѣ византийски области, а Македонцитѣ пазяли старата си военна слава и били нáй-храбритѣ борци въ всички войни на Византия срѣщу варварскитѣ народи. Тя се съхранила и до днешенъ день въ еллинския полуостровъ; но, за зла честь, единъ завистливъ демонъ (βάσκανος δαίμων) дѫхналъ духъ на разно-

гласие и раздоръ между миролюбивитѣ жители на тази страна та я направилъ арена на чужди интриги и сплетни, срѣщу които може да прѣодолѣе само правилното оцѣнение и дълбокото съзнание на миналото величие; то само може да затвърди и вѣрата на Македонцитѣ въ едно пó-добро бѫдѫще, чрѣзъ отблъсваньето на злото изпомежду имъ като отровителна змия. Инакъ, казва, ако сегашнитѣ Македонци не се придържатъ къмъ бащиното си и не упорствуватъ въ подвига за славната страна, почвата на която е полѣна съ порой кръвь въ минало, нека знаятъ, че тѣ сѫ недостойни потомци на своитѣ прадѣди. И г. Димица съвѣтва Македонцитѣ да не стоятъ безчувственни зрители на оние, които всичко вършатъ за да усвоятъ страната, която имъ е дала гостоприемство, и на която дору и бездушнитѣ каманье токо-рѣчи гласъ издаватъ за да протестиратъ въ полза на непросрочнитѣ права на елленизма, който, ако и толкозъ вандалски прѣслѣдванъ отъ варваризма, надѫханъ отъ вънъ, ще да излѣзе отъ борбата безпрѣкословно побѣдитель и п. ч.

Думи насърдчителни наистинна, но, освѣнъ ако се лѫжемъ, намъ се чини, че тѣ се отправятъ отъ единъ македонецъ къмъ Македонци за сега повече иданически отъ колкото дѣйствителни, като се земе поне работата отъ фактическата ѝ страна днесь за днесь. Както и да е, подобни виходки не сѫ прѣкалено дълги у г. Димица и книгата му всé пази своя наученъ характеръ, къмъ който се и възврѫща той въ пó-нататъшнитѣ си научни, географически, топографически и исторически изслѣдвания, всѣкога обаче въодушевенъ отъ горещъ еллино-македонски патриотизмъ.

VII.

Кои и какви сѫ били земитѣ, отъ които постепенно се образувало голѣмото, знаменитото старо македонско господарство? На този въпросъ отговаря до нѣйдѣ втората часть на г. Димицовия трудъ, която има за прѣдмѣтъ, главно, *Топографията* на Македония въ указанитѣ вече пó-прѣди граници.[1]) Въпрѣки брой разногласия по нáй-прежното раздѣление на тази страна, г. Димица приема и изброява *двадесеть* отдѣлни земи или области, *епархии*, както ги нарича той, които, всички съ пъленъ почти самостояте-

[1]) За името *Македония*, между много други производства, пó-много или пó-малко произволни, Siekler казва, че, вѣроятно, то се образувало отъ Финикийската дума *Мъкедъ*, която значила като нѣщо *цѣнно, благородно*, както и на арабски подобно една дума значила *благородна, почтенна страна*. До колко е вѣрно и това производство, то е въпросъ. — Въ Библията *Македония* се нарича *Хетиимъ* (Маккав.: А. 1), а македонеца *Киттимъ*, който билъ и синъ на *Иаванъ* (Генес.: 1. 4. Исаи: К. Г. 1; Мак.: К. 5).

ленъ на́й-напрѣдъ политически битъ, били отъ врѣме на врѣме, и подъ разни прѣдлози, завоювани една подирь друга отъ владѣтелитѣ на първоначалното, малкото господарство *Иматия,* и били присъединени към това македонско господарство. Така то достигнало, на́й-вече при Филипа (360—337. п. Х.), при сина му Александра великаго (336—323. п. Х.), Филипа III 220—179. п. Х.), непримиримия врагъ на Римлянетѣ и, за врѣме, съюзникъ даже съ Анибала (215. п. Х.) срѣщу тѣхъ, достигнало до една пространна и могущественна държава въ Старо-планинския полуостровъ. Невъзможни сѫ тукъ, само отъ себе се разумѣва, подробноститѣ по описанието на всички тия области, както и на всички споменувани въ тѣхъ, по́-много или по́-малко извѣстни, градове. Доволно ще бѫде, ни се чини, да се обозначатъ до нѣйдѣ тия области, па при тѣхъ да се спомене по нѣщо си и за нѣкои само отъ тия градове. Картината нѣма така да бѫде пълна, но, изобщо, тя ще прѣдстави едно достаточно очъртание за добро разбиране труда, съ който се занимаваме. Бѣлѣжимъ при това мимоходомъ, че освѣнъ тия раздѣления на разни области, едни по́-голѣми, други по́-малки, Македония, въ старо врѣме, а най-вече при Филипа (359—337. п. Х.) и при сина му Александра великаго, се раздѣляла главно на двѣ неравни части, т. е. на горня и на долня Македония (ἡ ἄνω καὶ ἡ κάτω Μακεδονία); отъ тѣхъ първата обемала всички крайбрѣжни до Егейското море страни отъ устието на р. Места до онова на р. Саламврия, а втората — всички други срѣдиземни и сѣверо-западни области. Това раздѣление, природно по само себе, е било и първото, па, въпрѣки всичкитѣ други, и по́-прѣжни и по́-послѣшни раздѣления на области и окрѫзи, то си е останало до самото растурянье на македонското господарство отъ Римлянетѣ, т. е. до 168. г. п. Х., а има и списатели, които говорятъ за долня и горня Македония даже и подирь тази рокова за Македония година. Както и да е, думата е сега тукъ за по́-частнитѣ раздѣления.

VIII.

Двадесетьтѣ области сѫ слѣдующитѣ:

* * *

1) *Иматия* (Ἠμαθία), която се нахождала между двѣтѣ рѣки *Бистрица* (Ἀλιάκμων) и тъй наричания сега *Карашмакъ* или *Мавронери* (Λουδίας), а се простирала къмъ истокъ до самото крайморие между устията на тия двѣ рѣки. Тази область е била първо-

началното ядро, първото огнище на макед. господарство, область планинска и водоизобилна, плодородна и обработвана както въ старо, така и въ сегашно врѣме. Столица на господарството на́й-напрѣдъ е билъ гр. Едесса или Еге (Ἔδεσσα и Αἰγαί), думи, които означавали изобилие отъ вода, каквато мисль исказва и днесь още по́новото име на тоя градъ *Воденъ*, съ което билъ прѣкръстенъ въ по́-късно врѣме отъ Българетѣ. Основанъ още прѣзъ IX-й вѣкъ п. Х., гр. Едесса останалъ столица на малкото македонско господарство до въсцаряваньето на Архелая (413—399. п. Х.), който избралъ за таквазъ столица гр. Пелла, за който ще стане дума по́-долу. Но, ако и прѣстаналъ да е столица отъ онова врѣме, гр. Едесса не изгубилъ за това съвършенно и своето първо значение. Той останалъ като единъ видъ свещенъ градъ въ Македония, както едно врѣме е билъ Персеполъ въ Персия, както въ сегашно врѣме Москва въ Россия, и пр.; той билъ почитанъ като първоначалното срѣдище и священното огнище на растящето господарство, мозолей за царьетѣ, некрополъ за страната; при това той билъ и единъ отъ на́й-хубавитѣ градове въ това господарство. Римския историкъ Титъ Лвий го нарича въ своето врѣме (59. п. Х. — 19. сл. Хр.) градъ отличенъ, знаменитъ (nobilis urbs), а Римлянетѣ, кога завладѣли Македония окончателно, държѣли тамъ гарнизонъ, какъвто, впрочемъ, билъ оставилъ тамъ за врѣме и извѣстния Ипирски царь Пирръ (Πύῤῥος), когато нахлулъ той въ Горня Македония за да накаже царя й Антигона (274. п. Х.), по причина, че този послѣдния му обрекълъ помощь при похода му срѣщу Римлянетѣ въ Италия, а послѣ не устоялъ на думата си. Прѣзъ срѣдния вѣкъ, както много други македонски градове, така и гр. Едесса, ако и укрѣпенъ и почти непристѫпенъ, пострадалъ всѣчески отъ нашествията на разни народи, каквито, както е извѣстно, бѣхѫ нахлули почти на всѣкѫдѣ по Европа, на́й-вече въ юго-източна Европа. Отъ тие народи обаче само Българетѣ успѣли, прѣзъ IX-й вѣкъ, да се установятъ тамъ трайно като население, защото, политически, подирь паданьето на първото българско царство, гр. Едесса, ако и прѣкръстенъ вече Воденъ и вече български градъ, подпадналъ обаче отново подъ Византия, послѣ пъкъ подъ Сърбитѣ прѣзъ XIV стол.; отъ Сърбитѣ градътъ билъ разграбенъ и изгоренъ, а и жителитѣ му се распръснали; но, подирь оттеглюванието на оние кратковрѣменни владѣтели, мнозина отъ распръснатитѣ жители пакъ се завърнали въ тоя градъ и го сградили отново, така щото въ него и до днесь се съхраняватъ много стари

развалини и паметници, свидѣтелствующи за древностьта и знаменитостьта на първата македонска столица. Отъ името на македонския гр. Едесса билъ нареченъ послѣ съ сѫщото име и другъ единъ градъ Едесса въ Сирия подирь Александровия походъ. Чърковно гр. Воденъ е влизалъ въ Охридската архиепископия. Както въ старо врѣме, така и въ сегашно Едесса или Воденъ се описва като единъ отъ на́й-красивитѣ, отъ на́й-щедро надаренитѣ отъ природата и отъ на́й-живописнитѣ по своето мѣстоположение градове. „Въ тоя, прочее, на́й-древенъ градъ, казва г. Димица, е била люлката на македонската сила; въ неговия чистъ горски въздухъ закрѣпна воинственния народъ, и всѣки къмъ него погледъ очарователно е укрилявалъ надѣждитѣ и усилвалъ е пожеланията на тоя народъ. На тоя камъкъ, на тая скала сѫ вияли гнѣздото си орлитѣ, на които било орисано единъ день да обгърнатъ съ своитѣ крила половината отъ свѣта, нѣщо, което се и извърши чрезъ Александра великаго.“ — Други забѣлѣжителни градове въ Иматия били Верия (Βέῤῥοια, сега, тур. Караферия), втори градъ подирь Едесса, отъ който го раздѣля едно разстояние отъ 7—8 часа, градъ издигнатъ, въ на́й-старо врѣме, на една височина, съ изгледъ прѣкрасенъ, съ изобилие вода, па още и съ история небезинтересна въ миналото му. Прѣвзетъ отъ Атинянетѣ въ началото на Пелопонската война, но даденъ отъ тѣхъ на съюзника имъ Пердика II, царствующаго тогисъ тамъ, този градъ билъ прѣдаденъ на Римлянетѣ (168. п. Х.) отъ трима свои граждане, които оставили послѣдния македонски царь Персея и прибѣгнали къмъ Римлянетѣ. Гр. Верия замѣстилъ гр. Пелла, подирь разрушението на тоя послѣдния прѣзъ VI-й вѣкъ сл. Х.; римския императоръ Филипъ (244—249. сл. Х.), който често ходилъ въ Македония, спиралъ се на отпочивка въ Верия, гдѣто и водилъ игри и разни тържества. Прѣзъ цѣлия срѣденъ вѣкъ, този градъ се споменува като градъ укрѣпенъ и цвѣтущъ, при всичкитѣ нашествия и възъ него отъ страна на разни народи, отъ които Българетѣ го и завладѣли за доста врѣме. Прѣзъ края на XIII-то столѣтие, той станалъ абълка прѣния между Сърбитѣ и византийскитѣ Палеолози; но съ дохождането на Турцитѣ, турилъ се за него край на притязанията и на еднитѣ и на другитѣ. Гр. Верия е забѣлѣжителенъ и въ чърковно отношение. Въ него е проповѣдвалъ самъ апостолъ Павелъ по пѫтуваньето си тамъ, идейки отъ кадѣ Солунъ и той самъ е основалъ въ него първата черкова,[1]) която, подвѣдомственна

---

[1]) Братїѧ же ѧ̆бїе въ нощи́ ѿсла́ша Па́vла и Сі́ла въ Бе́рїю; и̂же пришедше, идо́ша въ собо́ръ Їꙋдейскїй . . . И ѩ̆кѡ ѵ̂вѣдаша, и̂же ѿ Солꙋнѧ Їꙋде́и, ѩ̆кѡ и къ Бе́рїи проповѣдаса

пó-напрѣдъ на Солунския прѣстолъ, била подведена послѣ подъ прямото вѣдомство на Цариградската Патриаршия. Като останки отъ стария градъ съхраняватъ се около 60 надписи гръцки и нѣкои римски статуйки, стълпни откѫси, развалини отъ стари храмове, една стара площадь (сега Ески-Пазаръ). Има още и двѣ кули византийски, както и една стѣнна ограда, отъ врѣмето, може би, на сърбското тамъ владѣние. — За трети забѣлѣжителенъ градъ въ Иматия се споменува Китионъ (Κίτιον, вѣроятно при сегашний Νάουσα, бълг.: Негушъ). — *Науса* или *Негушъ* има и своя съврѣменна история. По увѣщанията и подъ прѣдводителството на своитѣ граждане: Зафираки, Караташо, Ганчо, този градъ възстана презъ 1822 г. при разгара на гръцкото възстание въ оно врѣме. Юнашки се борили прѣзъ цѣли мѣсеци жителитѣ му съ оние отъ околностьта срѣщу Турцитѣ. Принудени обаче да се оттеглятъ въ укрѣпения градъ, тѣ и така героически се противили на Абдулъ-Абутъ Паша и, както казватъ, тѣ избили до 8,000 души неприятели; но намалени и сами истощени всячески, тѣ рѣшили да излѣзатъ изъ града съ орѫжие, и да си пробиѭтъ пѫть низъ неприятелската войска. Въорѫженитѣ излѣзли наистина и отчасти успѣли; но самия градъ билъ веднага прѣданъ на огънь и преобърнатъ на развалини отъ нахлулия въ него неприятель; безорѫжното население, отъ всѣка възрасть и отъ всѣкъ полъ, било немилостиво исклано; пощадени били само пó-красивитѣ моми и жени, отведени послѣ въ робство. Числото на искланитѣ възлизало, казватъ, на 6.000. Расказватъ още за една сцена, наистина трогателна, наистина трагическа. Когато въ града всички се убѣдили, че не може вече да се противостои на неприятеля и че опасностьта била належаща, много моми, па още и жени съ малки дѣчица на рѫка, рѣшили единодушно да се принесѫтъ жъртва на отечеството, да прѣдпочетѫтъ смъртьта прѣдъ неминуемото заробяванье. И тѣ се хванѫли всички на хоро покрай близката рѣка *Карашмакъ* и, като играли, се хвърляли една слѣдъ друга въ дълбочинитѣ на буйната вода. По тозъ начинъ тѣ загинѫли всички до послѣдната. Съврѣменната история на мѫченическия нашъ истокъ расказва и за други подобни сцени, извършени героически отъ моми и майки съ дѣца подъ мишница по сѫщитѣ съображения да си запазятъ пó-скоро честьта и свободата чрезъ самоволна смърть,

---

ѿ Павла слóво Бóжіе, пріидóша и тáмѡ движѹще и смѹщáюще нарóды. Ѓбіе же тогдà брáтіѧ ѿпѹстиша Павла ити на помóріе, ѡ҆стаста же Сіла и Тімоѳей тамѡ (Дѣѧніѧ, Ґпⷭ҇каѧ. зі. 10.).

отъ колкото да спасятъ живота си за позоръ послѣ и робство.[1]) — Областьта Иматия била населена отъ Пеласги.

* * *

2) Пиерия (Πιερία). Тя се нахождала къмъ юго-истокъ отъ Иматия, простирала се тоже до морето между устията на р. Бистрица и р. Саламврия и стигала до многовръхния Олимпъ, жилището на боговетѣ и на Музитѣ, отъ гдѣто тѣ се наричатъ и *Пиериди* (Πιερίδες μοῦσαι); тази область е извѣстна като първоначална люлка на грѫцката поезия, а е била присъединена къмъ малкото макед. господарство отъ Пердика I (700—652. п. Х.). Въ нейнитѣ приблизително прѣдѣли се нахождатъ сегашнитѣ гр.: Елевтерохори (стар.: Μεθώνη), Китросъ (стар.: Πύδνα), Платамона, Катерина и п. ч. По случай на гр. Китросъ или старата приблизително Пидна, трѣбва да се забѣлѣжи тукъ, че послѣдния македонски царь Персей (Περσεύς), прѣдъ побѣдоносното римско орѫжие билъ прибѣгналъ на́й-сетнѣ въ този укрѣпенъ градъ заедно съ златнитѣ Юпитерови статуи и съ всички други съкровища и драгоцѣнности; но, разбитъ и тука отъ Римския военачалникъ Емилия Павла (168. п. Х.), именно въ полето между двѣтѣ рѣки Есона и Левка (Αἴσων, сега Мавронери, Λεῦκος, сега Пеликасъ), малко къмъ сѣверъ отъ сегашното с. Катерина, той съ жена си, съ двамата си синове, съ дъщеря си и съ около 250 македонски началници, билъ отведенъ плѣнникъ въ Римъ, гдѣто, подирь като украсилъ триумфа на побѣдителя, свършилъ живота си въ черна тъмница, отъ гладъ, споредъ едни, отъ налагано безсъние, споредъ други. Тъй, въ тази мѣстность, въ единъ ѫгълъ отъ старославната Пиерия, жилището на еллинскитѣ богове и Музи, се е турилъ по тоя начинъ край на македонското царство въ Европа. — Жителитѣ на Пиерия, Пиери или Пиероти, били тракийско племе.

3) *Елимия* (Ἐλίμεια, Ἐλιμιῶτις). Страна планинска, тази область имала за граници, отъ къмъ югъ Камвунскитѣ гори (Καμβούνια ὄρη, Волуца), които сѫ ѭ и раздѣляли отъ Тессалия; къмъ

[1]) Тази съврѣменна история за така пострадалия г. Негушъ срѣщнахме послѣдне и въ книжката на г. Колостипи за Македония. Μακεδονία ἤτοι Μελέτη οἰκονομολογική, γεωγραφική, ἱστορικὴ καὶ ἐθνολογικὴ τῆς Μακεδονίας ὑπὸ Ἰωάννου Ν. Καλοστύπη, ἐν Αθήναις, 1886, книжка, която носи отпечатъка на греко-македонски патриотизмъ, но която, въ много отношения, не е безъ стойность. Авторътъ описва въ цвѣтущи слогъ хубостьта на Македония, нарича ѭ първа стража и крѣпость на Еллинизма и дава слѣдующата статистика за нейното население. Гърци Македонци 957.000; Мусулмани 467.000; Българе 182.500; Евреи 69.500; Власи, Ромѫни, Сърбе 12.500. Всичко 1,688.500. Той дава доста интересни свѣдѣния и за българското учебно дѣло въ Македония, но натяква на Ексархията и на Българетѣ, че се опитвали да усвоятъ цѣла Македония

истокъ, Пиерия и Олимпъ, къмъ сѣверъ Иматия и другата область Еордея, която иде тукъ пета на редъ пó-долу, а отъ къмъ западъ, план. Граммосъ (Βερκετήσιον) и областа Орестида, която ще доде тукъ четвърта на редъ. Въ прѣдѣлитѣ на Елимия, населена съ туземни Македонци или прѣселени Ипироти, се нахождали приблизително сегашнитѣ градове Сервия (Селфиче), Кожанъ, Сисанъ, Селица, Гревена, Сятища и пр. Забѣлѣжителенъ е града Сервия, расположенъ всрѣдъ тѣсно-дългата долина между р. Бистрица и Пиерийскитѣ гори, както и пó-новия градецъ *Велвендосъ*. Основанъ прѣзъ VI-й вѣкъ сл. Хр. г. Сервия получилъ първоначалното си наименование отъ Сърбитѣ, на които императоръ Ираклий (610—641) отстѫпилъ тази мѣстность за живѣянье. Турското пакъ име *Селфиче,* което значи *сливи,* получилъ той отъ тамошното изобилие *сливи,* голѣмъ износъ отъ каквито ставалъ и до днесь не само за по другитѣ части въ Македония, но още за Тессалия, Ипиръ и пр. Съ естественни укрѣпления гр. Сервия е билъ заграденъ прѣзъ срѣдния вѣкъ и съ яки стѣни, даже три наредъ, споредъ описанието, което даватъ Византийцитѣ. Сърбитѣ не стоѣли много врѣме въ тоя градъ; той си останалъ пакъ подъ Византия; но прѣзъ X-ия вѣкъ той подпадналъ подъ властьта на Българетѣ, послѣ пакъ подъ Византия, сетнѣ, отново, подъ Сърбитѣ, отъ които нáй-послѣ го прѣвзели Турцитѣ, които въ оно врѣме прѣкратявали така много спорове между Византийци, Сърби и Българе.

* * *

4) *Орестида* (Ορεστὶς и Ορεστιὰς и 'Ορεστία). Въ границитѣ на тая область попадатъ сега Костурското езеро и гр. Костуръ (Καστορία, стар.: Κέλετρον), Грамиста, Анаселица, Маврово, Клисура. Костуръ е градъ отъ нáй-старитѣ, укрѣпенъ отъ самата природа съ планини и води, подпадналъ и той прѣзъ X-й вѣкъ подъ властьта на Българетѣ, обстоятелство, за което нѣмало никакво съмнѣние, казва г. Димица; но той отново билъ прѣвзетъ отъ Византия, отъ която пъкъ го взелъ по договоръ сърбския краль прѣзъ XIV-то столѣтие (1350), а послѣ пакъ миналъ подъ Византия, до като дошли нáй-сетнѣ Турцитѣ та турили и тукъ край на всички други прищѣвки за него. Тъй пъкъ се разрѣшавали неразрѣшими инакъ прения за нѣкои земи и градове въ този ѫгълъ отъ юго-източна Европа. Костуръ е билъ и първия митрополитски тронъ отъ Охридската Архиепископия. — Старитѣ жители на областа Орестида били тоже Пеласги по происхождение.

* * *

5) *Еордеа* (Ἐορδαία). Тя е почти посрѣдъ Македония по указанитѣ граници; населена тоже отъ Пеласги на́й-напрѣдъ, тази область е объемала сегашнитѣ гр. Острово, Катраница, Каляри и пр., както и тритѣ езера, т. е. *Сарагьолското* (Βεγοῤῥῖτις λίμνη), *Островското* (Κέλλη или Κέλλαι) и Петричкото къмъ западъ, тъй сжщо и рѣката Потава (Ἐορδαϊκὸς ποταμὸς). Тази область е била просичана отъ знаменития Игнатиевъ пжтъ (Via Egnatia). Главния неинъ градъ се наричалъ съ сжщото име *Еордея* и се нахождалъ югоисточно отъ езерото Острово при сегашното с. Катраница на рѣката Потава. Този градъ, запазенъ до X-й вѣкъ сл. Хр., билъ разрушенъ отъ Българетѣ прѣзъ сжщото столѣтие. Отъ него има днесь само нѣкои развалини при Катраница. Отъ Българетѣ по това врѣме билъ разрушенъ и другъ единъ градъ въ тази область, именно *Арниса* (Ἄρνισσα), при сегашното село Албанкьой.

* * *

6) *Линкосъ* и *Линкистисъ* (Λύγκος и Λυγκηστίς). Тя е область тоже просичана отъ Via Egnatia, както и сега отъ шоссето. Подъ тия двѣ имена се разумѣвала оная страна, която, заселена отъ Линкиститѣ, плѣме туземно, объемала приблизително сегашнитѣ Прѣспенско, южната часть отъ планинитѣ Перистери и Неречка, часть отъ Битолското поле и всичкото Флоринско окржжие до Горничево и Баница. Знаменитъ градъ въ тази область е билъ едно врѣме Ираклия (Ηράκλεια), нареченъ още и Пелагония (Πελαγωνία) отъ името на близката область, за която ще бжде дума пó-долу. Дълги сж прѣнията за дѣйствителното мѣстоположение на този изчезналъ градъ; но, споредъ г. Димица, той се нахождалъ не далеко отъ сегашний гр. Битоля, къмъ юго-западъ отъ него, възъ послѣдния край на единъ продълговатъ хълмъ, издиганъ при подножията на западната страна отъ пл. Перистери и простиранъ на длъжь отъ сѣверъ къмъ югъ, до сегашното село Буково; всичко това се доказвало отъ сталитѣ тамъ нѣкои раскопи, отъ намѣрени монети и пр. Основанъ прѣзъ 359. г. п. Х. градъ Ираклия билъ първостепененъ по тази мѣстность, а подиръ разрушението на македонското царство отъ Римлянетѣ прѣзъ 168. п. Х. и раздѣлението отъ тѣхъ Македония на 4 главни части, той билъ главния градъ на четвъртата часть; въ него даже се събиралъ съвѣта отъ прѣдставителитѣ на другитѣ области и тамъ тѣ избирали годишнитѣ управители наричани *Политархи*. Цвѣтущъ и прѣзъ 5-тѣхъ първи столѣтия

отъ християнската ера, гр. Ираклия пострадалъ веднѫждь ужасно отъ Готитѣ прѣзъ 479 г., билъ послѣ съвършенно разрушенъ отъ Българетѣ при тѣхното по тия мѣста пахлуванье прѣзъ IX-й вѣкъ, а намѣсто него билъ издигнатъ пó-къмъ сѣверъ другъ градъ, нареченъ нáй-напрѣдъ не Ираклия, но *Пелагония,* отъ името пакъ и той на поменатата область Пелагония, къмъ което име обаче Българетѣ при тѣхното тамъ владичество, прибавили и второ: *Вутелионъ,* споредъ Византийцитѣ, *Битоля* отпослѣ, думи означающи и едната и другата *обитель, мънастирь,* било отъ нѣкой мѣстенъ тамъ сѫществовавшъ нѣкога мънастирь, било отъ други такавъ при близкото село Буково; погръчено, това име станало *мънастирь* (μοναστήριον), отъ гдѣто и Турцитѣ го наричатъ и до днесь *Манастирь.*[1]) Освѣнъ разрушенията отъ страна на Българетѣ, гр. Битоля и цѣлата му околность потърпѣли послѣ какви не други бѣди, било при заминаваньето отъ тамъ на Кръстоносцитѣ, безчинията и разоренията на които сѫ били въобще твърдѣ далеко отъ да съотвѣтствуватъ на приписванитѣ имъ рицарски чувства и на священната имъ миссия, било при сръбскитѣ нашествия за усвояванье страната, било, пó-послѣ, при военнитѣ прѣдприятия на Ипиротскитѣ деспоти. Гр. Битоля чърковно подпадалъ тоже подъ вѣдомство на Охридската Архиепископия до 1767. г. — Други второстепенни градове имало въ тази область, като Мелитонъ (Μελιττῶν), Веви (Βεύη), Вригиасъ (Βρυγιὰς) и пр.

* * *

7) Пелагония (Πελαγωνία); подъ това име се разумѣвала срѣдната часть отъ басеина, образуванъ отъ р. Еригона (Черна) къмъ сѣверъ отъ Битоля и съ граници, отъ западъ, Иллирийскитѣ гори наричани отъ Византийцитѣ Пиринеи, отъ югъ — областитѣ Линкистида и Еордея, отъ истокъ — р. Вардаръ, отъ сѣверъ — округа Девриопъ (Δευρρίοπος, Прилѣпско поле), който образува южната часть на Пеония къмъ сѣверъ отъ басеина на рѣката Еригона. Както се каза пó-горѣ, името на областьта Пелагония се давало

---

[1]) Думата Βουτέλιον се срѣща на гръцки у Кедрина, живѣлъ прѣзъ XIV-то ст., както и на латински Butella у Gulielmus Tyr. Колкото за самото производство на името *Вутелионъ, Битоля* и *Мънастирь* сѫществуватъ, казва г. Димица, двѣ мнѣния у пò-новитѣ списатели. Отъ тѣхъ едни производятъ това име отъ български, което е и истината, казва той, а други пъкъ отъ арнутския езикъ, което е, казва, погрѣшно и рожба на фантазията. На това второ мнѣние билъ и Hahn (Albanen: Stud: p. 272. № 224) който, казва г. Димица, като иска всичко да албанизира, прави слѣдующето заключение: „Днешния главенъ градъ на Пелагония, *Битоля* или *Витоля* происхожда вѣроятно отъ албанското birroja (бироя), което значи гѫлъбъ, и юго-източно отъ него се издига съвършенно негръцка мѣстность планината Перистери; думата Перистери

и на градоветѣ, пó-напрѣдъ, Ираклия, а пó-послѣ Битоля, при всичко, че тие градове не сѫ били въ нея, а въ близо-сѣдната Линкистида, съ която сѫ я и смѣсвали често. Отъ градоветѣ въ Пелагония нѣма слѣди, а първоначалнитѣ ѝ жители били едно плѣме, наричано Пелагони.

* * *

8) Пеония (Παιονία), една отъ нáй-голѣмитѣ области въ Македония; тя се полага въ сѣверната часть отъ басеина на Еригона и се простира къмъ истокъ до р. Струма и Родопитѣ, а къмъ югъ до устието на р. Вардаръ. Тя объемала въ прѣдѣлитѣ си сегашнитѣ Кърчово, Прилѣпъ, Тетово (Калканделе), Велесъ, Струмица, Радовицъ, Кюстендилъ, Сѣръ, Драма, и тя се е раздѣляла на три Пеонии: *западна,* къмъ сѣверната часть отъ Вардара и Еригона, която мѣстность се наричала и Девриопъ (Δεὐῤῥίωπος), име давано и на единъ тезоимененъ градъ; Пеония *Амфакситида* (Αμφαξῖτις) къмъ другата останала часть отъ Вардара, и Пеония *Парорвилия,* около Орвилоса, отъ гдѣто и името ѝ. Разни сѫ били така нареченитѣ Пеонски плѣмена; но за происхождението на Пеонитѣ въобще, дошли отъ Азия въ Европа и заселени въ Македония къмъ сѣверната часть отъ Вардара, има твърдѣ голѣми разногласия. — Стари градове въ първата Пеония се бѣлѣжатъ Девриопъ (Δευῤῥίοπος), лежащъ къмъ западната часть на Прилѣпското поле възъ единъ хълмъ при дѣсния брѣгъ на р. Черна,[1]) Стимвара (Στύμβαρα и Στύβεῤῥα) вѣроятно къмъ сѣверъ отъ Девриопа между Прилѣпъ и Крушово. Самия Прилѣпъ се нахожда ако не на сѫщата мѣстность, гдѣто се е издигалъ едно врѣме градъ *Алкомене* (Ἀλκομεναί), то безъ друго близо до него, и той още прѣзъ X-й вѣкъ, е билъ

обаче е ново-гръцката форма за *гѫлъбъ.*" Hahn, ако и да посѣтилъ града Битоля, не знае обаче, бѣлѣжи г. Димица, положението на пл. Перистери (стар. (Βαρνοῦς), и така той лесно прѣмѣстя тази планина отъ западъ на града къмъ юго-истокъ. Ami Boué пъкъ — слѣдва г. Димица — ако и да твърди най-напрѣдъ, че името е словѣнско, отпослѣ обаче се съгласява съ мнѣнието на Hahn-а и казва: „Toli-Monastir est appelè en Slave Bitoglia . . . il pourrait provenir du mot albanais de Wittoja qui signific un pigeon, parceque les Schkipetares ont habité ce pays avant les Slaves (което се види да е взето отъ въздуха, казва въ скоби г. Димица). Ainsi s'expliquerait aussi fort le nom Grec de Peristeri, pigeon, donné par les Grecs et les Zinzares à la haute pyramide, qui domine cette ville". — За българското происхождение на *Битоля* се произнася и Tafel. Но и Hahn, види се, измѣнилъ послѣ мнѣние въ своето извѣстно Reise von Belgrad nach Salonik. p. 186. Тукъ и той казва, че тази дума, по всѣка вѣроятность, происхождала отъ словѣнското *обитавати* и че Мънастирь било просто прѣведено отъ *обитель.* Той прибавя да каже, че за това происхождение на тази дума билъ длъженъ на Французския въ Битоля вице-консулъ г. Grimbault.

[1]) За сѫществуванието на тоя градъ Девриопъ свидѣтелствува единъ твърдѣ старъ надписъ намѣренъ въ близкото тамъ село Чепихово, на една плоча запазена яка и безъ никаква поврѣда на надписа.

сграденъ тамъ отъ Българетѣ. Но разрушенъ пó-кѫсно отъ Турцитѣ при прѣвземаньето му, Прилѣпъ останалъ само съ единъ кварталъ при политѣ на пл.: Ба(в)уна, тукъ Трѣскавецъ, кварталъ наричанъ *Варошъ*. Пó-новия Прилѣпъ, съграденъ къмъ югъ отъ стария, запазилъ срѣдневѣковното си и, по всѣка вѣроятность, казва г. Димица, българско име, еллинизирано отъ Византийцитѣ въ Прилапосъ (Πρίλαπος). Прилѣпъ, поради високото, укрѣпеното и твърдѣ сгодното си положение, служилъ като едно прибѣжище и една удобна позиция на византийскитѣ императори срѣщу Сърбитѣ прѣзъ XIII и XIV столѣтия. Въ *Амфакситида* пъкъ наричана *Пеония* се намѣрвали отъ дѣсния брѣгъ на Вардара, Вилазора (Βυλάζωρα, Велесъ), главенъ градъ на тази Пеония; Стови (Στόβοι), до сливаньето на Черна съ Вардара, градъ отъ нáй-старитѣ, разрушенъ прѣзъ IV-то столѣтие сл. Х., издигнатъ отново, но пакъ разрушенъ отпослѣ; Авидонъ или Амидонъ, Антигония, Стене (Στεναί), сегашния Демиръ-Капу. Отъ лѣвия пъкъ брѣгъ на Вардара били: Естреонъ (Αἴστραιον) сег. Струмица, наречена прѣзъ срѣдния вѣкъ и Тивериуполъ (Τιβεριούπολις), *Добиросъ* (Δόβηρος), малко къмъ югъ отъ сегашния Дориянъ и отъ тезоименното езеро, градъ разрушенъ и той отъ Българетѣ въ врѣме на нашествията имъ по ония мѣста; Астивонъ (Ἄστιβον) сег. Щипъ, като една отъ станциитѣ по via Egnatia. *Парорвилската Пеония* обемала пъкъ сегашнитѣ Кратово, Кюстендилъ, Дупница и Малешево (Μαλαίσιον).

* * *

9) Дардания (Δαρδανία). Дарданитѣ, живѣяли отколѣ въ южната часть отъ горня Мизия (сегашна Сърбия) и распространени до Скарда (Шаръ-Планина); когато пó-послѣ, при послѣднитѣ Македонски царье, взели връхъ надъ Пеонитѣ, които държали сѣверната страна отъ къмъ р. Вардара, тѣ отблъснали тие Пеони къмъ сѣверъ отвадъ Скарда и план. Орвилоса и отъ тогива тази сѣверна страна отъ къмъ Вардара се нарекла Дардания и Дарданика (Δαρδανική), отъ името на новитѣ завоеватели, име, което прѣодолѣло послѣ прѣзъ всичкото римско владичество и прѣзъ цѣлия срѣденъ вѣкъ. Дарданитѣ, происходящи отъ Троянскитѣ Дардани, се прѣдставляватъ отъ старитѣ списатели като съвършенно диви и необдѣлани, живущи въ пещери и по купища (ἐν κοπρίαις), при всичко, че, отъ друга страна, тѣ били похвалявани отъ сѫщитѣ за любовта имъ къмъ музиката. Като воинственни люде, тѣ често нападали на сѣверозападна Македония

и станали така на́й-опасни врази на македонското господарство. Но, на́й-послѣ, Филипъ III (220—179. п. х.), като прѣвзелъ столицата на Пеонитѣ, Вилазора (Βυλάζωρα, Велесь), положението на която било твърдѣ сгодно за отблъсванье Дарданскитѣ нашествия, прогонилъ Дарданитѣ къмъ сѣверъ, а съ прѣвземането столицата имъ Скупи (Σκοῦποι, Скопия), той обезпечилъ отъ къмъ сѣверъ границитѣ на господарството до самитѣ пл. Скарда и Орвилоса. При всичко това, тази сѣвероисточна часть отъ Македония запазила и въ послѣдующе името на Дарданитѣ, ако и да съставила часть отъ Македонското господарство. Както и да е, тукъ е думата за Дардания къмъ югъ отъ веригата на тия планини, която Дардания е обемала Скопската окржжность, простирана къмъ югъ до гр. Велесъ, къмъ истокъ до гр. Куманово (Κουμάνοβο), а, къмъ сѣверъ, до линията на Скарда и Орвилоса, гдѣто сж били македонскитѣ проходи къмъ сѣверъ. Тази Дардания наричана южна и македонска, въ различие отъ Дардания къмъ сѣверъ отъ Скарда и Орвилоса, принадлежаща къмъ горня Мизия (сегашна Сърбия), е съставяла по́-напрѣдъ сѣверната часть отъ Пеония. Подиръ разрушението на македонското господарство отъ Римлянетѣ, собственна Дардания била присъединена къмъ другата, сѣверната, а по́-послѣ при раздѣлението на Империята въ врѣмето на Константина великаго Дардания образувала особенна область подведена подъ Илирийския Ексархатъ и си останала така прѣзъ цѣлото Византийско врѣме. Главенъ градъ на Дардания билъ Скопия, съграденъ, неизвѣстно кога, но вѣроятно, отъ Дарданитѣ, които замѣстили тамъ Пеонитѣ. Расположенъ при Вардара, той е билъ въ сжщото врѣме и на пжтя отъ Иллирия и горня Мизия чрѣзъ Скарда за въ Македония, и обратно, и е служилъ като ключъ срѣщу разнитѣ нашествия отъ Иллирия и Мизия въ Македония, та за това македонскитѣ царье сж гледали да го завладѣжтъ, както и Вилазора (Велесъ), по сжщитѣ причини. Ако и да има нѣкои разногласия, но види се, че гр. Скопия е издигнатъ на мѣстото на единъ другъ градъ, наричанъ Синтия (Σιντια). Въ врѣмето на Византийцитѣ, г. Скопия прѣвзели Сърбитѣ и той станалъ за врѣме сѣдалище на сърбскитѣ царье, но послѣ той билъ отново прѣвзетъ отъ Византийцитѣ, отъ които пъкъ го земятъ по́-сетнѣ Турцитѣ, цѣненъ отъ всички за единъ пригоденъ и укрѣпенъ градъ. За Скопия има мнѣние, че билъ отечество на Императора Юстиniяна и че, слѣдователно, този градъ билъ и сѣдалището на Иллирийския Архиепископъ, сѣдалище наречено Първа Юстинияна (Πρωτη Ἰουστινιανή). Таквозъ мнѣние исказватъ Mannert, Forbiger,

и Hahn, основающи се на единъ, както се види, тъменъ и неопрѣдѣленъ пассажъ у Прокопия. Но г. Димица оборва това мнѣние като противно на всички официални документи и на всички други византийски списатели, които изрично казватъ, че Пьрва Юстинияна е Охридъ, а не другъ градъ. Колкото за мѣсторождението на императора Юстинияна, то може, казва, да се търси всѣкадѣ другадѣ, но не и въ г. Скопия, при всичко, че наистинна това мѣсто до сега не е точно опрѣдѣлено.

* * *

10) Алмопия (Αλμωπία); тя е приблизително днешне *Могленско*, наречено отъ Византийцитѣ Могленà (Μογλενὰ), а отъ Турцитѣ *Караджобаши*. Споредъ г. Димица, въ тази малка область имало днесь 46 села, на които жителитѣ били Българе и Турци, но живѣли животъ злощастенъ и окаянъ, както и първоначалнитѣ ѝ още жители, Армапи, Пеласги, Македонци. Градове въ тази область се споменуватъ Орма (Ορμα), сегашното с. Трезино; Апсалосъ (Ἄφαλος), сегашното сел. Драгоманци, гдѣто и до днесь се намирали стари останки; Европосъ (Εὔρωπος), замѣстенъ отъ сегашното Палеокастронъ (Παλοιόκαςτρον), при стичането на два притока, т. е. Черна-Рѣка и Врлица, гдѣто тоже се бѣлѣжатъ остатки нѣкои отъ византийско врѣме.

* * *

11) Ботиея (Βοττιαία, Βοττιαΐς и Βοττία); заселена нáй-напрѣдъ отъ Пеони и Пеласги, а пó-послѣ отъ Вотиейци дошли отъ Крета, тази область объемала мѣстноста къмъ югъ на днешния градъ *Яница* до крайморието и съставлявала срѣдната часть отъ полето, което се простира отъ Воденъ до Солунъ. Тази околность объемала сега около 20 села съ градеца Яница и тя е, къмъ югъ, между устията на р. р. Бистрица и Вардара, пѣсъчлива, а въ срѣдата, блатиста, къмъ сѣверъ пъкъ доста плодородна. Тя би могла, казва г. Димица, да стане още пó-плодородна, както Иматия, ако би била пó-гжсто населена и пó-добрѣ обработена, както другочъ. Но днесь е тамъ пустиня. Както и да е, между нѣколко градове въ тази область изчезнали отколѣ, знаменитъ и забѣлѣжителенъ билъ гр. Пелла (наричанъ пó-напрѣдъ и Βούνομος), при днешнето с. Агии Апостоли (Ἄγιοι Απόστολοι), старата, както споменахме, столица на старото македонско царство отъ врѣмето на Архелая (413—399 п. х.); градъ богато украсенъ, отечество на Александра великаго, мѣстопрѣбивание на не пó-малко великия му учитель Аристотеля,

главенъ градъ, при римското владичество, на третята отъ четеритѣ части, на които била раздѣлена Македония тогисъ, разсипанъ по́послѣ, неизвѣстно кога, но оставилъ развалини, забѣлѣжни и до днешенъ день. — Имало въ тази область и други още нѣкои градове, но съ неизвѣстни днесь мѣстоположения.

* * *

12) Мигдония (Μυγδονία и Μυγδονίς), заселена отъ Мигдони, Тракийско плѣме, а послѣ отъ Идони (Ἠδωνοί), тракийско тоже плѣме, объемала всичката страна къмъ сѣверъ отъ Термейския Заливъ и Халкидийский полуостровъ съ пространство, въ което влизатъ приблизително сегашнитѣ Кулакя, Авратъ-Хисаръ, Езерото Лангада и. н. ч. Въ нея имало доста градове, но безъ особенно значение, освѣнъ главния и знаменитъ градъ Солунъ, който заслужва отдѣлно изучванье отъ всѣка страна.

* * *

13) Халкидийский Полуостровъ (Χαλκιδική Χερσόνησος), така нареченъ, едно, отъ прѣселенцитѣ въ него изъ Халкида въ о. Евбия (Негрепонтъ), друго, отъ изобилието въ драгоцѣнни метали, особенно мѣдь (Χαλκός). Той се наричалъ още и тракийски полуостровъ, защото първоначално той билъ заселенъ съ Тракийци и принадлежалъ на Тракия, а билъ присъединенъ къмъ Македония по́-послѣ. Въ тази область, пълна съ исторически въспоминания, сѫ се нахождали, между други, и историческитѣ градове Олинтъ (Ὄλυνθος, днесь Агиомамасъ), Потидея (Ποτίδαια), Кассандрия, Стагиръ (Στάγειρος, сега, Липсасда), отечеството на Аристотеля, който за това е и извѣстенъ особенно подъ названието *Стагиритъ* (Σταγειρίτης, Стагиритски философъ). Въ тази область се издига знаменития и историческия, и въ старо и въ ново врѣме, *Атосъ* (Ἄθως, Света Гора). Халкидийския полуостровъ се раздѣля на двѣ неравни части, западна и источна, а южната му часть образува три малки полуострова съ особенни имена.

Единъ отъ тие три малки полуострова е и така наречения въ старо врѣме *Акти* или, поменѫтия вече *Атосъ,* въ по́-послѣдне врѣме, (Ἀκτή, Ἄθως) отъ тождеименната гора, която просича тоя полуостровъ на длъжь и която стига, юго-источно, до една отъ на́й-голѣмитѣ височини. Атосъ, не безъ историческа извѣстность и въ старо врѣме, придобилъ е особенно значение прѣзъ срѣдния вѣкъ и до днесь подъ новото си име Агионъ Оросъ (Ἅγιον Ὄρος, Света Гора) за

издигнатитѣ тамъ общеизвѣстни монашески обители. Подирь като говори за нѣкои стари градове въ този полуостровъ, въ Атоса, градове съ мѣстоположения малко или много извѣстни, като Сани, Тиссосъ, Клеоне и. п. ч. (Σάνη, Θύσσος, Κλεωναί), но всички отъ рано още изчезнали, почти безъ слѣди днесъ за днесъ, г. Димица посветява нѣколко страници особенно за Света-Гора, за нейното, още отъ първитѣ врѣмена на християнството, заселение съ распрьснати по нея отшелници и пустиняци, а по́-послѣ, именно отъ IX-й вѣкъ и постепенно по́-нататъкъ, за направата и издиганьето на сегашнитѣ атонски мънастири, за тѣхното устройство, за тѣхнитѣ библиотеки и за съхраняванитѣ въ тѣхъ гръцки и словѣнски ръкописи, 2800 гръцки и 445 словенски: като говори за тия ръкописи г. Димица се оплаква, че светитѣ отци отъ Света-Гора всѣкога съ тържественность посрѣщали чужденцитѣ и съ готовность имъ услужвали въ всичко, а къмъ туземнитѣ людие отъ Истокъ тѣ се отнасяли студено и не рачили да имъ покажатъ каквото трѣба въ интереса на науката; тъй щото той, ако и самъ да ходилъ въ Света-Гора, за нея се научилъ много повече отъ книгитѣ на тие чужденци, нежели отъ светитѣ отци. При всичко това, нѣщо ново пакъ, било по атонската история въобще, било по́-извѣстнитѣ 21 мънастиря въ Атоса, нѣма у него. Забѣлѣжителни сѫ само съвѣтитѣ, които авторътъ отправя къмъ отцитѣ отъ староуважаемия и до небеса возвишающия се Атосъ, да разбератъ, че врѣмето, въ което живѣемъ, не е врѣме на тъмнина и на невѣжество и на застой, но врѣме на движение, на духовно възобновяванье и възраждание, та ги кани да си отворятъ и тѣ очитѣ и да видятъ съврѣменното чърковно вълнение, да видятъ до каква низость е стигналъ римския Понтификсъ чрѣзъ своето non possumus (не можемъ), чрезъ съблазнителния догматъ за непогрѣшимостьта, чрезъ ненависта къмъ просвѣщението и на науката. „Вижте, имъ казва, до кѫдѣ сѫ дошли нашитѣ чърковни работи!“ И той ги съвѣтва да упражняватъ наистина богочестието, но да пригърнѫтъ въ сѫщото врѣме и просвѣщението, да издигнѫтъ, при Божиитѣ храмове, и храмове на Музитѣ.

* * *

14) Кристония (Κρηστωνία и Κρηστωνική); тя се простирала къмъ сѣверъ отъ Мигдония и обемала басеина на р. Лахана, лѣвъ притокъ на р. Галико (стар. Ἐχέδωρος) сѣверо-источно отъ Авратъ-Хисаръ и Килкиджи. Градове стари съ по́-забѣлѣжително значение въ тази область се споменуватъ, освѣнъ Кристона, и други като

Антигония, Ксилополи, Терпилъ, Каравия (Ἀντιγόνεια, Ξυλόπολις, Τέρπιλλος, Καραβία). Въ Кристония имало и една силна крѣпость, сградена по заповѣдь на византийския императоръ Андроника младшаго при рѣката *Галлико,* гдѣто е сега Авратъ-Хисаръ. Тази крѣпость била наречена *Гинекокастронъ* или *женска крѣпость,* защото тя била тъй непристѫпна щото пазенето ѝ могло, казватъ, да се повѣри и на жени. *Авратъ-Хисаръ* пъкъ се нарича по турски отъ една жена *Марулия,* която прѣзъ 1774. г. юнашки противостояла отъ тази крѣпость срѣщу Турцитѣ. — Старитѣ ѝ жители били тракийски Пеласги.

* * *

15) Висалтия (Βισαλτία), къмъ истокъ отъ Кристония и къмъ сѣверъ отъ източната часть на Мигдония; заселена съ Тракийци, тя се простирала отъ пл. Вертиска (Ченгелъ-долъ) до р. Струма и ез. Керкенитида (Κερκενιτις, Πρασιὰς, Тахино) и обемала страната, която днесь образува окрѫжностьта на г. Нигрита и с. Сохо. Отъ градоветѣ ѝ по̀-многото изчезнали твърдѣ рано. Таквизъ сѫ били Осса (Ὄσσα), вѣроятно до сегашното село Сохо, гдѣто имало и развалини, Аргилъ (Ἄργιλος) по всѣка вѣроятность до сегашното село Кючукъ-Оршова, Кердилионъ (Κεεδύλλιον) тъй сѫщо, по всѣка вѣроятность, около сегашното с. Буюкъ-Оршова; Екалитере и Ореския (Αἱ Καλλίτεραι καὶ Ὀρεσκία), на които мѣстоположението трѣбало, казва г. Димица, да се търси между сегашния г. Нигрита и с. Сохо, и на̀й-послѣ, Евпория (Εὐπορία) на юго-западния брѣгъ на ез. Керкинитида при излизаньето отъ това езеро на р. Струма, и г. Верга (Βέργα) на сѫщия брѣгъ около сегашното с. Тахино.

* * *

16) Синтика (Σιντική); често смѣсвана съ по̀-горнята областъ, тя е обемала по край Струма, къмъ сѣверъ на Висалтия, пространството отъ сегашния гр. Нигрита до Петричъ и р. Понта (Струмица), единъ отъ притоцитѣ на Струма. Забѣлѣжителенъ въ нея градъ билъ тъй наречения *Ираклия Синтика* (Ἡράκλεια Σιντική), сегашното с. *Зервохери,* при всичко, че за това мѣстоположение има разногласия. Тази Ираклия не трѣба да се смѣсва съ историческата Ираклия до Битоля, за която говорихме по̀-горѣ. — Жителитѣ ѝ били Синти, тракийско или пеласгийско плѣме.

* * *

17) *Медика* (Μαιδική), областъ доста пространна и ограничавана, къмъ югъ, отъ Синтика, къмъ западъ, отъ Пеония и Дар-

дания отчасти, къмъ истокъ, отъ Орвилоса (Пиринъ-планина), а пъкъ, отъ къмъ сѣверъ, отъ Скомонъ (Рила и Витоша). Тя объемала страната, която днесь се простира къмъ истокъ отъ Кратово, Радовичъ, Струмница до Мелникъ и отъ къмъ сѣверъ на тоя градъ пространство покрай р. Струма. Отъ градоветѣ ѝ пó-важенъ билъ Петра (Πέτρα), който е запазилъ и до днесъ почти името си *Петричъ; Десудава,* (Δεσούδαβα), въ околностьта на сегашния мънастирь Ливоскица и не далечь отъ Куманово; Иамфорина (Ἰαμφορίνα), главния градъ на областьта, съ мѣстоположение мѫчно да се опредѣли, но, вѣроятно, до сегашното с. Ямпорана. — Медицитѣ били тоже тракийско плѣме.

* * *

18) *Идонисъ* (Ἰδωνίς); заселена отъ Идони, тоже тракийско плѣме, тя объемала южната часть отъ сегашнитѣ Зихна, Алистрата и Драма, и има, къмъ сѣверъ, р. Анжиста, а къмъ югъ пл. Пирнари (Παγγαῖον ὄρος). Въ нея сѫ били градоветѣ Амфиполи (Ἀμφίπολις, сега Неохори или Еникьой), Филипи (Филипечикъ), около който на 42 г. п. Х. е станала прочутата битка между Октавия, отъ една страна, и Брута и Кассия, отъ друга, и гдѣто прѣзъ 53 г. сл. Х. е проповѣдвалъ Апостолъ Павелъ, който послѣ отправилъ къмъ жителитѣ на тоя градъ и извѣстното свое прѣкрасно послание къмъ Филипийци. Отъ Филипи се съхраняватъ и до днесь доста развалини. Тукъ се нахождалъ и гр. Галипсосъ, за който стана дума пó-горѣ, (Стр. 6—7) близо до сегашното с. *Пиргосъ.* Тукъ е и гр. Кавала (Χριστούπολις) въ сѫщия заливъ, но на друга страна, на който заливъ, въ старо врѣме, се нахождалъ и гр. Датосъ (Δάτος и Δάτον), гдѣто сега е Елевтеруполи (Ἐλευθερούπολις), и гдѣто, пó-послѣ, близу до него билъ издигнатъ гр. Неаполи (Νεάπολις), който замѣстилъ г. Датосъ. Когато пъкъ, прѣзъ VI—VII-я вѣкъ, по всѣка вѣроятность, билъ разрушенъ и гр. Неаполи, види се, че жителитѣ му прибѣгнѫли на мѣстностьта, гдѣто сега е гр. Кавала, и новото тамъ заселение на Неаполититѣ се нарекло Христуполисъ (Χριστούπολις), подъ което име и често се споменува отъ списателитѣ подирь IX-о столѣтие. Новия този градъ, издигнатъ сѣверо-източно отъ Неаполи възъ стръмна, скала провлечена къмъ морето и укрѣпена, служи като вратня и ключъ на Македония и на Тракия. Той билъ укрѣпенъ отъ Андроника старшаго съ дълга стѣна, простирана отъ морето до край тамошната гора. Хубавото мѣстоположение на този градъ обърнало вниманието на Генуезитѣ, които го и обевили за търговско срѣдище на източна Македония, и отъ които той получилъ новото си име Кавала,

за происхождението на което има разни мнѣния, но, пó-вѣроятно е, че то происхожда отъ самото природно положение на мѣстноста. Кавала, като такавъ градъ, е привлѣкълъ тоже вниманието и на Турцитѣ, на които се отдава и направата, къмъ сѣверо-истокъ отъ града, на единъ водопроводникъ, отъ който сега се съхраняватъ само развалини, при всичко, че той е билъ поправянъ отъ Ибраимъ Паша и въ наше врѣме. Както и да е, този срѣдневѣковенъ градъ, съхраненъ почти въ цѣлоста си, служи за пристанище на източна Македония и западна Тракия и чрезъ него става, отъ една страна, износа на необработенитѣ произведения, отъ друга, вноса на всички нужни потрѣбности.

* * *

19) Одомантика (Ὀδομαντική и Ὀδομαντίς). Тя се простирала къмъ югъ отъ гр. Сѣръ до езерото Керкинитида (Тахиносъ), къмъ сѣверъ, до Мелникъ, къмъ истокъ, до градоветѣ Драма, Неврокопъ и р. Места. Тукъ е Сѣрското поле, 14 часа на длъжъ отъ западъ къмъ истокъ, именно отъ Бутково до Чаязъ, а на ширина 10 часа разстояние: поле плодовито съ разни произведения, а нáй-повече памукъ, отъ който става доста износъ за въ Австрия, Албания, Босна и други още мѣста, но наводнявано зимно врѣме, въ голѣма часть, отъ прѣливанието на рѣката Струма. Тази хубава область Одомантика населявали въ старо врѣме двѣ Пеонски плѣмена, наричани Сиропеони (Σιροπαίονες) и Пеопли (Παιόπλαι), които имали за столиченъ градъ Сѣръ. По тоя случай, ето какво расказва Иродотъ за тѣхни двама началници Пигрита (Πίγρης) и Мантия (Μαντύης). Понеже тѣ и двамата искали да господствуватъ надъ тия двѣ пеонски племена, то за постиганье тази си цѣль, тѣ заминали и двамата за гр. Сарда въ М. Азия да тръсятъ тамъ помощь и поддържка отъ Персийския монархъ; но тѣ не отишли сами; съ себе си тѣ зели и хубавата си сестра, мома трудолюбива; тя носила на главата си сѫдъ, пъленъ съ вода, водила съ рѫката си единъ конь, а въ сѫщото врѣме прѣла ленъ и вървѣла; когато минувала така при персийския монархъ Дария, той останалъ очуденъ както отъ хубоста, така и отъ трудолюбието на дѣвицата, която въ едно и сѫщо врѣме вършила три работи; като распиталъ монархътъ и се научилъ, че всички Пеонски жени сѫ така трудолюбиви, тóй веднага заповѣдалъ на военачалника си Мегаваза да прѣвезе въ Азия всички Сиропеони и Пеопли, това, което било и наскоро извършено, вопрѣки съпротивлението на тие двѣ Пеонски плѣмена. Така испразнена тази область отъ тѣхъ,

дохаждатъ та ѭ зематъ и населяватъ живущитѣ пó-напрѣдъ малко къмъ югъ Одоманти, пеонско и тѣ плѣме, споредъ Иродота, (V. 16) или тракийско, споредъ Тукидида (II. 101), отъ името на които се нарекла и самата область. Самостоятелна въ начало, както и всички други македонски области, тя била прѣвзета въ врѣмето на Филипа и Александра и останала часть отъ македонското господарство до покоряваньето му отъ Римлянетѣ (168. г. п. х.), при които тя влизала въ първата часть отъ раздѣлението Македония на четери части, която първа часть е имала за главенъ градъ Амфиполи. Подирь 16 години обаче, прѣзъ 152. п. х. Одомантика става чистъ римски окрѫгъ; но тогисъ нѣкой си Адрискосъ, който се свилъ като синъ на Персея и се нарекълъ лъжовно Филипъ (Ψευδεφίλιππος), успѣлъ та отнелъ отъ Римлянитѣ голѣма часть отъ Македония, като побѣдилъ около Пидна (приблизително сегашния Китросъ) чрѣзъ прѣвъсходна конница римския военачалникъ Метелла; разбитъ обаче и самъ пó-послѣ въ Одомантското (сега Сѣрско) поле, той загубилъ тамъ 25 хиляди человѣци по край Струма и билъ прѣдаденъ на Римлянетѣ отъ свой хора. Когато пъкъ, прѣзъ 395. сл. Х. Империята се раздѣлила на двѣ части, източна и западна, а Македония, влѣзла въ източната часть, се подраздѣля и тя на двѣ голѣми области, Одомантика, заедно съ всичката страна къмъ истокъ отъ Солунъ и съ доста голѣма часть отъ къмъ западъ, се вчислява въ първата отъ тия двѣ области, която обемала 31 градове, отъ които само 3—4 сѫ се запазили до днесь. Но главния, първостепенния градъ въ областа Одомантика билъ, още отъ старо врѣме, града Сѣръ разнообразно писанъ и споменуванъ на гръцки (Σῖρις, Σέρραι, Σιρρὰ, Σίραι, Σιῤῥαίων πόλις, Σάῤῥα и Φεραὶ). Кога е основанъ този градъ, точно не се знае, но безъ друго той е сѫществувалъ прѣди V-я още вѣкъ п. х., защото Иродотъ го споменува съ първото му име Σῖρις, като расказва, че часть отъ побѣденната въ Гърция Ксерксова войска, на завръщанието си за Азия, пострадала отъ разни бѣди и болѣсти, та била оставена въ нѣкои македонски градове, между които и Σῖρις, Сѣръ. Нѣма съмнѣние, че името Сѣръ, Σῖρις има сродство съ името на живущитѣ пó-напрѣдъ въ Одомантика Сиропеони, за които споменахме пó-горѣ, и съвсѣмъ произволно е производството му отъ Seres, по името ужъ на едно индийско племе Sêres, споредъ англичанина Clarke у Tafel-a, de via militari Romanorum Egnatia, стр. LXV, съ което производство самъ Tafel се подиграва. Не обаче, при всичко това, отъ твърдѣ голѣма извѣстность въ старо врѣме, гр. Сѣръ, съ значение немаловажно презъ срѣдния вѣкъ, станалъ осо-

бенно знаменитъ и завиденъ прѣзъ четиритѣ послѣдни столѣтия отъ срѣдния вѣкъ при непрекѫснатитѣ почти и кръвопролитни борби на Византийскитѣ императори срѣщу Българетѣ и Сърбитѣ, когато той е билъ нáй-значителния и нáй-укрѣпения отъ всички градове, находящи се между Струма и Места. Описванъ отъ византийскитѣ списатели като градъ силно укрѣпенъ, великъ, богатъ, хубавъ, митрополъ, превъсходенъ отъ всѣка една страна, гр. Сѣръ за всички тия преимущества се прѣдставя отъ тѣхъ и като абълка прѣния между Българетѣ и Сърбитѣ, отъ една страна, и византийскитѣ императори, отъ друга. Между друго, Българетѣ прѣвзели тоя градъ прѣзъ 1206 г., срутили стѣнитѣ му и го разграбили; но като не могли да зематъ и крѣпкия му къмъ сѣверъ варошъ, тѣ останали господари само на града 39 години, подирь което врѣме, прѣзъ 1245 г. императоръ Иоанъ Дука го отнелъ отъ тѣхъ; пó-послѣ обаче сърбския краль Стефанъ Душанъ прѣвзима отъ Византийцитѣ сѫщия тоя градъ и въ него той се коронясва прѣзъ 1345 г. царь отъ мѣстния тамъ епископъ Макария, па, като се и оженилъ за Елена, дъщеря на императора Андроника, той станалъ съюзникъ на Византия; но послѣ, при нови сблъсквания, три пѫти прѣвзиманъ и всячески пострадалъ, гр. Сѣръ билъ възобновенъ отъ Сърбитѣ и заграденъ съ стѣна, развалини отъ която се съхраняватъ и до днесь, а въ вароша има още и останки отъ укрѣпленията и отъ кулитѣ, надъ пó-голѣмата отъ които стои и надписъ керамиденъ на словѣнски: „Еленина Кула.“[1] — Други градове въ тази область се споменуватъ Скотуса (Σκοτοῦσα), къмъ сѣверъ отъ Сѣръ по via Egnatia между горѣпоменѫтата Сантика Ираклия, Дрависка (Δραβησκος, сег. Драма) и Филиппи; той служилъ като станция по казания пѫть и съотвѣствующъ за положението си, на сегашния *Демиръ-Иссаръ;* на мѣстото на сегашния Мелникъ или приблизително тамъ сѫществувалъ, по крайней мѣрѣ, споредъ г. Димица, града Гарискосъ (Γαρησκός) при подножията на Орвилоса (Пиринъ-Планина), а не на Неврокопъ, както полагалъ Leake.

* * *

20) *Гръцка* или *македонска Иллирия* (Ἑλληνική ἡ Μακεδονική Ἰλλυρία). Иллирия, казва тукъ г. Димица, която въобще обема на срѣдната часть отъ западната страна на Старо-планинския полуостровъ, се раздѣлала въ старо врѣме на двѣ части, отъ които сѣверната се наричала варварска или римска Иллирия, а онази часть, която се простира къмъ югъ отъ нея, отъ устието на р. Дрина

[1] Вж. Пер. Спис. год. девета, кн. XLVI, стр. 729. Еленина Кула, според паметника, поправка, трябва да се чете: Πύργος αὐγούστου βασιλέως Ὀρέστης = кула на августа царь, която сгради Орестъ.

(Δρεΐλων) до пл. Акрокеравни, и която е къмъ западъ на пл. Скарда (Шаръ-планина), който я раздѣля отъ собственна Македония, се нарича просто *Иллирисъ* и *Иллирия* по името на заселившето се въ нея старо плѣме, *македонска* пъкъ за прѣвземанието ѝ отъ Македонцитѣ, а *еллинска* поради многобройнитѣ въ нея стари еллински колонии. Сѫщата тази часть отъ общата Иллирия се нарѣкла прѣзъ IV-то столѣтие сл хр. и Новъ Ипиръ (Νέα Ἤπειρος) въ различие отъ стария Ипиръ. Еллинската или македонската Иллирия, имуща за граници къмъ сѣверъ р. Дрина, къмъ югъ пл. Акрокеравнитѣ (Ἀκροκεράυνια ὄρη), къмъ истокъ Скарда (Шаръ-планина) и къмъ западъ Адриатическото море, объема южната часть на сегашна горня Албания и сѣверната часть отъ сегашна долня Албания, отъ града Лиссосъ до гр. Иерихо (ст. Ὡρικὸς) Тази тъй опрѣдѣлена Иллирия била завоевана отъ Македония отчасти при Филипа и Александра, съвършенно пакъ послѣ при прѣдпослѣдния македонски царь Филипъ III (220—179), за което се нарекла и македонска, каквато и дѣйствително останала до дохажданието на Римлянетѣ.

Тия сѫ, накратко, 20-тѣ области, на които се е раздѣлѣла въ старо врѣме Македония, по мнѣнието поне, което е приелъ и което поддържа г. Димица. Всички тѣ иматъ своето историческо и географическо значение. Но едно пó-дължко спиранье тукъ върху послѣдната Область отъ старото македонско царство, *Иллирия,* види ни се да не е безъ нѣкой интересъ.

IX.

Какво плѣме сѫ били Иллирийцитѣ? По тоя въпросъ разногласили още старитѣ писатели и географи, разногласятъ още и днесь пó-новитѣ. Едни считатъ Иллирийцитѣ за прадѣди на населяющитѣ сега тази страна Албанци, други пъкъ ги държатъ за прадѣди на Словѣнетѣ, но положително не се знае нищо, казва г. Димица. Той мисли само, че Албанцитѣ иматъ за прадѣди древнитѣ Пеласги, а Иллирийцитѣ, плѣме самостоятелно, клонили, още отъ начало, пóвече къмъ заселившитѣ се по Иллирийското крайбрѣжие Гърци и, нáй-послѣ, завоевано отъ Македонцитѣ, това плѣме било и погърчено отчасти, та взело така да говори двѣ нарѣчия, едно иллирийско, друго гърцко, както за това свидѣтелствували запазенитѣ и до днесь гръцки надписи въ срѣдня Иллирия.

Отъ Иллирийскитѣ плѣмена пó-извѣстни сѫ били *Дассарититѣ* (Δασσαρῖται), които живѣли къмъ източната часть отъ Македонската или Еллинската Иллирия, часть наречена *Дассаритiя,* въ Охридския

бенно знаменитъ и завиденъ прѣзъ четиритѣ послѣдни столѣтия отъ срѣдния вѣкъ при непрекжснатитѣ почти и кръвопролитни борби на Византийскитѣ императори срѣщу Българетѣ и Сърбитѣ, когато той е билъ на́й-значителния и на́й-укрѣпения отъ всички градове, находящи се между Струма и Места. Описванъ отъ византийскитѣ списатели като градъ силно укрѣпенъ, великъ, богатъ, хубавъ, митрополъ, превъсходенъ отъ всѣка една страна, гр. Сѣръ за всички тия преимущества се прѣдставя отъ тѣхъ и като абълка прѣния между Българетѣ и Сърбитѣ, отъ една страна, и византийскитѣ императори, отъ друга. Между друго, Българетѣ прѣвзели тоя градъ прѣзъ 1206 г., срутили стѣнитѣ му и го разграбили; но като не могли да зематъ и крѣпкия му къмъ сѣверъ варошъ, тѣ останали господари само на града 39 години, подиръ което врѣме, прѣзъ 1245 г. императоръ Иоанъ Дука го отнелъ отъ тѣхъ; по́-послѣ обаче сърбския краль Стефанъ Душанъ прѣвзима отъ Византийцитѣ сжщия тоя градъ и въ него той се коронясва прѣзъ 1345 г. царь отъ мѣстния тамъ епископъ Макария, па, като се и оженилъ за Елена, дъщеря на императора Андроника, той612 станалъ съюзникъ на Византия; но послѣ, при нови сблъсквания, три пжти прѣвзиманъ и всячески пострадалъ, гр. Сѣръ билъ възобновенъ отъ Сърбитѣ и заграденъ съ стѣна, развалини отъ която се съхраняватъ и до днесь, а въ вароша има още и останки отъ укрѣпленията и отъ кулитѣ, надъ по́-голѣмата отъ които стои и надписъ керамиденъ на словѣнски: „Еленина Кула.“ — Други градове въ тази областъ се споменуватъ Скотуса (Σκοτοῦσα), къмъ сѣверъ отъ Сѣръ по via Egnatia между горѣпоменжтата Сантика Ираклия, Дрависка (Δραβησκος, сег. Драма) и Филиппи; той служилъ като станция по казания пжть и съотвѣствующъ за положението си, на сегашния *Демиръ-Иссаръ;* на мѣстото на сегашния Мелникъ или приблизително тамъ сжществувалъ, по крайне мѣрѣ, споредъ г. Димица, града Гарискосъ (Γαρησκὸς) при подножията на Орвилоса (Пиринъ-Планина), а не на Неврокопъ, както полагалъ Leake.

* * *

20) *Гръцка* или *македонска Иллирия* (Ἑλληνικὴ ἢ Μακεδονικὴ Ἰλλυρία). Иллирия, казва тукъ г. Димица, която въобще обемала срѣдната часть отъ западната страна на Старо-планинския полуостровъ, се раздѣлала въ старо врѣме на двѣ части, отъ които сѣверната се наричала варварска или римска Иллирия, а онази часть, която се простира къмъ югъ отъ нея, отъ устието на р. Дрина

+ В. Пер. Спис.: год: девета, кн: XLVI, стр. 729. Еленина Кула, споредъ [illegible], поправка, трѣба да се чете: Πύργος αὐγούστου βασιλέως [illegible] Ορέστη = Кула на августа царь, когото [illegible] Орестъ.

(Δρεΐλων) до пл. Акрокеравни, и която е къмъ западъ на пл. Скарда (Шаръ-планина), който я раздѣля отъ собственна Македония, се нарича просто *Иллирисъ* и *Иллирия* по името на заселившето се въ нея старо плѣме, *македонска* пъкъ за прѣвземанието ѝ отъ Македонцитѣ, а *еллинска* поради многобройнитѣ въ нея стари еллински колонии. Сѫщата тази часть отъ общата Иллирия се нарѣкла прѣзъ IV-то столѣтие сл хр. и Новъ Ипиръ (Νέα Ἤπειρος) въ различие отъ стария Ипиръ. Еллинската или македонската Иллирия, имуща за граници къмъ сѣверъ р. Дрина, къмъ югъ пл. Акрокеравнитѣ (Ἀκροκεράυνια ὄρη), къмъ истокъ Скарда (Шаръ-планина) и къмъ западъ Адриатическото море, объема южната часть на сегашна горня Албания и сѣверната часть отъ сегашна долня Албания, отъ града Лиссосъ до гр. Иерихо (ст. Ὠρικὸς) Тази тъй опрѣдѣлена Иллирия била завоевана отъ Македония отчасти при Филипа и Александра, съвършенно пакъ послѣ при прѣдпослѣдния македонски царь Филипъ III (220—179), за което се нарекла и македонска, каквато и дѣйствително останала до дохажданието на Римлянетѣ.

Тия сѫ, накратко, 20-тѣ области, на които се е раздѣлѣла въ старо врѣме Македония, по мнѣнието поне, което е приелъ и което поддържа г. Димица. Всички тѣ иматъ своето историческо и географическо значение. Но едно пó-дългко спиранье тукъ върху послѣдната Область отъ старото македонско царство, *Иллирия,* види ни се да не е безъ нѣкой интересъ.

IX.

Какво плѣме сѫ били Иллирийцитѣ? По тоя въпросъ разногласили още старитѣ писатели и географи, разногласятъ още и днесь пó-новитѣ. Едни считатъ Иллирийцитѣ за прадѣди на населяющитѣ сега тази страна Албанци, други пъкъ ги държатъ за прадѣди на Словѣнетѣ, но положително не се знае нищо, казва г. Димица. Той мисли само, че Албанцитѣ иматъ за прадѣди древнитѣ Пеласги, а Иллирийцитѣ, плѣме самостоятелно, клонили, още отъ начало, пó-вече къмъ заселившитѣ се по Иллирийското крайбрѣжие Гърци и, нáй-послѣ, завоевано отъ Македонцитѣ, това плѣме било и погърчено отчасти, та взело така да говори двѣ нарѣчия, едно иллирийско, друго гърцко, както за това свидѣтелствували запазенитѣ и до днесь грѫцки надписи въ срѣдня Иллирия.

Отъ Иллирийскитѣ плѣмена пó-извѣстни сѫ били *Дассарититѣ* (Δασσαρῖται), които живѣли къмъ источната часть отъ Македонската или Еллинската Иллирия, часть наречена *Дассарития,* въ Охридския

басеинъ до р. Дрина и Дебърско къмъ сѣверъ, а къмъ югъ, до отвадъ сегашния гр. Корицá. Отъ нáй-напрѣдъ Дассарититѣ били нáй-опаснитѣ врази на Македонцитѣ, до толкозъ опасни, щото при Дассаритския царь Вардилиса (Βάρδυλις), който основалъ голѣмо и силно Дассаритско господарство (385. п. х.), насмалко Македония, уже подъ дань, да стане и съвършенно иллирийска областъ, ако да не би се качилъ на македонския прѣстолъ Филипъ (359. п. х.), който не само накаралъ, подирь разни походи, Иллирийцитѣ да отстѫпятъ всички македонски земи, но разширилъ още македонското господарство до Охридското езеро заедно съ Дассаритската столица, сегашиия Охридъ. Едно противомакедонско движение пó-послѣ отъ Клита (Κλεῖτος), сина на Вардилиса подпомагвано отъ нѣкои съсѣдни самостоятелни владѣтели, било скоро потушено отъ самаго Александра великаго прѣди похода му въ Азия. Подирь разни опитвания, ту успѣшни, ту злополучни, за господарственна самостоятелность, Дассаритпя, при поевяванието пó-послѣ на Римлянетѣ, присъединяюща се, по волята на своитѣ мѣстни по име само — владѣтели, ту къмъ тѣхъ, ту къмъ Македонцитѣ, които нáй-послѣ и зели тамъ връхъ окончателно и распространили господарството си къмъ западъ до Адриятика, Дассаритпя, заедно послѣ съ цѣла Иллирия и цѣлото македонско господарство пада и тя подъ Римлянетѣ, както и всички други близосѣдни страни, едни пó-рано, други пó-кѫсно. При раздѣлението отъ Римлянетѣ Македония на 4 части, гърцката или македонска Иллирия, въ която влизала Дассаритпя, се прибавя къмъ четвертата отъ тия части, до като при новото пъкъ раздѣление на римската империя отъ Константина великаго, тази грѫцка или македонска Иллирия съставлява часть отъ тъй наречения Иллирикъ съ главенъ градъ, нáй-напрѣдъ Сирмионъ, послѣ Солунъ, пó-послѣ Първа Юстинияна, а отъ Теодосия великаго тя получва името Новъ Ипиръ съ главенъ градъ Дурацо (Δυῤῥάχιον, стар. Ἐπίδαμονς), като образувала така тринадесетата отъ 64-тѣхъ области на византийската империя, въ която пъкъ пó-послѣ тя съставлява съ сѫщия главенъ градъ деветата *тема* (θέμα, земно административно раздѣление) съ Дация, съ стария Ипиръ, Дардания и Пеония. — При Дассарититѣ, къмъ сѣверъ особенно, въ горньо сега Дебърско живѣло и едно друго племе, тъй нареченитѣ *Пирусти* (Πειροῦσται), безъ особенна нѣкоя извѣстность.

Въ Дассаиртия имало нѣколко градове, отъ които извѣстенъ и забѣлѣжителенъ още отъ старо врѣме билъ сегашний Охридъ, издигнатъ покрай сѣверния брѣгъ отъ Охридското езеро единъ отъ

на́й-първитѣ. Той е извѣстенъ въ историята съ три имена: първо (*Лихнидосъ*, Λυχνιδὸς), отъ на́й-старо врѣме, второ *Първа Юстинияна* (Πρώτη Ἰουστινιανή) отъ VI-ий вѣкъ сл. х., третьо Охридъ (Ἀχρὶς, или Ὀχρίς), отъ X-ий вѣкъ и до днесъ. Не се знае тоже какъ е отъ на́й-напрѣдъ сграденъ този градъ, нѣма обаче съмнѣние, че той е единъ отъ на́й-старитѣ и че той е сѫществѫвалъ прѣдъ IV-ий още вѣкъ п. х. Отъ гдѣ происхожда старото му име *Лихнидосъ*, съ което, впрочемъ, се нарича и самото езеро? При многото прѣдположения между които и това, че то происхождало ужъ отъ финикийската дума *лякнотъ* (licnoth), която значила *тръсть, басъ,* каквито ги имало при езерото, на́й-вѣроятното и на́й-съотвѣтственното съ самата природа види се да е, че името *Лихнидосъ* за града, *Лихнитисъ* за езерото иде отъ елинскитѣ думи *лихносъ* (λύχνος, свѣтилникъ), лихнитисъ (λυχνῖτις, свѣтликавъ, па и камъкъ свѣтълъ, прозраченъ) поради свѣтлоста, бистротата, прозрачноста на водитѣ отъ езерото; име, прочее, което е на́й-вѣрно изражение на природната хубость въ този случай.[1]) Главенъ градъ на Дассаритиия и послѣ на Иллирия, Лихнидосъ, подирь покоряването, отъ Римлянетѣ, на Македония, останалъ въ Римската империя до IV-то столѣтие, когато той се присъединилъ къмъ източната, византийската империя, въ която се и славилъ като единъ градъ богатъ съ древности, щастливъ и многолюденъ. Това му щастие, види се, да е обърнало кадѣ края на V-й вѣкъ (479. сл. X.) вниманието на Готитѣ къмъ него, и за това тѣ се и опитали да го прѣвзематъ, но били тамъ храбро отблъснати, та го оставили, и се отправили къмъ западъ до Епидамна (Дурацо), който и прѣвзели. Ако и пострадалъ послѣ отъ земletресение, Лихнидосъ обаче не изчезнува отъ историята. Той ималъ таквозъ значение, щото билъ нареченъ Митрополъ на новия Ипиръ. Но прѣзъ VI-то столѣтие той замѣнява първоначалното си име съ друго, съ второто: *Първа Юстинияна,* отъ името на императора Юстинияна. Въ Лихнидосъ ли или тамъ близу нѣкѫдѣ е билъ роденъ императоръ Юстиниянъ (словѣнския *Упрауда),* това е въпросъ. Но безспорно е, че Лихнидосъ е упражнилъ правата на извѣстната въ историята автокефална Архиепископия, подъ името *Първа Юсти-*

[1]) Тъй се отзивава за това и Ami Boué въ единъ откѫсъ, привожданъ по бѣлѣжка и отъ г. Димица. „Le bassin d'Ochrida, казва, ou jadis Achridà, située á 2,015 p: est le lac le plus beau et le plus élevé de la Turquie . . . . D'un autre côté, Ochrida fait au bout du lac environ l'effet de Genève sur celui de Leman. Cette comparaison parait d'autant plus naturelle que les eaux bleues du lac d'Ochrida l'emportent peut-être en transparence sur celles du Rhonc à sa sortie du lac Suisse. La dénomination de Lychudos, du Lychis, translucide, lui était bien due, puisqu'on aperçoit les poissons au fond de l'eau depuis 50 a 60 p. de hauteur.“

нияна било отъ тъй наистина прѣименувания самия Лихнидосъ, било отъ тамъ нѣкадѣ близу находящето се и послѣ разсипано Юстиияново мѣсторождение. Както и да е, подирь четери столѣтия изчезва и името *Първа Юстинина,* а има съмнѣние за изчезнуванието и на самия даже градъ. Той се издигналъ обаче отново на сѫщото мѣсто. Но, така или инакъ, той се явява съ друго име, когато Българетѣ, распространявани къмъ юго-западъ на Старо-планинския полуостровъ, прѣвзели и тия мѣста. Това третьо име е запазеното и до днесь Охридъ (Οχρίς), подъ което се захваща нова ера за този градъ и новъ списъкъ на архиепископи отъ него. Прѣвзетъ отъ Българетѣ, Охридъ билъ за врѣме, както е извѣстно, и столица на българското царство. Разногласия има и за происхождението на думата Охридъ; но, съгласно съ други писатели, па съгласно, ако не се лъжемъ, и съ мѣстното прѣдание по тоя прѣдмѣтъ, г. Димица казва, че пó-право и пó-положително му се види производството на думата отъ *Ах! ритъ* (ἀχ-ρἰδ), като бѣлѣжи, че първото значило *хубаво, прѣвъсходно,* а второто — *хълмъ, рътъ. Ах,* или *Ох* не знаемъ да ли значи хубаво, прѣвъсходно, но, като се приеме прѣдположението, че Българетѣ при прѣкрасния видъ на Охридското мѣстоположение, извикали ужъ съ удивление *Ох!* или *Ах! ритъ!* (отъ гдѣто Ох-ридъ или Ах-ридъ), нѣма съмнѣние, че съ това си удивително всклицание тѣ сѫ искали да искажатъ хубоста, прѣлеста на мѣстото. Но кой ръчателствува за всичко това? Въ всѣкий случай, si non e vero, e bene trovato, може да се каже, като се земе прѣдъ видъ рѣдкото, живописното мѣстоположение на Охридъ и на Охридското езеро.

Както е извѣстно, Охридската Ахриепископия, прѣзъ този трети периодъ на гр. Лихнидосъ, и при нейното распространено вѣдомство се наричала и всея Болгаріи (πάσης Βουλγαρίας), подъ която титла, казва тукъ г. Димица, служили 40 архиепископи всички родомъ Гърци до самото ѝ уничтожение прѣзъ 1767 г. Но, чудно наистина и нечакано тукъ срѣщанье по тоя случай! Ние Българетѣ не сме още свършили, па много далечь сме още отъ да свършимъ, както се види, съ оплакванията си, оплаквания всѣкога люти и горчиви, срѣщу цариградската Патриаршия за гдѣто прѣзъ поменѫтата 1767 г. тя уничтожила Охридската Архиепископия. Но за сѫщото уничтожение на сѫщата тази Архиепископия, — кой би повѣрвалъ? — люто и горчиво се оплаква срѣщу сѫщата Патриаршия и еллинския ученъ патриотъ, македонеца г. Димица.[1]) „Уничтожението, казва той, на тази

[1]) Г. Димица е издалъ прѣди години и особенна книжка за Охридската Архиепископия: Περὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος и пр.

Архиепископия, прѣдизвикано отъ ненаситната алчность и доксомания, славомания на онази епоха, отъ една страна докара упадъка на цвѣтущия до онова врѣме по ония мѣста еллинизмъ, а отъ друга, пъкъ, страна, то породи послѣ проклѣтия български въпросъ, този уродъ на безмисленноста и на безумието на управляющитѣ нашитѣ чърковни работи!“ (Том. II стр. 627—628). Причинитѣ на тия оплаквания не сѫ еднакви, — за това нѣма съмнѣние, — но не ли тѣ иматъ единъ и сѫщий източникъ, унищожението на една Архиепископия, отъ която и едни и други сѫ очаквали всевъзможни блага, всевъжможни чудеса за народното щастие. Ахъ! Колко честита, колко благополучна имала да бѫде възъ земното кълбо Българщината, колко легко щѣло да бѫде за нея и самото турско иго, ако на тази Охридска Архиепископия не би се прѣкращавалъ самостоятелния животъ прѣзъ 1767! Не виждате ли, не знаете ли отъ историята? До тази рокова епоха 1767 г. Българщината въ Турско, Българщината въ Македония особенно не ли добруваше, не ли процъвтяваше всячески като на земски рай? Ахъ! отъ друга страна, какъ свѣтло щѣлъ да свѣтне, какъ чудно щѣлъ да блѣсне и да цъфне въ Турско, въ турска особенно Македония и около нея, какви славни сѫдбини щѣлъ да има Еллинизма, ако тази пакъ сѫщата Охридска Архиепископия би слѣдвала да живѣе автокефално при политическото турско владичество! Нищо, види се, друго не побъркало ни на еллинизма, ни на Българщината да бѫдѫтъ честити, да постигнатъ уврѣме блѣскави сѫдбини, а само богопроклѣтото унищожение на тази клѣта Архиепископия, ако и самата нейна история прѣзъ цѣли 12 столѣтия да дава поводъ на безбройни и въпиющи разногласия за нейното основание и за нейната участь въобще прѣзъ този дългъ врѣмененъ периодъ! Тъй се самообълщаватъ често народитѣ, тъй тълкуватъ тѣ миналитѣ си бѣди и злощастия, тъй се залявать тѣ по нѣкогаждь за едно приключение, обмисленно или случайно или прѣдизвикано може би отъ врѣмето, за да оправдаѭтъ, въ извѣстно врѣме, своето незавидно положение, своитѣ измами въ златни, но неосѫщественни надѣжди. Па съ такива историйки и съ такива исторически заключения, като г. Димицовитѣ въ дания случай, се хранятъ цѣли поколѣния! Подобни противорѣчия въ желанията и оплакванията на народитѣ не сѫ рѣдкость въ историята. Уви! Тъй се утѣшаватъ тѣ за едно минало съ горчиви въспоминания, па тъй се и насърдчватъ, види се, за постиганье по̀-добро бѫдѫще. А чудното е, че, колкото повече имъ се говори по тоя случай за словото Божие, за черкови, за Архиепископии и за Архиепископи,

толкозъ повече вѣрата имъ отъ всѣка друга страна ослаббва и се расклаща до дъно, толкозъ пòвече словото Божие вѣхне и мре, а вѣрата имъ, напротивъ, въ такива историйки и въ таквизъ исторически заключения става пò-жива, пò-твърда и пò-непоколебима.

„Тъй, прочее, казва г. Димица, троеименния този елински градъ Лихнидосъ, бивша столица на Дассаритня, митрополъ на новия Ипиръ, автокефална Архиепископия, и привրѣменна столица на основаното тамъ нѣкогаждъ българско господарство, се съхранява и до днесь на сѫщото положение и пази стари гърцки паметници, като надписи гърцки и римски, разни статуи, подземни гробници и здания, прѣобърнати отъ християнството въ църкви, числото на които възлѣзло, казватъ, до 360. Отъ тѣхъ пò-знаменити били три, църквата на св. Климента, ученика на Кирилла и Методия, прѣобърната послѣ въ джамия и днесь почти разрушена до самитѣ основания; църквата на света София, съградена прѣзъ X-о столѣтие по името на Цариградската св. София, прѣобърната и тя послѣ въ джамия и запазена и до днеска; и, нáй-послѣ, църквата на св. Богородица, издигната прѣзъ 1055 отъ архиепископа Теодула, която се съхранява и до днесь, наричана митрополитска."

Освѣнъ Охридъ, въ стара Дассаритня имало и други нѣкои градове, като Антипатрия, Хрисондионъ и Гертусъ (Ἀντιπάτρια, Χρυσονδίων, Γερτοῦς) наречени и тритѣ съ едно име Фиватиди (Φοιβάτιδες), но срутени и изчезнали, та днесь не се знае даже точно и мѣстоположението имъ. Други стари градове, като Енхелане, Кераксъ, Сатионъ, Вии, (Ἐγχέλαναι, Κέραξ, Σατίων, Βοιοί), се споменуватъ още отъ старитѣ, но мѣстоположението имъ е тоже мѫчно да се опрѣдѣли. Г. Димица обаче заключава, че вѣроятно първия отъ тия градове, Енхелане, наименуванъ така отъ изобилието и хубоста на рибитѣ *Енхели* (Ягули, Змиорки, Иланъ-Балѫкъ, стар. гр. Ἐγχέλεις) се нахождалъ близу до сегашния гр. Струга, при исхода на р. Дрина отъ езерото, гдѣто и до днесь изобилувалъ този родъ риба; а втория гр. Кераксъ — въ края на западния брѣгъ на езерото при сегашния градецъ Поградеши; третия пъкъ, Сатионъ — въ югоисточния брѣгъ на езерото, не далеко отъ прѣдидущия, на сегашното село Любаница, гдѣто погрѣшно нѣкои си отъ пòновитѣ списатели поставяли самия *Лихнидосъ;* тъй сѫщо и гр. Вии се нахождалъ въ западния брѣгъ на езерото при политѣ на Кандавскитѣ (Волуца, Амарвисъ) гори. Между пъкъ тия два прѣдпослѣдни града издига се въ езерото голѣма и висока скала съ изгледъ отъ нáй-живописнитѣ, а на върха на тази скала стърчи сгра-

дена знаменитата по своето положение обитель на прѣподобнаго Наума, едного отъ учителитѣ на великаго Кирилла, казва г. Димица, въ която мѣстность едно врѣме просвѣщавалъ варварскитѣ народи този Наумъ, който и издигналъ тази обитель, гдѣто послѣ и починалъ. На 2-ий юний всѣка година се води тамъ въ негова паметь голѣмъ праздникъ, на който се стичатъ отъ разни мѣстности хиляди поклонници. Мѣстоположението на тази обитель е тъй прѣлестно, щото, споредъ Hahn-а, придружающия го по пжтуванието му тука D-r Srekely, въ своя въсторгъ при тоя изгледъ извикалъ: „Тукъ да си направимъ по една колибка, добро е'тукъ да се живѣе", по евангелското: **добро̀ є҆́сть на́мъ здѣ̀ бы́ти; и сотвори́мъ здѣ̀ трѝ скині** (Лук. Θ! 28). — Забѣлѣжителенъ градъ въ Дассаритня е билъ тоже и Пилионъ (Πήλιον), сѣвероисточно отъ сегашния гр. Корица или, въ всѣки случай, до него близу, ако не и на сжщото негово мѣсто, градъ, въ който ходилъ и самъ Александръ великии и побѣдилъ въстаналитѣ тамъ Иллирийци подъ прѣдводителството на горѣпоменатия царь Клита (Κλεῖτος).

Като третьо Иллирийско плѣме подирь Дасарититѣ и Пируститѣ, се бѣлѣжатъ *Пенеститѣ* (Πενέσται), живущи въ сѣверната часть отъ долината на черния Дринъ до южната часть отъ Призрѣнско. Страната имъ се наричала *Пенестия* (Πενεστία) и съотвѣтствувала приблизително съ сегашно *Дебърско,* наречена съ това име прѣзъ срѣдния вѣкъ (Δέβρη и Δίβρα), и раздѣлена въ долня, Dibra inferior, която е равна и плодородна, и въ горня, Dibra Superior, планинска и почти безплодна. За главенъ градъ Пенестия е имала тъй наречения *Искана* (Ὕσκανα) а за второстепененъ Инионъ (Οἴνειον), разрушени и двата въ войнитѣ на Македония срѣщу Римлянетѣ (180 г. —168 п. х.) — Друго, *четвърто* плѣме въ казанната *Гръцка* или *Македонска* Иллирия били *Еордеитѣ,* различни. отъ жителитѣ на поменатата пó-горѣ Еордея (. . . . .) въ срѣдня Македония. Тази Иллирийска Еордея, поставяна приблизително въ мѣстноста на сегашнитѣ гр. *Елбасанъ* и *Тирана* съ рѣката *Скумби* (стар. Γενοῦσος) посрѣдъ нея, имала и тя своя самостоятелность до покоряването ѝ отъ Македонцитѣ нáй-напрѣдъ, отъ Римлянетѣ пó-послѣ заедно съ цѣла Македония. Отъ тритѣ пó-забѣлѣжителни въ нея градове Дивома и Давлия (Δύβομα η Δαυλία) и Скамба (Σκαμπείς), двата първи отъ рано още били разрушени, а третия, расположенъ по извѣстната via Egnatia покрай р. Генуса, и вѣроятно на самата мѣстность, гдѣто е сега гр. Елбасанъ, билъ столния градъ на Еордея, но той билъ разрушенъ при нашествието на варварскитѣ народи

по ония мѣста прѣзъ X и XI-ий вѣка, а, по всѣка вѣроятность, отъ Българетѣ, когато тѣ основали столицата си въ Охридъ, по мнѣнието поне на Tafel въ своето съчинение de via militari Romanorum Egnatia (стр. 24). — Като *пето* плѣме въ казаната Иллирия се споменуватъ *Албанцитѣ*, къмъ сѣверъ на токо — що поменжтитѣ Еордеи и къмъ западъ на Панеститѣ, а къмъ югъ до окржжието на сегашния гр. Кроия, сграденъ презъ XIII-то столѣтие, намѣсто разсипания пó-старъ градъ Алванополи (Ἀλβανόπολις), находящи се тамъ близу нѣкждѣ.

Албанцитѣ сж едно отъ нáй-старитѣ плѣмена въ сѣворо-западната часть на Старо-планинския полуостровъ, сжщински Иллирийци или потомци на Пеласгитѣ, при всичко, че послѣдне нѣкои поискахж да ги произведжтъ и прѣселятъ въ Иллирия едва ли не прѣзъ VII и VIII-й вѣкъ сл. хр. отъ Кавкаска Албания: мнѣние, срѣщу което възстана съ наученъ авторитетъ извѣстния Fallmerayer, който изрично казва по тоя въпросъ слѣдующето. „Опитванието да се обори туземството на Иллирийскитѣ Албанци и да се свали тѣхното въ сегашна Албания заселяване дору до VIII-то столѣтие подиръ Христа, сж опитвания, които трѣба да се отхвърлятъ отъ критиката като исторически безосновни, погрѣшени и безнаучни.“[1]) Както се знае, езикътъ на Албанцитѣ е клонъ отъ индогерманското езикословно стебло и тѣхното сродство съ старитѣ Еллини и Римляне е безспорно; не е вѣрно обаче мнѣнието у нѣкои пó-нови Албанци, че ужъ Албания се наричала Иматия и че, слѣдователно, Александръ великий билъ роденъ въ тѣхното отечество. Това заблуждение происхождало отъ мѣстнитѣ имена *Матисъ*, мѣстность, и *Матисъ* тезоименна рѣка, които, полантинчени отъ нѣкои си списатели, станали ***Ематия, Ематусъ,*** и така послѣ били взети отъ нѣкои си за И(е)матия, първоначалната македонска областъ. Тъй обесня вать това заблуждение и други, но нáй-вече Fallmerayer въ горѣпоменатжто му съчинение за Албанцитѣ. Г. Димица, инакъ твърдѣ благосклоненъ къмъ Албанцитѣ, казва, по тоя случай, че нѣкои си отъ младитѣ Албанци прибѣгвали къмъ таквизъ срѣдства и пригржщали таквизъ измислици за да си създадатъ едно не само пó-старо, но и пó-славно народно минало, отъ каквото били лишени, поне прѣзъ

[1]) Das Versuchen das Autochtonenthum der illyrischen Albanier . . . wegzudemonstriren und ihre einwanderung auf das achte Säculum nach Christus herabzudrücken, sind demnach als geschichtlich *unbegründet*, *irrig*, *unwissenschaftlich* und kritisch zurückzuweisen. Ph. Fallmerayer, Das albanesische element in Griechenland. (Abtheil. p. 1). — Забѣлѣжително е, че мнѣнието за иноземството на Албанцитѣ било поддържано и отъ единъ гръкъ, Никоклиса (Νικοκλῆς), срѣщу когото, казва г. Димица, съ люгость, съ ирония и съ нѣмска дълбока ученость възсталъ сжщий Fallmerayer.

столѣтия и прѣди Христа. Както и да е, Албанцитѣ, отдалечени отъ знаменития римски пѫть Egnatia и заселени въ мѣста планински, живѣли осамотени до почти XI-то столѣтие сл. хр., когато се явяватъ било като съюзници, било като наемни войници, било като помощници на византийскитѣ или на други пó-послѣ, Франскитѣ, управители, до 1260 г. Отъ това врѣме насамъ, прѣзъ едно разстояние отъ 70 почти години, тѣ се отцѣпватъ отъ Иллирския Деспотатъ, обевяватъ се независими, прѣвзиматъ Дурацо отъ Неаполитанцитѣ и много други крѣпости държани тамъ отъ Византийцитѣ и отъ Сърбитѣ. При византийския императоръ обаче Андроника III (1336.) тѣ биватъ отново покорени; но, както и да е̑, това врѣме и послѣдующето до 1477, съставлява героическия периодъ на албанското плѣме. Прѣзъ този периодъ, при военнитѣ прѣдприятия, значителни части отъ Албанцитѣ се прѣселватъ въ Еллада, гдѣто и оставатъ. Както другитѣ страни, така и Албания обаче пада прѣдъ побѣдоносното орѫжие на Османцитѣ; но велики, славни, геройски и общеизвѣстни сѫ подвзиитѣ, които извършихѫ тѣ срѣщу тѣхъ прѣзъ това врѣме, нáй-вече подъ началството на прочутия Скендербега, сталалъ почти баснословенъ чрѣзъ храброста и смѣлоста, които е противопоставялъ успѣшно, пó-вече отъ четвърть столѣтие, на безбройни полчища Турска войска, когато всичко друго около отечеството му било вече пропаднало, Сърбия, България, сама Византия, Гърция и. п. ч. Обсадата отъ турцитѣ на албанската столица Кроия (1450—1472) и защитата на тоя градъ отъ Скендербега сѫ една голѣма, страшна, кървава борба, като послѣденъ отчаянъ, но славенъ подвигъ за рѣшението сѫдбата на Старо-планинския полуостровъ прѣзъ цѣли столѣтия, сѫдба рѣшена, нáй-послѣ, но рѣшена въ полза на полумѣсеца. „Ако обаче, бѣлѣжи тукъ Fallmerayer, ако Албанцитѣ и да сѫ віртени така долу, ако и да лежатъ поразени отъ 400 години насамъ като снаги исполински, обсипани съ тежъкъ товаръ планини, тѣ не сѫ умрѣли; и днесь още Иллирийската земя трепере и се расклаща, когато Скипитарьтъ размърда своитѣ вързани, обковани членове.“ — Името *Албанци* се распространило пó-послѣ за цѣла Иллирия, южна и сѣверна, която и до днесь се означава съ това име. — Други още плѣмена, като *Партини* (Παρθῖνοι), *Тавлантии* (Ταυλάντιοι), *Вулини* (Βουλῖνοι), *Аванти* (Αβαντες) сѫ населявали македонска Иллирия въ старо врѣме, плѣмена всички, отъ нáй-напрѣдъ самостоятелни и съ собственни владѣтели, но отпослѣ подчинени на Македония, а, пó-кѫсно, на Римлянетѣ. Повече нѣщо за тѣхъ не му е тука мѣстото.

X.

Забѣлѣжителни сѫ обаче слѣдующитѣ градове изобщо въ македонска Иллирия: 1. *Лиссосъ* (Λισσὸς), градъ основанъ отъ Сиракузския тиранинъ Дионисия старшаго прѣзъ 385. г. п. Х. при лѣвия брѣгъ на р. Дрина, не далеко отъ морето, съ цѣль, като съюзникъ на Иллирийцитѣ, да владѣе той тази часть отъ Адриатика, та да може отъ тамъ да замине къмъ Ипиръ, па и по́-нататакъ. Издигнатъ на една висока мѣстность непристѫпна, градътъ билъ укрѣпенъ, украсенъ разнообразно и снабденъ съ пристанище, което прибирало до двѣстѣ кораби. Слѣдъ смъртта на основателя му той останалъ на Иллирийцитѣ, до като дошло врѣме, около 200 г. пр. х., да стане и той градъ македонски, а по́-послѣ римски. При всички нашествия отъ страна на варварскитѣ народи, той устоялъ прѣзъ цѣлия срѣденъ вѣкъ, а прѣзъ 1386. г. той билъ превзетъ отъ Венециянцитѣ, подъ които и останалъ до 1467. год., когато тамъ умрѣлъ и албанския герой (Скендербегъ); а послѣ го взели Турцитѣ, отъ които подирь 2 години миналъ пакъ у Венециянитѣ и, на́й-сетнѣ, повторно и окончателно пакъ у Турцитѣ чрезъ договоръ отъ 1506. гдо. За по́-нататашната сѫдба на тоя градъ г. Димица не знае нищо положително. 2. *Епидамнъ* (Ἐπίδαμνος, Δυῤῥάχιον, Дурацо). Той е отъ всички градове на македонската Иллирия на́й-стария, на́й-знаменития, на́й-историческия и на́й-пригодния, по хубавото си мѣстоположение, за търговия, каквато е и водилъ; градъ издигнатъ на юго-западната часть отъ провлечения малъкъ полуостровъ къмъ югъ отъ Лиссосъ. Той билъ една отъ старитѣ еллински колонии, заселена още отъ 627. пр. х., укрѣпенъ и почти непристѫпенъ, щастливъ и многолюденъ, съ свои собственни учреждения, единъ видъ свободна и честита гръцка република при адриатическото море. Но въ него се развиватъ отъ рано междуособици. По́-заможнитѣ граждане, аристократитѣ, се изгонватъ отъ демократитѣ. Изгоненитѣ обаче прибѣгватъ къмъ близки варварски народи, като Тавлантийцитѣ (Ταυλάντιοι) и, съединени съ тѣхъ, ходятъ та безпокоятъ и обиратъ града и отъ сухо и отъ море, като въ сѫщото врѣме опустошаватъ всичко по околноста. Демократитѣ, тъй обсадени, тъй притѣснявани испращатъ на́й-напрѣдъ посолство въ Корфу (Κέρκυρα), като тѣхенъ митрополъ, за помощь, но отблъснати тамъ, тѣ се отнасятъ до Коринтъ, самъ митрополъ на Керкира, и Коринтянетѣ приематъ да помогнатъ на притѣсненитѣ въ Епидамна демократи. Отъ тукъ сблъскване между Керкира и Коринтъ и прѣдставянье на́й-послѣ распрята прѣдъ народното събрание въ Атина. Както е извѣстно, тия събития, за Епидамна при

Адриатика, ставатъ една отъ главнитѣ причини за избухванье подирь малко извѣстната пелопонеска война между Атина, която поддържала Керкирейцитѣ, и Спарта, която бѣ се заловила съ защитата на Коринтянетѣ. Както и да е, по́-послѣ Епидамнъ минува ту подъ мѣстнитѣ иллирийски царье, ту подъ македонскитѣ, ту подъ Римлянетѣ за врѣме, ту пакъ подъ Македонцитѣ (215 п. х.); но, на́й-послѣ, и той става окончателно римско владѣние, получва нови укрѣпления и се прѣименува отъ Епидамнъ въ Дирахионъ (Dyrrhachium), при всичко, че има въпросъ, да ли Дирахионъ е съвършенно единъ и сѫщи градъ съ стария Епидамнъ. Дирахионъ станалъ сега първата скеля на Римлянетѣ, исходната за тѣхъ точка за всички имъ военни прѣдприятия срѣщу Иллирия и Македония. Отъ Дирахионъ е захващалъ прочутия военень римски пѫть via Egnatia, който прѣзъ Иллирия, Македония и Тракия е стигалъ до Еллиспонта. Въ Дирахионъ е прѣкаралъ шестнадесетмѣсечно заточение римския държавенъ мѫжъ и ораторъ Цицеронъ, който и съ благодарность говори за него; въ Дирахионъ прибѣгалъ и Помпеий и около Дирахионъ сѫ се дали двѣ знаменити битви между двамата римски съперници въ онова врѣме. При империята, Дирахионъ се обевява за римска колония и поради голѣмата си търговия той се нарича *Тържище при Адриатика* (Taberna Adriae); при Константина же великаго той се подвежда въ византийската империя и се укрѣпява отново. Пострадалъ послѣ разнообразно, прѣвзетъ даже за врѣме отъ Готитѣ, той два пѫти билъ разрушенъ отъ землетресение (345 и 520), но отново издигнатъ отъ Юстинияна, а украсенъ и укрѣпенъ отъ императора Анастасия Дикора (491—518), родомъ отъ сѫщия градъ. Ако и цвѣтущъ въобще до X-й вѣкъ, той ималъ прѣзъ това врѣме да посрѣщне не една бѣда вслѣдствие на разни нашествия; прѣзъ XI-й вѣкъ той пада въ ржцѣтѣ на Българетѣ, но въ 1042 него го зема отново Византия, до като на́й-послѣ на 15 Февруарий 1082 год., той се прѣдава на обсадившитѣ го кръстоносци, но подирь три години той се освободилъ и миналъ пакъ подъ Византия, на която и останалъ вѣренъ до прѣвземаньето Цариграда отъ Латинитѣ (1204. г.). Отстѫпенъ на 1206. г. Теодору Ангелу Комнину, кръстоносцитѣ, по́-послѣ, го завоеvаватъ отново и го държатъ до 1370, прѣзъ което разстояние той се почти разсипва съвършенно отъ едно ужасно землетресение, станало на 1270. г. Прѣвзетъ послѣ отъ Венециянцитѣ, тѣ го държатъ до 1501. г. когато дохождатъ та го завладѣватъ Турцитѣ, подъ които се намира и до днесь.— Чърковно, гр. Епидамнъ или Дирахионъ съставялъ единъ видъ автономия още отъ

старо врѣме; казватъ даже, че основатель на първата чъркова билъ самъ Апостолъ Павелъ, но това е въпросъ, а вѣроятното е, че тамъ е имало основана чъркова още отъ 1-я вѣкъ. Дирахийскитѣ черковни началници се наричали на́й-напрѣдъ епископи, но отъ X-й вѣкъ тѣ се зоватъ архиепископи и митрополити. Дирахийската чъркова е била прѣдставлявана въ всичкитѣ почти чърковни събори чрезъ своитѣ по́-стари началници, а подъ своето вѣдомство отъ X-то столѣтие тя броила 15 епископии на длъжъ по крайморието отъ гр. Антивари до пл. Акрокеравни. Неизвѣстно е, кога е била унищожена тази Дирахийска чърковна власть, но безъ друго това трѣба да е станало прѣди 13-то столѣтие, защото въ изложението на императора Андроника Палеолога (1282—1320) за подвѣдомственнитѣ на цариградския Патриархъ Митрополии споменува се въ това число и Дирахийската като петдесета на редъ. — „Дирахионъ сѫществува и днесь още, казва г. Димица, малъкъ и скроменъ сега градецъ въ сравнение съ миналата му слава, но всѐ живичъкъ и цвѣтущъ като оазисъ посрѣдъ господствующата пустота и варварщина по онова крайморие, на което пословичното плодородие и пригодното за търговия мѣстоположение обърнали въ старо врѣме вниманието на Гърцитѣ, та основали тамъ колонии. Сега въ тоя градецъ, на което, казва, ученолюбивата община поддържа цвѣтущи разни еллински училища и за двата пола, нищо друго отъ старата му слава и блистателность не е останало, а само една крѣпость и една стѣна, поправени въ разни врѣмена съ развалинитѣ на разсипанитѣ паметници, храмове, статуи и. п. ч. отъ които останки нѣкои се бѣлѣжатъ още тукъ-тамѣ, както и разни надписи, гръцки и римски.“

3) Знаменитъ градъ въ Иллирия билъ и тъй наречения на́й-напрѣдъ *Антипатрия*, съграденъ отъ Кассандръ Антипатровъ въ началото на IV-то столѣтие пр. х., къмъ юго-истокъ отъ Епидамна, по лѣвия брѣгъ на рѣката *Апсосъ* (Ἄψος, сега Ергентъ, Варатиносъ), градъ и природно и искуственно укрѣпенъ, но при прѣвземаньето му отъ Римлянетѣ прѣзъ г. 200 п. х. разсипанъ и растуренъ, до като жителитѣ му едни били избити, други распродадени като роби. То билъ отново издигнатъ едва подиръ шесть столѣтия отъ сестра на императора Теодосия младшаго (453) Пулхерия, отъ която и нарекълъ *Пулхериуполисъ,* подъ което име и се споменува IX вѣкъ, като значителенъ градъ въ Новия Ипиръ. Когато п Българетѣ завладѣли Иллирия, тѣ го прѣименували въ *Бѣлъ-гр* както прѣименували и на много други градове имена гръцки латински. *Бѣлградъ,* хубавъ градъ, било прѣводъ на думата Пу

риуполисъ, която наистина значи хубавъ градъ, отъ латинското pulcher, хубавъ, и гръцкото πόλις, градъ;[1]) но Бѣлградъ Византийцитѣ прѣправили послѣ на Веллеграда или Веллаграда (Βελλέγραδα, Βελλάγραδα). Пò-послѣ този градъ се нарекълъ просто и се нарича и до днесъ *Верати* или Арнаутъ-Бѣлиградъ, въ различие отъ сърбския Бѣлиградъ. Както толкозъ други, така и този градъ е билъ ябълка прѣния между Македонци, Иллирийци, Римляне, Българе, Византийци, а пò-послѣ и Италиянци, обстоятелство, което показва неговото пригодно мѣстоположение и неговото значение прѣзъ срѣдния вѣкъ. Но Турцитѣ дошли та турили и за него край на всички прѣния, като го прѣвзели прѣзъ 1440 г. — Чърковно Пулхериуполисъ е билъ най-напрѣдъ подъ вѣдомството на Диррахийската архиепископия до IX—X вѣкъ, а пò-послѣ, отъ врѣмето на българското владичество по ония мѣста той билъ присъединенъ къмъ Охридската Архиепископия подъ новото си име *Бѣлградъ*. Днесь тази Бѣлградска митрополия образува шестедесетия тронъ отъ подвѣдомственнитѣ на Цариградската Патриаршия. 4) Четверти, знаменитъ и исторически градъ въ тази пространна областъ билъ старияя г. *Аполлония* (Ἀπολλωνία), издигнатъ тоже къмъ юго-истокъ отъ Епидамна, още въ нáй-старо врѣме, прославенъ послѣ като центръ, въ ония мѣста, на наука и свѣтлина, а затритъ за всѣкога изъ книгата на живитѣ прѣзъ шестия още вѣкъ. Колония гръцка съ мѣстна автономия, този градъ, подиръ много перипетии, влѣзълъ въ състава тоже на македонското царство, както и другитѣ близки до него градове. Въ него сѫ прибѣгали пò-послѣ Помпей, Цезаръ, Антоний, Брутъ при междуособнитѣ прѣзъ тѣхното врѣме римски войни. Като центръ на еллинското образование, което сѫ търсили прѣзъ онова врѣме Римлянетѣ, въ него билъ испратенъ отъ Цезаря и племеникътъ му Октавий, на 18-годишна възрасть, за да довърши тамъ въспитанието си; но подиръ едва ли шестмѣсечно прѣбивание въ тоя градъ, Октавий получва печалната новина за убийството на Цезаря и тръгва веднага за Римъ, гдѣто, както е извѣстно, той поема върховното управление на свѣта. Много надписи и много съхранени монети свидѣтелствуватъ за миналата слава на тоя градъ, който е тоже билъ главенъ пунктъ на Via Egnatia. На мѣстото на

[1]) Pulcheria vero a pulchro nomen habebat. Ideo Bulgari qui diu in nostra Illyride praevaluerunt, et pluribus locis mutatis graecis vel latinis nominibus, Bulgarica nomina indiderunt, ejus urben nomen, significato retento, Bulgarica dialecto Belgradum dixerunt, quod lingua Slovonica, qua Bulgari utebantur, pulchram urbem vel pulchrae significabat; nam *grad* urbem significat et *bel* in omnibus septentrionibus populis, pulchrum valet: ex Pulcheriopoli igitur Belgradum dicta fuit ea civitas, quae nuns Belgrado dicitur. Palmerii, graeciae antiquae descriptio. p. 219 (разумѣва се, споредъ привода отъ г. Димица).

този знаменитъ градъ Аполония, тамъ близу, днесь се издига единъ скроменъ мънастиръ на света Богородица, гдѣто, извѣстенъ подъ името Полина (Πολλίνα), намѣсто шумъ отъ народнитѣ събрания, казва Pouqueville, и на акламациитѣ въ театра, като еднички гласове се издаватъ и възвишаватъ изъ подъ развалинитѣ на изчезналия градъ религиозни пѣснопѣяния къмъ небето въ славословие на неизмѣняемаго Бога. Юго-источно отъ Аполлония, прѣди стичането на р. *Сусица* (стар. Πολυάνθης) съ *Воюса* (стар. Ἀῶος), отъ лѣвия ѝ брѣгъ имало единъ видъ священна мѣстность, наричана *Нимфей* (Νυμφαῖον) и прочута въ старо врѣме за своитѣ природни качества. Тамъ, казватъ, горѣлъ огънь, който излизалъ изъ единъ камъкъ и се наричалъ безсмъртенъ (πῦρ ἀθάνατον), защото той никога не изгасвалъ и постоянно се издавалъ надъ земната върхнина. Въ разстояние около четери аршина отъ огнеизригвателния камъкъ расли зелена дубрава и присноцвѣтущи дървеса, които обаче огъньтъ никога въ нищо не поврѣждалъ. Подъ камъка имало извори, които издавали катрань и смола (Πισσα καὶ ἄσφαλτος), пó-нататъкъ хълмъ съ рудница отъ катрань, а близу тамъ, нáй-послѣ, и едно гадалище (μαντεῖον). Тукъ запитвачътъ можилъ да се допитва за всичко що желаялъ, освѣнъ за смърть и за женидба. Запитвачътъ, подиръ зададения въпросъ и обикновенната молитва, хвърлялъ тамянъ въ огъня, който го приемалъ, ако желанията на запитвача е имало да се сбѫднѫтъ, но го отблъсвалъ въ издаванитѣ пламаци, ако желанията му сѫ били неосѫществими. За всичко това пише не единъ отъ старитѣ списатели. За тоя слухъ споменува и самъ Аристотель. Но пó-новитѣ, при тия свѣдѣния, като испитали работата отблизу, намѣрили и мѣстноста и расказанитѣ въ нея явления за близки до истината, само, че тѣ всичко истълкували по обикновеннитѣ природни закони. Мѣстноста днесь се нарича *Селеница*, расположена въ ѫгъла на трижгълника, който се образува отъ рѣката Воюса и отъ стичащата се съ нея Сусица, а изригваното количество отъ катрань и смола било толкозъ голѣмо, щото, казватъ, цѣла Европа би могла да се снабдява съ катрань отъ тази руда безъ страхъ за намалявание; около тази пъкъ рудница отъ катрань намѣрва се почти на всѣкадѣ селитра (тяфъ), смѣсена съ разни елементи (οὐσίαι) още неанализирани. Тамъ селянетѣ твърдятъ, че тѣ всѣка почти нощь виждатъ синикави пламъци, лѣтящи надъ земната повърхность. Колкото за катраня, той билъ и анализиранъ и съставнитѣ му части днесь сѫ извѣстни. — Къмъ юго-истокъ тоже отъ Аполония

билъ и града Виллисъ (Βύλλις, Βυλλιακή), днешното българско *Градище*. 5) Други пó-извѣстни градове, къмъ западната часть на Иллирия при Адриатика, сѫ днешнитѣ *Авлона* (Αὐλών), отъ гръцкото αὐλών = тѣсенъ проходъ, защото наистинна такъвъ е тамъ образувания морски каналъ: градъ съграденъ вѣроятно прѣзъ първото столѣтие сл. Х. и станалъ постепенно твърдѣ значителенъ, особенно при кръстоноснитѣ походи, понеже той служилъ като главна скеля за приходящитѣ отъ срѣщна Италия. Градъ византийски, Авлона прѣзъ 1082 билъ прѣвзетъ отъ Норманитѣ, а слѣдъ тѣхното пó-послѣ оттеглюванье той подпадналъ въ власта на прочутото иллирийско семейство Балса, единъ отъ началницитѣ на.което обаче, побѣденъ отъ визира Июсифъ, отстѫпилъ града на Венециянитѣ, но и тѣ, притиснати пó-послѣ отъ Турцитѣ, хвърлили на въздуха прѣзъ 1691 г. крѣпоста и се оттеглили. — Чърковно гр. Авлона билъ подъ вѣдомството на Дирахийската Архиепископия, а не подъ автокефалната Охридска Архиепископия, както казва Иеросалимский Доситей. Това поне мнѣние поддържа г. Димица. Къмъ юго-източната часть на Авлонския заливъ се намиралъ града *Иерихо* (Ὠρικός), тоже градъ отъ нáй-старитѣ, прѣвзетъ отъ Македонцитѣ прѣзъ 214 п. Х., а отъ Римлянетѣ прѣзъ 168 г. п. Х. На този градъ излѣзълъ Цезаръ като прѣслѣдвалъ Помпеия. Развалинитѣ отъ разрушения старъ градъ сѫ незначителни. Между Иерихо и Авлона, по крайбрѣжието, споменуватъ се още и гр. *Канина* и *Главиница*, както и *Антигония* пó-навѫтрѣ при границитѣ на Иллирида и Ипиръ. Канина е билъ ябълка прѣния между Византийцитѣ, Франкитѣ, Българетѣ, които го владѣли за нѣкое врѣме и въ който, казватъ, князувалъ Крали Марко; владѣли го послѣ и Албанцитѣ и Турцитѣ, които го прѣвзели окончателно при Баязита. Главиница се е нахождала, по всѣка вѣроятность, на сегашното село Игуменица по крайморието и нѣма съмнѣние, казва г. Димица, че този градъ е българска направа, защото Българетѣ владѣли по тия мѣста прѣзъ IX-й и X-й вѣкъ; българското пъкъ име *Главиница* не значи, казва, друго освѣнъ каквото и гръцката дума Κεφαλληνία, отъ гдѣто се види, че той билъ издигнатъ на високо и укрѣпено мѣсто. Колкото за *Антигония* има голѣмъ споръ за нейното мѣстоположение, но и той билъ тадѣва нѣкждѣ, основанъ отъ Антигона, наричанъ Гоната (283—240. п. Х.), отъ името, впрочемъ, на когото има нѣколко градове Антигонии, както въ Халкидийския полуостровъ, въ Крестония, въ Пеония и п. ч.

*

XI.

Съ болка на сърдцето съкращавахме, речи хвърчешкомъ, и сега спираме тукъ географическитѣ, топографически и исторически свѣдѣния за тази область Иллирия, останала почти неизвѣстна наистинна, поне за мнозина отъ насъ, но пълна съ интересъ както по положението си, така и за нейното минало, па не по́-малко интересна за насъ Българетѣ особенно, гдѣто не веднаждь и дваждь и не на едно мѣсто ни прѣнася отечественната история, както е забѣлѣжилъ читательтъ по́-горѣ. Съ земя баснословно плодовита, съ исторически еллински колонии, цвѣтущи като оазиси посрѣдъ неопитомени още и примитивни жители, съ брой малки самостоятелни господарства, почти въ постоянни помежду си недоразумѣния, тя влиза полека-лека въ състава на македонското царство. При Римлянетѣ тя става не само исходна точка за по́-нататашни походи, но още и театръ на войни и военно поле, въ което се срѣщатъ и сбиватъ гигантски на́й-знаменититѣ римски главатари и пълководци, воюющи за първенство въ Римъ, за господството надъ свѣта. Тукъ, между друго, по рѣката Апсосъ (Ἄψος, Ергентъ, Вератиносъ) до Адриатика Цезаръ прибѣгнѫлъ до смѣлость отъ на́й-необикновеннитѣ за да избѣгне недалеко отъ неговото становище отстоящия лагеръ на Помпеия. Прѣоблеченъ като простъ смъртенъ и посрѣдъ тъмна нощь, той се качва съ нѣкои свои вѣрни служители на една ладия, непознатъ ни на управителя ѝ ни на гребцитѣ, съ цѣль да замине насрѣща въ Италия, въ сегашния градъ Бриндизи, та отъ тамъ да земе и по́-скоро да прѣкара отъ къмъ отсамкашния брѣгъ очакваната отъ толкозъ врѣме, но неявяваната войска. И тѣ, по рѣката, слизатъ така до морето посрѣдъ голѣми мѫчнотии. Но тукъ вълни свирѣпи и вѣтъръ буенъ тласкатъ надирѣ ладията и управительтъ ѝ се отчайва. Тогасъ Цезаръ се открива, хваща за рѫка очудения управитель и му отправя слѣдующитѣ достопаметни думи: „Върви напрѣдъ, юначе! дързай, и не се бой отъ нищо. Цезаря возишъ ти и Цезаровата сѫдба, която плува заедно съ него.“ Управительтъ и гребцитѣ удвояватъ усилия и ладията излиза изъ рѣката и се впуща въ морето. Но вѣтърътъ и вълнитѣ ѭ тласкатъ отново надирѣ къмъ брѣговетѣ и насмалко да потъне. Цезаръ вижда невъзможностьта и заповѣда връщането назадъ, което се и извършило, безъ да се сѣти за нищо близкия тамъ неприятель. Тъй тукъ се е разигравала сѫдбата на Римъ, сѫдбата на свѣта. — Прѣзъ срѣдния вѣкъ Иллирия е часть отъ Византийската империя, но какви не други народи не нахлухѫ тамъ и не

владѣхѫ, кои пó-дълго кои пó-кѫсо врѣме! И днесь тя живѣе подъ сѣнката на полумѣсеца. Какъвъ материалъ за подробни расказа и описания! Всѣка почти педа земя къмъ иллирийскитѣ крайбрѣжия има историческо значение. Но тукъ ние не пишемъ история, ни кратка, ни пространна, нито на Иллирия, нито на Македония изобщо, на която първата е била нейното продължение къмъ западъ.

XII.

Криво е на македонеца г. Димица да слуша, че въ тази страна, въ Македония, която той е тъй добрѣ изучилъ въ нейното минало, днесь имало Словѣне, имало особенно Българе, и то съ особенни народни стрѣмления, съ особенни народни притязания! Разбира се душевното, въ такъвъ случай, настроение на единъ ученъ мѫжъ, у когото се е, токо-речи, въплотило отдавнашното минало на една страна, къмъ която го привързватъ още свещенни връзки по кръвь и по сродство, и за която, отъ всичко се види, той милѣе отъ сърдце. Но, ако не се лѫжемъ, историята не се учи само за удовлетворение едно ефимерно любопитство или просто за блѣскаво, но безполезно обогатяванье паметта съ разни знания отъ миналото, а, чини ни се, тя се учи и за поучение, за рѫководство, па още, въ много случаи, и за утѣшение не само на частни лица, но и на народи и на цѣли плѣмена. Миналото може да послужи за утѣшение и въ настоящето, било като насърдчванье въ налаганата отъ самата природа борба за животъ, било като примѣръ за волно или неволно подчинение на създаванитѣ отъ историята закони. По стотини, речи, се броятъ народитѣ и плѣмената, които сѫ живѣли или сѫ минали въ нашия прѣстаръ Старо-планински полуостровъ въобще, въ Македония особенно. Гдѣ сѫ днесь тие стари народи и плѣмена, пó-многото отъ които сѫ имали до нейдѣ и особенна история? Гдѣ сѫ Дасарититѣ, гдѣ Пеонитѣ, гдѣ Дарданитѣ, гдѣ Пируститѣ, Пенеститѣ, Партинитѣ, Авантитѣ и други още и други, пó-вече или пó-малко извѣстни, съ които е прѣиспълнена старата македонска история? Уви! На нѣкои отъ тѣхъ сѫ досущь заличени дору и слѣдитѣ. Всепоядѫщето врѣме всичко погълна, както баснословния Кроносъ (Сатурнъ), олицетворението на това врѣме, е поглъщалъ собственнитѣ си дѣца. Свѣтътъ върви, расте, се развива и старѣе прѣзъ купъ, за зла честь, развалини и катастрофи, — частни, държавни, плѣменни. Изчезнахѫ, загинахѫ, затрихѫ се тие народи и плѣмена, потѫнали, по единъ или по другъ начинъ, по една или по друга причина, въ бездънната, въ ненаситната яма, гдѣто всичко, ако не

гине, се прѣтопява, се видоизмѣнява; земята обаче на която сѫ живѣли, радѣли, борили тие народи и плѣмена, не носи ли, не храни ли и днешенъ день други народи, други плѣмена, други поне по име за сега, по възпитание, по вѣрвания, по прѣдания, по нрави, по обичаи, по езикъ и п. ч.? Какъ Словѣнетѣ, какъ Българетѣ особенно сѫ замѣстили въ по́-голѣмата часть отъ Македония бивши нѣкои народи и плѣмена, отъ каквото происхождение и да сѫ били тѣ? Отговорътъ на тоя въпросъ, поне по извѣстни нѣкои данни отъ историята, може би да не е отъ на́й-мѫчнитѣ; но главното е тукъ, че въ тази часть отъ тази страна други плѣмена и народи отстѫпили, както и да е, едно извѣстно врѣме, прѣдъ безспорно по́-нови наистина, но самонатрапени нейни госте, които успѣли да взематъ мѣстото на по́-първитѣ ступани, и които, както се види, нѣматъ на умъ да отстѫпятъ доброволно на други сегашната си обстановка или пъкъ да измѣнятъ за тѣхъ своя народенъ и плѣмененъ битъ. Какво да се прави? Таквизь сѫ били всѣкога, таквизъ, види се, ще бѫдатъ и за напрѣдъ законитѣ на историята. Гърци ли или други нѣкои народи е измѣстилъ едно врѣме Българинътъ изъ ония поне мѣста отъ Македония, гдѣто е заселенъ сега той, фактъ очевиденъ е, че днесь въ тази страна живѣе едно плѣме, което само се нарича българско, — на́й-силното и на́й-необоримото доказателство за неговата народность. Кой знае какво бѫдѫще готви, какви сѫдбини прѣдпазва Орисницата и на Гърци и на Българе и на Сърби, па и на всички други плѣмена въ нашия старъ полуостровъ, видѣлъ и патилъ какво не прѣзъ толкозъ столѣтия? Но за сега фактътъ си е фактъ; и ако има нѣкой, който да не би трѣбало никога ни да се чуди, ни да се стрѣска при таквизь исторически измѣнения, този нѣкой не ли би трѣбало да бѫде историкътъ, за когото настоящето не е освѣнъ едва ли замѣтна една точка въ безграничния океанъ на вѣковното пространство, надъ който той се прѣдполага, че плава свободно, наблюдава отъ високо, записва свѣтовнитѣ вълнения кога по́-тихи, кога по́-бурни, и привиква така самъ къмъ всички измѣнения въ историята на человѣчеството, които му се прѣдставятъ тъй като обикновенни явления въ природата? Г. Димица не е да не разбира тоя исторически законъ. Самата история на Македония, съ която е той тъй добрѣ и тъй подробно запознатъ, може да бѫде отъ на́й-поучителнитѣ уроци въ тоя случай. Защо този исторически законъ да не му обясни и всички происшедши въ Македония плѣменни, народни, па, ако ще, и политически и чърковни прѣврати? Защо този законъ да не го направи по́-скептикъ, по́-философъ, по-

хладнокрѫвенъ и пó-безпристрастенъ сѫдия, та да уталожва той самъ скърбта си при срѣщанитѣ промѣнения, да укротява побиващитѣ го тръпки при нѣкои нечакани, но естественни сѫбития въ историята, да поддържа и да утѣшава духа си при каквито и да сѫ исторически явления, а нáй-многó вече да го научи, че съ историята просто на миналото мѫчно май би било да се разрѣшатъ практически и окончателно нѣкои съврѣменни народни въпроси? Длъжность е наистина патриотизмътъ у всѣки гражданинъ и длъжности налага всѣки искрененъ потриотизмъ. Между друго, той има и право да търси насърдчвания, да търси срѣдства за самозащита въ въспоминания отъ миналото. Подобни примѣри не само не сѫ рѣдкость, но сѫ, рѣчи, и общо правило у всички народи. Но, въ всѣки случай, намѣсто оплаквания, пó-много или пó-малко горчиви, за гдѣто настоящето се евява различно отъ миналото, намѣсто сърдни за това и намѣсто виходки далечъ отъ историческия разумъ, не ли е тоже длъжность — длъжность философска въ сѫщото врѣме и пакъ патриотическа, — да се изучи пó-добрѣ, да се разбере пó-пълно и да се оцѣни по практически сегашното положение, каквото го е създала историята, па върху тази основа да се търси съ взаимна патриотическа грижа единъ справедливъ modus vivendi . . . до ново поне распореждание отъ сѫщата история, до нова поне заповѣдь на сѫдбата?...

Солунъ въ миналото му.*)

Говорѣте, ако можете, за Македония безъ да се спрете на Солунъ. Щете не щете, името му звучи почти на всѣка стжпка, ако пжтувате по тая страна, испрѣчва се почти на всѣка страница, ако њ изучвате или описвате на книга. Градъ крайморски съ хубаво природно пристанище, Солунъ е срѣдоточието, около което се вие историята на цѣла Македония отъ цѣли столѣтия насамъ.

„Солунъ, Митрополъ на Македония, казва Tafel, служи за прѣвъсходенъ примѣръ на това що значи и отъ каква стойность бива понѣкогажъ единъ градъ въ дѣлата и въ сждбинитѣ на едно господарство, ако той се отличава не само по своето мѣстоположение, но още и по гения на своитѣ жители. Солунъ е билъ не веднжжь и два пжти спаситель на Гърция и на Македония срѣщу нашествията на сѣвернитѣ варвари; при това, прѣзъ цѣлия срѣденъ вѣкъ, той е билъ единъ видъ свѣтилникъ на образованость и двигатель на християнското вѣроисповѣдание.“ Сжщия списатель продължава прѣдговора на своето съчинение за Солунъ по слѣдующия начинъ:

„Цвѣтущата епоха за Солунъ захваща именно тогава, когато цвѣтущитѣ врѣмена за сама Македония захващатъ вече да прѣцъвтяватъ. Солунъ дължи много на Римската империя. При римското владичество Солунъ, ако не всѣкога изрично, дѣломъ обаче е билъ Митрополъ на Иллирия, на Македония, на Гърция, развитъ и възвеличенъ чудесно чрезъ своята търговия, до като други градове отъ тия сжщитѣ страни се губятъ постепенно въ крайна тъмнина.

„Военната слава на Солунъ не виждамъ да е прѣдшествувала третия вѣкъ слѣдъ Христа. Въ всѣкий случай, съ отблъсването нашествията на готскитѣ плѣмена, Солунъ показва какво могжтъ

*) Виж. стр. 58.

извърши надаренитѣ съ доблесть и добродѣтель жители на единъ градъ, какво струва умностьта на прѣдводителитѣ. Но готскитѣ войни сѫ били просто едно прѣдисловие на други пó-голѣми подвизи и пó-голѣми борби. Думата ми е за войнитѣ отъ страна на Словѣнетѣ; тѣзи Словѣне, ние ги виждаме още отъ врѣмето на императора Маврикия да нападатъ постоянно, прѣзъ цѣло столѣтие, на тоя градъ. Прѣзъ тия войни този християнски градъ, — на който жителитѣ, дълго врѣме прѣди, и повече отъ всѣки други, бѣхѫ мѫжественно понесли за християнската вѣра жестокоститѣ отъ страна на Диоклитияна и Максимияна Галерия, — като че да прѣкарваше своя героически вѣкъ, та никога той не отстѫпи; наистина, само постоянството и гражданската добродѣтель на Солунянетѣ спомогнахѫ щото, къмъ края на седмия вѣкъ, да успѣе византийския императоръ да иде пакъ съ войскитѣ си до Солунъ, а живущитѣ между Цариградъ и Термейския заливъ Словѣне да подчини на империята.“ [1])

* * *

Между всички градове въ стара Македония три сѫ идвали на първо мѣсто. Тѣзи три градове, забѣлъжителни между друго както по своето прѣвъсходно мѣстоположение, така и по своитѣ укрѣпления, сѫ били: *Лихнидосъ,* нинѣшний Охридъ, въ тъй наричаната отъ г. Димица *Македонска Иллирия;* послѣ гр. *Едесса,* сегашний гр. Воденъ въ областьта *Иматия,* и третьо, *Солунъ* (Тессалоники) въ областьта *Мигдония.* И тритѣ тие градове, съхранени и до днесь на първоначалното си мѣстоположение, сѫ упазили въ сѫщото врѣме и остатки отъ нѣкои паметници, свидѣтелствующи както за тѣхната древность тъй и за тѣхното знаменито минало. Между тѣхъ пъкъ първенството е ималь нáй-напрѣдъ г. *Едесса,* който е билъ и първата столица на старото македонско царство; подиръ него идвали, съ еднакви негли притязания, но на втора степень *Лихнидосъ* и *Тессалоники,* отъ които обаче послѣдния прѣвъсхождалъ надъ първия по своето нàй-пригодно крайморско мѣстоположение.

---

[1]) De Thessalonica, ejusque Agro dissertatio Geographica. Scripsit Theophilus Lucas Frid. Tafel, e. t. c. Berolini. 1839. Ще забѣлѣжимъ само, че самъ Tafel увѣдомлява въ прѣдисловието си, че той е ималъ прѣдъ видъ и е развилъ пó-напространно французското сьчинение: Observations sur l' histoire et sur les monumens de la ville Thessalonique, par M. l' abbé *Belley.* Това съчинение или мемоари на Belley-а се обнародва въ французския си оригиналъ исцѣло къмъ края на Tafel-овата книга, писана на латински.

Солунъ, Тессалоники често се е вземалъ отъ Византийскитѣ хронографи намѣсто известната область Тессалия и обратно, та за това той се и поставя понѣкогаждъ въ Тессалия, понѣкогаждъ въ Тракия, а другъ пѫть въ Македония, въ която, впрочемъ, той е образувалъ и особенна Область (Θέμα). При всичкото си хубаво и сгодно положение, г. Солунъ, прѣзъ двѣтѣ си първи столѣтия отъ македонското врѣме (315—318 г.), не е ималъ голѣма важность, и то поради значението и прѣвъсходството на двѣтѣ първи столици въ македонското господарство г. Едесса и г. Пелла, значение, което тѣ отчасти си запазили и послѣ до едно извѣстно врѣме. При римското обаче владѣние и прѣзъ срѣдния вѣкъ гр. Солунъ добива таквозъ значение и таквазъ слава, щото той справедливо заслужва отдѣлно изучване, отдѣленъ трудъ. Такъвъ трудъ, казва сега г. Димица, билъ вече отодавна извършенъ съ отлична критика отъ неутомимия нѣмецъ Tafel. И този трудъ гръцкия авторъ съобщава, че той самъ го билъ прѣвелъ отъ латински на гръцки заедно съ другаря си Н. Халкиопуло, но се оплаква че, поради отсѫтствие отъ честолюбие у благосъстоятелнитѣ Солунски жители, щедри, каже, за нѣща ненужни, а скѫпи за поддържанье подобни дѣла, този прѣводъ билъ останѫлъ и до днешенъ день неизданенъ, та исказва сърдечно желание дано да би се намѣрилъ нѣкой ученолюбивъ и отечестволюбивъ мѫжъ, който, въ съзнание длъжноста си къмъ своята родина, да би се показалъ искренно нейно чедо, и да би съдѣйствувалъ така за изважданьето изъ тъмнината този трудъ, като свърже по тоя начинъ собственното си име съ името на безсмъртното си отечество Македония. За сега г. Димица, като има прѣдъ видъ Tafel-а, се ограничва да опише вкратцѣ нŏ-забѣлѣжителнитѣ събития относително до г. Солунъ, и то отъ три гледни точки: *политическа, религиозна* и *археологическа,* като за всичко това слѣдва, речи буквално, Tafel-а и Tafel-овия прѣдшественникъ, горѣзабѣлѣжения французски абатъ Belley. По сѫщия редъ ще слѣдваме и ние, съ прѣдувѣдумление само, че не веднаждъ и не на едно мѣсто ще си позволимъ да поразширимъ прѣдначъртаната пѫтека, а тукъ-тамѣ и да се поотбиемъ отъ нея значително споредъ други источници, като въ сѫщото врѣме имаме прѣдъ видъ и ние въ оригинала имъ и Tafel-а и Belley-а.

1.

Солунъ въ политическо отношение.

Когато Римлянетѣ прѣзъ 168 г. пр. Хр. завоевали Македон тѣ ѭ раздѣлили на 4 главни части или области. Главенъ гр

втората отъ тия области, находяща се между р. р. Струма и Вардаръ, билъ гр. Солунъ. Такъвъ си останалъ той до 149 г. Пр. Хр. Прѣзъ тая година обаче Македонцитѣ, по внушение на нѣкого си Андриска, а пó-послѣ и на нѣкого си Александра, възстанали срѣщу Римлянетѣ, за да се отървжтъ отъ тѣхното иго. Движение злополучно. Римското иго не се е съкрушавало тъй лесно прѣзъ онова врѣме. Македонцитѣ скоро били потжпкани отъ Римлянетѣ. Сега тѣ изгубватъ до сущъ и останалата имъ отъ начало повърхна и привидна свобода, съ каквато Римлянетѣ сж умѣли да залъгватъ подчиняванитѣ отъ тѣхъ народи. Македония се прѣобръща въ проста римска область, управлявана отъ префекти или проконсули, нѣкои си отъ които, за зла честь, се отличили и съ злоупотрѣбления, осждени отъ самия римски сенатъ. Както и да е обаче, и подирь тия коренни промѣнения въ политическото положение на Македония, г. Солунъ, поради своитѣ природни прѣимущества, остава си все първостепененъ градъ въ тази страна; той е билъ нареченъ и *майка на Македония*, че думата *градъ* е на гръцки женски родъ (ἡ Πόλις). Той е билъ при това сѣдалището на римскитѣ управители. Като такъвъ, той често е послужилъ и за прибѣжище на нѣкои римски политически и други знаменитости. Така, извѣстния римски държавенъ мжжь и ораторъ Цицеронъ, заточенъ изъ Римъ прѣзъ 58 г. пр. Хр., намѣрилъ прибѣжище въ Сулунъ; а въ първата междуособна война (49—48 г: пр. Хр.) между Помпея и Юлия Цезара, Помпеевитѣ привърженници и много заможни сенатори прибѣгнали тоже въ Солунъ, като въ градъ и природно и искуственно укрѣпенъ, та да би могли отъ тамъ да се приготвятъ за прѣдлежащето сражение. Пó-послѣ пъкъ прѣзъ 42 г. пр. Хр. въ войната между Брута и Касия, отъ една страна, и тѣхнитѣ съперници, Антония и Октавия, отъ друга страна, първитѣ двама, извѣстни римски демократи, прѣди битката при града Филипи, за насърдчвание войницитѣ обѣщали имъ разграбваньето и обирането на богатия градъ Солунъ. Брутъ и Касий обаче губятъ тази битка и се самоубиватъ, а по това и Солунъ избѣгва буйствата и свирѣпствата на римскитѣ войници. За вѣрностьта си къмъ Антония градъ Солунъ отново придобива автономни правдини съ название *свободенъ градъ* (Libera civitas), и за това той се управлявалъ пóвече демократически отколкото монархически прѣзъ врѣмето на римскитѣ императори, когато цѣла Македония се управлявала както всѣка друга чиста римска область. При това Солунъ, понеже отъ уважение къмъ нѣкои римски императори прѣзъ третьото столѣтие (249—260 сл. Хр.) издигнжлъ въ тѣхна честь и храмове, билъ почетенъ и съ

съотвѣственната титла Νεωκόρος, т. е, попечитель на храма, а послѣ билъ обявенъ и за *„римска колония,“* титла придружена съ освобождение отъ нѣкои даждия (Immunitas a tributis soli et capitis), и то въ възнаграждение за храброто съпротивление на Солунянетѣ срѣщу обсадившитѣ го Готи, които тѣ сами и отблъснали. При Диоклитияна (284—305 сл. X.) Македония била раздѣлена на двѣ части, на първата отъ които, распространена съ 32 града между р. Неста (Места) и Пиниосъ (Саламврия) и наречена „първа Македония,“ Солунъ е билъ първенствующъ градъ. Когато пъкъ при Константина великаго (306—337) римската империя е била раздѣлена на 4 главни управления, Солунъ билъ признатъ за главенъ градъ на страната, която се намѣрвала подъ първата часть отъ Илирийското управление, слѣдъ като варваритѣ разрушили Сирмионъ (Митровица), първостепенния и митрополийски градъ на тази часть. Пó-послѣ пъкъ, когато римската империя е била раздѣлена на Източна и Западна, а Македония останала подъ владѣнието на византийскитѣ императори, Солунъ пакъ си остава главенъ и митрополийски градъ ту на пó-голѣма, ту на пó-малка нейна часть, понеже при Юстиниана (529—565) прѣжното вѣдомство на г. Солунъ било ограничено, слѣдъ като този императоръ обявилъ своето отечество, наречено първа Юстиниана, за гр. независимъ и митрополъ въ Илирийско. При императора Ираклия (610—641) византийскатата империя била раздѣлена на нови Области (Θέματα) и Солунъ нáй-напрѣдъ билъ причисленъ въ наречената Македонска Областъ, но пó-послѣ около него се образува една особенна Областъ, на която той сталалъ и главенъ градъ.

* * *

Така Солунъ, първенствующъ градъ въ една или друга часть отъ Македония, споредъ разнитѣ мѣстни распрѣдѣления въ разни врѣмена, майка на цѣла Македония, градъ свободенъ, храмо-попечитель, римска колония, си остана всѐ пръвъ прѣзъ всичкото врѣме на римската и византийска империя, и се управлявà пó-свободно отъ всички други градове въ Македония, защото още отъ второто столѣтие сл. Хр. дори до петнадесетото се споменуватъ негови особенни управители, полководци, градоначалници, съвѣтъ и ковчежникъ, а отъ всичко това излиза, че той е ималъ особенни привилегии и права исключителни. Като такъвъ, градъ Солунъ сѫ посѣщавали и въ него сѫ живѣли за врѣме и мнозина римски и византийски императори. Таквизи сѫ между други: Галерий Мак-

иянъ (292—311), който построилъ тамъ и царски дворци, но
заповѣдь на когото, при прѣбиванието му тамъ, били убити за
рата си въ Христа много мѫченици, между които и празднуемия
днесь Св. Димитъръ. Константинъ великий, който подирь побѣ-
носната си война срѣщу Сарматитѣ посѣтилъ Солунъ прѣзъ
23 г., гдѣто издалъ и единъ указъ за въ полза на християнетѣ,
а, като видѣлъ отблизу и оцѣнилъ чудното мѣстоположение на града;
заповѣдалъ да се построи отново природното, но прѣнебрѣгнато при-
станище, каквото даже, казватъ нѣкои си, не съществувало до онова
врѣме. Теодосий великий, който захваща своето царуствувание отъ
Солунъ, при прѣбиванието си тамъ прѣзъ 380 г. той пада тежко
боленъ и се рѣшава да се покръсти, но той иска да се покръсти пра-
вославно. За тази цѣль той извиква солунския иерархъ Аскола, мѫжъ
не само добродѣтеленъ, но още и прочутъ за извънреднитѣ помощи,
съ които билъ снадбилъ града, при борбата му срѣщу Готитѣ; кръ-
щението се извършва и императорътъ оздравява; прѣзъ цѣлия си
животъ той питае дълбоко почитание къмъ тозъ свещенъ иерархъ,
чиито съвѣти и търси по църковнитѣ работи. Освѣнь тия и други
още императорски посѣщения, Солунъ, като мѣстность и отъ при-
родата и отъ искуството укрѣпенъ, е служилъ често и за мѣсто-
заточение на знаменити личности както, пó-напрѣдъ, отъ римската
империя, така и пó-сетнѣ, отъ византийската. Тъй Ликиний, зетъ,
по сестра, на Константина великаго, но неговъ явенъ противникъ,
разбитъ отъ първия, останалъ обаче живъ чрѣзъ ходатайството на
жена му прѣдъ брата ѝ, билъ испратенъ на заточение въ г. Солунъ,
гдѣто билъ, подирь малко, 322 г., лишенъ и отъ животъ по заповѣдь,
казватъ, на самаго Константина. Въ Солунъ е билъ испроводенъ
(347 год.) на заточение, по заповѣдь на императора Константия
и цариградския патриархъ Павелъ, който, впрочемъ, е билъ родомъ
Солунянинъ. Тамъ още е билъ испратенъ прѣзъ 717 година отъ
византийския императоръ Теодосий III сваления отъ царския прѣ
столъ неговъ непосрѣдственъ прѣдшественникъ императоръ Ан
стасий II, по прѣжному Артемий, който пъкъ отъ своя страна, кога
билъ пó-напрѣдъ възведенъ на прѣстола (713 година), тамъ то
билъ заточилъ двамата полководци Георгия Вурафа и Миакия, зап
и тѣ, отъ своя страна, били свалили отъ трона и ослѣпили нег
прѣдшественникъ императора Филипика, при когото той, Артемий,
главенъ държавенъ секретарь. Въ края на VIII-я вѣкъ (775—
години) били заточени, при разгара на иконоборството, въ С
и нѣкои иноци, между които и Теодоръ Студитъ, извѣстния въ

рията неуморимъ поборникъ срѣщу иконоборцитѣ. Въ Солунъ билъ испратенъ пó-послѣ, при царуваньето на тъй наречения Василия Българоубийца (975—1028), и българския при Самуила военачалникъ Николица, побѣденъ отъ Василия, произведенъ обаче отъ сѫщаго въ чинъ на патриций, но падналъ сетнѣ въ немилость, защото побѣгналъ, казватъ, и се съединилъ съ Василиеви неприятели. Солунъ е служилъ за мѣсто на заточение още и прѣзъ XIV вѣкъ въ врѣмето на императора Иоанна Полеолога, който заточилъ тамъ (1354). Пергамина, едного отъ противницитѣ си.

При всичката си знаменитость прѣзъ цѣли столѣтия, Солунъ обаче, както и много други градове въ разни врѣмена, минѫ прѣзъ• разни бѣди отъ страна на разни нападатели или вслѣдствие просто на нѣкои случайности. На Солунъ сѫ нападали още прѣзъ първото столѣтие сл. Хр. Тракийци, но безуспѣшно, поради укрѣпеното му положение. Прѣзъ 253 сл. Хр. пъкъ, като Готитѣ прѣминали Дунава, па нахлули въ Тракия и въ Македония, обсадили послѣ и самия градъ Солунъ; но Солунянетѣ противопоставили геройска храбрость на Готитѣ, та за това послѣднитѣ били принудени да напуснѫтъ обсадата и да се отдалечатъ отъ града. За този му именно героизмъ Солунъ билъ обявенъ Римска колония, както се каза пó-горѣ, съ права на единъ видъ автономия. Подиръ петнадесеть години отъ тази неуспѣла обсада, Готитѣ, 268—270 год., обсадили отново този градъ, и сега пó-искусно и съ разни машини, но тѣ пакъ били отблъснати, та се оттеглили къмъ срѣдня Македония, нáй-вече като узнали, че въ помощь на града идѣлъ и самъ тогавашний римски императоръ Клавдий.

* * *

Къмъ края на послѣдующето столѣтие, 390 г., Солунъ е билъ изложенъ на една бѣда отъ другъ родъ и съ съвършенно други послѣдствия, бѣда отъ числото на ония, които историята съ ужасъ припомня и отбѣлѣжва, нáй-вече когато таквизъ бѣди постигатъ едно цѣло народонаселение по висша заповѣдь, съ нищо не оправдавана, бѣда, която може пó-добрѣ да се нарече свирѣпство, извършено отъ самитѣ публични власти въ единъ отъ нáй-цивилизованитѣ центрове на свѣта прѣзъ онова врѣме.

Каква е тази бѣда?

Поради едно извършено въ Солунъ убийство върху единъ началникъ по една или друга причина, — за първоначалната причина на

това убийство има двѣ-три версии, — Теодосий великий, който въ онова врѣме се намиралъ въ Миланъ, щомъ се научилъ за тази жестока дързость на Солунското народонаселение, възмутилъ се до крайность и веднага рѣшилъ да му се наложи нáй-строго наказание; при това въ яростьта си той намѣрилъ, че формалноститѣ на правилното правосѫдие сѫ бавни, та, за отмъщение смъртьта на убития началникъ, той необмисленно издалъ заповѣдь за общо кланье въ Солунския циркъ. Теодосий, родомъ испанецъ, е билъ наистина императоръ съ рѣдки качества, па още и благочестивъ; но, строгъ въобще испълнитель на закона, той билъ увлеченъ, въ тоя случай, отъ гнѣвъ внезапно избухналъ и неудържимъ. При всичко това, казва историкъ Гиббонъ, Теодосий пакъ се колебалъ между снисходителностьта и отмъщението. Въ своята ревность епископитѣ, въпрѣки всичкото му съпротивление отъ нáй-напрѣдъ, успѣли да истръгнѫтъ отъ него обѣщание за обща прошка, успѣли, въ всѣки случай, да укротятъ, да уталожатъ яростьта му. Руфинъ обаче, неговия министъръ, въорѫженъ съ всичкитѣ хитрости на лъскателството, успѣлъ, отъ своя страна, да възбуди, да съживи отново гнѣва му; но и така, императорътъ, слѣдъ испращаньето роковата вѣсть за произнесената отъ него прѣсѫда, като че да се раскаялъ, та поискалъ да въспре испълнението на даденитѣ заповѣди. Но то било вече кѫсно! Наказанието на единъ римски градъ като Солунъ било повѣрено, съ крайно безумие, на заслѣпенитѣ отъ дивъ бѣсъ варвари—войници, на императорска служба, а испълнението му било скроено и произведено съ всичкитѣ вѣроломни срѣдства на единъ заговоръ; станало злоупотрѣбление дору и съ името на самия монархъ. Солунскитѣ жители били почти всички поканени да присѫтствоватъ на прѣдставление въ цирка, гдѣто щѣлъ да присѫтствова ужъ и самъ императорътъ, като билъ разнесенъ пó-напрѣдъ слухъ, че той билъ пристигналъ въ града. Безъ никакъвъ страхъ и съ ни нáй-малко подозрѣние, Солунянетѣ забравили всичко и, въ жедностьта си за подобни развлечения, тѣ се стекли въ цирка пó-многобройни отъ всѣки другъ пѫть. Когато цирктътъ билъ прѣпълненъ съ народъ, вмѣсто знака за игритѣ, дава се знакъ, за общо кланье, на войницитѣ, които тайно били заобиколили цирка отъ всѫду. Кланьето захваща веднага. То траяло цѣли три часа, безъ разлика между граждане и чужденци, безъ разлика на възрасть или на полъ, на виновность или невинность. Числото на така убититѣ се въскачва на седемь хиляди по нáй-умѣреннитѣ донасяния, но има списатели, които твърдятъ, че то достигнѫло петнадесеть хиляди. Единъ търговецъ чужденецъ, по всѣка вѣроятность съвър-

шенно невиненъ, принесълъ за жъртва своя собственъ животъ заедно съ всичкото си имущество само и само за да спасе едного поне отъ двамината си сина. Но до като злощастния баща се колебаялъ че не можалъ да рѣши на кого отъ тѣхъ двама да посочи, варваритѣ турили край на скръбната му нерѣшителность, като махнали едноврѣменно и върху двамата беззащитни момци и ги убили прѣдъ очитѣ му. Прѣстѫплението на императора, въ тоя случай, се явява толкозъ пò-тежко, че той често посѣщавалъ Солунъ и прѣсѣдѣвалъ тамъ дълго врѣме, че, по това, той познавалъ твърдѣ добрѣ положението на тоя злощастенъ градъ, познавалъ е отблизо улицитѣ му, кѫщята му, дору облеклото и чъртитѣ на жителитѣ му, та не може да има съмнѣние, че участьта на народа, който билъ сега кланъ тъй немилостиво по негова заповѣдь, трѣбва да е произвела у него нáй-живостни впечатлѣния. Плачь и ридания, прѣзъ оня злополученъ день, сѫ се издигали навсѫду низъ града, потънѫлъ цѣлъ въ кръвь. Не останѫло почти нито едно семейство, което да не оплаква нѣкой свой членъ, било роднина, било приятель или познатъ. Самия, впрочемъ, размѣръ на това кърваво събитие показва колко многолюденъ, та и колко цвѣтущъ е билъ гр. Солунъ прѣзъ онова врѣме. Въпрѣки това число исклани хора по такъвъ начинъ, той пакъ останѫлъ, въ всѣко отношение, единъ отъ първитѣ градове въ източната часть на империята.

Теодосий въ онова врѣме живѣлъ, както казахме, въ гр. Миланъ. Тамъ светителствувалъ тогава знаменития иерархъ Амвросий Медиолански, извѣстенъ въ историята, както по своята образованность така не пò-малко и по своята неуморима дѣятелность, па и неотстѫпчива твърдость прѣдъ когото и да било. Когато се разчула новината за Солунскитѣ кланьета, душата на този иерархъ се прѣиспълнила не само съ люта горесть, но и съ ужасъ и трепетъ. За да се прѣдаде всецѣло на скърбьта, която почувствовалъ, и, прѣди всичко, за да избѣгне срѣщанието си съ Теодосия, той се оттеглилъ вънъ отъ града, въ една отъ околноститѣ му. Но при мисъльта, че боязливото мълчание може да го прѣдстави и самъ него като съучастникъ нѣкакъ въ извършеното прѣстѫпление, той сѣдналъ та написалъ едно писмо до императора, колкото умѣрено по форма, толкова силно по съдържание. Въ това писмо той му казва, че прѣстѫплението е безъ примѣръ въ историята, че то извикало всѫду и у всички тежки стенания, че въ подвѣдомственното нему общество не се намѣрилъ никой, който да го извини и че това прѣстѫпление, само сълзитѣ при едно искренно покаяние би могли да го избришатъ. За това той кани монарха да

се покае, обажда му, че не може да го приеме за напрѣдъ въ Божий храмъ, та за това го увѣдомява и да не се яви вече въ него. „Чуй съвѣта ми, казва доблестния пастирьоначалникъ на прѣстѫпния императоръ, чуй съвѣта ми, молѭ ти се, заклѣвамъ те; глъбоко жалѣѭ азъ за тебе, защото ти, който даваше примѣръ на необикновенно благочестие, който олицетворяваше въ себе си нáй-възвишенния образецъ на снисхождението, който често щадѣше дору и самитѣ виновни, ти не се смили въ тоя случай, и допусна да се погубятъ толкозъ невинни людье.“ Подиръ това, достойния Медиолански иерархъ, когото пролѣната въ Солунъ невинна кръвь поразила ужасно, прибавя съ забѣлѣжително достолѣпие на единъ искренно нажаленъ пастирьоначалникъ, но далечь отъ всѣкакви притязания за власть и върховенство, каквито се проевихѫ пò-послѣ у римскитѣ иерарси, прибавя, казвамъ, и слѣдующето:

„Нѣмамъ, казва той, срѣщу тебе никаква ненависть; но ти ставашъ причина да испитвамъ азъ сега една боязнь; боѭ се азъ, наистина; не бихъ ималъ азъ сега доблеста да извършѫ Божественната литургия, ако ти би пожелалъ да присѫтствувашъ на нея; кръвьта на единъ само человѣкъ неправедно пролѣна би ми възбранила това нѣщо; кръвьта на толкозъ невинни жъртви може ли да ми позволи това? Не ми се струва. Пишѫ ти тия думи азъ собственнорѫчно, а ти ще ги четешъ самъ.“ — Теодосий, въпрѣки всичкото си величие и могѫщество, дълбоко трогнатъ отъ тия упрѣкания на великия иерархъ, вълнуванъ при това отъ гризенията на съвѣстьта, се раскаилъ до сълзи, и се прѣдалъ на благочестиви длъжности; па, вопрѣки дадения му съвѣтъ, той се рѣшилъ единъ день да иде и въ съборната чъркова; но тукъ, още при прѣдверието, се испрѣчва прѣдъ него, неустрашимъ иерархътъ, спира го прѣдъ прага и му забранява входа въ Божия храмъ; като единъ свише ниспосланъ пратеникъ, всецѣло прѣданъ на своето посланичество, той тукъ държалъ прѣдъ смаянния великъ монархъ слѣдующата рѣчь:

„Не съзнавашъ, както се види, о царю! огромния размѣръ на извършеното кръвопролитие; па, и слѣдъ уталожването на гнѣва, разумътъ не е оцѣнилъ, види се, дързостьта на дѣянието, може би за това, че царската мощь не допуща съзнаваньето на грѣха и че властьта затъмнѣва разума. Трѣба обаче да познаваме собственната си природа, трѣба да знаемъ, че тя подлежи на смърть и на раскапванье, трѣба да не забравяме прадѣдната пръсть, отъ която сме създадени, и въ която се пакъ разлагаме; при това, не трѣба никой, прѣлъстяванъ отъ цвѣта на багряненната дрѣха, да игнорира слабостьта

на покриваната съ нея снага. Надъ людие отъ еднаква съ тебе природа, па още еднакви съ тебе и по рабство, владѣешъ ти, о царю! защото единъ е само владѣтель и царь на всички; той е Творецътъ на всички твари. Съ какви, прочее, очи искашъ да видишъ ти храма на общия владѣтель? Съ какви же нозѣ ще да стѫпишъ ти въ това свето мѣсто? Какъ ще да прострешъ ти тамъ рѫцѣ, отъ които още капе крьвьта отъ неправедното клане? Па, какъ ще да приемешъ ти съ таквизи рѫцѣ и прѣсветото тѣло Господне? какъ ще да доближишъ до устнитѣ прѣчестната крьвь, ти, който тъй беззаконно си пролѣлъ толкози крьвь въ своя гнѣвъ? Отстрани се, прочее, отъ тука и недѣй се опитва да увеличишъ първото беззаконие съ други още беззакония!" — Императорътъ, въ своя защита, привелъ примѣра на Давида, обвиненъ и той едновремѣнно и въ человѣкоубийство и въ прѣлюбодѣяние. — „Ти си послѣдвалъ Давида въ грѣха, послѣдвай го сега и въ неговото покаяние," му отвърналъ веднага иерархътъ. И великия самодържецъ се подчинява; той съ покорность приема отлѫчението си отъ чърковното общество; съ стенания и съ сълзи той се връща въ царскитѣ си чъртози и подвъргва себе си на искренно покаяние; той биде опростенъ едвамъ подиръ осемь мѣсеци, а послѣ билъ пакъ приетъ въ чърковното общество навръхъ Рождество Христово, слѣдъ като пó-напрѣдъ исповѣдалъ публично въ Божия храмъ грѣха си, като колѣничилъ посрѣдъ него, удрялъ челото си, обрѫсилъ съ сълзитѣ си земята, при произнасянье Давидовитѣ думи: прилпе земли дꙋшá моѧ; живи мѧ по словеси твоемꙋ̀. (Псалм: рíи. 25).

Може би въ всичко това да има нѣщо, ако не прѣувеличено, а то поне разширено и украсено; „обаче нѣма нищо тъй автентично и тъй достопаметно отъ това исключванье изъ чърковата, което единъ иерархъ е наложилъ на единъ монархъ, опятненъ съ кръвьта на своитѣ подданници," казва Villemain, който прибавя по тоя случай, и слѣдующето: „Славолюбието често злоупотрѣбява съ тоя примѣръ. Но, ако человѣкъ се прѣнесе въ врѣмето на Теодосия, въ оная епоха, когато деспотическата и военна върховна власть дѣйствоваше само чрѣзъ меча, той ще благослови паметьта на доблестния иерахъ, чийто гласъ само е можилъ да се издигне посрѣдъ поробяванието на свѣта. Може би само, че Амвросий остави твърдѣ лесно Теодосия да повѣрва, че нѣколко само мѣсеци, изминати въ осамотение и молитва, сѫ могли да очистятъ едно таквозъ тежко прѣстѫпление."[1])

---

[1]) Tableaux de l'Éloquence chrétienne par M. Villmain. e. t. c. art. S-t Ambroise.

*

* * *

Като въ скоби нека ни бжде позволено да забѣлѣжимъ тукъ, че примѣрътъ на знаменития Медиоланския иерархъ съ обнаската си спрямо едного отъ нáй-могущественнитѣ монарси не е едничъкъ въ историята. Както въ Западъ, така и въ нашия много-патилъ Истокъ историята е запазила паметта на нѣкои подобни примѣри, които не правятъ само честь на оние чърковни сановници, които всѣкога, а нáй-вече въ мжчни и мжтни врѣмена, поставятъ подъ священното знаме на своето висше призвание длъжностьта си пò-горѣ отъ всѣкакви други почести и вещественни блага. Подобни примѣри подигатъ въобще и самото человѣческо достоинство. И понеже тукъ е думата, отъ една страна, за гр. Солунъ, отъ друга, за единъ иерархъ съ историческа знаменитость, иде ни неволно на умъ и примѣрътъ на единъ другъ високопоставенъ чърковенъ сановникъ, който и гр. Солунъ е оплакалъ, като списатель, въ една прочувственна *Моноди*я за сполѣтелитѣ тоя градъ огромни злощастия въ началото на 10-то столѣтие, както ще видимъ пò-долу, па и като иерархъ е ималъ случай да покаже на единъ другъ монархъ, какво значи иерарщеска самоотверженность при испълнението длъжностьта. Този високопоставенъ чърковенъ съновникъ е Цариградский Патриархъ (895—906 и 911—925) Николай Мистикъ, съврѣменникъ на българския царь Симеонъ, съ когото е билъ и въ твърдѣ интересна за българската история корреспонденция. Случката не е еднаква съ оная между Медиоланския иерархъ и Теодосия великаго, но за това тя не е пò-малко поучителна. Ето каква е била тая поучителна случка. Въ Византийската империя четвъртия бракъ е билъ запретенъ отъ дѣйствующитѣ закони. Съ особенни Новелли императоръ Лъвъ VI-ий или тъй нареченнй Лъвъ мждрий, синъ на Василия Македонскаго, утвърдилъ още и прѣдписаннитѣ отъ чърковата духовни наказания за третия бракъ. Колкото за четвъртия бракъ той съ друга своя Новелла потвърдява сжществующитѣ забранителни чърковни правила. Между това, нè слѣдъ дълго врѣме и въпрѣки своята мждрость, Лъвъ мждрий самъ иде да наруши, да потжпчи и чърковни правила и граждански закони. Той иска да постжпи не въ трети вече, а въ четвърти бракъ; и той иска отъ Патриарха Николая Мистика благословението на тоя незаконенъ бракъ. Но тукъ той се спрепва прѣдъ една желѣзна воля. Патриархътъ, ако и въодушевенъ до тогава отъ нáй-примирителни чувства спрямо мждрия императоръ, не само не приема да благослови тоя бракъ, но съ сълзи на очи моли императора да уважи дѣйствующитѣ за-

кони и да се откаже отъ подобна противозаконна постжпка. Императорътъ упорствува, но нито упорството му, нито заплашванията му не поколебаватъ Патриарха. Той прѣзира всички заплашвания и всички блага въ тоя случай и поставя длъжностьта си пò-горѣ отъ всичко. Мимо обаче неговото съпротивление бракътъ се извършва. Но този бракъ е беззаконенъ и доблестния иерархъ възстава сега другояче противъ него, съ всичката тежесть на своя иераршески авторитетъ. Той не се ограничава само да осжди тоя бракъ. Той отива до тамъ, щото и свещенника, който го билъ благословилъ, да накаже съ низвържение, и самия императоръ да отлжчи публично отъ чърковното общество, да го подвъргне на анатема. Въображѣте си какъвъ шумъ и какви впечатлѣния е произвела тази постжпка на доблестния иерархъ. Но Лъвъ мждрий не постжпва като Теодосий великий; вмѣсто да се покае, той бърза да се отмъсти; той сваля отъ прѣстола Патриарха и на мѣстото му поставя друго угодливо лице; не се минува обаче много врѣме и самъ императорътъ, ако и при крайна болѣсть, съзнава погрѣшката си, раскайва се, отстжпва и иска прошка; сваления отъ прѣстола иерархъ се повиква отново на него, двойно сега почитанъ и уважаванъ, и за своето благочестие, и за своето доблестно и примѣрно поведение. При отлжчванието на императора, той е проповѣдвалъ, по основнитѣ закони на Византийската империя, че „царьтъ наистина се нарича законъ ненаписанъ, но това свойство нему се признава не за да беззаконствува и да върши каквото му скимне, а да бжде такъвъ чрѣзъ своитѣ дѣяния, какъвъто е и самия написанъ законъ.“ Когато пакъ му се е забѣлѣжвало, че прѣдъ царскитѣ прищѣвки и пожелания отстжпкитѣ сж позволени, той публично и откровенно е училъ, че „велико е наистина царското достоинство, че трѣбва всички да се покоряватъ на царетѣ и че никой не трѣба да се противи на тѣхнитѣ повеления, но на ония повеления, чрезъ които се проевява истинското царско достойнство. Заповѣдва ли царьтъ вършеньето и испълнението справедливи нѣща? Това дѣйствително е царско повеление. Заповѣдва ли обаче, по лукавитѣ внушения на дявола, богохулството? Това никакъ не е царско дѣло, та за това и никакъ не трѣба той да се слуша, а трѣба, напротивъ, таквазъ една заповѣдь да се посрѣща като лошо и богохулно повеление на единъ богохулецъ.“*) Трѣба да исповѣдаме,

*) За распрята си съ Византийския императоръ Николай Мистикъ еималъ не малко расправии и съ римския прѣзъ онова врѣме Папа. По случай на такви расправии никога, нито напрѣдъ нито отпослѣ, не е излизалъ нѣкой цариградски патриархъ срѣщу Римъ съ пó-голѣмо достолѣпие, и то, не за да упрѣкае папскитѣ притязания за пър-

че за врѣмето си тия уроци сж твърдѣ забѣлѣжителни. Но така сж говорили всѣкога всички оние високопоставени иерарси, които дѣйствително сж заслужвали това високо звание.

Не щемъ да забравимъ, че се намираме въ скоби, и че, ако споменахме набързо за примѣра на Николая Мистика, това сторихме, защото неговото име е нѣкакъ свързано съ гр. Солунъ, чрѣзъ поменжтата му *Монодия* за сполѣтелитѣ тоя градъ нещастия. Но нека ни се позволи, при всичко това, да приведемъ мимоходомъ и другъ единъ примѣръ отъ иерарщеска доблесть, и то отъ врѣмена инакъ по́-мжчни отъ ония, прѣзъ които сж живѣли и Медиоланския Иерархъ и поменжтия Цариградский Патриархъ. Мохаметъ II, завоевательтъ на Цариградъ, заповѣда на Патриарха Иоасафа I (1466—1469) да ожени единъ уже жененъ християнинъ съ втора жена. „Тази ти заповѣдь, о царю, е противна на нашитѣ закони,“ отговоря прѣспокойно този Иерархъ на строгия, на страшния завоевател. Но Султанътъ не ще да знае отъ тие закони; той настоява и иска волята му да се испълни; настоява обаче упорито отъ своя страна и Патриархътъ и по никой начинъ не се склоня той да наруши черковнитѣ закони, да наруши, прѣди всичко, прѣдписанията на съвѣстьта си. Могущественния владѣтель, навикналъ всичко да му се покорява безусловно, очудва се при това нечаканно съпротивление на волята му отъ страна на единъ материално обезоржженъ неговъ подданникъ. Въ гнѣва си той насмалко да снеме главата на тозъ упоритъ калугеринъ; но, намѣсто главата, той заповѣдва да му снематъ брадата, а въ сжщото врѣме го изгонва и отъ Патриаршеския прѣстолъ, като наказалъ съ отсичанье на носа и служащия въ черкова Максима, понеже и той не се съгласилъ да благослови искания бракъ. Пострадали и единия и другия; но и единия и другия испълнили длъжностьта си до край прѣдъ единъ такъвъ завоеватель, какъвто е билъ Мохаметъ II[1]). Числото на подобни примѣри можеше да се умножи. Но да излѣземъ изъ скобитѣ и да идемъ пакъ на Солунъ.

венство, а само за да запази правата на своята чърква. Това бѣлѣжи съ одобрение и *Пихлеръ* въ своята извѣстна история за чърковното раздѣление между Истокъ и Западъ. Geschichte der Kirchlichen Trennung Zwischen dem Orient und Occident. 1864 München. Erst. B. S. 204—206. Виж. и Ιστορια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, Παππαρηγοπουλυο, т. 4 стр. 6 и 7. И Gibbon (пр. франц.) т. 9 стр. 214—215.

[1]) Като расправя за тая случка авторътъ на историческия каталогъ на Патриарситѣ, прави и тазъ бѣлѣжка: „Колко примѣритѣ на Патриарха Иоасафа и на еклисиарха Максима засрамяватъ сегашнитѣ Пастири, които, при християнски царье, се вдаватъ тъй лесно на тѣхнитѣ незаконни прищѣвки и прѣдаватъ чърковнитѣ опрѣдѣления и правила било отъ страхъ, било отъ своекористно и трипроклѣто угодничество!“

* * *

При царуванието на императора Зинона (475—491) Готитѣ отново обсаждатъ г. Солунъ и насмалко да го прѣвзематъ, разграбятъ и опустошатъ. При тази опасность Солунскитѣ жители заподозрѣли въ прѣдателство както самия императоръ Зинона, комуто Готитѣ били пó-напрѣдъ помогнали за да се качи на прѣстола, така и Солунския префектъ Иоанна Калариняна, та, отъ една страна, срутили статуитѣ на императора, а, отъ друга, упжтили се купомъ у префекта за да го хванжтъ и живъ да го изгорятъ. Languages Увrѣме обаче пристигнали пó-първитѣ граждане, та го оттървали отъ гнѣва на народа, като убѣдили тоя послѣдния, че нито императорътъ, нито префектътъ сж кроили нѣщо зло за града. Успокоенъ веднаждъ народътъ по този начинъ, гражданетѣ взиматъ ключеветѣ на градскитѣ врата отъ префекта и ги прѣдаватъ, за хранение, на Солунския митрополитъ, по съвѣта на когото се образувала и силна стража, чрѣзъ която, както и чрѣзъ сдѣйствието на императорскитѣ войски, Готитѣ били нáй-послѣ отблъснати благополучно. Извѣстно е, впрочемъ, че Готитѣ въ онова врѣме, при императора Зинона и при тѣхния вождъ Теодориха, царствовавшаго отпослѣ въ Италия съ г. Равена за столица, кръстосахж не веднаждъ и дваждъ империята въ Тракия, Македония, Ипиръ, Тессалия и Албания, ужасно пострадали всички отъ тия нашествия, както и самъ г. Солунъ. Но този градъ не е ималъ работа само съ Готитѣ. Той е билъ прѣдметъ на разни други нападения и крайни сж били опасноститѣ, на които е билъ изложенъ не веднжжъ и два пжти.

Прѣзъ шестото столѣтие г. Солунъ захваща да има работа и съ Словѣнетѣ, или, пó-добрѣ, Словѣнетѣ започнали да даватъ неблагодарна работа на Солунянетѣ. Кои сж били тие Словѣне и отъ отъ кога сж били дошли тѣ въ Македония, обяснението на тойзи въпросъ, нѣма си тукъ мѣстото. Но фактъ е неоспоримъ, че Солунъ имъ се е билъ поревналъ и тѣ не веднаждъ и два пжти сж се опитвали да го отнематъ отъ Византия и да му станжтъ тѣ еднички господари. Нападенията отъ тѣхна страна срѣщу Солунъ за тая цѣль трѣба да сж биле многочисленни. Но споредъ Tafel-а шесть се изброяватъ пó-главнитѣ войни, които заселенитѣ въ Македония Словѣне сж водили срѣщу Солунъ прѣзъ едно и половина почти столѣтие.

И авторътъ привежда нѣколко примѣри отъ подобно раболѣпство въ сегашна Гърция. (Κατάλογος . . . . Μαθα. Стр.: 103—104 и 289).

Първата война се е водила, по правенитѣ хронологически смѣтки, между 584 и 597 г. сл. Хр., подиръ която война Солунъ, както и цѣла Македония страдатъ и отъ поразителна епидемия; *втората* война, много пó-значителна отъ първата, е била подигната прѣзъ 597 г., когато, слѣдъ малко, избухва и гладъ, който измѫчва не само Солунъ но и цѣлата империя; *третята* война полага се да е станѫла къмъ началото на второта половина отъ седмото столѣтие. Солунъ въ тоя случай е билъ притиснатъ и отъ къмъ сухо и отъ къмъ море; неприятелската войска, състояща отъ Словѣнски плѣмена съ разни наименования, както и отъ други още разни народи, въ съюзъ съ тѣхъ, е била тозъ пѫть пó-многочисленна отъ колкото пó-напрѣдъ; не много врѣме слѣдъ това нападанье иде *четвъртата* война, прѣзъ която Словѣнетѣ се сдружаватъ съ Аваритѣ, та ставатъ пó-силни; тя е станѫла при царуваньето, въ Византия, на Константина IV, нареченния Погонатъ (668—685 г.); *петата* война срѣщу Солунъ, нáй-продължителната отъ всички други до онова врѣме, се пада тоже при сѫщото царуванье, както още и при царуваньето на Юстинияна II, нареченния Ринотмитъ (705—711 г.), и тя се раздѣля на три *обсади*, извършени една подиръ друга, и съ пó-малко или пó-голѣма трайность; при неуспѣха на тая обсада, именно на третята, македонскитѣ Словѣне се примиряватъ отново съ империята, но заплатили скѫпо опитванията си за отцѣпваньето си отъ нея. Юстиниянъ II прѣнася голѣма часть отъ тѣхъ въ сѣверо-западната часть отъ Мала-Азия, а други пъкъ отъ тѣхъ прѣмѣстя къмъ западъ отъ рѣката Струма; *шестата* война, наричана Българо-Словѣнска, и въ която се намѣсили отново и Аваритѣ, е станѫла при царуваньето на Константина V, нареченния Копронимъ (741—775), който се е отличилъ съ успѣхъ спрямо тие неприятели на византийската империя. Прѣзъ всички тия словѣнски войни, г. Солунъ е дохождалъ до крайни опасности, отъ които обаче всѣкога се е избавалъ, между друго, чрѣзъ чудотворното покровителство на патрона му светаго Димитрия, както въ онова врѣме сѫ били убѣдени всички Солуняне, колкото въ тия войни да сѫ се отличили и сами тѣ съ безспорна гражданска доблесть. Всички сполуки, та и плодътъ отъ собственната си доблесть тѣ безусловно сѫ приписвали „въ бѣдàхъ побóрникꙋ, страстотéрпцꙋ ꙗзы́ки побѣждáющемꙋ“, Св. Димитрию. — На българския читатель извѣстни сѫ повторителнитѣ въ пó-нататъшно врѣме, но безуспешни тоже обсаждания на Солунъ отъ страна на Българетѣ, нáйвече въ врѣмето на Самуила. Но нашествията и войнитѣ не попрѣчили на г. Солунъ да си остане пакъ единъ отъ нáй-цвѣтущитѣ во всѣко отношение градове въ империята прѣзъ споменѫтитѣ пó-горѣ столѣтия.

Втори столиченъ градъ на византийската империя, Солунъ се описва прѣзъ това врѣме като нàй-богатъ не само по мореплавателното движение въ природното му пристанище, но още и по изобилието на произведенията, които е давало незанемареното му земледѣлие. Това обаче, което нáй-много съдѣйствовало за процвѣтяванье на този градъ, е, че той лѣжи на единъ всемiренъ пѫть отъ западъ къмъ истокъ, обстоятелство, което обяснява, какъ, въпрѣки всички потресения и безредици, прѣдизвиквани отъ разнитѣ нашествия въ европейскитѣ области на империята, тѣзи потресения и тѣзи безредици не сѫ могли да спратъ търговското движение на тоя пѫть, — извѣстната Via Egnatia, — проточенъ отъ Адриатика до отвъдъ даже Термейския заливъ. Ето защо Солунъ е билъ прѣиспълненъ съ множество народъ, смѣсенъ отъ мѣстни жители и чужди прѣселенци, а на многолюдното му тържище се срѣщали отъ всѫду разни пѫтници и търговци. Но въ Солунъ не процъвтявала само търговията; тамъ била развита до висока степень и промишленностьта почти за всичко, а благосъстоянието на жителитѣ му се е проевявало не само въ тѣхния раскошенъ въобще животъ, но и въ разни богатства и драгоцѣнности, които тѣ притежавали и спазвали; коприненитѣ платове и дрѣхи тамъ били толкозъ обикновенни, колкото другадѣ вълненитѣ. При това Солунъ се отличавалъ съ великолѣпни обществении здания, още и съ прочути училища, поддържани отъ самитѣ жители, и отворени за учащата се младежь отъ цѣла Македония. Но тия блага, нáй-вече сладострастията и раскошния животъ на Солуняне изнѣжили до нейдѣ прѣжния имъ мѫжественъ характеръ, и още въ началото на X-й вѣкъ тѣмъ е билъ даденъ случай да искупятъ всичко това съ бѣди и съ ужаси, каквито до сега не бѣхѫ испитвали до такъвъ размѣръ.

* * *

При царуваньето на византийския императоръ *Лъва мѫдраго* (886—912), Сарицинитѣ, единъ отъ многото бича на византийската империя прѣзъ онуй врѣме, отплували тозъ пѫть отъ о. Крити къмъ Тракия и Македония съ 54 кораба, всѣки единъ съ по 200 души войници подъ прѣдводителството на Триполитанеца Лъва, християнинъ изневѣренъ, сега на първа служба при това мусулманско плѣме. Тѣ стигнѫли на 29 Юлий 904 г. прѣдъ Солунъ. Въ тоя градъ, като градъ укрѣпенъ и втора столица на империята, били прибѣгнѫли прѣдварително пó-заможнитѣ жители отъ островитѣ, понеже и тѣ теглили всевъзможни теглила отъ арабскитѣ почти постоянни нашествия.

Солунъ привлѣкълъ Сарацинитѣ именно за своитѣ богатства и своя раскошъ. Укрѣпенъ прѣвъсходно отъ сухо за отпоръ на нашествията отъ страна на Готитѣ, а пó-послѣ на Словѣнетѣ и на Българетѣ, той не билъ ограденъ както трѣбва отъ страна на морето по причина, че и опасностьта отъ къмъ тази страна, до сега поне, не се прѣдставлявала твърдѣ голѣма. За това, щомъ се раздала новината за наченжтия отъ Сарацинитѣ морски походъ срѣщу тоя градъ, Солунскитѣ жители, сепнати внезапно изъ посрѣдъ раскошния си животъ, събрали се и рѣшили да издигнжтъ и укрѣпятъ стѣнитѣ отъ къмъ морска страна; но послѣ измѣнили мнѣние; пратенния тамъ отъ Цариградъ механикъ, на име Петрона, ги убѣдилъ, че за това ще потрѣбва дълго врѣме, а опасностьта е належаща. По неговия съвѣтъ Солунянетѣ се заловили сега съ друга работа пó-лесна и пó-бърза. Около града имало стари Солунски гробища, покрити съ хубави издѣлани каманье. Тие каманье, както и други земени отъ други мряморни великолѣпни здания вжтрѣ въ града и вънъ отъ него, тѣ ги прѣнесли набързо и ги хвърлили въ морето доста далеко отъ града. Така тѣ искали, съ издиганьето единъ видъ каменна подморска стѣна, да възпрътъ влизаньето на неприятелскитѣ кораби въ пристанището, та да принудятъ неприятеля да излѣзе другадѣ нѣкадѣ за да иде да нападне на града отъ къмъ сухо, отъ гдѣто тѣ мислили, че ще имъ бжде пó-лесно да го отблъснжтъ. Работата била доста напрѣднжла, когато други военачалници, пратени пакъ отъ Цариградъ, дали други распореждания за укрѣплението на града; но неприятельтъ не губилъ врѣме, и Солунянетѣ не успѣли нито приморскитѣ укрѣпления да стегнжтъ както трѣбва, нито подморската каменна стѣна да довършатъ до нѣкадѣ. И при всичко, че послѣдния пристигнжлъ отъ Цариградъ военачалникъ Никита, между друго, се распоредилъ да се повикатъ на помощь, като искусни стрѣлци, близосѣднитѣ Словѣне, опасностьта пакъ станжла неминуема. Както казахме, неприятельтъ се явилъ прѣдъ града на 29 Юлий 904 г., но първия день той срѣщнжлъ нечакано съпротивление отъ страна на жителитѣ, които се отличили съ необикновенна храбрость. При всичко това, на другия день Сарацинитѣ, подиръ разни нападения и градъ стрѣли и огньове, успѣватъ да нахлуятъ въ гр. Солунъ. И сега се открива една грозна, ужасна, кървава сцена. Разяренитѣ варвари, почти голи, се распръсватъ по улицитѣ, втъргватъ се въ кжщята, и захваща се вжжду всеобщо кланье безъ разлика на полъ, на възрасть, на положение. Подъ тѣхнитѣ удари, и посрѣдъ люти писъци, рицания, олелия, молби неслушани, падатъ старци, мжжье,

жени, дѣца, свѣщенници, монаси, съ една дума, каквато жива тварь се испрѣчи прѣдъ очитѣ имъ. Много народъ билъ забѣгалъ въ разнитѣ черкви за спасение, но наскоро и чърковитѣ били наводнени съ човѣческа кръвь. Ненаситни и съ неѭ, варваритѣ се спуснали сега въ разграбванье и обири на цѣлия градъ, който послѣ и запалили отъ разни мѣста. На безчеловѣчни мѫки били подлагани ония, които избѣгвали отъ смъртьта; тѣ били принуждавани да кажатъ гдѣ има скрито злато, сребро, други драгоцѣнни нѣща, имание въобще. Злощастния градъ, насмалко да бѫде прѣобърнатъ исцѣло въ прахъ и пепель, ако прѣдводителитѣ на нападателитѣ не бѣхѫ се съгласили да пощадятъ зданията, и то срѣщу тежъкъ и грамаденъ откупъ. Натоварени съ плячкосани така богатства и скѫпоцѣнности, и нацапани отъ глава до пети съ човѣческа кръвь, Сарацинитѣ се готвили да тръгнѫтъ отъ разграбения, разорания и въ кръвь потъналия градъ. Злочестинитѣ му обаче не били още довършени и къмъ грамадното уже зло имало да се прибави и друго още зло, не по́-малко грамадно въ своитѣ размѣри. На тръгванье варваритѣ избиратъ двадесеть и двѣ хиляди млади момци и моми и ги отвеждатъ плѣнни съ себе си. Отъ тѣхъ по́-голѣмото число загинѫли на пѫть по морето отъ гладъ, отъ жажда и отъ безбройни други тегла. Останѫлитѣ били продадени като роби въ Египетъ и Арабия. Единъ отъ тѣхъ билъ и *Иоаннъ Каменията* (Ἰωάννης Καμενιάτης), мѫжь образованъ и дяконъ при съборната църква въ Солунъ. Спасенъ отъ смъртьта съ откупъ, той, заедно съ баща си, майка си и брата си, билъ отведенъ тоже плѣнникъ. Него споменуваме тука изрично, защото, очевидецъ свидѣтель на всички тия катастрофи, той е оставилъ и подробно за тѣхъ описание, което служи и до днесь за главенъ, ако не едничъкъ источникъ на свѣдѣнията върху Солунъ изобщо и върху тази катастрофа особно.[1]) Тия злощастия на гр. Солунъ е оплакалъ въ една *Монодия* и горѣпоменѫтия Цариградский патриархъ Николай Мистикъ. Ужасна е била тази катастрофа, но въ сѫщото врѣме и тя пакъ показва колко многолюденъ и колко богатъ е билъ прѣзъ онова врѣме гр. Солунъ. За това, и при всички тия бѣди, той пакъ се завзема постепенно, благодарение на географическото си положение.

* * *

И въ разстояние, токо-речи, на три столѣтия, той пакъ се повдигналъ и не прѣставалъ да напрѣдва въ всѣко отношение, не-

---

[1]) Ἰωάνου Καμενιάτου м. п. ч. Виж. и К. Παπαρρηγοπούλου Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνος τ. γ. σ. 360 η τ. δ. σ. 24 стр. 96.

зависимо отъ разнитѣ размирици въ империята. Но други нови и тоже ужасни бѣди имало да сполѣтятъ още този градъ. Къмъ края на XII-ий вѣкъ въ Византия царувалъ Андроникъ, животътъ и поведението на когото могли би да послужатъ, споредъ Гибона, за единъ отъ на́й-страннитѣ романи. Прѣзъ 1185 г. Сицилийския царь Вилхелмъ II, подъ прѣдлогъ да помогне на единъ съперникъ за византийския прѣстолъ срѣщу този Андроника, напада западната часть на империята и по море чрѣзъ двѣстѣ кораби и по сухо чрѣзъ Сицилийскитѣ пирати. Подиръ прѣвземаньето на Дурацо, безъ голѣмо съпротивление отъ страна на жителитѣ му, неприятелскитѣ сили се раздѣлятъ на двѣ; отъ една страна, пѣхотата се упѫтва чрезъ Албания направо за Солунъ, гдѣто и стига на 6-и Августа 1185 г. безъ да срѣщне по пѫть нѣкое съпротивление; отъ друга страна, флотата, подиръ прѣвземаньето Седемьтѣхъ Острова, минава покрай Пелопонесъ, и на 15-й Августа се явява и тя въ пристанището прѣдъ Солунъ, на който сега захваща обсажданьето и отъ сухо и отъ море. Както самитѣ граждане тозъ пѫть, така отчасти и императорската стража, въпрѣки некадѫрностьта на началника ѝ, противопоставятъ храбра и похвална енергия, но напразно. Сицилийскитѣ пирати и Нормани вrematъ въ непродължително врѣме връхъ и нахлуватъ въ паднѫлия градъ. Сега той отново се прѣобрѫща въ грозно, ужасно, кърваво зрѣлище. Кланьето е общо. Подъ удара на кръвожеднитѣ побѣдители, падатъ въ нѣколко часа повече отъ седемь хиляди души. Убийцитѣ не правятъ разлика ни на възрасть, ни на родъ. Не щадятъ тѣ безмощната старость, не щадѫтъ безпомощнитѣ дѣца, нито даже бозайничетата. Слагатъ се мъговенно, облѣни съ кръвь и всячески обезобразени, трупове до трупове отъ всѣка възрасть, отъ всѣкакъвъ родъ, отъ всѣкий санъ и чинъ, мірски или свещенически. Ужасна кървава смѣсь отъ человѣчески жизни току-що изгаснѫли! По улицитѣ едвамъ може да се върви отъ трупове. Заедно съ кланьето и слѣдъ кланьто дѣятелностьта на завоевателитѣ се развива и другояче въ мѫченническия градъ. Грабежътъ и обирътъ сѫ на дневенъ редъ; тѣ буйствуватъ низъ цѣлия градъ и се вършатъ въ неимовѣренъ размѣръ. Безмилостно, звѣрски се мѫчатъ оние, които се просто подозиратъ, че знаѭтъ гдѣ има скрити богатства и съкровища, па нещѫтъ ужъ да покажатъ кѫдѣ сѫ тѣ. Лишенъ отъ хиляди людие, клѣтия градъ се лишава въ нѣколко деня и отъ всичко, що бѣ придобилъ, що е било прибрано чрезъ три столѣтия, подиръ други кървави сцени. Не стига това; побѣдителитѣ, щомъ като навлѣзли въ града, нахлули безчисленно и въ всички църкви, прѣиспълнени съ народъ, прибѣгнѫлъ

тамъ за спасение. Светостьта на прибѣжището не спасява бѣжанцитѣ, не спира нападателитѣ. Ако и сами Христови послѣдователи, послѣднитѣ се впущатъ съ свирѣпства срѣщу други Христови и невинни послѣдователи, и то въ самитѣ Божии храмове, които тѣ оскверняватъ разнообразно. Подиръ разни подигравки и ругателства съ свещенната служба, съ свещеннитѣ обряди, съ свещеннитѣ пѣснопѣния, съ свещеннитѣ лица, чрезъ диви викове, неприлични пѣсни, грозни заплашвания, нелѣпи махания, тѣ се хвърлятъ безпощадно съ голи сабли върху прибѣгнжлитѣ тамъ злощастници отъ всѣка възрасть и всѣкъ полъ и въ кжсо врѣме чърквитѣ се прѣпълватъ съ трупове и кръвь; всички тамъ прибѣгнжли лежатъ сега безчувственни или полумъртви единъ до други. Подиръ клането слѣдва светотатството. Чърковитѣ се разграбватъ. Всички скжпоцѣнни вещи и черковни сждове се вдигатъ и изнасятъ. Разравятъ се дору и гробищата на умрѣлитѣ. Яростьта на побѣдителитѣ се усилва и отъ религиозната ненависть на западния католикъ срѣщу источния православенъ. „Чудно ли е, подиръ всичко това, че омразата между двѣтѣ плѣмена, Латини и Гърци, и между двѣтѣ църкви, Западна и Источна, стигна до върха си?“, извиква по тоя случай съврѣменния гръцки историкъ, покойний отъ скоро К. Папаригопулосъ.[1]) На тѣзъ мжки Солунъ билъ изложенъ цѣли три седмици. Кланьетата, грабежътъ и другитѣ злини поутихнали наистина пó-скоро; но всички почти кжщя били завзети отъ завоевателитѣ, всички храни, всички срѣдства за поминъкъ минжли въ тѣхни ржцѣ, съ една дума всичко тѣ усвоили и всичко требили за себе си; самитѣ пъкъ граждане се скитали смаяни по улицитѣ гладни, жедни, безъ покривъ, измръзнжли, голи и боси; тѣ били лишени и отъ нáй-проститѣ си дрипели. Но и така злото не се спира до тукъ. Когато завоевателитѣ срѣщали тие клѣтници, плюяли върху тѣхъ, тласкали ги безмилостно, ритали ги, като ги обсипвали съ хули и ругателства. Дивотията отивала до тамъ, щото не се позволявало на злощастнитѣ нито да скърбятъ, нито да се усмихватъ безнаказанно; срѣщале ли нѣкого отъ тѣхъ наскърбенъ и навжсенъ? тѣ го хокали за това и ругаяли, като че да искали да го накаратъ да бжде още и веселъ при своитѣ страдания; случвало ли имъ се пъкъ да видятъ нѣкого усмихнатъ нѣкакъ си? „защо се смѣешъ, бре дяволе“, извиквали му тѣ, като го заплашвали съ юмрукъ, понеже си въображавали, че той съ засмѣното си лице или се присмива на Латинитѣ въобще, или пъкъ очаква нѣщо добро.

---

[1]) Ἱστορ. τοῦ ἑλλην: ἔθνους, τομ: 4. σελ: 596.

Съгледвалъ ли нѣкой домовладѣлецъ въ скитанията си по улицитѣ своя срутенъ домъ и опитвалъ ли се нѣкакъ да се доближи до развалинитѣ, само за да види що е станѫло? завоевателитѣ на́й-напрѣдъ го привиквали приятелски и даже го канили да похапне и да попине и той съ тѣхъ наедно; но наскоро сцената се измѣнявала; той билъ подлаганъ отъ тѣхъ на безчеловѣчни истезания; за да исповѣда гдѣ има скрити драгоцѣннитѣ си вещи. Бой, сламененъ пушакъ, окачвание на бѣсилки, и проч. даже и самата смърть сѫ били налаганитѣ въ подобенъ случай мѫки и наказания.

Посрѣдъ тия бѣди, посрѣдъ тия кървави и сърдцераздирателни катастрофи издава се като звѣзда лучезарна всрѣдъ гѫста тъмнина, явява се като ангелъ утѣшитель и помощь свише ниспослана, единъ високообразованъ и даровитъ мѫжъ, Солунския архиепископъ *Евстатий*. При всичко че, като останалъ на мѣстото си подиръ нѣкои колебания, той заплатилъ тази си рѣшителность съ тежки мѫки и ругателства отъ страна на завоевателитѣ, пакъ обаче не се отчаялъ, но трезвенъ духомъ той се притичалъ всѫду като добъръ пастирь готовъ и на самопожъртвование за стадото си; и едни той утѣшавалъ съ думи, на други помагалъ както могълъ, трети насърдчвалъ и съживѣвалъ съ надѣжди, ако и пѫтьтъ, прѣзъ който ималъ да мине, билъ често припищенъ съ трупове, съ кръвь и съ развалини. Той не се боялъ да ходи да търси и самитѣ началници на върлитѣ Сицилийски Нормани и да залѣга при тѣхъ за прѣкратяванье злото. Краснорѣчието и уважаемия характеръ на доблестния и знаменития иерархъ дѣйствително повлияли върху тие началници, нѣкои си отъ които още отъ начало се потрудили, но напрасно, да уталожатъ, по възможности, яростьта и гнѣва на подчиненната ужъ тѣмъ войнишка згань. Характерътъ, самоотвърженieто, достолѣпната дързость, убѣдителнитѣ думи, молбитѣ на иерарха умегчили и распокрътили дору и на́й-жестокитѣ сърца, и злото на́й-напрѣдъ поутихнѫло, послѣ се и съвършенно прѣкратило. Съ такъвъ ангелъ утѣшителенъ и помощенъ се до стоилъ Солунъ при тѣзи свои ужасни злощастия и катастрофи. Нѣма историкъ на тия събития, който да не споменува името на този Солунски пастиреначалникъ съ особно уважение и заслужена похвала. Но той заслужва особенъ споменъ при расказваньето за този периодъ отъ историята на Македонския столиченъ градъ още и за това, че той е оставилъ подробно описание на сполѣтѣлитѣ го въ негово врѣме бѣди и катастрофи, описание, което свидѣтелствува и за неговото високо литературно образование и което е на́й-автентичния источникъ за историята на тия събития. Солунския Евстатий

е билъ единъ отъ на́й-ученитѣ, ако не и на́й-учения мѫжъ въ Византийската империя прѣзъ ония врѣмена. Съ всестранно образование, той е билъ и вѣщъ и много ученъ тълкователь и коментаторъ на Омировитѣ поеми. Името му е почти нераздѣлно свързано съ безсмъртнитѣ творения на старогръцкия поетъ. Каквато обаче да е славата му отъ всѣка друга страна, неувѣдаемъ ще бѫде въ историята вѣнецътъ, който го краси за поведението му при ужаснитѣ и кървави събития, за които ние споменахме тукъ на кратко, и които той е описалъ подробно и вѣрно като очевидецъ, па и самъ страдалецъ.[1])

* * *

Както и да е, отъ Солунъ Сицилийцитѣ се отправятъ прѣзъ м. септемврий за Цариградъ, но постепенно тѣ захващатъ да отстѫпватъ прѣдъ развититѣ по сухо и по море сили на византийската империя. Оттърванъ прѣзъ сѫщата есень отъ тѣхъ, г. Солунъ отново съставлява часть отъ тази империя. Но извѣстно е каква участь постигнѫ и самата тази империя нѣщо подиръ двадесеть години. Упѫтени отъ Западъ за освобождение ужъ на Светитѣ Мѣста, подпаднѫли отново подъ мусулманска власть, Кръстоносцитѣ отъ тоя пети кръстоносенъ походъ явяватъ се неканени гостье прѣдъ Цариградъ и, подъ разни прѣдлози, тѣ го прѣвзиматъ на́сила прѣзъ Априлий 1204, извършватъ тамъ неимовѣрни свирѣпства, па основаватъ на Истокъ латинска империя, която трая 57 години. При всичкото избиранье на новъ императоръ, завоеванната часть отъ империята се раздѣля между завоевателитѣ въ разни управления съ единъ видъ мѣстна самостоятелность по примѣра на феудалната система въ Западъ. Солунъ съ Македония, Тессалия и прч. образува тъй нареченното Солунско кралевство, едно отъ по́-първитѣ, което, подиръ нѣкои прѣпирни, се паднѫло на маркграфа Бонифация Момфератский, мѫжъ благороденъ и прѣдставянъ за уменъ, храбъръ и достоенъ во всѣко отношение. При всичко това, Солунянетѣ, прѣтоварени съ огромни даждия, се опитали да се оттърватъ и отъ това чуждо иго, но за това си опитванье тѣ били наказани отъ новия си господарь разнообразно, а нѣкои си даже и съ смърть. На този новъ и чуждестраненъ господарь обаче, който не намѣрилъ ни на́й-малко спокойствие въ новото си господарство, не било писано да господарува дълго врѣме. Прѣзъ 1207 г. като се връщалъ

[1]) Подробности за *Евстатия*, тамже стр. 590 и т. д. За сѫщия достатъчно и у Tafel-а.

прѣзъ Родопитѣ отъ едно свижданье съ латинския императоръ нѣкадѣ при Марица, по съвѣщание съ него за прѣдприеманье походъ срѣщу Българетѣ, той попадналъ въ една засада отъ страна на тие послѣднитѣ и билъ убитъ. „Уви! каква щета за Латинитѣ и за императора имъ да загубятъ такъвъ единъ мѫжъ при таквозъ приключение, единъ отъ нáй-добритѣ и нáй-щедритѣ барони, па и отъ нáй-добритѣ рицари, каквито е имало на свѣта,“ казва съ охкание отъ сърце при извѣстието за това убийство историкътъ *за прѣвземаньето на Цариградъ отъ Латинитѣ,* Geofiroi de Ville-Hardouin; сѫщия прибавя да каже още, че главата на злощастния Момфератский маркизъ била отсѣчена и испратена на българския царь Калоянъ, комуто това направило една твърдѣ голѣма радость.[1]) Но и на Калояна било тоже писано да бѫде подирь малко, прѣзъ сѫщата година, смъртелно раненъ отъ единъ свой военоначалникъ прѣдъ обсадения отъ него Солунъ. Преемникъ на Бонифация Момферата въ латинското и полунезависимо Солунско господарство билъ обявенъ неговия малолѣтенъ синъ Димитрий, втория, та че и послѣдния вече владѣтель въ това господарство, подъ опекунството на майка си Маргарита, вдовица на Бонифация, бивша византийска императрица и сестра на венгерския краль Емерикъ. Но латинската империя на Истокъ, отъ начало още издигната на слаби основи бѣше вече захванала да се расклаща отъ дъно и да се уронва отъ всѣкѫдѣ. Прѣзъ 1222 год. Солунъ пада подъ властьта на смѣлия и щастливия Ипирски деспотъ или владѣлецъ *Тодоръ,* който не веднаждь и не на едно мѣсто бѣ вземалъ въ своитѣ походи връхъ надъ Франкитѣ; даже въ кратко врѣме той стигнѫ побѣдоносецъ дори до Пловдивъ, па и до самия Одринъ. Насърдченъ отъ тия свои блѣскави успѣхи, той провъзгласява себе си и за императоръ. Франкитѣ се опитахѫ да прѣвзематъ отново Солунъ, но напразно. Сѫдбата е противъ тѣхъ. Солунското латинско господарство изчезва за тѣхъ веднаждъ за всѣкога. Самъ г. Солунъ мина отпослѣ прѣзъ разни други перипетии, биде отново изложенъ на разни срѣщу него военни домогвания, заплати скѫпо своята пó-малка или пó-голѣма привързанность къмъ тогози или оногози византийски императоръ, при взаимнитѣ имъ спречквания; но, тъй или инакъ, той прѣминѫ отново подъ властьта на Гърцитѣ, и останѫ подъ тази власть повече отъ двѣ столѣтия, нáй-напрѣдъ подъ властьта на новоиздигнатото гръцко господарство въ Македония, Тесалия, Ипиръ и. т. н., а сетнѣ подъ

[1]) Histoire da la Conquête de Constantinople par Geofiroi de Ville Hardouin, Paris. 1870 p. 191.

властьта на отново възсъединената и новосглобената византийска империя, подирь разрушението на латинското царство, и отнеманьето отъ Латинитѣ Цариградъ чрѣзъ храбростьта и искуството на Никейския императоръ Михаилъ Палеологъ (1261 год.). По́-послѣ императоръ Емануилъ (1391—1412), който живѣлъ въ дружелюбни отношения съ турския Султанъ Моаметъ I, расподѣлилъ управлението на империята между синоветѣ си, отъ които двамата, единъ подирь другъ, царували въ Цариградъ (1422—1449; 1449—1453 год.), а на третия, Андроника, било повѣрено управлението на Тессалия съ гр. Солунъ за столица. Но той, едно отъ ненависть срѣщу брата си въ Цариградъ, Иоанна Палеолога, друго, отъ съзнание на слабостьта си срѣщу напрѣдъка на Турцитѣ, продалъ просто тоя градъ на Венециянитѣ (1424 г.), които го и завладяватъ, а той самъ се отправилъ за Пелопонесъ. Подъ венецианското управление несъгласието между солунскитѣ жители Гърци отъ една страна, и Латини отъ друга, се усилило и напрѣднжло; усилилъ се и се развилъ, слѣдователно, до висша стъпень и междуособния раздоръ. Въсползуванъ отъ тия несъгласия и раздори Мурадъ II се распорежда за обсадата и прѣвземаньето на г. Солунъ прѣзъ марта 1430 година.

* * *

Както за по́-прѣжнитѣ двѣ обсади на тоя градъ има съхранени особенни описания, така и за тази третята обсада има особенно описание отъ съврѣменника и очевидеца на събитията Иоанна Аногноста.[1]) Споредъ това описание туземнитѣ солунски жители, отъ на́й-малкия до на́й-голѣмия, жени, мжжье, дѣца и старци се отнесли мжжественно и съ примѣрно самоотвержение за спасяваньето на града. Напротивъ, Венециянитѣ, ако и господари на мѣстностьта отъ шесть години насамъ, при всичко, че на́й-напрѣдъ се распоредили ужъ и тѣ за защита, заплашили даже съ смърть туземнитѣ жители въ случай на прѣдателство, но тѣ сами не взели прѣдварително никакви мѣрки за тази защита, не испълнили нищо отъ онова, що налага длъжноста въ подобни критически врѣмена, па на́й-послѣ, кога видѣли опасностьта налѣжаща вече, тѣ забѣгали всички къмъ пристанището за отплуванье на далечь съ приготвенитѣ нрѣдварително за тая цѣль кораби, и то безъ да обадятъ на другитѣ, които

---

[1]) Ἰωάννου Ἀναγνώστου διήγησις περὶ τῆς τελευταίας ἁλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης, συντεθεῖσα πρός τινα τῶν ἀξιολόγων πολλάκις αἰτήσαντα περὶ ταύτης, ἐν ἐπιτόμῳ. Виж. и Ж. Παπαρρηγοπούλου Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, 1887. том. в сѣл. 310.

противостоѣли отчаянно до послѣдния часъ. Но напразно. Мурадъ II, който ржководилъ обсадата отъ сухо, обѣщава на войницитѣ си за плячка всички жители на града и всичкитѣ имъ движими имущества. Съ пристжпъ тѣ се спущатъ върху стѣнитѣ му и на 29-ий мартъ 1430 г. нахлуватъ вътрѣ въ тоя градъ. Венециянскитѣ кораби сж сега вече на отплувъ, но за туземнитѣ жители наставатъ нови ужаси. Законъ за тѣхъ е сега необузданната воля на буйния войникъ, упоенъ отъ побѣдата си, заслѣпенъ отъ дивъ фанатизмъ. Тѣ пакъ виждатъ всичко свое разграбено, обрано, опустошено, всичко въ расположение на този войникъ, който не зачита нито семейство, нито животъ, нито храмъ Божий, нито гробища. Тѣзи безчиния траятъ цѣли три дена, прѣзъ които се отвеждатъ въ плѣнъ и голѣмо число граждане, безъ разлика ни на възрасть, ни на състояние, ни на полъ. Но самъ Мурадъ се смилилъ нáй-послѣ; и той не безъ мжка прѣкратява злото по възможность, като и самъ спомагалъ, казватъ, за откупуванье и освобождението на плѣнницитѣ както и възвръщанието имъ въ града у дома си. Отъ оня день, (29 Мартъ 1430) въ гр. Солунъ се утвърдява османското владичество и се развѣва полумѣсецътъ. Подъ това владичество Солунъ не загуби своето значение като градъ отъ първостепеннитѣ въ тъй нарѣчената европейска Турция.

Каква ще да бжде въ бждяще политическата участь на този исторически градъ? Както е извѣстно, около него и за него се водятъ днесь дълги и упорити прѣния. Но сждбата както на хората, така и на градоветѣ не сж всѣкога въ тѣхни ржцѣ; редъ обстоятелства и събития често недостжпни, отъ пó-напрѣдъ, и на нáй-дълбоката проницателность, рѣшаватъ окончателно за тази сждба. Историята обаче на миналото не прѣчи на това рѣшение, каквото и да е то. Прѣнията, отъ какъвто родъ и да сж тѣ, ще слѣдватъ до когато настане и за Солунъ таквозъ рѣшение. За сега той е, въ политическо отношение, сѣдалище на главенъ турски управитель; той е единъ отъ главнитѣ пунктове на турското владичество въ останжлата европейска Турция, и единъ значителенъ въ нея центръ на забѣлѣжително търговско движение.

* * *

Въ края на тази часть грѣцкий авторъ споменува, сé по Tafel-a, и за нѣкой други бѣди, сполѣтели гр. Солунъ, като напр. за една страшна епидемия, прѣзъ 597 г., за която споменахме и ние нѣщо

пó-горѣ, но за която се казва още, че тя докачила не само хората, особенно малкитѣ дѣца, но и животнитѣ, па дору и земнитѣ произведения; за гладъ, при императора Фока (602—610), отъ който гладъ мнозина били принудени да се изселятъ отъ града; нáй-сетнѣ, за землетресения въ разни врѣмена, землетресения, които се изброяватъ до шесть отъ 597 г. до 1757. Послѣднето се повтаряло до 50 деня и отъ него градътъ пострадалъ ужасно. При всички тия природни бѣди, жителитѣ всѣкога търсили прибѣжище въ храма на Св. Димитрия.

2.

Солунъ въ религиозно отношение.

Солунянетѣ, както и всички други Македонци, почитали въ старо врѣме много и разни божества, каквито сѫ били обожаванитѣ и отъ Гърцитѣ Юпитеръ (Зевсъ), Аполлонъ, Диана (Артемисъ), Бакхусъ (Дионисосъ), Херкулъ, Нептюнъ (Посидонъ); между тия божества били и Кабиритѣ (Καβεῖροι), къмъ които Солунянетѣ се молили съ окървавени рѫцѣ.[1]). За това богопочитание на Македонцитѣ и Солунянетѣ свидѣтелствуватъ стари монети и други паметници. Въ честь на тие божества Солунянитѣ били устроили съ врѣме и разни игри, като Олимпийски, Питийски, Кабирски (Καβείρια) и пр.

При римското владичество г. Солунъ захваналъ, както и други градове, да отдава божественни почести и на римскитѣ императори, като богови прѣдставители на земята. Въ тѣхна честь, както се забѣлѣжи още отъ начало, тѣ издигали и особни храмове, та за това Солунъ билъ почетенъ и съ титлата Νεωκόρος, или попечитель на храмоветѣ, посветени на римскитѣ императори, титла, която сѫ ревнували много народи и градове, но която рѣдко се е давала, и то само по разрѣшение на римския сенатъ. Въ честь тоже на императоритѣ, Солунянетѣ празднували и особенни тържества въ голѣмия градски циркъ. Въобще, въ врѣмето на господствующето язичество, Солунъ се забѣлѣжва като единъ отъ нáй-набожнитѣ градове, а въ

---

[1]) *Кавиритѣ*, фантастични и таинственни демони или гении, се отнасятъ къмъ оня разрядъ божественни въ язичеството сѫщества, на които почитанието има свързска въобще съ огъня, съ металитѣ и съ вулканическитѣ явления. Тѣ не сѫ били многочисленни, прѣдставляватъ се малки като нани, но въ сѫщото врѣме силни и страшни. Расказватъ, че когато Александръ Великий прѣвзелъ града Тиви, нѣкои македонски войници, защото се осмѣлили да влѣзатъ въ тѣхното светилище, били всички заслѣпени отъ свѣткавици и поразени отъ молния. Кавиритѣ не сѫ били грьцки божественни гении, тѣхното почитание е било прѣнесено отъ Фригия изъ Мала-Азия. Тѣ били искусни въ ковачеството, и въ Солунъ именно тѣ били почитани като таквизъ.

*

сжщото врѣме въодушевени и отъ почить и прѣданность къмъ римскитѣ владѣтели.

Християнството въ Солунъ се въвежда твърдѣ рано. Както е извѣстно, просвѣтитель на Солуняне е билъ самъ апостолъ Павелъ, който е написалъ за тѣхъ и двѣтѣ извѣстени послания къмъ Солунянетѣ. Ако сждимъ по тѣхното съдържание, види се, че Солуняне пригърнжли новото вѣроисповѣдание отъ все сърце и вся душа, и че апостолъ-учительтъ билъ крайно доволенъ отъ тѣхното примѣрно благовѣрие и благочестие, та за това той казва, че тѣ станжли даже „ѡ҆́бразъ всѣмъ вѣрꙋющымъ въ Македоніи и А҆хаі́и“ (Къ Солꙋн. 1. гл. а҃ 3.). Учительтъ отива още до тамъ, щото да имъ съобщава, че той благодари Бога за тѣхъ, понеже, казва, „превозраста́етъ вѣ́ра ва́ша и мно́житсѧ любо̀вь є҆ди́нагѡ коегѡ́ждо всѣ́хъ ва̂съ дрꙋ́гъ ко дрꙋ́гꙋ; ꙗ҆̀коже са́мѣмъ на́мъ хва́литисѧ ѡ҆ ва́съ въ црквахъ бж҃іихъ, ѡ҆ терпѣ́ніи вашемъ и вѣрѣ во всѣхъ гоне́ніихъ вашихъ и ско́рбехъ, и҆̀же пріемлете (II къ Солꙋн. А. 3—5). Обрѣщанието на Солунъ въ християнството, при проповѣдьта на апостола Павла, е станжло прѣзъ 50—51 г. сл. Хр. Първоначалното християнско общество се състояло главно отъ дотогавашни езичници и Евреи, каквито види се да ги е имало тамъ още въ онова врѣме, прѣди разрушението на Иерусалимъ отъ Тита (70 г. сл. Хр.) и прѣди распръсванието на Еврейския народъ по всички земни крайща.

Историята на така съставеното Солунско християнско общество не е извѣстна въ подробности до началото на IV-ий вѣкъ, а види се и да не прѣдставлява тя нѣкои извънрѣдни мѣстни особенности. Пръвитѣ Солунски епископи, преемници на апостола Павла, като Аристархъ, Гаий, Ахилий, види се да сж били скромни мжжье, безъ особенно инакъ значение; но единъ отъ тѣхнитѣ по̀-послѣшни преемници, именно Александръ, чрѣзъ подписа си въ дѣлата на първия вселенски Съборъ (325 г.), показва какво значение и какво пространство е билъ придобилъ по онова врѣме Солунский епископски прѣстолъ. Неговото вѣдомство се простирало надъ всички епископи отъ тъй наричанния источенъ Илликъ, т. е. Ахаия, Македония, о. Крити, Тессалия, Ипиръ, Дакия (meditarrenca et ripensis), Дардания и Превалия. Солунъ е билъ отпослѣ удостоенъ съ пастиреначалници, които, поради своето достойнство, своята образованность, своята дѣятелность или своето самоотвържение, сж оставили достопаметно име въ историята на тия страни, какъвто е билъ, между други, горѣпоменжтий Евстатий, по́-послѣ Нилъ Кавасила (1339 г.), Григорий Палама (1354 г.), Гавриилъ Симеонъ (1524 г.) и др.

Трѣбва да забѣлѣжимъ тука, че отъ на́й-напрѣдъ Солунъ е билъ въ черковно отношение единъ видъ Ексархатъ е зависещъ отъ Римския Папа, който се служилъ съ Солунския епископъ като съ свой легатъ или общъ надзиратель при иллирийскитѣ епископи; Папата, съ други думи, е ималъ върховната власть надъ чърковното управление, на което както границитѣ така и главния градъ не сж били всѣкога еднакви. Забѣлѣжителни сж, въ всѣкий случай, папската власть и папското вѣдомство тука, когато гр. Солунъ съ Македония, Тессалия и пр. сж били тъй тѣсно свързани съ по̀-близката до тѣхъ Византия, която и господствувала на тѣхъ политически. Не му е тукъ мѣстото да разискаме всички въпроси, които сж свързани съ това обстоятелство, и които сж отъ числото на ония, що сж дали поводъ на дълги и често ожесточени прѣния мѣжду Византия и Римъ. Както и да е обаче, папската власть на Солунския прѣстолъ съ всички нему подвѣдомственни страни се прѣкратява презъ първата половина отъ VIII-то столѣтие.

Извѣстно е, че иконоборството бѣ намѣрило въ Римъ на́й-упорито съпротивление, а иконоборството бѣше подигнжто и поддържано всячески на Истокъ отъ императора Лъва III или Исаврянина (717—741). Срѣщу Папата, неговъ непримиримъ противникъ въ тоя случай, Лъвъ III на́й-напрѣдъ се отнесълъ съ сравнителна умѣренность. Но на римский прѣстолъ, слѣдъ смъртьта на папа Григория II, се качва Григорий III. Този послѣдний слѣдва наистина спрямо византийския императоръ сжщата политика на прѣдшественника си, но той я още и усилва; той показва по́-голѣма ревность отъ него; той отправя до Лъва писма до толкозъ оскърбителни, щото императорътъ не рачилъ даже и да ги приеме. Не стига това. Новия римски Папа свиква прѣзъ 723 год. помѣстенъ въ Римъ съборъ, който обевява за прѣдатель на вѣрата и врагъ на църквата всѣкого, който не почита иконитѣ и не имъ се кланя, а, освѣнъ това, Папата дѣйствува да прѣдизвика отъ страна на италиянскитѣ области заявления противъ иконоборството. Всичко това накарало Лъва да излѣзе изъ търпѣние и да забрави досегашната си прѣдосторожность спрямо римския свещеноначалникъ. Императорътъ несполучилъ наистина да понакаже и отблизу ония италиянски области, които по внушение на Григория III протестирали, защото испратената отъ него тамъ флота била разсипана отъ буря, а да повтори не рачилъ поради други негови по́-важни занятия въ източната часть на империята; но той си отмъстилъ другояче; и нанесения на римския свещеноначалникъ ударъ въ тоя случай не е билъ за него отъ на́й-

безчувственнитѣ; този ударъ е билъ още и отъ нáй-пагубнитѣ за папската власть. Лъвъ III отнима, съ единъ декретъ, отъ римския Папа о. Крета, Гърция, Тессалия, Македония, Ипиръ и цѣла нинѣшня Албания, които всички до онова врѣме, както споменахме пó-горѣ изобщо, сѫ били подъ чърковното вѣдомство на Папата, и императорътъ подвежда всички тия страни подъ чърковното вѣдомство на цариградския Патриархъ. Сѫщо така постѫпилъ и съ всички епископии отъ южна Италия и о. Сицилия. Тѣзи послѣднитѣ останѫли подъ цариградската Патриаршия цѣли три вѣка, до когато сирѣчь траяла въ тия страни и политическата власть на византийскитѣ императори, послѣ заминѫли отново подъ вѣдомството на римския папа. Колкото за първитѣ, тѣ си останали отъ тогава въ крѫга и въ владѣнието на Източната Чърква въобще; но каква имъ е била отпослѣ сѫдбата, исцѣло или отдѣлно, споредъ врѣмената, объясненията по това бихѫ ни отвлѣкли тукъ далеко отъ предмѣта, който ни занимава. Както и да е обаче, гр. Солунъ и до сега се нахожда подъ вѣдомството на Цариградската Патриаршия; по всѣка вѣроятность, той нá-да ли ще се възвърне нѣкогаждь отново подъ вѣдомството на римския Папа, днесь, впрочемъ, вънъ отъ православието. Ще ли обаче да остане за всегда и подъ вѣдомството на тази Патриаршия? Има въпроси, на които смѣлость голѣма би било, въ всѣкий случай, да се наема человѣкъ да отговаря рѣшително. Хората се трудятъ и прѣдполагатъ, но бѫдѫщето не е абсолютно въ тѣхнитѣ рѫцѣ. Авторътъ на книгата, която служи за основа на тазъ статия, казва, че съ отцѣпванието на Солунската архиепископия отъ Римъ, Солунския прѣстолъ загубилъ нѣкакъ отъ своята важность и отъ своя първостепененъ другочь санъ, както това се виждало отъ подписитѣ на солунскитѣ митрополити прѣди десетия вѣкъ; но послѣ той пакъ се възвисилъ и сталъ единъ отъ първопрѣстолнитѣ Архиепископии на Цариградската Чърква. Възвишаваньето и снишаваньето сѫ единъ видъ природенъ законъ въ историята, често повтарянъ и въ чърковно и въ политическо отношение.

По отношение религиозно гр. Солунъ се славилъ особенно за три нѣща: първо, за своето голѣмо благочестие, въ което билъ посветенъ отъ самаго апостола Павла, неговата гордость; второ, за това, че покровительтъ му св. Димитрий добилъ въ него вѣнеца на мѫченичеството; третьо, нáй-послѣ, за *православието му,* защото гр. Солунъ се е славилъ прѣимущественно като градъ *православенъ,* (orthodoxiae gloria), титла, която е служила за пръвъ и особенъ признакъ, по който той се отбѣлѣжвалъ и отличавалъ между дру-

гитѣ градове, види се, за това, че той се отличилъ съ ревность въ разнитѣ борби срѣщу еретицитѣ, особенно пъкъ прѣзъ дългитѣ и упорити борби по иконоборството. Колкото за великомѫченика Димитрия, името на когото Солунянетѣ сѫ свързали съ много исторически събития въ града имъ, той билъ, както казватъ, отъ знатенъ родъ, стигналъ до високи военни и граждански чинове при императора Максимияна Галерия, но защото, казватъ, той билъ горещъ ревнитель за християнската вѣра, па успѣлъ да привлѣче къмъ неѭ и много езичници, то, по заповѣдь на сѫщия императоръ Максимияна, кога го увѣдомили за всичко това, той билъ присѫденъ на мѫченическа смърть прѣзъ 306 год., която и мѫжественно прѣтърпѣлъ посрѣдъ Солунския циркъ. Името му се расчуло далечь отъ Солунъ, но той останалъ патронъ особенно на тоя градъ и него сѫ призовавали жителитѣ му въ всѣка опасность, нему даже приписвали често и нѣкои сполуки при разни бѣди и нашествия, и ако, отъ друга страна, както видѣхме пó-горѣ, гр. Солунъ не всѣкога е избѣгналъ отъ голѣми опасности, па даже и отъ бѣди и катастрофи, които пълнѭтъ историята съ ужасъ, тѣ пакъ никога не расклатили вѣрата на Солунянетѣ въ своя патронъ.

* * *

Като прибавка къмъ тази часть, г. Димица расказва за ревностьта, която Солунянетѣ показвали всѣкога къмъ науката и къмъ образованието въобще, както при римското владичество, така и прѣзъ турското управление още отъ начало. Образованието въ Солунъ стигнѫло до тамъ, щото прѣзъ X-й вѣкъ този градъ се сравнявалъ съ стара Атина. Особенно била обработвана музиката, риториката, законовѣдението, други много искуства, и градътъ билъ прѣпълненъ съ голѣмо число млади момци, които дохождали тамъ за учение. Споменуватъ се и имената на разни, пó-малко или пó-много извѣстни по образованието си мѫже, които произвелъ този градъ, като поети и други работници на книжовното поле. Нашитѣ народни просвѣтители Кирилъ и Методий не се забравятъ. Тѣ се наричатъ *Славнитѣ, Знаменититѣ* български апостоли или проповѣдници (οἱ περιώνυμοι Βουλγαροκήρυκες). Между ученитѣ, които красятъ името на гр. Солунъ, личатъ и извѣстнитѣ вече намъ Иоанъ Камениятъ и Евстатий Солунский архиепископъ, подиръ които идатъ Константинъ Арменопулъ, послѣдний византийски юристъ-консултъ, ако не роденъ, но живѣлъ, служилъ и писалъ въ гр. Солунъ; Димитрий Кидонски (1346 г.), писалъ

тоже за Солунъ, както и горѣпоменѫтий Иоанъ Анагностъ, който описва обсадата и прѣвземаньето на г. Солунъ отъ Турцитѣ. Една отъ славитѣ на този градъ е Теодоръ Гази (Θεόδωρος ὁ Γαζῆς), личность съ безспорно историческо значение при тъй нареченното Възраждание въ Италия, гдѣто той забѣгнѫлъ подиръ паданьето на отечеството му Солунъ подъ Турцитѣ, усвоилъ тамъ латинския като своя матеренъ езикъ, занелъ въ разни мѣста съ блѣскавъ успѣхъ учителски катедри, запозналъ се съ всички почти пó-видни мѫже въ онова врѣме, па билъ повиканъ и въ Римъ отъ папа Николая V-го, който прибиралъ около себе си всички вѣщи въ еллинския и латинския езикъ. Въ Италия Солунянинътъ Т. Гази си спечелилъ славно име, билъ почитанъ отъ всички и вездѣ като ученъ авторитетъ и цѣненъ отъ всички както за неговитѣ всестранни познания, тъй още и за дѣйствително философската му скромность. Многочисленни и разни сѫ неговитѣ списания. Трудолюбивъ до крайность, той е прѣвелъ много грѫцки списатели, особенно Арестотелеви съчинения, отъ еллински на латински, па и обратно. Той прѣвелъ отъ латински на еллински, мѣжду друго, и нѣкои Цицерннови съчинения. Освѣнъ прѣводитѣ — прѣводи классически, скѫпо оцѣнявани и до днешенъ день, — той написалъ и много оригинални съчинения. Между тия послѣднитѣ забѣлѣжителна е една негова еллинска Грамматика, състояща отъ четири книги, на която собственорѫчния Газиевъ рѫкописъ се съхранява и до днесь въ Нюренбергъ, която, както и всички други негови съчинения, е била напечатвана нѣколко пѫти, и отъ която сѫществуватъ нѣколко прѣводи и на латински езикъ. Т. Гази се поминѫлъ прѣзъ 1478 г. — Отъ Солунъ е билъ и Андроникъ Калистъ (Ἀνδρόνικος Κάλλιστος), тъй сѫщо единъ отъ нáй-извѣстнитѣ дѣйци въ полето на умственното развитие въ Италия, гдѣто обаче той заминалъ, заедно съ много други свои сънародници, подиръ паданьето на Цариградъ, т. е. 23 години слѣдъ прѣвземанието на Солунъ. Философъ перипатетикъ, той стои наравно съ съотечественника си Т. Гази, а, споредъ нѣкои си и пó-горѣ даже отъ него по вѣщината си въ еллинската въобще наука. Той е авторъ на нѣкои си многоцѣнни съчинения и негови рѫкописи се съхраняватъ и до днесь въ разни европейски библиотеки, като въ Парижъ, Лондонъ и пр.; живѣлъ въ Римъ, въ Флоренция, въ Ферара, той образувалъ тамъ ученици, станѫли послѣ знаменити мѫжье; нáй-сетнѣ той заминалъ въ Франция, гдѣто и починалъ въ дълбока старость. Гр. Солунъ е произвелъ и други нъкои мѫжье съ пó-много или съ пó-малко извѣстно име. Като послѣденъ такъвъ въ пó-новитѣ

врѣмена авторътъ споменува и нѣкого си Григория Заликооглу, послѣ Залики (Γρηγόριος Ζαλίκογλους, εἶτα Ζαλίκης), който издалъ французски рѣчникъ, прѣвелъ на гръцки рѣчьта на Руссо за *Равенството* и написалъ една книга за „Интереситѣ на гръцкия народъ“ (Περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ ἑλληνικοῦ γένους). Той живѣлъ къмъ края на минжлото столѣтие и въ началото на настоящето (†1820 год.). Не подигаме тука етнографически въпроси, но Залико глу или Залики не е ли едно съ *Чаликоглу* или *Чалики?* Въ всѣкой случай, филологически думата *Чалики* не е нито гръцка, нито българска; тя е турска. Чаликовци у Българетѣ е имало, па има, и до днесь още.

3.

Солунъ въ археологическо отношение.

Гр. Солунъ, подъ римското владичество, е билъ украсенъ, както никой другъ македонски градъ, съ разни общественни здания и паметници, отъ които обаче пó-многото сж изчезнжли вслѣдствие било на война, било на землетресение, па още и на немарливостьта на жителитѣ му, на обири отъ страна на разнитѣ му завоеватели или и на прѣходящи чужденци. Г. Димица бѣлѣжи тукъ, споредъ Tafel-а, именно и хронологически кои византийски императори и кога какво сж задигнжли отъ Солунъ за да бжде прѣнесено въ Цариградъ, както, н. п., императоръ Анастасий Дикоръ (491—513) десесть голѣми изваяни колони, Маврикий (582—602 г.) двѣ голѣми статуи отъ тессалийски мряморъ. Пó-горѣ пъкъ споменжхме, че при обсадата на Сарацинитѣ, по распореждание на градския комендантъ Петрона, дигнжти били отъ старитѣ еллински гробища и прѣнесени въ пристанището голѣмо число мряморни плочи и колони за спиранье входа на неприятелитѣ въ пристанището. Сицилийскитѣ Нормани направили други опустошения. При прѣвземаньето пъкъ на града отъ Мурада II-го, отъ черковитѣ и отъ мънастиритѣ биле отнесени до хилядо мряморни плочи и колони и прѣнесени въ тогавашнята турска столица Одринъ за голѣмата тамъ царска баня. Други мрямори отъ други здания послужили въ сжщото врѣме за друга баня въ самия градъ Солунъ. Мряморни древности и украшения били прѣнесени, още послѣдне (1865 г.), отъ Солунъ въ Парижъ за тамошния Музей, по желанието на Наполеона III, и г. Димица тукъ казва че, когато видѣлъ тия Солунски пришелци въ Луврь, произнесълъ на-самѣ слѣдующето: Quod non fecerint Gothi, hoc, per Mullerum, Galliae imperator fecit! Слѣдъ нѣколко думи за Солунскитѣ

стѣни, издигнѫти нáй-напрѣдъ отъ старитѣ Македонци, а послѣ поправени и прѣправени отъ Римлянетѣ и отъ Византийцитѣ, може би и отъ Латинитѣ, въ разни врѣмена, както и за вратитѣ на тия стѣни, а тъй сѫщо и за укрѣплението къмъ сѣверната страна, наричана отъ Византийцитѣ Ἑπταπύργιον, а отъ Турцитѣ, въ точенъ прѣводъ, Геди-Куле, гръцкия авторъ, сѐ споредъ събранитѣ у Tafel-а свѣдѣния, изброява вкратцѣ пó-знаменититѣ паметници, за които споменували византийскитѣ списатели. Таквизъ били дворецътъ на императора Максимилияна, домътъ, въ който живѣлъ заточения тамъ ораторъ Цицеронъ, префектурата, театрътъ съ стадиума, цирктътъ, площадьта, гдѣто се събиралъ народътъ подъ аркитѣ на публичнитѣ бани, градския домъ и нѣкои триумфални арки въ честь на нѣкои императори, като на Антонина съ жена му Фаустина, Константина великаго, кога пристигналъ тамъ слѣдъ поражението на неприятелитѣ му, Октавия и Антонина за побѣдата имъ въ Филиппи (42 г. п. Хр.) срѣщу прѣдводителитѣ на демокрацията Брута и Кассия. + Единъ старъ храмъ, посветенъ на Термейската (Θερμαία) наричана Афродита или Венера, прѣобърнатъ послѣ въ черкова на Св. Петка, а нáй-послѣ въ джамия, наречена Ески-Джума, споредъ Beaujour-а у Tafel-а (стр. 172), щѣлъ билъ, вѣроятно, да бѫде нáй-добрѣ съхранения храмъ подиръ Тисеевия въ Атина, ако само били би снети отъ него прибавенитѣ пó-сетнѣ нови готически украшения, нѣщо, което днесь не било възможно да се извърши. Това здание имало 70 ноги дължина и 35 ширина, и почивало на 12 колони йонически стиль, отъ които 6-тѣ прѣдни днесь скрити въ зида. Другъ единъ храмъ отъ язичническото врѣме билъ Кавирския (ὁ ναὸς τῶν Καβείρων), не далеко къмъ сѣверъ, отъ арката на Константина великаго, съграденъ въ римско врѣме при императора Траяна (98—117), споредъ римския пантеонъ, но прѣобърнатъ послѣ въ християнска черкова, посветена на Св. Георгия и служила едно врѣме за Митрополия, па, нáй-сетнѣ, при турското завоевание, обърнатъ и той въ джамия. Той билъ, по форма, крѫгло здание съ голѣмъ сводъ украсенъ извѫтрѣ съ прѣкрасни мозаически изображения и съ отверстие на върха за излизанье димътъ отъ принасянитѣ въ храма жъртви. Въ двора, при входа отъ къмъ западъ, имало единъ голѣмъ издѣланъ камъкъ, отъ който казва се и до днесь по прѣдание, че апостолъ Павелъ проповѣдалъ Евангелието на Солунскитѣ жители.

Освѣнъ тие храмове, отъ старо врѣме съ такава участь, гр. Солунъ билъ прочутъ прѣзъ срѣдния вѣкъ и за многото великолѣпни чъркови, които жителитѣ му издигнѫли въ разни врѣмена първо-

+ П. Пер. Спис. год. девета, кн. XLIV, стр. 730, гдѣто се поправя, че всичкы храмове въ Солунъ сѫ били отъ начало християнски.

начално за християнското богуслужение. Като пó-знаменити отъ тия чъркви, сè по Tafel-а и събранитѣ у него свѣдѣния, гръцкия авторъ изброява 11: Св. София,[1]) Св. Богородица, 4—5 въ честь на Св. Димитрия и п. ч., отъ които едни прѣобърнати и до днесь въ джамии подиръ завоеванието отъ Турцитѣ, други пакъ нѣкои си запазени, при всичко, че и прѣди завоеванието и пó-послѣ пожарьтъ и землетресението не веднѫжъ и два пѫти извършили и тѣ своето разрушително дѣло. Споредъ извѣстния пѫтешественникъ *Хаджи Калфа,* и други петь чъркови въ Солунъ били прѣобърнѫти въ джамии нарѣчени *Касимиé, Ескиджами, Касѫм-паша, Якуб-паша и Синан-паша.*

* * *

Любопитни сѫ свѣдѣнията, които Belley дава за Солунъ прѣзъ втората половина отъ минѫлото столѣтие, споредъ единъ мемоаръ, отъ 1768 г., на французския консулъ въ тоя градъ прѣзъ онова врѣме, мемоаръ допълненъ отъ Belley по други съврѣменни източници. „По настоящему, т. е. 1770, Солунъ е, казва Belley, единъ отъ нáй-голѣмитѣ, отъ нáй-многолюднитѣ и отъ нáй-търговскитѣ градове въ Европейска Турция. Той има отъ 65 до 70 хиляди жители; отъ тѣхъ 35 хиляди сѫ Турци включително съ 6 хиляди еничари, отъ които 1000 плащани отъ Султана, служатъ за гарнизонъ; 8 хиляди сѫ християне Гърци съ единъ митрополитъ; 26 до 27 хиляди сѫ Евреи, а около стотина души сѫ тъй наричанитѣ Франки, въ което число влизатъ и консулитѣ Французский, Английский, Императорский (т. е. Австронѣмский), Тосканский, Неаполский, Шведский, Датский, Холландский, Венециянский и Рагузский. Гърцитѣ сѫ търговци или земледѣлци; Евреитѣ вършатъ банкова работа или търговия, занимаватъ се още, и съ разни искуства и се събиратъ въ 32 синагоги или хаври.

Оградата на града[illegible] е широка, но стѣнитѣ сѫ въ лошаво състояние; нáй-забѣлѣжителнитѣ врати сѫ: една, що води къмъ пристанището, другата отъ къмъ западъ, наричана *Вардарска.* Публичнитѣ площади, изворитѣ, пазаритѣ, банитѣ привличатъ вниманието

---

[1]) За чърковата *Света София,* направена споредъ прочутата *Света София* въ Цариградъ почти съврѣменно, па, споредъ нѣкои си, отъ единия и сѫщи архитектъ, Táfel дава доста любопитни свѣдения, като привожда и пó-нови списатели нѣмски, английски и французски (стр. 108—111).

Сѫщото може да се кажс и за горѣпоменуваната чъркова Света Богородица. Но дълги, доста подробни и интересни свѣдѣния дава Tafel за тритѣ чъркови, които сѫ били посветени на Св. Димитрия, Солунския патронъ (стр. 113 и нат.).

на любопитнитѣ посѣтители. Крѣпостьта *Седемъ-Кули,* наричана отъ Гръцитѣ Επτα-Πύργιον, е почти на разсипванье. Нáй-великолѣпнитѣ здания сѫ разни стари чъркови, прѣобърнѫти въ джамии; нáй-хубавата е на Св. Димитрия, патронъ на града и на цѣла Македония, чъркова подобна на единъ корабъ поддържанъ съ прѣкрасни мряморни, яшмини и порфирени колони. Втората главна джамия се нарича и до днесь Ротонда; тя е хубавъ храмъ, но нѣма сравнение съ римския Пантеонъ; тя е направена съ тухли и е била едно врѣме украсена. Третята джамия, наричана и до днесь Св. София, е твърдѣ хубава и въ сѫщото врѣме много разширена; камбанарията, направена отъ издѣлани каманье и тухли, сѫществува и до днесь. Турцитѣ иматъ всичко 33 джамии съ минарета и 6 безъ минарета. — Главната чърква на Гръцитѣ е доста красива. Тѣ иматъ при това и други 25 чъркови. — Удобството на пристанището улеснява търговията, която се върши въ тоя градъ. Тя се нахожда въ рѫцѣтѣ на Гръцитѣ и на Евреитѣ, тя се върти съ вълна, тютюнь, памукъ, кожи, вълнени сукна, жита и рѫжь, които се извеждатъ отъ блискитѣ околности, а се продаватъ на търговцитѣ Франки срѣщу пари въ брой, или се размѣняватъ срѣщу платове, кърмѫзъ, индиго, кафе, захарь, и други стоки, донасяни отъ християнския свѣтъ (de la chrétieneté). Турцитѣ, които не сѫ промишленници, се ограничаватъ въ купуванье нѣкои стоки отъ вънъ, за да ги продаватъ надребно въ магазинитѣ си, но слѣдъ като испращатъ пó-голѣмата часть отъ тѣхъ на панаиритѣ, които се държатъ по Македония. Между това, нѣкои отъ тия търговци зематъ отъ тия панаири кожуси и ги прѣпращатъ въ Сирия; други пъкъ испровождатъ тютюни въ Египетъ, отъ гдѣто донасятъ кафе *Мока,* и индийски платове, разни сукна, орисъ, които продаватъ на дребно не безъ полза. По заповѣдь на Портата, въ Солунъ се устрои отъ доста врѣме насамъ една фабрика за сукна, съ цѣль да се избѣгне нуждата отъ сукната на християнския свѣтъ; но подражанието не сполучи и мѣстнитѣ сукна се прѣдназначихѫ само за обличанье еничаритѣ; тѣ се испращатъ въ разни мѣста на Оттоманската Империя и се наричатъ *Султанови сукна.* За поддържанье тази фабрика изнасяната за християнскитѣ пристанища вълна се обложи съ 15%. — Управлението на града и на цѣлата область се намира въ рѫцѣтѣ на единъ паша, на единъ молла или голѣмъ кадия, и на единъ еничерски Ага. Пашата е единъ малъкъ върховенъ господарь въ своето управление. Той упражнява властьта си свободно и безъ да се допитва до моллата; но тѣ се съединяватъ, за да експлоатирватъ

Гърцитѣ и Евреитѣ: така тѣ се обезщетяватъ съ значителнитѣ сумми, които сѫ принудени дà плащатъ на Портата за мѣстата си. Сѫщото вършатъ и яничаритѣ. — Чърковното управление на христиенетѣ Гърци е въ рѫцѣтѣ на единъ митрополитъ, който си има сѣдалището въ Солунъ, и зема титлата ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Θεσσαλίας (прѣчестний и ексархъ всея Тессалии), па още и на παναγιώτατος (всесвятѣйший) въ крѫга на епархията си. Той има подъ своето вѣдомство седемь или осемь епископии. Числото на христиенетѣ намалява всѣки день; такива сѫ останѫли едва 8 хиляди въ единъ градъ отъ около 70 хиляди жители. Всички тие христиене сѫ привързани къмъ *схизмата* (т. е. православието Б. П.), по омраза къмъ Латинянетѣ отъ много столѣтия насамъ. Съборната църква е посветена на Прѣсветая Богородица (Παναγία). — Солунскитѣ околности сѫ прѣкрасни: тамъ хранитѣ изобилватъ, сѫщо тъй изобилва и скотовъдството; тѣ доставятъ значително количество вълна и жита, които се изнасятъ за Франция и Италия. Приятни сѫ тѣзи околности по разнообразието си съ пространни полета, съ гори, хълмове, рѣки и езера, съ села, населени отъ Гърци и управлявани отъ единъ войвода.—Въздухътъ, между това, не е здравъ, а нáй-вече отъ 1759 год., когато въ Солунъ стана страшно землетресение, което трая 50 деня и което принуди пó-многото отъ жителитѣ да излѣзатъ отъ града, а Франкитѣ да живѣѭтъ подъ шатри. Искатъ да кажатъ, че испаренията отъ земята, която на много мѣста се растворила, та при тия тресения, много спомогнѫли за развитието на трѣскитѣ. При това, когата чумата избухне, тя завлича много свѣтъ."

* * *

Такъвъ е билъ гр. Солунъ въ минѫло. Честитъ често и славенъ и богатъ и раскошенъ, той е горчиво испиталъ и всичко противно на това благощастие, прѣтърпѣлъ е злощастия и бѣди, споменътъ само на които възбужда ужасъ и до день днешенъ. Какво ще бѫде той въ бѫдѫще? Какви сѫдбини го очакватъ? Какво ли има орисано за него отъ орисницата?... Но защо тие въпроси? Минѫлото, криволѣво, може да се узнае до нѣйдѣ. Настоящето е извѣстно. Бѫдѫщето е тайната на врѣмето. Но и за настоящето и за бѫдѫщето неизмѣнимъ законъ и за человѣка и за народътъ е трудътъ. Труди се! За пó-нататъкъ има врѣмето, има сѫдбата, има, пó-добрѣ, Промислътъ. . .

Димитриевъ.

1600—94

